

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

OSMANLI VE CUMHURİYET DÖNEMLERİ
HARİCİYE TARİHİMİZ
(TEŞKİLÂT VE PROTOKOL)

Büyükelçi
KEMAL GİRGİN

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U Y A Y I N L A R I
VII. Dizi — Sa. 163

OSMANLI VE CUMHURİYET
DÖNEMLERİ
HARİCİYE TARİHİMİZ
(TEŞKİLÂT VE PROTOKOL)

Büyükelçi
KEMAL GİRĞİN

I. Baskı 1992 Türk Tarih Kurumu Basımevi

ISBN 975-16-0667-5

BİRİNCİ KİTAP

OSMANLILAR DEVRİNDE HARİCİYE

(Teşkilât ve Teşrifat)

Bölümler

Önsöz	VII
I. Giriş	1
II. Osmanlı siyasetinin belli başlı metod ve hedefleri ile yükselme dönemlerindeki icraatı	4
III. İmparatorluğun duraklama ve gerileyip çökme dönemlerinde Osmanlı siyasetinin ana hatları	10
IV. Osmanlılarda üst yönetim bürokrasisinin oluşumu ve dış ilişkilerin tedviri	13
V. Osmanlıların dış ilişkilerinin kökeni, dış teşkilatlanmanın gelişmesi ve elçilikler ile konsolosluklar	37
VI. Osmanlı döneminde hariciye işleri alanındaki protokol (teşrifat) kuralları ve yabancı diplomatik misyonların ve konsoloslukların gelişmesi	51
Ekler: — Nişancıların, Reisülküttapların ve Hariciye Nazırlarının isim listesi ve görev yılları (EK I/A, B, C)	71
— Osmanlı devletinin 1835'de Hariciye Nezareti düzenine geçinceye kadar (Reisülküttaplık döneminde) gönderdiği elçi ve temsilcilerinin büyük kısmının listesi (EK II)	79
— Osmanlı dönemi dış ilişkilerine dair gravür ve fotoğraflar (EK III)	93

İKİNCİ KİTAP

CUMHURİYET DÖNEMİ HARİCİYEMİZ

(Teşkilât ve Protokol)

Bölümler

I. Atatürk'ün Dış Politikaya Dair Bazı Görüşleri ve Sözleri -Giriş-	111
II. Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi Dış Siyasetinin Özetleri ve Hariciye Teşkilâtımızın Gelişimi (1919-1992)	116

VI

1- Milli Mücadele Yılları Dış İlişkiler ve çekirdek kadro:	116
2- TBMM'nin açılışı ve Hariciye Vekâletinin kurularak bir süre teşkilatlanması:	117
3- Türk diplomasisinin altın çağı-30'lu yıllarda Atatürk'ün dış politikası:	129
4- Atatürk sonrası dönem ve II. Dünya Savaşı ile ardındaki yıllar:	134
5- 50'li yıllar ve soğuk savaş döneminde Hariciyemiz:	137
6- 60'lı yıllarda durum ve gelişmeler:	142
7- 70'li yılların getirdikleri ve Dışişleri Bakanlığı:	148
8- 80'li yıllarda Dışişleri'miz:	151
9- XX. Yüzyılın son on yılına girerken-Dışişleri Bakanlığı -1992-:	154
III- Cumhuriyet Döneminde Protokol ve Türkiye'deki Yabancı Misyonlar	167
IV- Yetmiş Yılın Değerlendirme Özeti (Rakamlarla Dışişlerimiz)	185
EKLER:1) Dışişleri Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK: 206)	188
2) Dışişleri Bakanlığı Sınav Yönetmeliği	205
3) Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi Hariciye Vekilleri ve Dışişleri Bakanları listesi.	214
4) Dışişleri Müsteşarları ve Genel Sekreterleri listesi.	215
5) Cumhuriyet Dönemi Fotoğrafları	217

ÖNSÖZ

Yıllardır fikir, tarih ve meslek hayatımızda büyük bir boşluk teşkil eden “Hariciye Tarihimiz”i bütünüyle, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemini kapsar şekilde, yazmaya girişmek, şüphesiz hayli iddialı ve çok ağır bir iştir. Bunu tam olarak yapabilmek için uzun yıllar zamana ve baskısı için önemli maddî imkânlarla sahip olmak gerekir. Yoğun emeklerle, yıllar harcanarak hazırlanmış bir eserin, finansman imkânsızlıkları, kâğıt problemi veya sayfa sınırlamaları gibi nedenlerle bir çekmecedeyse veya rafta elyazısı (manuscript) olarak basılmadan tozlanmaya terkedilmesi kadar yazık birşey olamaz. Bu kitap basılma şansını yakalamakla beraber, hacim ve ayrıntı yönünden, ödenek durumu sınırlamalarına boyun eğerek, tam arzulanana kapsamda olamamıştır.

Daha önce de naçizane bir kitap baskısı tecrübesi başarmam sebebiyle ve yukarıdaki gerçeğin de ışığında, hayata geçmesi mümkün (réalisable veya feasible) bir çalışma plânladım. Bu sebepten de bu tarihi araştırma eserini, Hariciyemizin gelmiş geçmiş teşkilâtı ve dış ilişkiler hayatımızda yer almış ilginç protokol uygulamalarıyla sınırlı tutmanın uygun olacağını düşündüm. Bu bakımdan, bu kitap, Hariciyemizin performansı veya dış siyasetimizin bir tarihi değildir. Gerçekçi ifadeyle özet, eski deyiimiyle “muhtasar” bir kitap, bir deneme eseri (essay)dir. Kitap yazarların bir de eserlerinin sabırla okunacak hacimde kalması gibi ayrıca psikolojik faktörü de düşünmeleri gerektiğine inanmaktayım.

Öteyandan, 600 küsur yıllık Osmanlı dönemi ile 70 küsur yıllık Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti döneminin birbirinden pek kopamayacağı kanısıyla hareketi doğru buldum. Zira, bugün dahi, 2000’li yıllara pek yaklaşmışken, modern Hariciyemizin, geçmişten teşkilât, gelenek ve görgü yönünden birşeyler tevarüs etmiş olduğu ve kökleri mazide kalmış uzun yıllara, hatta yüzyıllara dayanan bazı ortak hasletlere sahip bulunduğu yolundaki şahsî görüşüm, bu eser ile ilgili incelemelerimi derinleştirdiğçe kuvvetlendi.

Bu alanda yazılmış bazı kitapların konu ve zaman dilimi açılarından kısmî bilgiler verdiğini, sınırlı bulunduklarını gözledim. Fakat, onlardan da zaman zaman yararlanıp, kıymetli bilgiler edindim ve bazılarını kitabıma aldım.

Bu naçiz ve iddiasız eser de kendi alanında bir boşluğu şimdilik doldurmakla beraber, daha kapsamlı ve daha mükemmeliyi genç nesillerin yazacağına inanıyorum. Tenkidin kolay olduğunu, ama eser vermenin zor ve zahmetli olduğunu hatırlatarak işe koyulunsunlar.

Hariciye teşkilâtımız dün olduğu gibi, bugün de birçok zorlukları göğüslemekte, devamlı ortaya çıkan çetin siyasi problemleri ülkemiz ve milletimiz yararına çözmek için fedakârlık ve sessizlik içinde canla başla gayret göstermektedir. Ama, kamu

oyunun bir bölümü bu mesleğin ve teşkilâtın nasıl dikenlerle dolu bir zeminde yol aldığını anlamamakta, bu kurumun köklerinin ne kadar derine gittiğini ve ne denli sağlam gelenekleri bulunduğunu bilmemektedir. Sadece birkaç misâl vermek gerekirse, dünyanın dört bir yanına dağılmış diplomatlarımızın görev yaparken ülkesine göre tehlikeli sağlık ve ağır iklim koşulları içinde bulundukları, uluslararası terörizm yüzünden bir hayli kayıplar verdiği, halen birçok yerde süregelen ve daima gündemde olacak silâhlı kargaşalıkların getirdiği hayati tehlikelere maruz bulunduklarını hatırlamak yetercektir. Bu düşüncelerle, kitabımızın bu açıdan da tanıtıcı bir fonksiyon ifa edeceğine inanmaktayım.

Bu incelemede ayrıca, Osmanlı tarihinin genel bilgi mahiyetinde bir özet özeti ile Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine dair bazı yararlı ve ilginç sayılabilecek örnek ayrıntılar ve belgeler de verilmeye çalışılmıştır.

Bu kitabın baskısının gerçekleşmesi için anlayışla onay veren Dışişleri Bakanımız Sayın Hikmet Çetin'e, gereken iç direktifleri çıkaran Müsteşarımız Sayın Büyükelçi Özden Sanberk'e, konuyu inceleyip kavrayarak tam desteğini veren Müsteşar Kültür İşleri Yardımcısı Sayın Büyükelçi İsmet Birselle, yazılarımı baskıya hazırlamakta emekleri geçen Bakanlığımız sekreterlerinden Sayın Nevhis Kızılyallı ile basımı üstlenmiş Türk Tarih Kurumu Başkanı Sayın Prof.Dr. Neşet Çağatay'a ve TTK Basımevi Müdür Yrd. Yaman Kayaöz ile Sayın Suavi Arslan ve personeline, ayrıca Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürü Sayın İsmet Binark ile Sayın selefleri Prof. Yusuf Halaçoğlu ve Prof. İsmet Miroğlu ile genç ve gayretli görevlilerinden Ahmet Altıntaş'a ve bütün diğer ilgilenenlere teşekkürlerimi sunarım.

Kemal Girgin

Büyükelçi

— I — GİRİŞ

“Osmanlı” kelimesi 700 yıldır dünya siyaset ve tarih sahnesinde varolmuş, 21. yüzyıla girerken de yeniden ve zaman zaman da referans için kullanılmakta, birçok güncel dünya olaylarının incelenmesinde sözkonusu edilmektedir. Çünkü, Osmanlı Devleti ve bilâhare İmparatorluğu; Anadolu, Balkanlar, Orta Avrupa, Güney Ukrayna, Güney Rusya, Kafkaslar ile Yakın Doğu (Mezopotamya, Arabistan yarımadası, Filistin ve Doğu Akdeniz sahilleri) ile Mısır, Kızıldeniz kıyıları, Kuzey Afrika sahillerini kapsayan çok geniş bir bölgeye yayılmış olarak, buradaki toprakların ve kavimlerin yaşamları ve tarihleri ile yakinen bağlantılı olmuştur. Buraları bugün dünyadaki en olaylı yerlerdir.

Bir zamanların meşhur deyimi olan, Roma’nın kurduğu düzeni belirleyen “Pax Romana” nasıl geçmişe dönük eserlerde ve hafızalarda bugün dahi kullanılıyorsa, nasıl yakın geçmişin siyasi coğrafyasında bir “Pax Britannica”dan söz ediliyorsa, nihayet aynı şekilde son 60-70 yılda dev bir Sovyet Bloku dünyası nasıl tarihe geçmişse, birkaç yüzyıl öncelerinde de dünyanın bir bölümünde câri bir “Pax Ottomana” mevcut olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

Osmanlı devletinin âdeta bir canlı gibi küçücük doğarak, zamanla ve emeklerle büyüyüp gelişmiş, birara devleşmiş, sonra da duraklayıp, sendelemeye ve gerilemeye başlayarak, nihayet dağılma ve yıkılma sürecine girerek, artık yokolduğu ve tarihe intikal ettiği herkesçe bilinmektedir.

Çok yakın bir geçmişte, ünlü Sovyet imparatorluğunun aynı kader çizgisini izlediği, fakat çok kısa bir zamanda çözülmeye gittiği ve bunun sarsıntılarının henüz bitmediği, günümüz dünyasının en güncel ve canlı hâdiselerindendir.

Keza, üzerinde güneşin hiç batmadığı Büyük Britanya İmparatorluğunun da dağılarak bugün küçücük bir ada devleti haline geldiği, yakın geçmişin kolayca hatırlanan diğer bir olgusudur.

Yakın dünya siyaseti olaylarından hâlâ bir ölçüde hafızalarda canlılığını koruyan bir diğeri de Almanyanın yarım yüzyıl önce giriştiği Avrasya imparatorluğu kurma girişiminin macerası ve dünyayı bir genel savaşa sürükleme dramının acı hâtırasıdır. Bu girişim ancak 10-15 yıl kadar sürmüş ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Etkileri de dünyada yarım yüzyıla yakın sürmüştür.

Az daha eski, geçen yüzyıl başlarında, Napoleon Fransasının da geçirdiği başarısız büyük imparatorluk macerası da günümüzde hatırlanmaktadır. Bunun da 10-15 yıl kadar sürüp, başarısızlıkla sonuçlandığı malûmdur.

Yukarıdaki kısa misallere, bir imparatorluk kurmanın hiç de kolay bir iş olmadığını, hele uzun ömürlü bir imparatorluk düzeninin nadir bulunduğunu ve de bütün bu devasa devletlerin dağılma ve yok olmalarının ortak kaderleri olduğunu vurgulamak amacıyla değinilmiştir.

Çok yaygın topraklı ve çok uluslu dev siyasi kuruluşlar olan bütün imparatorlukların bu durumlarını öncelikle askeri kuvvetle sağlamış bulundukları da yine bir diğer ortak noktalarıdır. Ancak, hemen ilâvesi gereken bir diğer gerçek de askeri gücün yanı sıra, siyaset faktörünün ve bunun dışa dönük uygulama san'atı ve şekilleri olan diplomasinin de gerekliliğidir.

Askerî gücü yüksek ama diplomasisi zayıf bir devasa devlet uzun süre var olamayacağı gibi, diplomasisi ince ve güçlü, fakat askeri kuvveti yetersiz bir imparatorluk da düşünülemez.

Osmanlı devletinin ve sonra imparatorluğunun yükseliş ve düşüşü de yüzbinlerce insan ve yüzlerce çatışma pahasına yüzlerce yıl sürerken, gene yüzlerce siyasi olay yaşanmış ve yüzlerce de diplomatik manevra ve kombinezonlar birbirini kovalamıştır.

Tarihte meşhur bir devlet adamının söylediği “Roman mı istiyorsunuz? Öyleyse tarihi okuyunuz.” sözleri, Osmanlı İmparatorluğu için pek geçerlidir. Osmanlı tarihi gerçekten bir roman gibidir ve de heyecanlı, renkli, sürükleyici bir romandır. Çünkü, yaklaşık 620 yıl kadar sürmüş; mücadeleler, savaşlar, zaferler, müesseseler, eserler, düşmanlıklar, kinler, entrikalar, hezimetler dolu çok zengin bir tarih mozayığı olmuştur.

Çok genel çizgileriyle, bu uzun dönemde, Osmanlılar büyük ölçüde kendi güçleri ve siyasetleriyle büyüyüp genişlemiş, pek uzun ve kapsamlı ittifakları olmamış, sık sık koalisyonlar ve ortak cephele karşısında kalmış, gerileme ve yıkılış dönemlerinde kuvvet dengeleri ve reform politikaları denenmiş, zaman zaman önemli diplomatik manevralar yapılmış ve en nihayet dünya siyaseti ufkunda batarak çekilmişlerdir. Bu çöküş ve batışın hem iç sebepler ve hem dış sebepler yüzünden olduğunu kabul etmek gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

Osmanlıların büyüme ve yükselme döneminde zamanla eski Roma İmparatorluğunun adeta yeni bir vârisi gibi görülmesi, özellikle Avrupada telâş ve endişe uyanırmış, kendisine karşı cephe alınmasına yol açmış, hasımlarının aralarında ortak sloganlarla işbirliği ve dayanışma sağlamaları sık sık görülmüştür. Türklerin Asyalı bir ırk sayılması ve çoğunlukla müslüman olmaları, karşısındaki güçlerin anlaşmalarını hayli kolaylaştırmıştır. Nitekim, Fatih Sultan Mehmed'in kuvvetlerinin bir ara İtalya çizmesinin topuğundaki Otranto kentine çıkmaları ve bir süre işgal etmeleri, kendisinin çeşitli dinlere ve kavimlere âdil ve müsamahalı politikaları ve ayrıca o zamanki Avrupa kültürüne ilgi gösterişi, birkısım tarihçilerce bir Roma hâkimiyetine doğru niyetlenmesi olarak yorumlanmaktadır. Bundan telâşlanan odakların onu nihayet doktorlarına zehirleterek bertaraf ettikleri görüşü çok muhtemel bir olgu sayılmalıdır. Keza, Yavuz Sultan Selim'in hükümdarlığında hep doğruya doğru gidişi ve Mısır'a kadar fetihlerde bulunup Halifeliği elde edışı, İslam bütünleşmesini sağ-

layıp devletin gücünü önce bu yönde arttırarak İmparatorluğu daha da yüceltme siyasetinin bir örneğidir. Nihayet Kanunî Sultan Süleyman'ın devrinde Viyana'nın muhasarası Orta Avrupa'da Türklerin en derin ulaşma noktası olarak dikkat çekicidir. Ayrıca, Fatih'in alamadığı çok muhkem Rodos ve Belgrad kalelerinin de nihayet alınması Avrupayı çok telaşlandırmıştır.

Bütün bu gelişmeler, Asyalı bir ırkın Avrupayı fethetmekle tehdit etmesi, İslam dîninin Hristiyanlık için artık ciddi bir tehlike olduğu yolunda yorumlanmış ve propaganda edilmiştir. Bu görüşlerin etkileri Avrupa devletlerinin siyasetlerinde de yansımıştır. Güçlü Osmanlı hükümdarları, devletin bizzat kendisiyle özdeşleştirilmiş ve Avrupalılar için Osmanlı gücü ve ihtişamı sadece "Türk" veya Büyük Türk (Grand Turc) ve Büyük Efendi (Grand Seigneur) sözleriyle, korku ve hürmet karşımı bir ifade bulmuştur. Kimisi onun dostluğunu ararken, kimisi kuyusunu kazma hevesli olmuştur.

Osmanlı devletinin büyüme devresinin yaklaşık 150 yıl kadar ve İmparatorluk dönemine girip (1453 de İstanbulun fethiyle), tam yükseliş ve ihtişam devrinin 125 yıla yakın sürüp gitmesi, gene gayet uzun bir duraklama dönemi 100 yıl geçirmesi, gerileme ve çöküş sürecinin de birkaç yüzyıl devam etmesi dikkate değer bir hâdisedir. Bukadar uzun süreçler tarihte pek az devlete nasip olabilmıştır veya kendine özgü bir durumdur denebilir. (1453-1579 yükselme ve ihtişam devri olmuş, 1683 Viyana bozgunuyla duraklama, 1792 Yaş andlaşmasıyla gerileme ve sonra 1920'ye kadar çöküş).

Zirveye ulaşma ve ihtişam devri, güçlü ve kudretli büyük padişahlar olgusundan sonra, sarayın ağırlığı yine başta gelmekle beraber, artık bir devlet bürokrasisi, bir hükûmet yani başında sadrazam veya vezir-i azam (grand vizir) denen zâtın bulunduğu bir üst yönetim heyeti (günümüzde bakanlar kurulu) şeklinde ve artık sarayın içinde çalışmak yerine yavaş yavaş, hemen yanbaşındaki Bâbîâlî (Sublime Porte) denen mahalde çalışmaya başlayan (1654) bir devlet düzeni İmparatorluğu yönetmeye başlamıştır.

Bu dönemlerde artık yabancılar Osmanlı İmparatorluğunu bu isimle "Bâbîâlî" olarak (kısalmış=Porte=Kapı) zikretmeye başlamışlardır. Bu durum İmparatorluğun çöküşüne kadar böyle devam etmiştir. (Başlarda daha çok Paşa Kapısı denirdi ve Bab-ı Asafi de denmiştir). Öteyandan, Osmanlı devleti ve İmparatorluğu, az yukarıda belirtilen çevresindeki yabancı ülkelerce tehdit unsuru görülmesinin yanı sıra, bilhassa Avrupalı-Batılı devletler gözünde değişik yaşam tarzı, renkli ve egzotik gelenekleri ile törenleri bakımından ayrı bir dünya, başka bir âlem olarak da gittikçe ilgi ve merak duyulan bir bölge (Levant=Şark) olmuştur. Bu durum bilhassa İstanbulun zaptından sonra İmparatorluğun şekillenmesi, insanlar ve devletler arası temasların artması, en kudretli padişahların hüküm sürmesi ve bunların bir kısmının Batılı hayatı ve müesseselerine ilgi duymalarıyla gelişmiş ve olgunlaşmıştır.

Daha sonraları ekonomik etkenler de rol oynamaya başlamış, kapitülasyonlarla, ticaret ve denizcilik alanlarında yabancılara bazı hak ve kolaylıklar tanınması,

Avrupa-Batı gözünde Osmanlı İmparatorluğunu daha da cazip hale getirmiştir. Kapütülyasyonlar zamanla başka alanlara da yayılmıştır.

Nihayet, bir diğer unsur olarak, İmparatorluğun halkı çoğunluk müslümanların yanı sıra bir hayli de gayrimüslim tebaası (ortodoks, katolik, musevi vs.) bulunması ve bunların din, gelenek ve kültürlerine hoşgörülü davranılması sonucu bir ilgi alanı ve köprü oluşturmaları da gelişen dış ilişkiler ve merak sebebi olmuştur.

Bütün bu yukarıda sayılanlar, Osmanlılara diğer devletlerin zamanın diplomatik usul ve yollarıyla, temsilciler de göndererek, temaslarını yoğunlaştırma neticesini doğurmuştur. Tabiatıyla, Osmanlılar açısından da zamanla mukabil davranışlar ve teşkilatlanma durumları ortaya çıkmıştır.

İşte yukarıda özetle değinilmeye çalışılan özellikler, karmaşık faktörler ve yoğun olaylarla dolu, olumlu-olumsuz gelişmeler potasında Osmanlı dış siyaseti, diğer bir deyişle diplomatik ilişkileri nasıl yürütülmüş ve yönetilmiştir? Kimler nasıl roller oynamıştır? Hangi kurallar ve protokol kullanılmıştır? Nasıl bir teşkilatlanma ortaya çıkmıştır?

Bu soruların eldeki kaynaklar ve sınırlı yer imkânımız ölçüsünde cevaplanmasına çalışılacaktır.

Bu konulara değinen çeşitli iç ve dış eserler incelendiğinde, bunların gerek içerdikleri dönemler, gerek teknik bakış açıları yönünden, gerek de üslûp ve anlatış tarzlarıyla yeterli olduğu ve bir bütünü yansıttığı söylenemez. Dönemler ve konular bakımından kopuk kopuk bulundukları göze çarpar.

Belki çok ayrıntılı olamadan, ama diğer yönlerden elden geldiği kadar bütüne yaklaşılarak, genel bir tablo, panoramik bir etüd ortaya koymak, bu deney-eserin hedefidir.

II - OSMANLI SİYASETİNİN BELLİBAŞLI METOD VE HEDEFLERİ İLE YÜKSELME DÖNEMLERİNDEKİ İCRAATI

Bilindiği üzere Osmanlılar işe önce küçük bir “uç beyliği” olarak yâni sınırda yerleşmiş ve oraları korumak, fırsat buldukça da komşu topraklara akınlar yapmak amacıyla başlamışlar, ilk zamanlarda Anadolu Selçuk devletine tâbi ve onun himayesinde olmuşlar, sonraları bu devletin silinmesiyle kısa bir müddet merkezi Tebriz olan İlhanlılara tâbi olmuşlar, onun da yıkılmasıyla ve kendileri de artık güçlenmeye başlayıp, teşkilâtlanmışda bulunduklarından, tamamen bağımsız ve serbest olarak artık kendi yollarında ilerlemeye koyulmuşlardır.

Orta Asya kökenli, bu küçük topluluk, Oğuz boyunun Kayı aşiretinden olup, önceleri 50 bin kişi kadar Batı Türkistan ve Doğu Anadolu ile kuzey Suriye yörelerinde dolaştıktan sonra 400 aile ayrılarak Bizans topraklarıyla hemhudut, bugünkü Bilecik yöresinde Söğüt bölgesine Selçukluların izniyle yerleşmişlerdir. O dönemdeki Anadolu'da, başka diğer bazı Türkmen aşiretleri ve beylikleri de mevcut idi. Onların yanı sıra, kuzeyde Karadeniz kıyısında Trabzon Rum (Pontus) devleti

ile Amasra dolaylarında bir Ceneviz kolonisi de vardı. Fakat esas önemli komşu, merkezi İstanbul olan artık hayli küçülmüş durumdaki Bizans İmparatorluğu idi.

Söğüt bölgesine gelişte topluluğun lideri olan Ertuğrul Bey'den sonra başa geçen oğlu Osman, devletin ve 620 yıl kadar sürecek olan Osmanlı hanedanının temellerini artmıştır. Bu uzun dönem içinde 36 tane Osmanlı padişahı gelip geçmiştir.

Osman Bey'i oğlu Orhan Bey takip etmiş, Bursa-(1326) alınarak yeni başkent¹ olmuş ayrıca Trakya'ya geçip yerleşmiştir. Ondan sonra Murat I. (Hüdavendigâr) ve Bayezit I. (Yıldırım) devleti yönetmiş ve özellikle Balkanlarda yüceltmişlerdir. Böylece 100 yıl kadar geçmiş, uç beyliği devletçik ve devlet olmuş, Asya ve Avrupa'da toprakları bulunan ve dinamik şekilde büyümesini sürdüren bir imparatorluk adayı büyücek devlet haline gelmiştir. Ancak sonunda tehlikeli ve talihsiz bir döneme gelinmiş, Asya içlerinden gelen Timur orduları Anadolu'yu istila ederek, Osmanlı devletine ağır bir darbe vurmuş, 1402 yılında Ankara yakınında Çubuk ovasında Bayezit'i esir ederek, Osmanlıların Anadolu kanadını bir süre felç etmiştir. Rumeli kanadı ise bu istilâdan pek etkilenmemiş, fakat padişahın ve Anadolu'nun parçalanmış durumu sebebiyle duraklamıştır. Yıldırım Bayezit de esaretteyken ölmüş, şehirler Timur ordusuna tahrip olunmuştur.

Yaklaşık 11 yıl süren bu talihsiz dağılma ve karışıklık (fetret) devrinde iç çatışmalar, şehzadelerin iktidar kavgaları, komşu beylikler ve devletlerin saldırıları ile yıpranmış devlete sonunda Mehmet I. (Çelebi) hâkim olmuş ve Osmanlı devleti âdeta yeniden kurulmuş (1413), iç onarımları yanı sıra dışarda da yine büyüme siyasetine devam başlamıştır. Bu toparlanma sürecine, Mehmet'in oğlu II. Murat tahta çıkarak devam etmiş, gerek Anadolu'da, gerek Balkanlar ve Avrupa yönünde yeni topraklar, itibar ve güç kazanarak, önemli savaşlar yapıp bir kısmını kazanmış, bir ara İstanbul'a kuşatma² yapmış, özetle eski günleri tekrar yaşatmayı başarmıştır. Tahtını oğlu II. Mehmete (Fatihe) kendi isteğiyle bırakıp çekilen bu padişah, bir ara hem dış ve hem de iç tehlikelerin boy göstermesi sonucu, oğlu da çok genç olduğundan tekrar tahta çıkmış ve 7 yıl kadar ikinci defa hüküm sürmüştür. 1451'de vefatı üzerine oğlu Mehmet II. de ikinci defa padişah olmuştur. (Bu iki hükümdar ikiye defa padişahlık yaparak, Osmanlı tarihinde özel bir yer işgal etmişlerdir). Böylece, başlangıç kabul edilen 1299'dan o tarihe kadar yaklaşık 150 yıl geçmiş, devlet büyümüş ve gittikçe tanınmış, nihayet II. Mehmet'in 2 yıl içinde hazırlanarak İstanbul'u (Kostantiniyye'yi) almasıyla (29 Mayıs 1453) Osmanlıların İmparatorluk olma durumu başlamıştır. Fatih Sultan Mehmet de 30 yıl süren bu ikinci iktidarında 2 imparatorluk -Bizans ve Trabzon Rum- ile 14 devlet, 200 kadar şehir fethederek, "Fatih" ünvanını tam hak etmiş, bu isimle tarihe geçmiş, en büyük Osmanlı padişahlarının da öncüsü olmuştur. Kendisinin asker-cihangir büyüklüğünün yanı sıra çok kültür sahibi oluşu, devlette ıslahatçılığı ve kanun koyuculuğu kadar büyük politikacılığı ve diplomatlığı da bütün dünyaca teslim olunmuştur. Hatta birçok tarihçi ve yazarlar,

¹ Osmanlıların ilk başkenti Yenişehir kasabası idi.

² İstanbul'u daha öncede Yıldırım Bayezit üç defa kuşatmıştı. Daha sonra da oğullarından Musa Çelebi kuşatmıştır. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

onun yalnız Osmanlı çerçevesinde kalmayıp, Roma İmparatorluğunun da ikinci kurucusu olabileceğinde hemfikirlerdir. (Bunun maddî delili, Türklerin Roma yolunun başlangıcı olarak İtalya çizmesi topuğundaki Otrantoya bir ara çıkmalarıdır)

Fatih Sultan Mehmet'in üstün devlet adamlığı, geniş politik görüşleri ve askeri başarıları, Osmanlıların dünya siyasetinde yeni bir ilgi ve dikkat odağı olmasına yol açtığından, devletin dış ilişkilerinde de büyük bir yoğunlaşma sonucunu doğurmuştur. İstanbul'da ilk daimi (mukim) büyükelçilik tesisi ile gelip giden çeşitli diplomatik heyetlerin de Fatih Sultan Mehmet devrinde arttığı görülmektedir. Bunlara ilerde değinilecektir.

Osmanlıların şimdiye kadar özetle, hatta çok kısa verdiğimiz gelişmesi ve imparatorluğa doğru gidiş sürecinde, içerde uyguladıkları siyaset ile dış siyasetlerini birbirinden kolayca ayırmak mümkün değildir. Çünkü bunların herbiri doğrudan diğerini etkilemiş, pek çok olay ve eylem daha çok dışa dönük nitelikte veya dış durum açısından neticeler hâsıl etmiştir. Tabiatıyla, bu işler bugünkü gibi dış politika üslup ve özellikleri içinde olmamıştır. Ancak birçok işlemin ve eylemin bugünkü ölçülerle bir dışpolitika ve diplomasi tasarrufu gibi yorumlanması gerçekçi olacaktır. Bu itibarla, ilk birkaç yüzyıllık Osmanlı genel siyasetinin kendine mahsus metod ve hedeflerinin kısaca özetlenmesi gerekmektedir. Ana fikirleriyle bu durum şöylece sıralanabilir:

1) Gerek çevredeki Türkmen beylikleri ve devletçiklerini kendine bağlayarak veya güç kullanıp katarak, gerek yönetimi zayıflamış Bizans topraklarından parçalar kopararak çevresel bir genişleme sağlamak ve yeni nüfus ile verimli kaynaklar elde etmek: (en geniş zamanında İmparatorluk 10 milyon km² kadar olmuştur)

2) Kendiliğinden bu düzene katılanlara iyi davranmak, tam haklar tanımak ve mümkün mertebe kuvvete baş vurmadan çözüme gitmek ve birlikte yaşamak: (Bazı Anadolu beyliklerini böylece masnetmiş, hatta Bizanstan bazı barışçı katılımlar sağlamış, Balkanlar ise kuvvet ile alınmış, ancak meselâ Sırp, Bulgar, Macar gibi milletlerle sertlikleri nedeniyle tam hâkimiyet kurulmuşken, Eflâk ve Buğdanlılarla daha ılık ilişkiler kurulmuş ve onlara daha serbest bir statü tanınmıştır. Keza Kırım ile de bir ölçüde böyle olmuştur).

3) İcabında arazi bile satın alarak ve bazan da Türk ve yabancı hanedanından evlenmeleri yoluyla bir nevi çeyiz veya drahoma kabilinden de barışçı yolla toprak katkılarını sağlamak: (Başka milletlerle evlenme olayı, hem bu sebeple, hem de iki ülke hükümdarlarının dostluğunun pekişmesi veya Osmanlı hükümdarına şükran borcu ödenmesi veya desteğinin sağlanması gibi siyasi sebeplerle de olmuştur. Pek çok örnekleri vardır: Orhan Beyi babası önce Yarhisar Bizans tekfurunun (mahallî bey ve yönetici) kızı Holofira ile evlendirip Nilüfer Hatun adı verilmiş, sonra Bizans İmparatoru III. Andronikos Paleolog Osmanlıların kendisine yardımı nedeniyle kızını Asporça Hatunu ve daha sonraki İmparator Yuannis Kantakuzinos da kızını Teodorayı barış yapmak için Orhan Beyle evlendirmiştir. Bizanslılarla problemi olan Sırp kralı Stefan Duşanın da kızını Orhan Bey'e verdiği bazı tarihçilerce zikredilmektedir. Keza daha sonra tahta çıkan Bizans İmparatoru Bulgar kralı İvan Alek-

sandr'ın kızı Marya Tamara ve Bizans prenseslerinden Helena ile I. Bayezid'in da Sırp kralı Lazar'ın kızı Marya Despina Olivera ve Köstendil Bulgar prensi Konstantin'in kızıyla evlendiği tarih kitaplarında yer almıştır. (Osmanlı hükümdarlarının adigeçen hristiyan hanedan mensupları eşlerinin yanı sıra, Türk asıllı hanımlarla da evli oldukları unutulmamalıdır). Bu yabancı hanedan kızlarıyla politik amaçlı evlenmeler II. Murad'ın Sırp kralı Branković'in kızı Mara'yı da almasıyla, ondan sonra Fatih Sultan Mehmet'in de Türk asıllı hanımları yanı sıra Trabzon (Pontus) kralı David Komnenin kızı Anna ile Mora despotunun (valisinin) kızı Helen ve Phrantzes'in kızı Tamarayla evlenmesiyle sürmüştür, daha sonraki padişahlardan Kanunî Sultan Süleyman iki Türk eşinin yanı sıra, hiçbir asaleti olmayan bir Ukraynalı esir kız olan Roxalan (Hürrem Sultan) ile evlenmiştir. Artık Osmanlı hanedanında yabancı hanedan kızlarıyla politik amaçlı evlenmeler yerine zaman zaman asaleti bulunmayan bazı hristiyan cariye -daha ziyade esirlerden- alınması görülmeye başlanmıştır.)

4) Bizans'la temasta olmak, zaman zaman işbirliği de yapmak, aynı zamanda dostane yolla ve ikna metoduyla, mümkünse savaşsız uzlaşarak bu devleti de Osmanlı topraklarına katmak imkanını araştırmak: (Filhakika, gerek Orhan Bey zamanında, gerek I. Murad zamanında Osmanlılar Bizans hanedanı içersindeki mücadelelerde bazı imparatorlara destek olmuşlar, ve bazan da Bizans'ı taciz eden Sırp ve Bulgarlara karşı yardımda bulunmuşlardır. Öte yandan, Bizans'ın son yıllarında İmparator'un Papa'dan destek bulmak ümidiyle Roma'ya giderek katolikliği kabulü halk arasında hoşnutsuzluk yaratmış, ayrıca eskiden hacıların İstanbul'da kurduğu Latin Krallığı devrinde yaptıklarını unutmayan halkın "Müslüman sarığını kardinal şapkasına tercih ederiz" şeklindeki hissiyatı ve birkısım Bizans devlet adamlarının Osmanlı sultanlarıyla haberleşme ve temasta bulunmaları bu uzlaşma arama politikasını takviye etmiştir. Sultan Mehmet, Rumelihisar (Boğazkesen) kalesini yapmış, kuşatma sırasında hücumdan evvel Bizans İmparatoruna sulh yoluyla teslim olmasını ve kan dökülmemesini birkaç kere haberciler yoluyla teklif etmiştir. İstanbulu aldıktan sonra da Bizans asilzadeleri ve başbakan durumundaki grandük Notaras ile hasbihaller yapmış, onlara birer dost olarak davranmıştır. Bütün bunlar, dostane çözüm formülünün teyididir. (Ancak, Notarasın gizli direniş örgütlemeye girişimi, idamına yolaçmıştır).

5) Avrupa yönünde yol almak, fakat Bizans'ın kalbi İstanbul'u tedricen çembere almak, Avrupa'dan karadan ve denizden gelebilecek yardım yollarını keserek şehri bir nevi tecrit etmek tedbirlerini yavaş yavaş gerçekleştirmek: (Bu amaç ile Yıldırım Bayezit devrinde Anadolu Hisarının (Güzelve Hisar'ın) inşası, bazı muhasara denemeleri, en sonunda Fatih Sultan Mehmet'in Rumeli Hisarını (Boğazkesen-Yenicekele) yaptırması ve fetih başlarken Marmara'daki İstanbul adalarını işgal gibi somut tedbirler ve bunlardan önce Balkanların fethi ve ondan evvel ilk Orhan Bey zamanında Süleyman Paşa'nın Çanakkale boğazını aşarak Trakya'ya çıkıp, Geliboluya ilk yerleşmeler hep Bizans'ın etrafındaki çemberi yavaş yavaş daraltma girişimleridir ve bir çemberleme politikasının safhalarıdır. Bu itibarla, Osmanlıların Trakya ve Balkanlara yayılma gayretlerini elde kılıc rastgele akınlar şeklinde görmemek ve bi-

linçli bir politika ile stratejinin ürünü olarak kıymetlendirmek gerçekçi ve isabetlidir). Fethে kadar, İstanbul'un bir gün alınması daima kalplerde yatan temel siyasi hedef olmuş, muhtelif zamanlarda 4 kere Osmanlı muhasarası olmuştur. (İstanbul yüzyıl-boyunca 30'a yakın kuşatma geçirmiştir).

6) Devleti içinde yeni kurumlarla merkezi şekilde organize etmek ve icabında, gayrimüslim fakat Türk hâkimiyetini benimsemiş ve daha çok tercihan müslüman olmuş (ihtida etmiş) yetenekli veya tecrübeli elemanlardan da istifade etmek: (Bu alanda pek çok misal ve bilgi mevcuttur. Hem bürokrasi ve sivil yönetimde, hem de askeri hiyerarşide sivrilmiş yabancı kökenli elemanlar Osmanlılar boyunca var olmuş ve tarihe geçmiştir). Bu olgu, Osmanlıların bağnaz olmadıklarını, ayrımcılık (diskriminasyon)dan kaçındıklarını, hoşgörü (tolerans) yanlısı olduklarını ve adil davranarak, kapasitesi olanın hakkını yemeyerek onları en mühim mevkilere kadar çıkardıklarını açıklıkla ortaya koymaktadır. İçlerinde vezirlik ve sadrazamlık yapan ve büyük komutan -paşa- durumuna geçmiş olanları çoktur. (Gayriresmî bir tasnife göre, Osmanlılar boyunca gelmiş geçmiş 230 kadar Sadrazamdan³ yarısından fazlası Türk asıllı olup, onların yanısıra 22 Arnavut, 10 Gürcü, 5 Çerkez, 5 Hırvat, 6 Abaza, 2 Hersekli, 10 Boşnak ve ayrıca 2 İtalyan, 3 Rum, 1 Arap, 1 Bulgar, 1 Rus asıllı Sadrazamın da görev yaptığı kaydedilmiştir). Tabiatıyla bunlar ihtida etmiş ve devlete sadık bir hayat çizgisini benimsemiş, kabiliyetli kişiler idiler. Çoğunluğu saray eğitim ve hizmetine küçük yaşta alınmış veya genelde devşirmelik esasına dayalı yeniçerilikten yetişmiş değerli subaylardan çıkmıştır. (Bir misal olarak, Kanunî Sultan Süleyman'ın en önemli ve uzun -15 yıl- Sadrazamlığını yapmış olan, babası Dalmaçyalı İtalyan kökenli, anası Rum İbrahim Paşa -diğer lakapları Makbul ve Maktul- böyle idi ve hatta Padişahın kızkardeşiyle de evlendiğinden Damat İbrahim Paşa olarak anılmaktaydı. Kanunî gibi çok büyük ve ünlü bir padişah ona çok büyük yetkiler tanımış, en mühim görevleri tevcih etmiş, tam itimat göstermiştir). Keza, Osmanlı bürokrasisinin birçok kesimlerinde böyle elemanlar kıymetli hizmetler vermişlerdir. Meselâ, Fatih'in ordusuna topları yapan usta Urban, ilk matbaayı kuran İbrahim Müteferrika da Macar asıllı olup Osmanlılaşmış birer kimseydi. Bu misalleri kolayca çoğaltmak mümkündür. Dışişleri -Hariciye- hizmetinde de birçok böyle eleman görev almış, divan tercümanı, diplomat, konsolos, maslahatgüzar, elçi, büyükelçi olanları çıktığı gibi, Hariciye müsteşarı ve hattâ Nazırlık yapmış olanlar da vardır. Tanzimat devrine doğru 1835'de ilk Bakanlığın kurulduğu (Umur-u Hariciye Nezareti) den İmparatorluğun sonu 1922'ye kadarki 86 yılda gelip geçmiş 71 Nazır (Bakan) arasında 2 Rum, 1 Ermeni ve 1 Levanten asıllı bulunmaktaydı.-

7) Müslümanlığı mümkün olduğunca yaymak ve genişletmek, ancak zorla empoze etmekten kaçınmak ve bağlılık gösteren gayrimüslim tebaaya ve kendine katılan toplumlara âdil ve hoşgörülü davranmak: (Bu husus bilhassa ilk başlarda önem arz etmekteydi. İlk Osmanlı uç beyliği ve beyliği ile daha sonra gelişmekte olan devlette "gazi" olarak nitelendirilen erkek nüfusun görevi çoğunlukla bu amaçla gözükmekte ve İslam dinini yaymak ve korumak için yapılan savaşlar "Gaza" sayıl-

³ Toplam 298 kere Sadrazamlık yapmış, bazıları tekerrür/birkaç kere iktidara gelmişlerdir.

maktaydı. Ayrıca, Osmanlı toprakları Dar-ül İslam (Müslüman mekânı) ve gayrimüslim yabancı devletlerin (Diyar-ı Küfr) toprakları da Dar-ül Cihad olarak nitelendirilmekteydi. Böylece oralara sefer tertiplemek bir bakıma mubah ve sevap olarak görülmekteydi. Ancak, bu yabancı topraklar üzerindeki insanların dinlerine karışma ve baskı yapılmıyordu. İsterlerse müslüman oluyorlardı. Bu konuda çok mühim bir misal, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u alışı ertesinde takındığı tavidir. Fatih, Bizans İmparatorunun son zamanlarda boş bıraktığı Ortodoks Patrikliği ni hemen seçime doldurup Gennadiosu göreve başlatıp, oturup yemek yemiş ve sohbet etmiş, ayrıca o zamana kadar Bizans'da yaşayan, ancak üst düzey statü verilmemiş Ermeni kilisesini de Patriklik gibi en üst düzeye çıkarmıştır. Bursa'daki dini lider Hovakim'i bu makama getirmiştir. Keza, ilk ihtiyaçlar sebebi ile bazı yerlerde birkaç kilise camiye çevrilmişse de buna mukabil eski harabeleşmiş bazı kiliseler de onartılarak hristiyanların hizmetine sokulmuştur. Nitekim, fetih öncesi Osmanlı baskısından ve savaştan korkup kaçmış, yabancı topraklara sığınmış Rum ve sair hristiyan birkısım nüfus fetihten sonra yavaş yavaş dönmeye ve İstanbul'da yaşamaya başlamış, onlara ev, tarla ve işyeri de verilmiş ve dinî hakları garanti edilmiştir. Daha sonraları, Fatih'in oğlu II. Bayezit devrinde İspanyadaki engizisyon olaylarıyla katolikleşmek, öldürülmek veya kovulmak seçenekleri karşısında bırakılmış yahudileri Osmanlılar kabul ederek, gemiler de gönderip, binlerce aileyi kurtarmış, Osmanlı topraklarına yerleştirmiş, din ve dillerinde onları serbest bırakmıştır. Osmanlıların din hususunda bu hoşgörölü ve liberal tutumlarının başka hayli örneklerini göstermek kabildir. Bu politikalar, çeşitli farklı toplulukların Pax Ottomana -Osmanlı Barış Düzeni- içinde uzun yıllar birarada uyumlu yaşamalarını sağlamıştır. İmparatorluğun zor dönemlerinde bile - Polonyalı mültecilerin Polonez köyü kurup yerleşmeleri gibi- bu politikayı sürdürdüğü görülmektedir.

8) Aynı anda hem doğuda (Anadoludaki başka Türkmen beylikleri ve Anadolu ötesindeki diğer müslüman devletlerle) ve hem batıda (Balkanlar ve ötesindeki Avrupa topraklarında) savaşmaktan kaçınmak, bir yönde savaş varsa, diğer yöndeki devletler ve milletler ile ilişkileri durgun ve ılımlı bir atmosferde tutmak, yâni imkân ölçüsünde asla iki cephede savaşır duruma girmemek: (Bu siyaset ve stratejiye büyük ölçüde riayet edilmişse de başka devletler Osmanlılara karşı bilhassa böyle durumlar yaratıp, duruma göre saldırmak fırsatları kollamışlar ve kullanmışlardır. Netekim, zaman zaman hem Balkanlılarla, hem de Anadolu beylikleriyle uğraşılacak durumları ortaya çıkmıştır, veya Avrupada ilerlerken bazı Anadolu yörelerinde isyanlar kışkırtılmıştır. Meselâ, Osmanlılar Balkanlarda gittikçe genişlerken, Türk-İstandan Timur'un Anadolu içlerine girip Osmanlılara darbe vurmasında Avrupanın teşvikî bulunduğu birkısım tarihçilerce savunulmaktadır. Keza, Yavuz Sultan Selim doğu Anadolu'ya yürüyen İran'a karşı ilerleme hazırlıklarındayken İranlılarla, daha önceki Osmanlı başarılarından iyice endişelenmiş ve toprak kaybetmiş Venedik'in ittifak yapıları somut örneklerden bazılarıdır. Daha evvelce de Fatih'den tedirgin olan doğu Anadoludaki Uzun Hasan ile Venediklilerin ittifak yapması da bunu amaçlıyordu, amma, Uzun Hasan yenilmekten kurtulamadı.)

9) Yeni alınan topraklara Türk nüfus da yerleştirmek ve gereğinde ufak çapta göçlere yol açmak: (Bu politika genellikle Balkanlar ve ötesi yeni fethedilen yerlerde uygulanmış, Anadolu'dan Türkler getirildiği gibi, oraları alan askeri kuvvetlerden de -akıncılardan- yerleştirmeler, oralı kadınlarla evlenip aile kurmalar da yer yer uygulanmış, ancak evvelce oturmakta olanlara -yerlilere- dokunulmamış, bunlardan Osmanlı hâkimiyet ve düzenini kabul edenler de teba olarak benimsenmiş ve yaşamlarında serbest bırakılmışlardır. İstanbul'un 1453 de fethinden sonra da aynı şekilde bir Türk ve İslâm nüfus yerleştirilmesi cihetine gidilmiştir. Kaçmış Bizanslıların da dönüşlerini sağlayacak tedbir ve teşvikler getirilmiştir. Keza, meselâ Kırıs'ın 1571'de alınışından sonra da bu adaya Konya yöresinden ve Anadolu'dan birçok aile getirilip yerleştirilmiştir. Bu gibi misalleri de çoğaltmak mümkündür. İlk başlarda Beylik büyürken Türkistan yörelerinden de Anadolu'ya nüfus celbedildiği, Balkanlardan da İstanbul'a göçmenler geldiği bilinmektedir).

10) Gittikçe denizle tanışmak ve denizlere açılmak: (Bu da önceleri ilk başlarda Mudanya kıyılarının alınmasıyla denize ulaşma şeklinde bir pencere açılmasıyla başlamış, sonra Çanakkale kıyıları ve İzmit körfezi kıyılarının alınmasıyla sürmüş, nihayet Trakya'ya geçişle, Marmaranın kuzey kısımlarının da fethi ve oralara yerleşmeyle gelişmiştir. Sonunda İstanbul'un fethi bu denizi tümüyle Türk-Osmanlı yapmıştır. Fetih öncesi İstanbul adalarının Osmanlı filosunca alınması ve karadan Halic'e 77 parça Türk savaş teknesinin indirilerek deniz ablukası yapılması, artık Osmanlıların denizcilesmeye başladıklarının delilleridir. Önce Gelibolu'da, sonra İstanbul'da kurulan tersanelerde zamanla güçlü filolar inşa edilmiş, Batı Akdeniz, Ege ve Karadeniz tam kontrole alınmış, Osmanlılar ahşap savaş gemileri devrinin sonuna kadar kendi donanmalarını kendileri yapmıştır. Zamanla Kızıldeniz filosu bile kurulup, Hind Okyanusu ve Doğu Afrika kıyılarında Türk bandırası gezdirilmiştir. Kuzey Afrikada Tunus, Cezayir, Trablusgarp, Mısır'ın kontrolü ve irtibatı deniz kuvvetiyle sağlandığı gibi, Preveze ve İnebahtı -Lepanto- gibi büyük deniz savaşları Osmanlıların bir yandan da armada sahibi denizci bir devlet haline de geldiklerini gösterir. 1324/1867 arası süren Kaptan-ı Deryalık, yani Donanma Komutanlığı görevinden 161 amiral gelip geçmiş, bunların 57'si Türk, diğerleri devşirme ve ihtida etmişlerdendir.

III - İMPARATORLUĞUN DURAKLAMA VE GERİLEYİP ÇÖKME DÖNEMLERİNDE OSMANLI SİYASETİNİN ANA HATLARI

17.ci asrın başlarından itibaren gelişen dış olaylar ve yer yer mağlubiyetler sonucu yapılan anlaşmalar (1606 Zitvatorok andlaşması, 1699 Karlofça, 1718 Pasarofça ve 1774 Kaynarca barışı) Osmanlı İmparatorluğunun artık ikbal ve ihtişam döneminin gerilerde kaldığını göstermektedir. Daha doğru ifadesi ile artık siyasi gerileme ve toprak kayıpları gittikçe artmakta, yavaş yavaş imparatorluğun bekasının gündeme gelmesine doğru yol alınmaktadır. Bu gelişmeler diplomasimize daha çok sorumluluk ve ağır yükler getirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun bu duruma sürüklenmesinin önemli sebepleri şöyle özetlenebilir:

— Azamî genişleme ve Avrupada ilerleme sınırlarının zorlanması-ikinci Viyana muhasarası (1683) ve bozgunu gibi-halbuki devletin eski gücünün artık formunda olmayışının bilincinden yoksun bulunulması;

— Askeri teknolojimizin ve savaş sistemimizin demode kalması, yeniçeri ocağının bozulmaya başlaması;

— Diğer önemli rakip devletlerin ise modernleşmede daha hızlı olup güç kazanmaları, kendilerini toparlamaları ve aralarında Osmanlı'ya karşı daha kolay anlaşabilmeleri;

— Özellikle kuzeyde eski Moskova Knezliği'nin gittikçe güçlenip, büyük devlet haline gelerek, güneye doğru yayılmacılığa başlaması ve Balkanlar ile Karadeniz kuzeyinde faal politikalar izlemesi, Ortodoks ve Slavların hâmilliğini üstlenmesi, Türk Boğazlarını ve hatta İstanbulu ele geçirmeyi kollaması;

— Birçok yerde milliyetçilik bilinci ve akımlarının uyanıp artması ve başka devletlerce kışkırtılıp, desteklenmesi, parçalama gayretlerinin çoğalması;

— Mağlubiyetler ve gerileme başlaması ile Türklerin Avrupadan sürülmesi fikirlerinin güç kazanması ve bu yolda yer yer başarı kazanılması;

— Zayıflama ve çöküş döneminde Osmanlı topraklarının paylaşılması sorunu olan “Şark Meselesi” (Question d'Orient)nin büyük Avrupa devletlerinin (Düveli Muazzama) rekabet alanı olması, cazip görülmesi;

— Devlet yönetiminde zaman zaman üst kademe yetersizliği ve eski kudretli ve büyük padişahların artık bulunmayışı.

Yukarıda başlıcaları sayılan ve daha da genişletilebilecek birçok sebep yüzünden başlayan ve gelişen duraklama ve gerileme dönemleri herşeye rağmen gayet uzun bir zaman almıştır. Bu dikkate değer uzun süreçler, Osmanlının kendi gayretleri ve fedakârlıkları yanı sıra, dış dünya siyasî konjonktüründen, büyük devletlerin rekabet ve birbirine karşı denge kurma politikaları ile Osmanlı hükümetlerinin zaman zaman isabetli ve ihtiyatlı davranışları ile mümkün olmuştur.

Bu noktada ilginç bir eserden bahsedilmesinde yarar vardır. İsmi “Türkiye'yi parçalamak için 100 plan” (Cent projets de partage de la Turquie) olan ve Paris’de 1914’lerde basılan, Romen diplomat ve yazarı T.G.Djuvara’nın bu eserinde, Osmanlı devletin kuruluş yıllarından başlayarak 1912’ye kadar, Avrupa’da çeşitli yazar, din adamı, politikacı, asker, gazeteci, devlet adamı gibi çevrelerin Türkleri Avrupa’dan sürmek, Kutsal Yerleri (Kudüs’ü) ele geçirmek, Osmanlı topraklarını parçalamak ve paylaşmak gibi hususlarda ortaya attıkları fikir ve projeler özetlenmekte, böylece 13. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasındaki 600 yıl boyunca 100 projenin geliştirilmiş olduğu görülmektedir. (Bunların 101’incisinin de mahut Sevr andlaşması olduğu söylenebilir. Hatta, daha sonraki yıllarda da Türkiye üzerinde hâlâ parçalama planları ile uğraşıldığını söylemek mümkündür). Söz konusu 100 projenin, 30 tanesinin 1600

yılına kadar ve 70 tanesinin de Osmanlı İmparatorluğunun duraklama, gerileme ve çökme dönemlerine ait olduğu görülmektedir. Bunların tetkiki de yukarıda değinilen görüşlerin gerçekliğini teyid etmektedir.

Bütün bu olumsuz ve tehlikeli gelişmeler karşısında Osmanlı yönetimi çeşitli siyasetler uygulamış, stratejik ve jeopolitik durumundan istifade ederek, olaylara ve şartlara göre hayli esnek ve ince diplomatik manevralar içinde bulunmuştur. Ana hatlarıyla bu durum şöylece özetlenebilir:

— Büyük devletlerin Osmanlı toprakları üzerindeki rekabet ve çekişmelerinden faydalanılarak birbirlerine karşı kullanılmalarına zemin ve imkânlar daima araştırılmış, fırsat düşmesi halinde uygulanmıştır.

Bu husustaki bazı misaller arasında en ilginçlerinden birisi, arada yapılmış Osmanlı-Rus ittifaklarıdır. Kuzeyden en önemli tehlike olan-tarihte yaklaşık bir düzine savaş yaptığımız-Ruslarla, 1798 Aralık ayında bir ittifak andlaşması imzalanarak, Fransızların Mısır'a saldırmasına karşı bir hareket oluşturulmuş, İngilterenin de bilâhare bu ittifaka katılması sağlanmış, Prusya ve Avusturyanın ise katılımı mümkün olamamıştır. Bu ittifak sırasında Ege ve İyon denizinde İstanbul'da toplanmış karma bir Türk-Rus filosu Fransızlara karşı ortak harekâtta bulunmuştur. İngiliz donanması da Fransızlara Mısır sularında hücum ederek, galebe sağlamıştır. Sonunda Fransızlar Mısır'dan çekilmiştir. (1805'de yine bir kısa ittifak olmuştur)

Daha sonraki yıllarda Ruslarla tekrar savaşılmış, sonucunda aleyhimizdeki Bükreş Andlaşması (1812) yapılmış, 1827'de ise Navarin vak'asında Osmanlı donanmasını yakan müttefikler filosu arasında Ruslar da bulunduğundan yine savaş çıkmış, bilâhare ise Mısır Valisi Mehmed Ali'nin Anadolu'ya yürümesi karşısında yeniden Ruslarla Hünkâr İskelesi ittifakı yapılması (1833) cihetine gidilmekten çekinilmemiştir. Nihayet Mısır işi de yatıştırılmıştır (1841).

Öteyandan, meselâ İngilizler de Mora isyanı ve Yunanistan'ın kuruluşunda aleyhimizde başrolü oynamışlar, fakat 1854 de yine İngiltere'nin esas desteğinde Kırım harbi sırasında onlarla ittifak yapılmış ve Ruslara karşı diğer müttefiklerle birlikte savaşmış ve galip gelinmiştir. Savaş sonucu 1856 Paris andlaşmasında Osmanlı İmparatorluğu ilk defa Avrupa devletleri ailesi mensubu olmuştur. Bu savaşta Fransa ve Piyemonte de geçici müttefikimiz olmuşlardır. Böylece uzun yıllardır özlenen bir başarı sağlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu çökme dönemine doğru gidip, devamlı mağlubiyetler ve toprak kayıpları arttıkça, artık birliğini tamamlamış bulunan Almanya'ya meyledip, İngilterenin gittikçe Yunanistanı desteklemesi ve Mısır ile Kıbrıs'a fırsattan istifadeyle elatması, Fransanın Kuzey Afrikadaki geçmiş yıllarda aleyhimize yaptıkları, Avusturyanın Balkanlardaki emrivakileri, Rusların Balkanlarda kıskırtmaları ve İtalya'nın Trablusgarba atlaması, Balkan Harbindeki yenilgi ve kayıplar üzerine artık Alman ittifakına başvurmuştur. Böylece I. Dünya Harbine sürüklenen Osmanlı İmparatorluğunun da sonu gelmiştir.

Osmanlı siyasetinin, gerileme ve çökme sürecinde diğer bir uygulaması ise bazı reformlara (ıslahat) gidilmesi olmuştur. Bunların bir kısmı, iç ihtiyaçlar yüzünden (as-

kerf ve idari alanda) yapılırken, bir kısmı da dış baskılar sonucu Balkanlılar, azınlıklar ve gayri müslimlerin durumunun ıslâhı ile ilgili olmuş, böylece dış baskıların azaltılması, dış yardımların sağlanacağı düşünülmüştür. Ancak bütün bu çaba ve değişiklikler devlete hayırdan çok zarar getirmiştir.

Yukarıdaki durumun bazı önemli misâlleri şunlardır: Yeniçeri Ocağının kaldırılması (1826) ve yeni bir ordu düzenlemesi yapıldığında, bu zayıf intikal dönemi mağlubiyetlere yol açmış, 1827 Navarin olayı ile 1828 Rus Savaşları, Yunan istiklâlinin tamamlanması, 1830 da Fransızların Cezayiri işgâli birbirini kovalamıştır.

1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı gibi reform düzenlemelerini takiben de içerde Ermeni hareketleri uç vermeye başlamış, Balkanlarda da kıpırdanmalar ve bağımsızlık ceryanları artmış, 1876 Kanunu Esasi'sini takiben 1877 (Doksanüç) Türk-Rus Harbi ve ardındaki 1878 Berlin Andlaşması yeni kayıplar ve ağır hükümler getirmiştir.

1908 İkinci Meşrutiyeti de yeni kaynaşma ve bazı kayıplara yol açmış, 1911'de İtalyanlar Trablusgarbı almış, 1912'de de Balkan Harbi gailisi ile yeni toprak ve insan kayıpları ile Rumeliden göçler yaşanmış, Avrupa'da artık küçük bir toprak parçası elde kalabilmiştir (Bugünkü Trakyamız).

Az sonra 1914'de patlak veren I. Dünya Harbi de 1915 Çanakkale mevzii başarımları ve Rusya'da ihtilâl üzerine Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk barışı masasına Almanlarla birlikte galip sıfatıyla oturmamız dışında, felâketlerle dolu olmuş ve İmparatorluk sonunda 1918'de mağlup olarak, dağılıp, çökmüştür.

Bilhassa, devletin son birkaç yüzyılı siyasi arenada devamlı sıkıntılarla dolu olmuş, Osmanlı hariciyesi üzerine büyük sorumluluklar ve ağır yükler bindirmiştir. Bu olayların doğurduğu ihtiyaçlar zoruyla dış ilişkiler ve teşkilât hayli gelişmiş, Avrupalılaşmak zorunda kalmıştır. Bunda Mustafa Reşit Paşa, Âli Paşa, Keçecizade Fuat Paşa gibi Hariciyeden yetişmiş, dışarda Sefirlikler yapmış aydın devlet adamlarımızın büyük gayretleri olmuştur.

IV. OSMANLILARDA ÜST YÖNETİM BÜROKRASİSİNİN OLUŞUMU VE DIŞ İLİŞKİLERİN TEDVİRİ

Osmanlı uç beyliği halinde iken devlet çok küçük olduğundan üst yönetim de basit ve Osman Bey'in etrafındaki kumandanlar ve birkaç danışmandan ibaret iken, Orhan Gazi zamanında toprakların genişlemesi ve yeni yeni devlet işlerinin çıkışı nedeniyle üst yönetim müesseseleşmeye geçmiş, "Divan" denilen en üst istişare ve karar organı daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Önemli beylerin katıldığı Divan, bir nevi hükümet demektir ve Orhan Gazi'nin başkanlığında her gün muntazam toplantılar yaparak, hem devlet işlerini ve hem de halkın müracaatlarını görüşmekte idi. Ardından da birlikte öğle yemeği yenir ve mesai biterdi.

Divan şeklindeki üst yönetim kuruluşu esasen Osmanlılardan evvelki İslâm devletlerinde de mevcut idi. Emevî ve Abbasilerde olduğu gibi Selçuklular ve İlhanlılarda da mevcudiyeti sabittir. Benzer isimler tasarlarda

Osmanlı devleti geliştikçe Divan-ı Hümayun olarak anılan bu en yüksek kurul, haftada 4 gün sabah namazından sonra padişahın başkanlığında toplanır olmuş, önce bir vezir sayısı 2 olmuş ve 3-4' olarak çoğaltılmış, ilki başvezir (Vezir-i Azam veya Sadrazam) durumuna getirilmiştir. Bu vezirlerin yanı sıra Divanda birkaç önemli devlet büyüğü daha yer alırdı ki, din işlerindeki en yüksek kişi olan Şeyhülislâm, şeriat ve mahkeme işlerinin başı Kazaskerler (Anadolu ve Rumeli), vergi toplanması ve mali işleri yöneten Başdefterdar ile askerin başı bulunan Yeniçeri Ağası da vezir rütbesinde olduğunda Divan-ı Hümayuna katılırdı. Zamanla vezirlik rütbesinin tevcihi biraz çoğaldığından Divan'a katılma hakkı olan vezirlere "Kubbe Veziri" denmiştir. Çünkü Divan-ı Hümayun, Kubbealtı denilen bir mahalde toplanmaktaydı. Kaptan-ı Derya (Donanma Komutanı) da bazı devirlerde Divan-ı Hümayun üyesi olmuştur. Divan toplantılarında üye olmayan başka görevliler de hazır bulunurdu. Tabiatıyla asla söz sahibi değillerdi.

Bu en yüksek kurulun bir de âdeti genel sekreteri durumunda bulunan Nişancı pozisyonu mevcut idi ve Divan üyeliği yapardı. Nişancı için saray nazırı benzetmesini de yapan tarihçiler vardır. Nişancı için en yüksek bürokrattı demek yanlış olmaz.

Divan-ı Hümayunun bütün yazı ve evrak işlerini bir kâtipler heyeti yürütmektedir ki, bunlar bugünün bürokrasi sınıfı olmaktadır ve topluca, modern deymi ile sekreteryası durumunda idiler. Bu kâtip veya memur sınıfının baş sorumlusu da Reis-ül Küttap, yani kâtiplerin başı pozisyonundaki bir zat idi (sadece Reis veya Reis Efendi de denmekteydi), Nişancının emri altında bulunuyordu. Nişancının birçok saray ve Divan görevleri arasında en önemlisi de mühim yazışmaların en son denetçisi olması ve padişahın fermanları ile diğer önemli yazılarına tuğra denilen padişah imzasını koydurmaya yetkisi bulunmasıdır. Görevinin adı da zaten bunu bir ölçüde ortaya koymakta, padişahın tuğrasının çekilmesi (konması) esasında onun nişanını koymak olmaktadır. Çünkü tuğrayı çekmek (koymak) bizzat padişahça yapılmış bir iş değildi ve tuğrayı güzel yazı ustaları olan san'atkârlar (tuğrakeş) süsleyerek hazırlarlardı. Bunların bir çoğu süsleme, yani tezyinat şaheseridir ve çeşitli renkler, desenler, çiçekler ve yaldızla süslenmiştir. Ferman ve benzeri belgenin başına daima bu tuğra konursa da bir yerinde genellikle padişahın normal ufak bir elyazısı imzası da olabildi. Böylece tuğra, aynı zamanda bir bakıma padişahın arması gibi bir şeydi ve buna yetkisi olan şahıs çok mutemet ve önemliydi. Nişancının emri altındaki saray sekreteryasına daha birçok işler düşmekteydi. Fakat bütün bu faaliyetler, padişahın ve Divan'ın karar ve talimatları doğrultusunda olurdu. Bu itibarla, Nişancı, aynı zamanda bugünkü Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri ve de Başbakanlık Müsteşarı durumunda idi. Nişancı da Divan üyesi olarak toplantılarda sedirde oturma hakkına sahip iken, emrindeki Reis-ül Küttap, onun ardında ayakta dururdu. Başlangıçta uzun yıllar bu durum böyle sürüp gitti. Sonra Reis yerde halı da oturur oldu.

Zamanın akışıyla ve devirlerin değişmesiyle, devlet işlerinin saraydaki Divan'la görülmesi yerine, Sadrazamla onun Sekreteryasının (Kalemlerin=Dairelerin) sa-

* 4 veziri ilk Kanunî (S. Süleyman) devrinde görevli olur. <https://rantey.org>

ray dışına taşınması ve işlerinin yoğunlaşması sonucu, Nişancının da işleri ve önemi azalarak değişmiş, Sadrazamla birlikde taşınarak kâtiplerinin başında göreve devam eden Reis-ül Küttap'ın önemi ve ağırlığı ise artmıştır. Bu değişim ve gelişme oluncaya kadar birkaç asır zaman geçmiştir. (Sadrazamın önceleri Paşa Kapısı veya Bab-ı Asaî ve daha sonraları da artık genelde Bâb-ı Ali denilen kendi makam ve emrindeki Sadaret bürolarıyla müstakil yere geçip, saraydan mesai yeri açısından kopmuş olması 1654 yılından itibaren). Böylece bu gelişme devletin kuruluşundan yaklaşık 350 yıl sonra olmuş, ondan önce büyük ölçüde sarayda barınılmış, böylece saray bürokrasisi ile Sadaret ve Divan bürokrasisi iççe olmuştur. Fatih Sultan Mehmet İstanbul alınışından kısa bir süre sonra, Divan-ı Hümayun'a devamlı başkanlık etmeyi bırakmış, Sadrazamı bu işe memur etmiştir. Divan müzakerelerini kendisi arkada özel odasında bir kafes arkasından takiple (Kasr-ı Âdil veya Kasr-ı Sultanî) usulünü getiren padişah, orada da isterse bulunur, isterse bulunmazdı. Ayrıca bu aşamada Mühr-ü Hümayun (Hükümdarın mührü) da Sadrazama emanet olunmuştu. Böylece Sadrazamın yetki ve gücü daha artmış oldu (Ama, padişah istediği zaman Divan'a başkanlık ediyordu). Divan toplantılarından sonra üyelerin kendi alanlarındaki işler ve kararlar hakkında padişahın huzuruna çıkarak bilgi arzetmeleri usul olmuştur. (Reis-ül Küttabın da Divan müzakeratından önce telhis kesesi içinde görüşülecek dosya ve işlerin özetini-gündemi-Sadrazama sunması usuldü).

Sadaretin (Sadrazamlık) saraydan ayrılmasıyla Divan-ı Hümayun toplantıları önemini kaybetmiş ve seyrekleşmiştir. İşlerin müzakeresi ve halli Paşa Kapısındaki⁵ Sadrazam Divanına (eski adıyla ikinci divanına), bugünkü deyişle âdetâ Bakanlar Kuruluna bırakılmış oldu. Nadirattan çok önemli işler, üç ayda bir kapıkulu ocaklarına maaş dağıtımı ve mutaden de yabancı elçi kabulü vesilesiyle sarayda Divan-ı Hümayun toplantıları yapılarak olmuştur. Yabancı elçiyi bu olay izletilir, ardından Divanın bulunduğu avluda taburlar halinde beklettirilen yenicilerle önce yemek, sonra da keseler içinde paraları dağıtılır, daha sonra Sadrazam, yabancı elçi ve maiyetini diğer Divan üyeleri ile Kubbealtında yemeğe alıkoymak, müteakiben misafirlere rütbelerine göre değişik kürklü kaftanlar (hilât) giydirilir ve nihayet padişahın huzuruna kabul için Arz Odası'na götürülürlerdi. Bunlara protokol ve törenler bahsinde ayrıca değinilecektir. (Para dağıtımı ve elçi kabulü vesilesiyle olan toplantılara Galebe Divanı denirdi. Normal ve mutad toplantılarına alelâde Divan ve padişahın tahtı kurularak-Bab-üs Saade kapısı önünde-sultanın huzurunda, ikinci avluda, açıkta-kline, Ayak Divanı denirdi).

Burada bir nokta daha tesbit olunmalıdır: yaygın bir inanış olarak eskidenberi Reis-ül küttap'ın bugünkü Dışişleri Bakanı pozisyonunda olduğu düşünülmeyle beraber, bakan tipi yetki ve rol, çok uzun süre esas Sadrazamda bulunmaktaydı. Reis Efendi'nin ise bugünkü Dışişleri Müsteşarı (veya Genel Sekreteri) durumunda olduğunu söylemek daha isabetli olacaktır. Çünkü Reis'ler çok uzun süre kitabette (kaçılıryada) başka diğer işlerle de uğraştıktan sonra, bunlar arasında bulunan

⁵ Sadrazamlara 1654'te bugünkü Bâbü'lî külliyesinin (Valiliğin) olduğu mahalde yer verilmeden evvel, çeşitli semtlerde ikamet için konak tahsis edilir, birkısım devlet işleri de oralarda görülürdü. Bu konaklar da Paşakapısı olarak anılır. <https://rantey.org>

hariciye işleri ancak 19. yüzyılda kendisinin en yoğun işleri arasında olmuş, nihayet 1836'da da bu gerekçe ile münhasıran ayrı bir nezaret haline sokulması kararı alınıp uygulanmıştır. Törenler ve yetkiler açısından hariciye işlerinde ve siyasetinde daima Sadrazam baş rolü oynamıştır. Reis Efendi ise bir teknisyen (devlet kançılırya şefi) bir uygulayıcı durumunda olmuştur. Terfi ederek Nişancı olabilirdi. (Reisliğe ise genelde tezkirecilikten geçilirdi).

Reis-ül Küttabın başında bulunduğu kâtipler sınıfı veya heyeti hakkında da bazı özet bilgiler verilmesinde yarar bulunmaktadır. Böylece devletin en üst bürokrasisi hakkında fikir edinilebilir. Ayrıca da hariciye bürokrasisinin ve teşkilâtının ilk ve nüve şekli hakkında bilgi verilmiş olacaktır.

1789 yılına kadar bu kesime “Kalemiye Sınıfı” denmiştir. Hariciye teşkilâtının sarayda filizlendiği ve sarayın bürokratik yapısıyla içiçe olduğu açıktır. Ayrıca da Sadaret, yâni Başbakanlık işleri de hariciye işleriyle karışmış, kaynaşmış durumdadır. Çünkü saray ve sadaret işleri de bir bakıma aynı yerde ve içiçe bulunmaktaydı. Bütün bu bürokratik işleri de (sivil alandaki konuları yürüten) Divan-ı Hümayun Kalemiye kesiminin esas temel birimleri 4 tane idi ve sırasıyla: Beylik; Tahvil; Rüus; Amedî Kalemleri idi. En başta Nişancı ve onun altında Reis-ül Küttap bu kalemleri yönetip, denetliyorlardı. Bunlardan Tahvil Kalemi en büyük görevlere-vezir, beylerbeyi, sancakbeyi gibi atama beratları, timar ve zeametler gibi önemli tahsis işleriyle, Rüus kalemi ise diğerinin dışında kalan görevlilerin atama ve maaş işleriyle uğraşırdı.

Hariciye alanındaki işler ise diğer iki kalemde, Beylikçi ve Amedî Kaleminin elinde idi.

Beylikçinin Kalemi (Büro veya Dairesi) devletin ana kayıtlarını tutmakta idi. Bunlar yabancı devletlerle yapılan anlaşmalar, kanunlar, berat ve fermanlar ile imtiyaznameler, gayri müslim cemaatların hukuki durum belgeleri v.s. idi. Ayrıca, Divanın diğer üç kaleminden gelen yazıları görmek, üzerlerine kendi “sah” işaretini koymak ve Reisülküttap'ın isteklerine hazır bir şekilde yürütüp, saklamak beylikçinin görevleri arasında idi. Beylikçinin yardımcısına Kisedar⁶ denirdi ve onun emrinde mühimme (önemli yazılar için), kanuncu (yasallığı inceleyen) ve ilâmcı (raportör) kısımları (odaları) vardı. Yine bu kalemin personeli içinde yazıları inceleyen mümeyyiz ve defterleri saklayan defterci vardı (Yazılar defterlere geçirilirdi, dosya usulü yoktu).

Amedî Kalemi de hariciye işleri bakımından çok önemli idi. âmirine “Amedci” (Amedî-i Divan-ı Hümayun) denirdi. İlk devirlerde Reisülküttabın birinci derece buyruk altı, bir bakıma özel kalem müdürü gibiydi. Bu Kalemin görevi, yabancı devletler ile yapılan görüşmeler, tutanaklar, andlaşma örnekleri, yabancı devletlere gönderilen mektuplar, elçi, konsolos, yabancı tüccarlara yazılan ve yabancılardan gelen yazıları toplamak ve saklamaktı. Devletin yönetimi Bâbaliye (Paşakapısına) iyice

⁶ Kisedar = Kesedar veya kasadar demek olup, kalemlerde hazırlanan belgelerin iş ve hak sahiplerine verilmesinde alınan resmi ücretleri tahsil ederdi. Bir ara Reisülküttaplar verilmiş zeamet geliriyle geçinirken, bu kaldırılıp Reisülküttaplar Arşın ve Reisülküttaplar alırdı.

geçtikten sonra, âmedcinin de görev ve yetkileri, özellikle dış ilişkilerin artması sonucu olarak çok genişlemiştir. Saray ve Sadaret arasındaki en gizli yazılar ve harici ilişkilerin sırlarına vâkıf kişiydi (önceleri 5-6 kâtibi varken sonra 50'ye çıkmıştır). En gizli yazıları bizzat Reis Efendinin yazarak kendisinde saklaması da çoğunlukla vâkı idi.

Divan-ı Hümayunun yukarıda açıklanan bu 4 temel Kaleminden başka, işler artık tamamen Sadarete geçince zamanla ilâveten Mektubi-i sadr-ı âli, Kethüda-yi sadr-ı âli, Teşrifat Kalemî (Protokol dairesi) gibi yeni birimler de ortaya çıkmıştır. Bu arada, çok eskilerden beri bir de Divan-ı Hümayun Tercümanlığı görevi (ve Kalemî)'nin mevcudiyeti ve önemi burada belirtilmelidir. Bu Tercümanlık, Sadrazam ayrı yere geçince onunla beraber taşınmış, Hariciye Nezareti kurulunca buraya bağli olmuştur. Hattâ, zamanla Nezaret kurulduğunda Divan-ı Hümayun Tercümanlığı çok yüksek bir görev olarak devamda iken, ayrıca Nezaret için bir Tercüme Odası birimi de kurulmuştur. (Başlangıçta Divan tercümanları Türkler iken zamanla, Fenerli Rumlar ve yabancı kökenden islâma geçenler, sonra yine Türkler olmuştur)' Reis-ül Küttab'ın başında bulunduğu bu geniş Sekreteryasının (Kitabet kesiminin veya Kâtiban sınıfının) personelinin biraz incelenmesi de hariciye işlerine eskiden bakan elemanlar hakkında genel bir bilgi verecektir.

Fatih Sultan Mehmet devrinde devletin hukukî normlarını derleyen ve geliştiren Fatih Kanunnamesinde de Reis-ül Küttaptan bahsedilmesi, bu makamın gayet eski ve ondan önce de var olduğuna işaretir. (Hatta benzer bir pozisyon, daha evvelki bazı islâm devletlerinde de görülmektedir).

Osmanlılarda sivil bürokrasi kesimi başlıca Kâtiban-ı ahkâm-ı divân ile Kâtiban-ı hâzine-i âmire olarak iki ayrı zümreye ayrılmıştır. Bunlardan birincileri Reisülküt-

7 Divan-ı hümayunda müzakere esnasında Türkçe bilmeyen bir yabancıнын davasını anlatmak için bir tercümanın bulunması kanundu; bundan başka divan tercümanı ecnebi devlet sefirlerinin Sadr-ı âzamla ve pâdişahla görüşmelerine vasıta olup nâmeleri de tercüme ederlerdi. Tercümanlar, Divanda muayyen yerlerde ayakta dururlar ve hizmete hazır beklerlerdi. Bu tercümanlar, 18. asırdan itibaren Reisülküttab ile yabancı sefirler arasındaki tebliğât ve görüşmeler arttığından daha da önem kazanmışlardır. Yabancı sefir tercümanı Reise Türkçe olarak sefirin sözlerini aktarsa bile, Reis Efendi cevabını ona söylemeyip Divan Tercümanı vasıtası ile karşılık verirdi. Bu düzen bir resmî kural idi. Tercümanlar 16 ve 17. asırlarda müslümanlardan idi ve maaş olarak kendilerine timarlar verilmişti. 18. asırdan itibaren 19. asrın ilk yarısına kadar Divan tercümanlığı tamamen Fenerli Rumların elinde kalmıştı; bu tercümanların bazıları devlet sırlarına vakıf olarak ecnebi devletlere casusluk ederlerdi. Eski köklü Rum ailelerinden gelen bu elemanlara zamanla Eflâk ve Boğdan Voyvodalıkları (prenslik, valilik) gibi çok yüksek görevler de verilmiştir. İstanbul'un fethinden beri devlete tercümanlık hizmeti veren İşkerlet zâde ailesinden Aleksandr 15 seneden fazla Divanda bulunup kendisine teveccüh gösterilmesine rağmen, 1740 senesinde Avusturya ve Rusya ile yapılan anlaşma esnasında devlet sırlarını karşı tarafa söyleyerek casusluk yaptığı gibi, karşı taraf delegelerinin sözlerini de gizlemek ve Belgrad'da imzalanan belgenin bazı yerlerini ve sözlerini değiştirip bozmak gibi suçlarından dolayı idam edilmişti. Ayrıca Drako zâde, Kalamaki zâde, İpsilanti zâde gibi kibar Rum aileler de bu işlerde çalıştırılmıştı. Bu gibi hristiyan tercümanlara diplomatik bağışıklık ve ayrıcalık beratları da verilir, belirli bir tahsisatın yanı sıra yabancı sefirlerden hediye ve para da almaları mümkündür. Zamanla bu tür tercümanlara güven azaldığından, Babâli terakime odasında 1833'den itibaren Türk gençlerine Fransızca dersleri vermeye başlanarak elemanların Türkleştirilmesi ve teşvikleri cihetine gidilmiş, içlerinden Ali ve Safvet isimli gençler paşa olup, 78 kere Nazırlığa kadar yükseltilen Sadrazam Abdi Paşa'nın ölümüne kadar varantey.org

taba ve onun üzerinde Nişancıya tâbi iken, ikincileri Defterdar'a bağlı olmuşlardır. (Bu ikinciler para işlerine bakan, bugünkü maliyecilerdi).

Hariciye işleriyle de meşgul olan Kâtiban-ı ahkâm kâtiplerinin Fatih Kanunnamesindeki sayıları 11 idi ve işleri vezirler yanında “umûr-ı âleme müteallik ahkâm” yazmaya memur olarak gösterilmişti. Bunların sayılarının 1574’de 31 ve 1609’da 24 olduğuna dair kayıtlardan bahs olunmaktadır. Kâtipler çırak gibi alınır, zamanla Kalem içinde yetiştirilirdi. Babadan oğula geçtiği de çok görüldü. Gözde ve rekabetli bir işti. İltimas ile girilirdi. (En alta Mülâzım kademesi, sonra Şerhli ve Şagird, daha üstte de Kâtip şeklinde bir hiyerarşi izlenirdi).

Fatih Kanunnamesine göre iki ana zümre personelinin birinden diğerine geçmesi, Reisülküttabın Defterdar olabileceği, ona bağlı kâtiplerin de terfian hazine kâtibi, sonra mukataacı ve muhasebeci olabileceği hükme bağlanmış iken, genel uygulamada mâliyeden Divan-ı Hümayun Kalemlerine geçilmesi uygun görülmezdi. Zira mâliye kâtiplerinin “umûr-ı mühimme tahriri” için yeter derecede hazırlıklı olmadıkları düşünülürdü. Divan kalemlerinde önemli konu ve yazışmalar “mühimme defterlerine” geçilirdi. Osmanlı hariciyesinde Nezaret (Bakanlık) kuruluncaya kadar, işlemler defterlerde alt alta yer almış ve bu defterler, halen de İstanbul’da Başbakanlık Osmanlı Arşivinin “Sadaret” bölümünde bulunmaktadır. Nezaret (1836)dan biraz sonra artık dosya (yaprak döküman-ve gömlekler-) sistemine geçilmiş, ayrıca bir Nezaret arşivi (Hariciye Hazine-i Evrakı) meydana getirilmiştir. Oradaki belge ve dosyalar Tanzimat yıllarından itibaren. Önceleri ise Sadaret bölümündedir.

1836 yılı martında, Padişah, harici işlerin çok artmış ve önem kazanmış olması sebebiyle Reis-ü Küttap’lık makamını artık nezaret seviyesine yükseltmiş ve “Umur-ı Hariciye Nezareti” kurularak yeni bir teşkilâtlanmaya gidilmesini buyurmuştur. Bu durumda öncelikle ve ağırlıklı olarak dış ilişkilerle meşgul bulunan Amedî Kalemî Kâtipleri, Hariciye Odası ve Dahiliye Odası olarak ikiye ayrılmış, böylece münhasıran hariciye işleriyle uğraşan birim ortaya çıkmıştır ve genişletilip, geliştirilmiştir.

Öteyandan, o zamana kadar Vezirler, Defterdarlar ve Nişancılara erkân-ı Babî-âli denmekteyken, Reisülküttaplar daha aşağıda olan rical-i Babî-âli veya rical-i Devlet seviyesinde sayılmışlardır. Ancak, nezaret kurulması kararıyla, son Reisülküttap, Yozgath Akif Efendi, müşirlik rütbesiyle ilk Umur-ı Hariciye Nazırı yapılmıştır.

Dış ilişkiler yönetiminde bu büyük dönüm noktasına ait padişah II. Mahmut’-un hatt-ı hümayunu (yazısı) metni orijinal üslûbuyla şöyledir: (Devrin Sadrazamı Mehmet Emin Rauf Paşa’ya hitabendir)

“Benim Vezirim

Çünkü rütbe-i evvelide bulunanlar Devlet-i Aliyyemizin en büyük hizmet ve maslahatlarına memur olduklarından zat-ı memuriyetleri itibarı ile lâzım gelen nüfuz ve haysiyetleri için fima bâd müşirlik ve vezaret rütbe-i celileleri sıralarında ad ve itibar olunmaları hususu geçende tıbbı irade-i şahanem üzere icra olunmuş idi. Bundan maksud Hümayunumuz yalnız icra-ı rüsum ve teşrifat mahallerindeki takdim ve tehire münhasır olmayıp belki kafe-i ahval ve itibarata hüküm ve tesiri cari ol-

mak üzere bunlar biayyini ve bilfiil ve vüzerat rütbesini haiz olarak fakat meratib-i seyfiye ünvanı olan Paşa lafzı tefevühüne hacet olmak ve birde işbu hidemat-ı erba'adan umur-ı maliye memuriyetleri için defterdarlık ünvanı yerinde isede Kethüdalık tabiri filhasıl hidemat-ı mezkurenin suret-i ahir olmasından ve Reis-ül küttablık tabiri dahi hin-i va'azında yalnız Divan-ı Hümayunumuz aklamının (kalemlerinin) reisi add olunmasından iktiza idüb halbuki bihamdi'l-lâhi teâla asr-ı şahanemde Devlet-i Aliyyemizin günbegün terakki itibaratıyla elhalet-ü hazihi ikisinin dahi hidemat-ı memuriyetleri ilerleyib bilcümle umur-ı mülkiye ve mesalih-i hariciye ve dahiliyeyi cami olduğuna binaen fımabad eski tabirlerden sarf-ı nazar ile Kethüdalık hitmedicün Umur-ı Mülkiye Nazırlığı ve Riyaset için Umur-ı Hariciye Nezareti ünvanı itlak olunmak ve bundan böyle tevcih ve ibkalarında vüzara misillü harvaniler iksa ve rütbe-i vezaret misüllü her birine menşur hümayunum ita vesair bilcümle muamelat itibarları dahi ona göre icra kılınmak ve kaldıki cümle vüzara ve vükela-ı devlet-i aliyyemizin işbu itibarat ve haysiyetlerinin asıl tesirâtı memur bulundukları hidemat-ı celile ve mesalih mu'tena-ı Saltanat-ı Seniyyemize aid ve bu kaziyede ise cümle esdikayı bendegan ve devlet-i aliyyemize müttefik ve müttehid olmak icab eylediğinden İnşaallah-u't teala ona göre cümleiniz tarafından her bir hususu el birliğiyle ve can hakkıyla yapılmak hususları ahasş murad-ı şahanem olmağla müşarüleyhanın işbu irtifâ ünvan ve rütbe-i mahsusaları için bir vakit muhtar intihabı ile harvaniler iksa ve birer kıta Menşur-ı hümayunum ısdar ve ita ve keyfiyet canib-i teşrifata kayd ve takvim-i vekayı dahi böylece derc ve ilan olunsun ve birde nazır-ı müşarünileyhi-maya varidat-ı kadimelerinden başka müceddeden mestufi maaşlar tahsis kılınışın Hakteala hazretleri cümle tabakat-ı memurin ve bendegândan din ve devlet-i aliyyemize ve Zat-ı Hümayunuma sıdkı ve istikamet üzere hidmeti iltizam edenleri daima muvafık ve dareynde aziz ve muhterem eyleye amin.

f: 23 zilkaade sene 1251 cuma (Mart 1836)

Yevm-i İcrası”

İlk Hariciye Nezareti'nin Teşkilatını Havi Nizamname

(Reis'ül-Küttablık'ın Hariciye Nezareti'ne çevrilmesinden sonra yeni nezaretin teşkilâtını belirleyen nizamname (1836)

“Hariciye Müsteşarlığı

1) Hariciye Müsteşarlığı doğrudan doğruya Hariciye Nezaretine varid olan bi'l-cümle evrâkı feth ve kuşad ederek iktizasına göre Nezaretin (Bakanın=Makamın) görmesi icab eden mühimlerini takdim ve yürütülmesi lazım gelen adiyelerin ait olacakları mahal ve Daire-i nezaretleri gönderilmek üzere kaydolunup kitabelere verilmek için Evrak Odasına i'ta edecektir.

2) Hariciye Müsteşarlığı Nezaret'ten yazılan müsveddâtı görüp icab edenleri Nezarete takdim ve etmeyenleri müsveddenin üzerine “yazıla” diyerek tebyiz olunmak üzere ait olduğu kitabelere irsal eyleyecektir.

3) Hariciye Müsteşarlığı Nezaretin mezun edeceği derecede selâhiyettardır.

4) Hariciye Müsteşarlığı düvel-i ecnebiye teb'asıyla Devlet-i Aliyye teb'ası ve Eflak ve Boğdan ve Sırp emaretleri ahalisi beyninde deâviye dâir takdim olunan arzuhal ve takârîr ve müzckkereleri yürütmek üzere ait oldukları mensub memuriyete ita edecektir.

5) Hariciye Müsteşarlığı bilhassa sefaretlerle Nezaret beyninde umur-ı deâvî ve hukukiye dair mevâddın suret-i tesviye ve kararını sefaret tercümanlarıyla bi'l-müzakere icra eyleyecek gerek tercümanlar ve gerek teba-i ecnebiye ile mesalih-i adliyesi bulunan teba-i Devlet-i Aliyye o makule mevâdd-ı adîye için yalnız Hariciye Müsteşarlığına müracaat edeceklerdir.

Müsteşarlık Muavenesi (Müst. Yardımcılıkları)

1) Birinci muavenet nezaretten elsine-i ecnebiyede yazılacak muharreratın tasbihine ve yahut tesviye ettirmek zımnında ifadesine ve icab eden mühimlerini kaleme almağa me'mur olacaktır.

2) İkinci muavenet sefaretler ve gerek kançılaryalarla vukua gelecek muhaberat-ı şifahiye'nin tebliğine ve müstediyyat-ı vakıanın istizaf ve temhirine ve celbolunması iktiza edecek da'vacıların celbine sküestro (elkonmuş) ve depozito olunan akçelerin hıfzına ve sudur eden i'lâmların sûd-ı icrâyesine ve havalat odasının riyasetine bakacaktır.

(I) Dâire-i Evvel (Birinci Kitabet) (Birinci Daire)

1) Birinci kitabet ahkam-ı uhudun ve münasebat-ı düveliyenin politika cihetine ait olan ve hududa müteallik bulunan mesalih ile Eflak ve Boğdan ve Sırp emaretlerince politikaya ait olan mesalihin umur-ı tahririyesine ve telgraf miftahlarının kendi nezdinde mahfazasına me'murdur.

2) Birinci kitabet maiyyetinde bulunacak aklamın müsveddâtını tashih ettikten sonra ayrı ayrı torbalarla beher akşam Müsteşarlığa i'ta edecektir.

3) Birinci kitabetin maiyyetinde herbirisi Serhalife namıyla bir me'murun zir-i riyasetinde olmak üzere tahrîrat kalemi ve tercüme kalemi ve tahrîrat-ı ecnebiye kalemi ve telgrafname kalemi namlarıyla dört kalem vardır.

Tahrîrat Kalemi:

Tahrîrat kaleminde hükümdarana gönderilecek name-i hümayûnlar ve umur-ı politikaya dâir gerek Dersaadet'te bulunan nezaretler ve gerek taşra me'murlarına makam-ı Sadaretten ve Nezaret-i Hariciye'den yazılacak ve Devlet-i Aliyye süferasına ve burada elçilere gönderilecek tezakir ve tahrîrat ve tekarir yazılır.

Bu kalemin bir Serhalifesi bulunacak ve dahiliye ve hariciye mümeyyizi ve her bir mümeyyizin maiyyetinde müşir-i müsevvid ve bir müşir-i mübeyyiz olacaktır.

Serhalife işbu kalemde yazılacak mesveddâtı tashih edip kitabete verecektir.

Serhalife makam-ı sadaret'ten temhir olunacak evamir-i samiye'nin ve tezaki-rin müzckkeresiyle takdim ve ta'dîr temhir torbasının kütüphanesi mahalline verilme-

ve gönderilmek üzere ait olduğu memura itası ve işbu evamir ve tezakir müzekkere-lerinde veyahut üzerinde bir güne emr ve işaret olduğu halde kitabete irası hususlarına dahi bakacaktır.

Dahiliye mümeyyizi maiyyetinde bulunan efendilerle beraber burada nezaretlerle olunacak muhâberât ve tezakir ve taşra me'murlarına gönderilecek tahrîrât ve evâmîr ile buyurulmaları tahrîrine ve Türkçe telgrafnamelerin tesvidine me'mur olacaktır.

Hariciye mümeyyizi hükümdarana yazılacak name-i hümayûnlar ile Devlet-i Aliyye süferasına tahrîr olunacak mekatib ile düvel-i ecnebiyye süferasına verilecek tekarîr-i müzekkeratın tahririne ve sefaret-i seniyyelere Türkçe gönderilen telgrafnamelerin tesvidine bakacaktır.

İşbu mümeyyizlerin herbiri maiyyetinde bulunan efendilerin tebyiz edecekleri evrakı mukabele ve tatbik ve temyiz edecek ve bundan zuhur eden sehv ve hatadan mesul olacaktır.

Tercüme Kalemi:

Tercüme kaleminde gerek süferay-ı devlet-i aliyye ve gerek burada bulunan süferay-ı ecnebiye tarafından politikaya müteallik evrak tercüme olunarak, bir Serhalife ile bir mümeyyizi ve bir mümeyyiz refiki ve dört mütercim ile dört mübeyyiz bulunacaktır.

Serhalife tercüme olunacak evrakı tashih ettikten sonra kitabete ita edecek ve tebyiz olunan tercümenin mukabele ve tatbik ve temyizi Mümeyyize ait olarak zuhura gelecek sehv ve hatadan mesul olacaktır.

Tahrîrat-ı Ecnebiye Kalemi:

Tahrîrat-ı ecnebiye kaleminde süferayı devlet-i Aliyye ve süfera-yı ecnebiye ve emaretlere elisine-i ecnebiyede yazılacak mevadd-ı politikanın ve ecanibe ve emaretler ahalisine verilecek nişan ve madalya ve hedayanın ve teşrifat-ı Hariciye'ye müteallik evrakın umur-ı icraiyelerini üçüncü dairede ifa olunduktan sonra iktiza eden tahrîrat-ı ve harice gönderilecek tahrîrat-ı telgrafiyeinin müsveddesi yazılacaktır.

Bu kalemin bir Serhalifesi ve Dahiliye ve Hariciye Mümeyyizi namıyla iki mümeyyizi olacak ve maiyyetlerinde ikişer müsevvid ve dörder mübeyyiz bulunacaktır.

Serhalife işbu kaleimde yazılacak müsveddâtı tashih edip kitabete verecektir. Ve mümeyyizler dahi maiyyetlerinde bulunan efendilerin tebyiz eyledikleri evrakı mukabele ve tatbik ve temyiz eyleyecek ve evrâk-ı mübeyyize de zuhur edecek sehv ve hatadan mes'ul olacaktır.

Dahiliye Mümeyyizi Süfera-yı Devlet-i Aliyye ile cerayan edecek mükâtebatın ve Emaret-ı Selase'ye irsal olunacak muharreratın ve Hariciye Mümeyyizi Düvel-i Ecnebiye süferasına gönderilecek tekarîr ve müzekkeratın tahrîrine me'mur olacaktır.

Telgrafname Kalemî:

Telgrafname kaleminde Nezaret-i Hariciye'den açık ve şifre ile haric ve dahile gönderilecek veyahut haric ve dahilden nezarete gelecek telgrafnameler hal ve tertib olunacaktır.

Bu kalemin bir serhalifesi ve iki mukabelecisi olup maiyyetlerinde ikişer hilali bulunacaktır.

Serhalife aklâm-ı sairede dahil ve harice gönderilmek üzere tesvid olunan telgrafnamelerin tebyiz veyahut tertibiyle telgrafhaneye gönderilmesine ve telgrafhanelerden vüsulünü müşir verilen makbuz senedatin hıfzına me'mur olacaktır.

Mukabelecilerin biri Türkçe ve diğeri Fransızca telgrafnemelerin hal ve tertibi-ne bakacaktır.

Huruf ile gelmiş olan her bir gün telgrafnamelerin Nezaret adına diğeri mahalle-re verilecek suretleri çıkarılacak ve ibrâratı tağyir olmadıkça verilecektir.

Telgrafname kalemine me'mur olan efendiler maslahatı olan ve gerek maarifeleri bulunan ferd-i vahidi kalem odasına kabule muktedir olamayacaklardır.

Telgraf kaleminde bulunan efendilerin müsta'mel olan hurufunun miftahını kimseye vermiyecekleri ve söylemiyecekleri için her biri gayette mutemet eşhasdan olacaktır.

Telgraf kaleminden biri odaya öyle bir adam kabul ettiği halde bir defada maaşının nısfını ikinci defada cümlesi kat olunup üçüncü defa kalemden ihrac olunacak ve bunun nezaretinden Serhalife mesul olacaktır.

Telgrafname miftahları kitabet nezdinde mahfuz olacağından iktiza ettikçe Serhalife miftahı alacak ve kalem vakt-i hitamında yine kitabete iade ve teslim edecektir. Hallolunan telgrafnameler ba'de't-tebyiz Serhalife tarafından kitabete verilecektir.

(II) Daire-i Sâniye (İkinci Kitâbet) (İkinci Daire)

İkinci kitabet ecanibe ve emarat-ı selase'ye ait her nevi mevadd-ı hukukiye ve belediye ve ticarete müteallik mevâd ve memalik-i ecnebiyede bulunan Devlet-i Aliyye şehbenderleriyle muhaberât ve Karantina ve Telgraf İdaresinde müteallik hususâtı rû'yet eder.

İkinci Kitabet maiyyetinde bulunan aklâmın müsveddâtını tashih ettikten sonra beher akşam ayrı ayrı torbalara vaz' ile Müsteşarlığa verecektir.

İkinci Kitabetin maiyyetinde her birisi Serhalife namıyla Tercüme Kalemî birer me'murun zir-i riyasetinde olmak üzere Tahrîrât Kalemî ve Tahrîrât-ı Ecnebiye Kalemî ve Havâlât Kalemî namlarıyla dört kalem vardır.

Tahrirat Kalemî:

Tahrîrât Kalemî'nde ikinci daireye muhavvel olan mevâdd üzerine Dersâadet'te (İstanbulda) bulunan nezaret ve me'muriyetlere ve tasarı me'murlarına taraf-ı Sa-

daret ve Nezaret'ten yazılacak teẓâkîr ve tahrîrât ve Devlet-i Aliyye Sefaretleri ve şebhenderlerle olunacak muhaberât ve mîkatebat ve Düvel-i Mütelhâbbe (dost devletler) sefaretlerine verilecek tekârîr ve müzekerât ve her türlü buyuruldular yazılacaktır.

Bu kalemin bir Serhalifesi bulunacak ve Dahiliye ve Hariciye mümeyyizleri namıyla iki mümeyyizi ve herbir mümeyyizin maiyyetinde yedişer müsevvid ve yedişer mübeyyiz olacaktır.

Serhalife bu kalemde yazılacak mesveddâtı tashih ettikten sonra canib-i kitabe-te verecektir.

Serhalife makam-ı Sadaret'ten temhir olunacak teẓâkîr ve evâmîrin müzekkelerleriyle takdimi ve ba'de't-temhir torbanın küşadıyla mahalline verilmek ve gönderilmek üzere ait olduğu me'mura i'tası ve evâmîr ve teẓâkîr müzekkerelerinde veyahut üzerlerinde bir günâ emr ve işâret olduğu halde Kitabete iraesî hususlarına bakacaktır.

Dahiliye Mümeyyizi maiyyetinde bulunan efendilerle beraber burada nezaretlerle olunacak muhaberât ve teẓâkîr ve taşra me'murlarına gönderilecek tahrîrat ve evâmîr ile her türlü buyurulduların tahrîrine ve Türkçe telgrafnamelerin tesvîdine me'mur olacaktır.

Hariciye Mümeyyizi Devlet-i Aliyye süferâsına ve şebhenderlerine ve Düvel-i Mütelhâbbe sefaretlerine ve emaretlere yazılacak tahrîrat ve müzekkerâtı ve Nezaretin ale'l-umum Daire'den varid olacak umur-ı hisabiyesini yazacaktır.

İşbu mümeyyizlerin her biri maiyyetinde bulunan efendilerin tebyiz edecekleri evrakı mukabele ve tatbik ve temyiz edecek ve bunlarda zuhur edecek sehv ve hatadan mesul olacaktır.

Tercüme Kalemi:

Tercüme kaleminde Devlet-i Aliyye ve Düvel-i Mütelhâbbe sefaretlerinden ve şebhenderlerden gelen evrak tercüme olunacak ve bir Serhalife ile bir Mübeyyizi ve bir Mümeyyiz refiki olarak altı mütercim ve altı mübeyyiz olacaktır.

Serhalife tercüme olunacak evrakı tashih edip kitabe-te verecektir ve tercümesi tebeyyüz olunan varakanın tatbik ve mukabele ve temyizi mübeyyize ait olarak zuhura gelecek sehv ve hatadan mesul olacaktır.

Tahrîrât-ı Ecnebiye Kalemi:

Tahrîrat-ı Ecnebiye kaleminde ikinci daireye müteallik hususât üzerine Devlet-i Aliyye elçi ve şebhenderlerine ve süfera-yı Düvel-i ecnebiyeye gönderilecek tahrîrat yazılacaktır.

Bu kalemin bir Serhalifesi ve Dahiliye ve Hariciye mümeyyizi namıyla iki mümeyyizi olacak ve maiyyetlerinde ikişer müsevvid ve dörder mübeyyiz bulunacaktır.

Serhalife işbu kalemde yazılacak müsveddâtı tashih edip Kitabete verecektir. Ve mümeyyizler dahî maiyyetlerinde bulunan efendilerin tebyiz edecekleri evra-

kı mukabele ve tatbik ve temyiz edecek ve evrâk-ı mübeyyazada zuhur edecek sehv ve hatadan mesul olacaktır.

Havâlât Kalemî:

(İşbu Havale Kalemî'nin riyaseti Müsteşarlık İkinci Muaveneti'ne muhavveldir)

Havale kaleminde mevadd-ı hukukiye ve deaviye dair olan tekarrür ve arzuhalin havaleleri ve mübaşirin isimleri ve i'amların suver-i icraiyeleleri kuyudu ve teb'a-i Devleti Aliyye'den memâlik-i ecnebiye'ye gidecek olanlara verilen pasaportların tanzim ve it'ası ve her türlü evrakın aşlana mutabakatı ile imza ve mühür tasdiki ve protesto ve şehadetname tahrin hususâtına bakılacaktır. İşbu Kalemin, arzuhal ve pasaport mümeyyizleri namıyla iki mümeyyizi olacaktır.

Arzuhal Mümeyyizinin refakatinde bir efendi olup mevadd-ı hukukiyeye dair takdim olunan arzuhal ve tasdirleri kendilerine verildikte müddei ve müddeâ aleyh celbolunarak müsteşarlık ikinci Muavenetinden usul-ı istintakları icra olunduktan sonra davanın ait olduğu mahkemeye havalesini arzuhal veyahut takrîrin zahrına sahla işaret edip üzerine numara vaziyla vereceği mübaşirin ismiyle beraber deftere kaydederek havale ettirmek üzere mübaşirin yedine it'a edecektir.

Tarafeyn mahkemeye gitmeyerek uzlaştıkları halde suret-i tesviye deftere kayd ile arzuhal dahi numara vaziyle hıfzolacaktır.

Sküestro (elkonulmuş) ve depozito olunan akçe ve eşya ve senedatın tarih-i icra ve vassını mahsus bir deftere kaydedecektir.

Ashab-ı deaviye varilecek kefalet senetlerini Üçüncü Daireden ahz ile mübaşirlere tevzi edip hasıl olacak mebalîği beher üç ayda bir kere Üçüncü Daire'ye teslim olunacaktır. Beher sene Nezarete verilen arzuhallerin adedi ve ne mikdarının hangi mehakime havale olduğu ve ne kadarı i'lama rabt kılındığı ve ne mikdâr i'lâm icra olduğu ve kaç kişice konulduğu hususâtı beher Muharrem aylarında hülâsa olunarak gazetelerde neşrolunmak üzere Matbuat Dairesine verilecektir.

Mübaşirlerin nizamname-i mahsusa mucibince suret-i idaresi mümeyyize muhavvel olacaktır.

Bir arzuhalin bizzat sahibi veyahut vekili tarafından verilmedikçe havalesi icra olunmayacaktır.

Pasaport Mümeyyizi'nin maiyyetinde üç efendi olup li-eclil maslaha memalik-i Ecnebiye'ye gidecek kaffe-i tebaa-i Devleti Aliyye'nin pasaportları Hariciye Nezaret-i Celilesi tarafından ita olunacağından ve bu halde Kurşunlu Mahzende bulunan pasaport odası dahi bi'tab nezarete mülhak olacağından bu pasaportlar işbu kalemden it'ası ve vizelerinin icrası ile defterlere kaydolacaktır.

Kurşunlu Mahzendeki pasaport odasının nezareti İkinci Muavenete ait olacaktır.

Ve ita olunacak pasaportlar üçüncü daireden ahz olunup her üç ayda bir defa hasılatı yine üçüncü daireye ita kılınacaktır.

Bu pasaportların i'tası hakkında nizam-ı mevhude mer'il icra tutulacağından bir adamın ait olduğu mahalden ve Şehremaneti veyahut patrikhanelerden tahki-ken ilmühaber veyahut tezkere-i mahsusa almadıkça ve me'murin-i Devlet-i Aliyye'den ve ma'lum ve meşhud muteberan-ı teb'adan olmayanlar bizzat görülüp eşkali yazılmadıkça ve imzaya muktedir olanların imzası vaz' ettirilmedikçe hiç kimseye pasaport verilmeyecektir.

İmza ve mühür ve suret ve tercüme tasdiki ve protesto ve vekâletname ve her türlü şehadetname tanzimi ve deaviye dâir Hariciye aklamından alınacak evrak suretlerinin tasdiki ve protestoların tasdik ve mahallerine tebliği bu kalemde icra olunacak ve Müsteşarlık İkinci Muaveneti'nin sandığı dahi hıfz kılınacaktır.

Bâlâda zikrolunan kaffe-i tasdikât ve ırsâlât ve pasaportlar melfuf tarifiede muharrer harcın ahzıyla icra olunacaktır. Ve işbu hasılat her üç ayda bir kere deftere kaydolunup hesabı rü'yet olunarak teraküm eden mebalîğ üçüncü daireye verilecektir.

(III) Daire-i Selase (Üçüncü Daire) (Hariciye Teşrifatçılığı) (Protokol)

Hariciye teşrifatçılığı süfera-ı düvel-i ecnebiyye müteallik umur-ı teşrifatiyye ve icabına ve Emetler ahalisine verilecek nişan ve madalya ve hadyanın ita ve ırsaline ve Hariciye Nezareti Dairesinde ve Memaliki ecnebiyyede bulunan memurinin maaş ve harcırah ve masarrıflarının rüiyyet ve tesviyesine, Hariciye Nezaretine ait olan kafe-i hesabın tedkikine memurdur.

Hariciye teşrifatçılığı melfuf olan nizam-ı mahsus mucibince umur-ı teşrifatiyye icra edecektir. Ecanibe ve Emetler ahalisine verilen nişan madalya ve madalyaları burada ise sahiblerine ita, değilse bulunduğu mahallere ırsal eyleyecektir. Devlet-i aliyye memurlarına ve tebaasına Düvel-i ecnebiye tarafından ita olunan nişan ve hedaya ve madalyalar usul üzere irade-i seniyyesi istihsal oldukdan ve berüce tutulacak deftere kayd kılındıktan sonra mahallerine ita edecektir.

Hariciye teşrifatçılığı Hariciye Nezareti tarafından dahil ve harici gönderilen ve dahil ve harîce bulunan kafe-i memurinin Devlet-i aliyye hizmetlerinde istihdam olunmak üzere Avrupa'dan celb olunan kimesnenin esamisi ve maaşları ve müdet-i istihdamları maddelerine bir deftere kayd ettirüb kontratolarını hıfz ettirecek ve bunlar sefaret mühürüyle musaddık suretlerini Hazine-i Celileye veyahut ait oldukları mahalle verecektir.

Sefaretlerden ve konsoloshanelerden fevkalade olarak gönderilen mesarifat defterini ve sefaretler maaşlarının Hazine-i Celileden suret-i ahz ve havalesini ve kançlılara ve telgraf ve posta mesarufını ve mesarifat-ı adide vesairesini tedkik ve rüiyyet ile tasdik ettikten sonra suret-i tesviyesine bakılacaktır. Sefarethanelerden mevcut demirbaş eşyanın ve bundan sonra alınıb demirbaş kaydolunacakların defter müfredatını kayd ve hıfz edecek ve bunların dahi musaddık suretlerini Hazine-i Celileye ita eyleyecektir.

Hariciye Nezaretinde bulunan kafe-i aklam ve memurinin maaşlarını Hariciye Nezareti namına olarak Hazine-i Celileden ahz edib sahiblerine ve aklama ita edecektir.

Hariciye teşrifatçılığı maiyetinde iki sınıfa münkasım bir kalem bulunub sınıf-ı evvelinde melfuf nizam-ı mahsusunda gösterilen umur-ı teşrifatiyeye müteallik şeyler ve sınıf-ı sanisinde dahi Hariciye Nezareti tarafından dahil ve harice gönderilen ve dahil ve harice mevcut bulunan memurunin kafe-i Umur-ı hesabiyesi Devlet-i aliyye hidmedine Avrupa'dan celb olunan kimesnelerin esamisi ve maaşları ve müdeti istihdamlarına müteallik hususat kayd ve tahrir ile kontratoları hıfz olunacaktır. İşbu kalemin bir müdürü ve melfuf defter mucibince teşrifatiye için iki mahsusat sair için dahi sekiz hulefası bulunacaktır. Üçüncü daireye müteallik olub işbu kaleme gelecek evrakın müdür-i kalem marifetiyle tedkikatı icra ve defterlerine dahi kayd ve imla ettirildikten sonra icabına göre buyuruldu ve tezkerede cevap ve tahriratın yazdırılmak üzere herişin mensub olduğu daireler aklamı sairesine irsal edilecektir.

(IV) Evrak Müdürlüğü

Nezaret-i Hariciyeye müteallik evrakın idaresi umur-ı ecnebiyye ve Divan-ı Hümayuna daireler beyinde müşterek olmak üzere bir daire-i müstakileye tahvil olub evrak müdürü namıyla bir memurun zir-i idaresindedir.

Evrak müdürlüğü Hariciye Nezareti Devairesinin cereyan edecek kafe-i evrakın kuyud ve muhafazasına bakacak ve taraf-ı Sadarettten nezarete havale olunan evrakın tefrik ile umur-ı hariciyeye dâir olanları Hariciye Müsteşarlığına ve mevad-ı divaniye ve mezhebiyeye müteallik bulunanların Divan-ı Hümayun Müsteşarlığına ita edecektir.

Evrak Müdürlüğünün maiyetinde dört sınıfa taksim olarak bir kalem olacak ve sınıf-ı evveli (1.sınıfı) nezarete gelen ve havale olunan kafe-i evrak ana defatirine kayd ederek ait olduğu daireye vermeye ve sınıf-ı sanisi (2.sınıfı) umur-ı ecnebiyye ve sınıf-ı salisi (3.sınıfı) Divan-ı Hümayun ve sınıf-ı rabii (4.sınıfı) umur-ı mezhebiyeye müteallik hususat üzerine Nezarete gelen kafe-i evrakın işaret ve havalelerini deftere kayd ile mahallerine ita ve irsal eylemeye memur olacaktır.

Sınıf-ı evvelin bir baş mukkayidi ve bir baş müvezzi iki refiki olacaktır.

Sınıf-ı evvel nezarete gelen evrakın ana numarosunu vaz' ederek hülasesını ve üzerlerinde bulunan işaretatı ve havalatı ana defatirine kayd eyledikten sonra ait olduğu daireye ita edecektir.

Sınıf-ı saninin bir baş mukkayidi ve bir baş müvezzi olub birinci daire tarafından bir müvezzi ve bir mukayyidi olacaktır. Sınıfı sani ana defatirine kayd olunduktan sonra birinci daireye verilen evrakın numarosunu deftere kayd edüb hangi nezarete ve sicile havale olunmuş ise tezkerenin hülasesını deftere kayd edüb kendisine mahsus bir numara va'zıyla gönderildiğini yazacaktır.

Sınıf-ı salisin bir baş mukayyidi ve bir baş müvezzi' olub üçüncü ve dördüncü daireler taraflarından ve birer mukayyid ve birer müvezzi olacaktır.

Sınıf-ı salis ana defterine kayd olunduktan sonra üçüncü ve dördüncü daireye verilen evrakın ana numarosunu deftere kayd edüb hangi nezaret ve mahalle havale

olunmuş ise tezkerenin hûlasasını deftere kayd edüb kendine mahsus bir numro vaz'ı ile gönderildiğini yazacaktır.

Sınıf-ı rabinin bir baş müvezzi' ve bir baş mukayyidi olub evamir ve mezahib daireleri taraflarından mukeyyid ve müvezzi' olacaktır.

Sınıf-ı rabi, ana defatirine kayd olunduktan sonra evamir ve mezahib dairelerine verilen evrakın ana numrosunu deftere kayd edüb hangi nezarete mahalle havale olunmuş ise tezkere ve mektubun hûlasasını deftere kayd edüb kendüsüne mahsus bir numro vazıyla gönderildiğini yazacaktır.

Nezarette kalması icab eden evrak mensub olduğu daire numrosunun birbiri üzerine vazi olunarak mahsus bir gözde hıfz olunacak ve bu evrak beher üç ayda bir kez numrosunun darasıyla bağlanub diğer nezaret ve mahallerde kalmış olan numrolar bir varaka mahsusaya yazılıb beraberce zabt olunacaktır. Beher senei cedide muharreminin ibtidasından numrolar dahi tahdid olunacaktır.

Herbir daireye mahsus olan baş mümeyyizler evvel-i daire evrakının muhafazasından mesul olacak ve müvezzi'ler dahi evrakın mahallerine gönderilmek üzere eshabına veyahut kapuçuhadarlarına verilmesinden mesul tutulacaktır.

Nizamname-i aslide muharer olan fıkra ba'adet tahrir evrak müdürlüğü makam-ı Sadarettten havalata gelen evrakı kayd ettirüb müteallik olduğu müsteşarlığa ita edecektir. Müsteşarlıklardan işaret olunduktan sonra iade olunacak evrakı kayıtlarına gerh vererek işaret olunan daire ve mahallere verecektir.

Gerek dahilden ve gerek taşralardan doğrudan doğruya Nezaret-i Celileye gelecek evrak müsteşarlıklardan işaret olunarak geldiğinde kezalik kayd ile işaret olunan daire ve mahallere verilecektir.

Mukayyid olan bir maddeye dâir sonradan gelen evrak kayd olundukda evvelki kaydı dahi bulunarak eski kaydının numrosu yeni kayda ve yenisinin numrosu eski kayda vaz'ı ve eski evrakının hangi daire ve mahalde ve ne merkezde bulunduğu dahi eski kaydından bir pusulaya ihraç olunduktan sonra pusulasıyla beraber ait olduğu müsteşarlığa ita edilecektir.

Gerek sefaretler ve gerek sair erbab mesalih-i umur-ı vakıâlarının suret-i ceza-lyyesini evrak odasından sual ve tahkik edeceklerinden evrak müdürlüğü icabına göre bulub verecek ve isterler ise kayd numrosu dahi ita edecektir.

Müzekkere ve arzuhaller gibi müstediya-ı vakıadan ma'ada devletçe mühim devamlı add olunan kâfe-i muharreratın evrakı müsvedetıyla beraber aklam ser hulefası canibinden evrak müdürlüğüne ita olunacağından evrak müdürlüğü dahi dosya usulünü yapacak yani mesalih-i mühimme ve mesalih-i adiye evrakını numrolar itibarıyla takılan, takım toplayup kayıtlarına takımıyla hıfz olunmuştur diye işaret ederek mahall-i mahsusasına vazı bir maddete dair sonradan gelib icra olunan evrakı dahi takımına ilâve eyleyecek velhasıl herbir mesele ve mesalihinin kâfe-i evrakını bir mahalde hıfz edecektir.

— Divân-ı Hümayûn Kalemi (4 Şube)

— Bâb-ı Ali Tercüme Odası

(Dış teşkilât makam rütbeleri ise):

— Sefir-i Kebir, Sefir (Büyükelçi, Elçi)

— Baş Şehbender, Şehbender (Başkonsolos, Konsolos) şeklinde idi.

Arada zamanla Nezaret teşkilât yapısında, ihtiyaca göre bazı yeni düzenleme ve değişiklikler yapılmış, bazı yeni birim ilâveleri cihetine gidilmiş olduğu görülmektedir. Bunların hepsine yer vermek, bu kitabın hacmini çok genişleteceğinden, bazı sınırlı bilgi ve bazı fasıllarla durum özeti çıkarılmıştır.

Meselâ, 1871'de Hariciye Nezaretinin genel teşkilât durumu şöyleydi:

— Hariciye Nazırı

— Müsteşar

— Müsteşar Muavini

— Bâb-ı Ali Tercüme Odası

— Hariciye Kâtibi

— Mektubî-i Hariciye Kalemi (Türkçe Muhaberat) Müdüriyeti

— Tahrirat-ı Hariciye Kalemi (Ecnebi Muhaberat) Müdüriyeti

(memurları: Serkalfa, mümeyyiz, müsevvid, mübeyyiz, mukayyid)

— Hariciye Evrak Odası

— Tabiiyet Kalemi

— Hariciye Matbuat Kalemi

— Hariciye Muhasebe Kalemi

Divan-ı Hümayûn Dairesi:

— Divan-ı Hümayûn Kalemi

— Mühimme Odası (Mühim İşler)

— Rüus Kalemi

— Tahvil Kalemi

— Mezahib Odası (Dinî İşler, Mezhepler)

— Tuğrakeş Odası

— Vilâyat Hariciye Müdürü (Taşradaki konsoloslarla ilgili)

— Vilâyat Tercümanı

(Dış teşkilât makamları):

Sefaret-i Kübra (Embassy)

Sefaret (Legation)

Baş Şehbenderlik (General Consulate)

Şehbenderlik (Consulate)

Şehbender Vekaleti (Consular Agent)

Tüccar Vekaleti (Commercial Agent) <https://rantey.org>

Yukarki durumdan sonra imparatorluk çok önemli olaylar yaşamış, Abdülhamid II. padişah olmuş, Birinci Meşrutiyet (1876) ilân edilmiş, 1877-1878 Türk-Rus (Doksanüç) Harbi ve Berlin Andlaşması yaşanmış, yeni toprak kayıpları olmuştur.

Bu mühim gelişmeleri takip eden 1883 yılındaki merkez teşkilâtı durumu bu defa aşağıdaki gibi olup, sıralamada bazı değişiklikler görülmektedir:

- Hariciye Nazırı
- Hariciye Nezareti Celilesi Heyeti
- Müsteşar
- Divan-ı Hümayun Tercümanı
- Hariciye Mektubçusu
- Tahrirat-ı Hariciye Kâtibi
- Hariciye Muhasebecisi
- Hariciye Teşrifatçısı
- Müsteşar Muavini
- Teşrifat-ı Hariciye Muavini
- Mühimme Müdürü
- Hariciye Evrak Müdürü
- Mektubi-i Hariciye Kalemi Serhalifesi
- Mektubi-i Hariciye Kalemi Mümeyizi
- Mektubi-i Hariciye Mühimme Mümeyizi
- Hariciye Evrak Müdürü Muavini (5 Tane)
- Bab-ı âli Tercüme Odası Zabitanı
- Tahrirat-ı Hariciye Kalemi
- Umur-ı Hukukiye-i Muhtalita Kalemi
- Bab-ı âli İstışare Odası
- Meclis-i Umur-ı Sıhhiye (bir süre Sıhhiye Nezareti görevi de Hariciye tarafından yürütülmüş olup, bu birimde önemli yabancı elçilikler temsilcileri de bazan yer almışlardır)

Günümüzden tam 100 yıl öncesinde 1892'deki -Hariciye Nezaretinin merkez teşkilâtı ile kadroları ve hiyerarşisi ise, o yılki Devlet Salnamesine göre aşağıda gösterilmiştir:

- Hariciye Nazırı
- Divan-ı Humâyun Tercümanlığı
- Divan-ı Humâyûn Tercümanı
- Müsteşarlık Dairesi
- Müsteşar
- Müsteşar Muavini
- Encümeni Hariciye (Komisyon)
- Reis (Müsteşar)
- Mektubçu
- Divan-ı Humâyûn Mütercim-i evveli
- Tahrirat-ı Hariciye Kâtibi

HARİCİYE TARİHİMİZ

- Umur-ı Hukukiye-i Muhtalata Müdürü
- Umur-ı Şehbenderi Müdürü
- Baş Kâtib
- Mektubi-i Hariciye (Türkçe-ülke içi-yazışmalar D.)
- Mektubçu (Bu dairenin başkanı veya müdürü)
- Mühimme Müdürü (Önemli işler md.)
- Serhalife (Başyardımcı).Mümeyyiz-i evvel (1. mümeyyiz)
- Mümeyyiz-i sani (2. mümeyyiz)
- Mümeyyiz-i salis (3. mümeyyiz)
- Evrak Müdürü
- Muavini
- Tercüme Odası
- Divan-ı Humâyun Mütercim-i evveli (1. Mütercim)
- Mühimme Müdürü (Önemli İşler md.)
- Mütercim-i evvel Muavini (1. mütercim yardımcısı)
- Serhalife (Baş yardımcı)
- Mümeyiz-i evvel (1. mümeyyiz)
- Mümeyyiz-i sani (2. mümeyyiz)
- Evrak Müdürü
- Muavini
- Mümeyiz Muavini Muavini
- Tahrirat-ı Hariciye. (Yabancılarla yazışmalar D.)
- Tahrirat-ı Hariciye Müdürü
- Mühimme Müdürü
- Serhalife
- Mümeyyiz.
- Muavini
- Mümeyizi
- Nezaret Tercümani
- Hariciye Muhasebeciliği
- Muhasebeci
- Serhalife
- Mümeyyiz-i evvel
- Mümeyyizi-i sani
- Evrak Müdürü
- Veznedar
- Hariciye Teşrifatçılığı (Protokol Gn. Md.lüğü)
- Hariciye Teşrifatçısı
- Muavini
- Umur-ı Şehbenderi Müdüriyeti (Konsolosluk İşleri Md.)
- Müdür
- Serhalife
- Mümeyiz-i evvel
- Mümeyiz

- Evrak Müdürü
- Hukuk Müşavirliği
- Hukuk Müşaviri
- Hukuk Müşaviri
- Serhalife
- Mümeyiz
- İstişare Odası Muavinleri (14 adet)
- Matbuat-ı Hariciye Müdüriyeti (Basın İşleri Md.lüğü)
- Müdür
- Muavin
- Serhalife
- Mümeyiz
- Umur-ı Hukukiye-i Muhtalata Müdüriyeti (İhtilafı Hukuk İşleri Md.lüğü)
- Müdür
- Muavin
- Muavin-i sani
- Mümeyiz
- Umur-ı Şifahiye Memuru
- Emanet Memuru
- Sicill-i Ahval Müdüriyeti (Personel İşleri Md.lüğü)
- Müdür
- Muavin
- Evrak Memuru
- Kayd Memuru
- Tabi'yyet Müdüriyeti (Uyrukluk İşleri Md.lüğü)
- Müdür
- Muavin
- Serhalife
- Mümeyiz-i evvel
- Mümeyiz-i sani
- Umur-ı Telgrafiye Müdüriyeti (Telgraf-Ulaştırma-İşleri Md.lüğü)
- Müdür

19. yüzyıl kapanıp, 20. yüzyıl başlarına gelindiğinde Osmanlı imparatorluğu gittikçe yoğunlaşan bir kriz ortamı içinde yol almaktaydı. Hem dışarda tehlikeli gelişmeler ve komplolar sözkonusu, hem de içerde kaynaşmalar artmaktaydı. 1907'de İngiliz-Rus anlaşması, ardından 1908'de iki ülkenin hükümdarlarının Reval mülakatında Rusların, Türk Boğazlarını hedefleyen talepleri, Makedonya ve bütün Rumelide kaynaşmalar, Avusturyanın Bosna-Hersek'i ilhakı, İkinci Meşrutiyet, Abdülhamidin çekilmesi, Bulgaristan'ın tam istiklâlini ilân etmesi, Girit'te gittikçe bozulan durum ve de Avrupa'da yaklaşan I. Cihan Harbinin tohumlarının filizlendiği siyasal karışık ortam tam bir karanlık tablo oluşturmaktaydı. Harici ilişkilerimizin çok karmaşık olarak yoğunlaştığı bu dönemde, Türk diplomasisi omuzlarına binen ağır yükü şu üşüşle taşınmaktaydı (1908):

- Hariciye Nazırı
- Müsteşar
 - Bâbı âli Tercüme Odası
 - Mektubî-i Hariciye Kalemi
 - Tahrirat-ı Hariciye Kalemi
 - Hariciye Teşrifatçısı
 - Tabiiyet Kalemi Müdüriyeti
 - Hariciye Muhasebesi
 - Matbuatı Ecnebiye Müdüriyeti
 - Umuru Hukuku Muhtelita Müdüriyeti
 - Umuru Şehbenderi Müdüriyeti
 - Şifre Kalemi Müdüriyeti
 - Bâbı âli Hukuk Müşavirleri, İstişare Odası
 - Sicill-i âhval Müdüriyeti
 - Umuru Ticariye Kalemi Müdüriyeti
 - İntihabı Memurini Hariciye Komisyonu: (Bu ikinci Komisyon 1900 Yılında, 1885'de kurulmuş olan Encümen-i Hariciye'nin lağvı üzerine vücut bulmuştur.)
 - İdare Komisyonu
 - Sıhhiye Nezareti (1800'den itibaren, Hariciye Nazırı aynı zamanda Sıhhiye Nazırı'dır.)
 - Vilâyat Hariciye Müdürü
 - Vilâyat Tercümanı

(Dış teşkilâtın birimleri, isim ve hiyerarşisi ise şöyle bulunuyordu):

- Sefareti Kübra (Büyükelçilik)
- Sefaret (Elçilik)
- Bulgaristan Komiseri (özel durum)
- Baş şehbenderlik (Başkonsolosluk)
- Şehbenderlik (Konsolosluk)
- Şehbender Vekâleti (Konsolos vekilliği, Muavin konsolosluk)
- Tüccar Vekâleti (Ticarî Ajanlık. Ticaret Ateşeliği gibi)

İmparatorluğun iyice çatırdamaya başladığı 1911 (Trablusgarbın kaybı) ve 1912 (Halkan Harbi yenilgisi ve kayıpları) yıllarının ardından gelip çatan I. Cihan Harbi'yle (1914) Devlet-i Aliyye-i Osmanî kendisini artık ateşin tam ortasında bulmuştur. Ancak, savaş Avrupada 4 Ağustos'dan itibaren yayılarak başlamakla beraber, Osmanlı İmparatorluğu, Almanya ile olan ittifakının sürüklemesi ile Türk bayrağı çokılmış Alman harp gemilerinin (Goeben ile Breslau= Yavuz ile Midilli) kara denizdeki Rus limanlarını bombardıman etmeleriyle emrivaki halinde 1914 Ekim ayının son günlerinde harbe girmiş oldu. Çünkü bu hareket üzerine Rusya, İngiltere ve Fransa, üç müttefik olarak bize harp ilân ettiler. Bilindiği üzere, olur olmaz 7 ayı cephede çarpışan Osmanlı orduları sonunda Almanlarla birlikte yenilerek, nihai dağılma sürecine girip son buldu. Bu buhranlı 1914 yılında, Avrupa çok krizli

gelişmelere giderken kara bulutların yoğunlaştığı harp öncesi günlerde Osmanlı Hariciyesinin teşkilâtı şöyle bulunuyordu:

Hariciye Nazırı

- Kalemi Mahsus Müdüriyeti
- Şifre Müdüriyeti

Müsteşar

- Müsteşar Muavini
- Sicill-i Ahval Müdüriyeti
- Matbuat-ı Umumiye Müdüriyeti
- Tab'iyyet Müdüriyeti
- Evrak Müdüriyeti (Güncel evrak kayıt ve dağıtımı)
- Hazine-i Evrak Müdüriyeti (Arşiv)
- Muhasebe Müdüriyeti
- Tercüme Müdüriyeti
- Levazım Memuriyeti
- Müracaat Şubesi
- Daire Eminliği (Bugünkü Daire Müdürlüğü)
- Umur-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi (Siyasi İşler Gn. Md.)
- Mühimme Kalemi
- Şuubat-ı Siyasiye Müdüriyeti (1., 2., 3. Kalem = Şubeler)
- Vilâyat Hariciye Müdürü
- Vilâyat Tercümanı
- Umur-ı İdariye Müdüriyet-i Umumiyesi (idari İşler Gn. Md.)
- Umur-ı Şehbenderi Müdüriyeti (Konsolosluk İşleri Md.)
- Umur-ı Hukukiye-i Muhtalita Müdüriyeti (İhtilâfî Hukuki İşler Md.)
- Bab-ı Âli Hukuk Müşavirliği
- Umur-ı Ticariye Müdüriyeti

Dış teşkilâtta temsilcilikler sırası:

— Büyükelçilikler (Berlin, Paris, Petersburg, Roma, Tahran, Londra, Vaşington, Viyana)

— Orta Elçilikler (Atina, Stokholm, Brüksel, Bükreş, Belgrad Sofya, Madrit, Lahey)

- Birinci Sınıf Başşehbenderlikler
- İkinci Sınıf Başşehbenderlikler,
- Birinci Sınıf Şehbenderlikler
- İkinci Sınıf Şehbenderlikler
- Üçüncü Sınıf Şehbenderlikler

Nihayet 1918'de I. Cihan Harbi'nin aleyhimize bitmesi ve Mondros Mütarekesi ile Osmanlı toprakları yer yer işgal altına girmiş, devletin artık sonu yaklaşmıştır. 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşanın Samsun'a çıkışıyla Millî Mücadelemizin temeli atılırken ve Anadolu'da yeni gelişmeler olurken, hatta Ankara'da bir yeni

Hariciye nüvesi oluşmakta iken, 1919'da son Osmanlı Hariciye Nezaretinin teşkilât durumu ve kadroları şöyle idi⁶.

- Nazır
- Müsteşarlık
- Müsteşar
- M. Muavini
- Kalem-i Mahsus
- Müdür
- Muavin-i evvel
- Muavin-i sani
- Hulefâ,
- Hulefâ,
- Mektubî-i Hariciye
- Mektubçu
- Müdür
- Serhalife
- Mümeyyiz-i evvel
- Mümeyyiz-i sani
- Hulefa (10 adet)
- Tahrirat-ı Hariciye
- Tahrirat-ı Hariciye Katibi
- Serhalife
- Mümeyyiz-i evvel
- Mümeyyiz-i sani
- Hulefa (16 adet)
- Umur-ı Şehbenderi ve Umur-ı Ticariye Müdüriyeti
- Müdür
- Umur-ı Şehbenderi Mümeyyiz-i evveli
- Mümeyyiz-i sanisi
- Hulefa (5 adet)
- Umur-ı Ticariye Mümeyyiz-i evveli, Mümeyyiz-i sanisi
- Hulefa (7)
- Tab'iyyet ve Umur-ı Hukukiye-i Muhtalâta Müdüriyeti
- Müdür
- Tedkik-i Tab'iyyet Şubesi Mümeyyizi
- Hulefa (2)
- Tedkik-i Tab'iyyet Şubesi Mümeyyizi
- Hulefa (2)
- Umur-ı Hukukiye-i Muhtalâta Mümeyyizi
- Hulefa (2 adet)
- Matbuat Müdüriyeti

⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Kanunı, 25/2, Dersim Dairesi, <http://www.basbakanlik.osmanliarsivi.org>

- Müdür
- Muavin
- Tedkik Kalemi Mümeyyizi
- Almanca Mütercimi, İtalyanca Mütercimi, Ermenice Mütercimi, Arabi ve Farisi Mütercimi, İngilizce Mütercimi, Bulgarca Mütercimi, Hulâsa Kâtibi, Rusca Mütercimi
- Hulefa (2 tane)
- Hulefa Kâtibi Refiki
- Mümeyyiz
- İstihbarat Kalemi Mümeyyizi
- Evrak Memuru
- Dosya
- Şapiroğraf
- Bab-ı Ali Tercüme Odası
- Mütercim-i evvel
- Mütercim-i sani
- Serhalife
- Mümeyyiz-i evvel,
- Mümeyyiz-i sani
- Hulefa (6 adet)
- Şifre Müdüriyeti
- Müdür
- Mümeyyiz
- Hulefa (3 adet)
- Sicill-i Ahval Müdüriyeti
- Müdür
- Mümeyyiz
- Hulefa (5 adet)
- Bab-ı Ali Hukuk Müşavirliği
- Hukuk Müşaviri
- İstişare Odası Müdürü
- Başmuavin (5 adet)
- Hulefa (2 adet)
- Muhasebe Müdüriyeti
- Müdür
- Tedkik-i Hesâbât Kalemi Birinci Kısım Mümeyyizi,
- İkinci Kısım Mümeyyizi
- Hulefa (4 adet)
- Muvâzene Kalemi Mümeyyizi
- Hulefa (4 adet)
- Pul ve Anbar Memuru
- Mutemed
- Evrak Müdüriyeti
- Müdür

- Muavin-i sani
- Kayd Kalemi Mümeyyiz-i evvel,
- Mümeyyiz-i sani
- Mukayyid (6 tane)
- Dosya Kalemi Mümeyyizi
- DosyaMemuru (4 adet)
- İrsalat Şubesi Memuru
- Müracaat Kalemi Mümeyyizi
- Hulefa (2 adet)
- Hazine-i Evrak Mümeyyizi
- Arşivist
- Dosya Memuru
- Mukayyid
- Arşivist
- Levazım Müdüriyeti
- Müdür

Harbi bu şekilde bitiren Osmanlı Hariciye Nezareti, Anadolu'daki Milli Mücadelenin başarısı üzerine 1922 Kasımında lağvolarak, son bulmuştur.

V. OSMANLILARIN DIŞ İLİŞKİLERİNİN KÖKENİ, DIŞ TEŞKİLATLANMANIN GELİŞMESİ VE ELÇİLİKLER İLE KONSOLOSLUKLAR

Osmanlılar daha henüz ilk başlarda uç beyliği halinde iken bile, dış ilişkilerinden bahsedilmesi mümkündür. Nitekim, daha ilk yıllarından itibaren etraflarındaki komşu ve uzak diğer Türk beylikleri ile temas ve görüşmeler yaptıkları gibi⁹ Bizansla da temaslar başlatılmıştı. Bizansla temaslar yine o yöredeki komşu Tekfur'larla olmaktaydı. (Bunlar Bizansın şehirleri yöneten beyleri, bir nevi sınır valileri idiler). Daha Osman Bey zamanında Tekfur'larla ilişkilere dair olaylar tarihçilerin araştırmalarında yer yer görülmektedir. Daha sonra Orhan Bey zamanında bu ilişkiler çok daha artmış ve çok ileri giderek Bizansın merkezi İstanbul'a yani İmparator ile yakın ilişkiler seviyesine çıkmıştır. Bu durum, Orhan Gazi'nin zaman zaman Bizansın iç işlerine karışması, hânedan ve hükümdar mücadelelerinde ağırlığını koyması derecesinde önem kazanmıştı. Nitekim bir yandan Sırp kralı İstefan Duşan Bizansı ele geçirmek baskılarına girişmişken, bir yandan da İstanbul'da tahtı gasp yoluyla imparator Kantakuzinos ele geçirmiş olduğundan, meşru imparator V. Yünnis Paleologos ve annesi Anna taht için mücadeleye girişmiş, hepsi Orhan Beyden destek istemişlerdir. Böylece Türklerin Bizans iç işlerinde ağırlığını koyması ile bir ara tahtta her iki imparator da hükümdar olarak birlikte bulunmuşlardır. Kantakuzinos bu iş için Orhan Bey'den Türk askerî kuvveti isterken, kızı Teodora'yı da

⁹ Bunlar arasında Memlük, Germiyan, Karaman, Çandarogulları, Timurlular, Karakoyunlu ve Akkoyunlular ilk surlarda yer almışlardır. Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Orhan Bey'e vermek teklifi yapmıştır. Orhan Bey Kantakuzinos'un teklifine meyletmiştir.

İki taraf arasında evlenme şartları müzakere edilmiş ve anlaşarak Orhan Gazi 30 gemi ve muhafız askerlerle birlikte kendi hükümet erkânını Bizans'a göndermiştir. İmparator Kantakuzinos da hükümetinin ve ordusunun ileri gelenleri ile Silivri'ye kadar gelerek kızı Teodora'yı burada gemiye bindirip törenle uğurlayarak Osmanlı hükümdarı Orhan Gazi'ye göndermiş ve böylece evlenmişlerdir (1346). Ertesi yıl da Orhan Bey kayınpederi Bizans imparatoru ile görüşmek üzere kendi önemli şahsiyetleriyle birlikte heyet halinde Üsküdar'a gelerek orada yine imparator ve ailesinin misafiri olmuşlar, birkaç gün kalıp görüşmüşlerdir.

Yukarıdaki olay bir yandan birbirinin altını oymak isteyen iki komşu hükümdarın ne kadar yakın ilişkiler de tesis ederek diplomatik manevralar içinde bulunduklarının bir örneğidir. Yine aynı yıllarda İmparator Kantakuzinos, İstanbul'un Galata yakasını ellerinde tutan Cenevizlilerden memnun olmadığı için onlara karşı 1351 yılında Venediklilerle bir ittifak andlaşması yaptı. Bu durumda hem Venedik ve hem de Ceneviz cumhuriyetleri Orhan Gazi'den ayrı ayrı yardım istediler. Orhan Gazi Cenevizlilerin tarafını tutarak bir andlaşma imzaladı.

Böylece Osmanlıların bir Avrupalı devletle ilk andlaşmasını yaptığını görüyoruz. Bunun gereği olarak Osmanlı beyi Galata'ya 1000 kadar süvari ve silâhlı asker göndermiştir. Bu gelişme ise Bizansla mevcut dostane durumu tersine çevirmiştir.

Yukarıdaki bilgiler bir örnek olarak Osmanlı devletinin başlangıcından itibaren nasıl siyasi ve diplomatik ilişkiler içine girdiğini açıklamak amacı ile verilmiştir. Bu tür olayları ve gelişmeleri uzun uzadıya anlatmak bu kitabın amacı değildir. Fakat yukarıdaki hâdiselerin analizinde bir çok temas ve görüşme yapıldığı, bunun için karşılıklı elçi, haberci ve mesajlar teati olunduğu açıktır. Amacımız bu sonucu vurgulamaktan ibarettir.

Osmanlı tarihinin bilgi ve belge yönünden bazı talihsizlikleri olmuştur. Hemen hemen Fatih Sultan Mehmet'den önce yaklaşık 150 yıllık dönem hakkında Osmanlı arşivlerinde kalmış fazla bir belge yoktur. Ne yazık ki, 1402'de Timurlenk Anadolu'yu istilâ ile Osmanlı başkenti Bursa'yı ele geçirip yakıp yıktığına, saray arşivleri de yok olmuştur. Öte yandan, daha sonra başkent olan Edirne'deki ahşap sarayda yangınlar geçirdiğinden orada da devletin hayatına ışık tutacak birçok belge yok olmuştur. Böylece o devirlere ait dış olayları otantik tarih belgelerimiz yerine, ancak geçmiş hâdiseleri analiz yoluyla ve de o devirlerin yerli ve yabancı yazarlarının hâtıratından ve bazı kitaplarından çıkarabilmekteyiz. Eldeki bu tür kaynaklar içinde, Osmanlı devletinin başlangıcından beri yaptığı andlaşmaları yabancı kaynaklardan derlemiş bulunan İtalyan diplomat Baron İ.de Testa ile Osmanlı diplomatlarından Gabriel Noradunkyan Efendi'nin (bir ara Hariciye Nazırlığı'nda yapmıştır) Fransızca eseri olan "Bab-ı Âli'nin Uluslararası Andlaşmalar Külliyyatı" kitabından incelediğimizde, Hammer'e atfen, ilk başlarda daha Osman Bey zamanında 1307'de Ulubat Tekfumi ile anlaşma yaptığı, 1325'de Bursa'nın teslimi için II.

Andranik ile belge imzaladığı, ondan sonra Orhan Bey zamanında 1339'da İznik'in teslimi ve barış andlaşması imzalandığı, 1346'da Bizans veliahtı Kantakuzinos ile yardım ve ittifak andlaşması imzaladıkları görülmektedir. Bunu takiben Sultan Murat I. (Hüdavendigâr) zamanında 1362'de Filibe'nin alınışı üzerine VI. Paleolog ile barış andlaşması, 1365'de Raguza (Dubrovnik) cumhuriyeti ile bedel-haraç-karşılığı Raguza'nın şarkdaki ticaret menfaatlerinin korunmasını garanti andlaşması imzalandığı görülmektedir (Hatta Raguza arşivindeki orjinal metinde Sultanın imza yerine, mürekkebe batırılmış parmağını bastığı tarihçilerce zikredilmiştir). Yine Murat Hüdavendigâr zamanında Sırbistan Kralı - Despotu-Lazar ile haraç karşılığı barış andlaşması yapıldığı, Karaman Beyi Alâaddin ile barış andlaşması (1386) ve Ceno-va Cumhuriyeti ile 1387'de ticaret andlaşması yapıldığı arşivlere dayanarak belirlenmiştir.

Yukarıdaki tesbit ve bilgileri daha da çoğaltmak mümkündür. Bütün bunlar Osmanlı devletinin o zamanlarda yabancılarla müzakerelerde bulunduğu, diplomatik belgeler ve anlaşmalar imzaladığı, bunları karşılıklı teati ettiği gerçeklerini ortaya koymaktadır. Tabiatıyla bütün bu faaliyetler, yabancı devletlerin ve Osmanlıların geçici diplomatik temsilciler ve yetkililer kullandıklarını da ispatlamaktadır. Bu gibi ciddi ve önemli işleri özel seçilmiş ve görevlendirilmiş mutemet kişilere havale ettikleri kesindir.

Osmanlılar her geçen yıl, yeni yeni gelişmeler kaydetmişler ve bunun neticesi dış ilişkileri de devamlı faal olmuştur. Çoğunlukla savaşlar ve yeni fetihler şeklinde görülen bu askeri gelişmelerin ayrıca gerek savaş önceleri, gerek savaş sonraları siyasi ve diplomatik vecheleri de tabiatıyla olmuştur. Meselâ: bir şehri kuşattıklarında veya bir bölgeyi alacakları zaman oranın sahiplerine önce elçi gönderip savaşı ve kan dökülmeden teslim olmalarını önermek, Osmanlı siyasetinin dine dayalı (Kur'an'a göre) ilkelerinden biri olarak uzun yıllar sürdürülmüştür. Keza, harpten sonra genellikle bir barış andlaşması veya benzeri döküman yapılması ve harp kınanılmışsa durumun bazı devletlere de bildirilmesi de diğer bir usul olmuştur. Öte yandan, yabancı hükümdarlar da ülkelerindeki bazı gelişmeleri elçi veya benzeri görevliler göndererek Osmanlılara haber verdiklerinde, padişahın da bir cevap yazısı (nâme) gönderdiği çok görülmüştür. Bilhassa yeni padişahın cülûsu (tahta çıkışı), vellaht benzeri önemli doğum veya kazanılan bir zaferin bildirilmesi (zafernâme) monarşi bazı önemli ülke hükümdarlarına özel elçilerle bildirilmekteydi. Zaman zaman harp ilânı, barış yapılması, dostluk teklifi, başka ülkenin yeni hükümdarını tebrik veya teşekkür bildirilmesi, özel hediyeler sunulması, bazı önemli hususların tebliği veya sorulması, yabancı devletlerin önemli törenlerine davete katılınması veya davette bulunulması ve benzeri daha başka vesileler için de özel görevli elçi ve benzeri memurlar geçici olarak yabancı ülkelere gönderilmekteydi ve oralarından gelmekteydi. Ancak, XVI yüzyılın ortalarından itibaren İtalya şehir devletlerinden başlanmış bulunan diğer ülkelere ikamet elçisi (sürekli görevli temsilci) gönderilmesi usulü, Osmanlı padişahı nezdine de bu tür temsilciler atanmasına mukabil, bu yeni uygulama Sultanlarca benimsenmemiş ve yaklaşık Fransız ihtilâlinin ertesine kadar Osmanlı İmparatorluğu da kendi dış temsilci müessesesine başvurmamış, geçici

elçiler yollamakla yetinmiştir. Oysa, İstanbul'da bir hayli ülkenin devamlı (mukim) elçi ve maslahatgüzarları çoktan bulunmaktaydı.¹⁰

Osmanlıların neden bu yolu tercih ettiklerinin birkaç türlü izahı yapılmaktadır. Bunlardan biri ve daha ziyade yabancı müelliflerce ileri sürüleni, Osmanlıların Hristiyanları ve onlarla dostane ilişkileri pek makbul ve zaruri saymayışları, onları biraz küçük görmeleri sebebine dayandırılmaktadır. Ayrıca Osmanlı askerî ve siyasî felsefesine göre yabancı ülkeler islâmîlığın yayılacağı ve bu amaçla fetholunacak topraklar (dar-ül cihad) olarak görülmekteydi. Öte yandan, devamlı başarılar kazanan ve topraklarını hayli genişleten sultanlar kendilerini gerçekten de önemli ve hâkim kişiler olarak görmekteydiler. Nitekim, Kanunî Sultan Süleyman'ın Fransa kralına gönderdiği mektubunda kendisinin pek çok ülkenin ve halkın hâkimi olarak uzun ünvanlarını saydığı ve muhatabına sadece "sen ki Fransa Kralısın" şeklinde kısacık ve önemsemez hitabı tarih kitaplarında yer almıştır¹¹.

Diğer taraftan, Osmanlı başkenti İstanbul'da yabancı devamlı elçilerin bulunması onlarla da bir kısım işlerin neticelendirilmesini sağladığından, ayrıca onların ülkelerinde Türk elçilerinin kalmasını gerektirmeyen sebeplerden sayılabilir. Osmanlıların duraklama devrinin açılması üzerine, bazı mağlubiyetlerin neticesi imzalanan barış andlaşmalarında galiplerin zaman zaman ülkelerinde devamlı mukim Osmanlı temsilciliği açılmasını da şart olarak andlaşmaya koydukları görülmektedir. Böylece Osmanlıları müteakabiliyete (karşılıklığa) zorladıkları anlaşılmaktadır.

Dışarıda mukim elçilikler bulundurulmasının bir diğer sebebi olan o ülke hakkında bilgiler toplanması görevini de Osmanlılar kendilerine tâbi Eflâk Voyvodalığı, Kırım Hanlığı, Ragusa Cumhuriyeti ve Erdel krallığı aracılığı ile yaptırmışlardır. Keza İstanbul'da bulunan yabancı devlet elçiliklerinin tercümanları ile iyi ve yakın ilişkileri olan Divan-ı Hümayûn ve Bab-ı Âlî tercümanları onlar vasıtası ile de dış ülkeler hakkında bilgi edinmekteydiler.

Osmanlı yönetiminin dış ülkelerden bilgi toplamasında kullandığı bir diğer kanal da sınır komşusu illerin valileri ve oralara giden Türk tüccarlarının bilgi getir-

¹⁰ Osmanlılar nezdine geçici veya sürekli görevle gelmiş -mukim- elçi ve büyükelçiler hakkında müteakip "protokol" bölümünde bilgi verilmiştir.

¹¹ "Ben, sultanların sultanı, kralların kralı, dünya prenslerine taçlarını dağıtan -tevzi eden-, dünyada Tanrının gölgesi, Akdenizin ve Karadenizin, Rumelinin ve Anadolu'nun, Karamanlının, Rum diyarının, Dülkadir, Diyarbekir, Kürdistan, Azerbaycan, Acem, Şam, Halep, Mısır, Mekke, Medine, Kudüs, Arabistan ve Yemen eyaletlerinin ve daha birçok eyaletlerin ve muzaffer seleflerimin ve muhterem atalarımın (Tanrının rahmeti ve nûru onlarla olsun) ve benim alev saçan ve muzaffer kılıçlarımıza boyun eğmiş nice ülkelerin hükümdarı ve imparatoru, Sultan Selimin oğlu Sultan Bayezidin oğlu Şah Sultan Süleyman, daim muzafferim" dedikten sonra "sen ki Fransa Krallığının Kralı Fransuva'sın" diye başlayıp konuya girmiştir.

Kanunî'nin babası Yavuz Sultan Selim'in de İran Şahı'na 1514 yılındaki mektubunda benzer hitabında aynı yücelik hisleri içinde olduğu görülmektedir: "Ben ki Osmanlıların hükümdarı, gazilerin başı, kahramanların efendisi, iman düşmanlarını yıkan, diktatörlerin korkusu, kibirli ve zalim kralların önünde baş eğdiği Sultan Mehmed oğlu Bayezid oğlu, daim muzaffer Sultan Selim Han'ım" dedikten sonra "sen, İran ordularına başbuğ olan Şah İsmail'in" diyecek konuya girmektedir.

mesi yoluydu. Hattâ, çok eski yıllarda Anadolu'da oluşan âhilik (ticaret ve san'at erbabının birliği, cemiyetleri)nin mensuplarının görevlerinden birinin de yabancı ülkelerden devlete bilgi getirmek olduğuna bazı yazarlarca değinilmektedir. Fatih Sultan Mehmed'in özellikle bu faaliyetlere önem verdiği bilinmektedir. Avrupa'da her yerde casusları olduğuna inanılırdı.

Avrupa'da büyük yankılar uyandıran, yepyeni siyasi değişikliklerin habercisi olan ve yıllarca Fransa'da çalkantıları dinmeyen, fikirleri dünyaya yayılmaya başlayan Fransız İhtilâli (1789) Osmanlı yönetiminde de etkisini uzaktan da olsa göstermiştir. Zaten 3-4 yüzyıldan beri siyasi ve sosyal yaşamında nisbeten içe dönük bir toplum olan ve de bir kısım müesseseleri eskimiş ve demode durumda bulunan İmparatorluğun başına yavaş yavaş yenilikler taraflısı padişahların da gelmeye başladığı görülmektedir. Nitekim, III. Selim bunlardan biridir ve askeri alanda Nizam-ı Cedid denilen ordu teşkilini gündeme getirdiği gibi, dış ilişkiler alanında da ilk damı (mukim) Osmanlı elçiliklerinin Avrupa'da konuşlandırılmalarını teşvik etmiştir.

Tabiatıyla, devletin duraklayıp sonra da gerilemeye başlamasının da artık dış dünya ile daha yakın ve dostane ilişkiler geliştirilmesini, başka ülkelerde olup biten siyasal değişiklikleri daha yakinen ve sağlam şekilde izlemeyi, bunların Osmanlı devleti hakkındaki düşünce ve emellerini daha iyi öğrenmeyi gerektirdiği Sultan ve diğer en üst yöneticilerce daha çok idrak edilmekteydi. (Bu kararın alınmasından önce, III. Selim, Ebubekir Ratip Efendiyi gözlemci gibi özel temsilci olarak Viyana'ya Avrupa'da olan biteni anlamaya yollamıştır. Mayıs 1792'de dönen bu zat padişaha 500 sayfalık bir rapor sunarak, vaziyetin nezaketini ortaya koymuştur.)

Yukarıdaki nedenlerle o sıralarda dünyanın en mühim ve kudretli devleti görülen İngiltere'ye ilk Osmanlı ikamet elçisinin¹² gönderilmesi kararlaştırıldı (1792). Durum İstanbul'daki İngiliz büyükelçisine bildirilerek hükümetinin haberdar edilmesi ve muvafakati istendi. Neticede bu girişim olumlu gelişti ve Babıâli Kalyonlar eski kâatibi Yusuf Ağâh Efendi bu iş için seçildi. Kendisine Osmanlı İmparatorluğunun şan ve şerefine uygun düşmesi için Büyükelçi unvanı da verildi. Hareketinden önce adigeçene hil'at (kenarları kıymetli kürklü özel kaftan) giydirilerek hazırlıkları tamamlandı ve maiyeti ile birlikte kara yoluyla Bükreş ve Viyana'dan geçen elçilik kafillesi 1793 Aralık ayının 21'inde Londra'ya vardı. Giderken kendisine şayet İngiltere hükümeti yol harçlığını ödemeyi teklif ederse sakın kabul etmemesi de sıkıca tembihlendi (oysa İstanbul'a gelen yabancı elçilere Osmanlı hükümetinin yol masraflarını ödemesi usuldendi ve bu bir gurur ve onur meselesiydi).

Ancak yabancı elçiler Osmanlı padişahına daima kıymetli hediyeler getirdiğinden, bizim elçimizin de İngiltere Kralına önemli hediyeler vermesi kararlaştırıldı. Fakat bunlar beraberinde değildi. Bu itibarla, Yusuf Ağâh Efendi, önce, Londra'da

¹² Ondan yaklaşık 75 sene evvel 1720 yılında Fransa'ya gönderilmiş tanınmış büyükelçi Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin mukim -devamlı- sefir olduğu birçok yerde yazılmakla beraber, adigeçen de gövde mahiyette görev yapmış belki Paris'te biraz uzunca kalmıştır denebilir (5 ay kadar).

Hariciye Nazırını ziyaretten sonra Kral III. George tarafından hususî olarak kabul olundu, ertesi hafta Kraliçenin huzuruna çıktı ve sonra da İngiliz başvekili ile görüştü.

Fakat, hediyeler sunulmadığından, resmî görevli durumunda olamadı. Beş zengin donanmış at ve değerli eşyalardan oluşan hediye sandıklarının deniz yoluyla gönderilmesi cihetine gidildiğinden, bunların gelişi hayli zaman aldı ve Büyükelçimiz ancak 1795 Ocak ayının 29'unda hediyeleri yerine teslim ile getirdiği padişahın güven mektubunu (nâme-i hümayununu) da Krala Saint-James sarayında sunarak resmen görevine nihayet başlamış oldu¹³. Burada görevi 3,5 yıl kadar sürdü. Bazı ödenek sıkıntıları ve ilgi yetersizliğinden dolayı geri dönmeyi bir süredir istemiş idi. Yusuf Ağâh Efendinin bu görevinde başarısız değil, fakat sınırlı bir başarı sağladığı, esasen İngilizlerin İstanbul'daki kendi sefirleri kanalıyla teması yeğledikleri yazılanlardan anlaşılmaktadır.

Bu ilk atama olayından az sonra 1795'de Prusya ve Avusturya (Nemçe) nezdine de mukim-devamlı-Büyükelçiler yollanması kararlaştırılmış iken, İstanbul'daki Fransız büyükelçisinin kendi ülkesine daha önce sefir atanması yolunda girişimde bulunması üzerine bu iki merkeze atamalar durdurulmuş, Paris'e öncelik verilmiş ve kisedar-ı defteri (maliyeci) Morali Seyyid Ali Efendi 18 kişilik maiyetiyle 13 Temmuz 1797'de görev yerine varmıştır. İki hafta sonra güven mektubunu ihtilâl idaresinin sistemine göre Başdirektuar'a sunmuştur. (O sırada üst yönetim Direktuarlar meclisi şeklindeydi). Fransa'daki görevi sırasında eğlencelere de düşkünlük göstermekle beraber, bir hayli de siyasi temas yapan Osmanlı sefiri, general Bonapart'ın Mısır'a yapacağı askerî seferi istihbar edememiş, hazırlıkların farkına varamamış, Fransız Dışişleri Bakanı Talleyrand'ın hileli ve kurnaz oyalamalarına kanmış, ayrıca da baştercümanı Codrika ikiyüzlülükle kendisini aldattığı halde, onu Bâbîâliye methetmiş, hâsılı fazla iyi niyetli ve gafil bir kişilik sergilemiştir. Hatta padişahın kendisine arz edilen, onun merkeze yolladığı bir yazısının üzerine "ne eşek herifmiş" şeklinde bir öfke kaydı koymuş bulunduğunun tespit edildiği yazılmıştır. Bu arada, Fransa, Mısır'a çıktığından Osmanlı devletiyle harp haline girilmiş ve zor günler yaşanmıştır. Yalnız, Fransızlar onu savaş sırasında hapsedmemişler, oysa İstanbul'daki maslahatgüzar Ruffin hapis edilmiştir -Bu hapis usulünün son uygulaması da bu olmuştur-. Elçimiz daha sonraki barış müzakerelerinde de pek başarılı olamamış, Fransa'daki görevi talihsiz bir şekilde geçmiştir. Nihayet görevi sona ererek geri dönmüştür.

Öteyandan 1797 Haziran başlarında Berlin'e de ilk Osmanlı mukim Büyükelçisi olarak atanan "Anadolu muhasebecisi" payesini haiz Ali Aziz Efendi, sır kâtibi (sekreteri) olarak yanına aldığı oğlu, iki tercümanı ve hizmetçileriyle birlikte görev ye-

¹³ Evvelceleri bu güven mektuplarının üslubu hayli ağdalı bir içerikte iken zamanla daha kısa ve sade olmuştur. Meselâ, 1841'de Paris Büyükelçisi yapılan Mustafa Reşit Paşa'nın Krala götürdüğü Padişah nâmesinde şöyle demektedir:

"Devleti Aliyemiz nazırın sabık müşir fetanet semirim Mustafa Reşit Paşa bu kere tarafı mülûkânemizden büyük elçilik ünvanı celili ile nezdi hükümdarilerinde icrayı sefaret etmek üzere memur ve tain kılınmış mumailiye itimad olunması babı vech hüsnü muamelei mümtazlarının icrasına ve her halde memul-ü hümayunumuz olan mumailiye himmet kılınmasına terkii kerde hâlisanimizdir."

rine vardı. Kral tarafından 15 Haziran'da törenle güven mektubu kabul edilen Osmanlı sefiri 3 gün sonra da getirdiği hediyelerini krala ve hanedan mensuplarına ayrıca sundu. Göreve başlayan Ali Aziz Efendi, pek fazla şeyler yapamadan bir yıl kadar sonra âniden öldü. Yerine yeni bir büyükelçi atanması kararlaştırılınca, Prusya hükümetinin büyükelçi istememesi üzerine, Kethüda kâtibi halifesi rütbesindeki Esad Efendi maslahatgüzar olarak atandı ve göreve geldi.

Viyana'ya atanmış olan ilk Osmanlı mukim büyükelçisi İbrahim Afif Efendi de "Anadolu muhasebeciliği" (maliyeci) rütbesinde idi ve 1797 Nisan başlarında Viyana'ya vardı. Eylül ortalarında güven mektubunu imparator II. Franz'a törenle verdi. Görev süresi 3 yıl içinde siyasi faaliyetlerde bulunup elinden geleni yapmaya çalıştı ve en önemli işi Mısır'a çıkarma yapmış olan Fransa'ya karşı oluşturulan Osmanlı-Rus ittifakına Avusturya'yı da katma çabaları olduysa da, Fransa ile arası iyi olan Avusturya, bu işe girmedi. Görev süresini bitiren büyükelçimiz, normal şekilde İstanbul'a döndü.

Neticede, ilk defa denenmiş olan büyük devletler nezdinde 3 yıllık süreler için ikamet elçileri gönderilmesinden Padişah III. Selim beklediği sonuçları alamadığı anlaşılmaktadır. Onların kalanını geri çağırılan Padişah, bu kere Fenerli Rum beyzadelerin bu merkezlere sefir yapılmasını irade buyurmuşsa da, bilâhare bunların önce maslahatgüzar olarak gitmeleri, ileride de sefir atamaları yapılabileceği şeklinde, karar değiştirilmiştir.

Londra'ya atanmış ikinci Osmanlı sefiri de içerde "suvari mukabelecisi" rütbesindeki İsmail Ferruh efendi olup 23 Temmuz 1797'de görev mahalline ulaşmış, üç gün sonra da güven mektubunu İngiliz Kralı III. George'a törenle sunmuştur. Bu sefir de orada çok parlak bir durum yaratamamış, ancak görevini yerine getirmek için elden geleni yapmaya çalışmıştır. Onun görevi sırasında Fransızların Mısır'a çıkarmalarıyla, Osmanlıların Ruslarla yaptıkları ittifaka İngiltere'nin de katıldığı ve Mısır sularında deniz harekâtı yaptığı ve Osmanlı İmparatorluğuna destekte bulunduğu bilinmektedir. 1800 yılı Temmuzunda görev süresi olan 3 yılı dolduran büyükelçi İsmail Ferruh Efendi, daha da fazla kalmak istemediğinden, görevinden dönerken, Bâbüâli'nin yeni kararı ve tâlimatı ışığında tercümanı Yanko Argiopulos'u maslahatgüzar bırakmıştır. O da 5 yıl kadar bu görevi yürütüp, yerini 1806'da maslahatgüzar Sıtkı Efendiye bırakmış, daha sonra 1811'de Ramadani Efendi, 1832'de Mavroyeni Bey bu görevi ifa etmişler, nihayet 1834'de iki geçici özel görevli Paşadan sonra İngiltereye aynı yıl Mustafa Reşid Paşa büyükelçi yapılmıştır. Böylece en mühim yerlerden Londra Sefareti 34 yıl kadar maslahatgüzarlara idare olunmuştur.

Berlin'de de 1800-1804 arası Mehmet Esat Efendi maslahatgüzar olarak işleri yürütmüş, onu takiben 1804'de Yanko Agriopulo Efendi, 1806'dan sonra da Yani Agriopulo Efendi elçi seviyesinde Bâbüâliyi temsil etmiştir. Nihayet 1838'de Berlin'de Türk bir elçi olarak Kâmil Paşa görev yapmış, fakat 1839'dan sonra bazan maslahatgüzar, bazan elçi seviyesinde temsil eden muhtelif zevat geçmiştir. Ancak 1876'dan sonra yeniden büyükelçi unvanlı temsilciler atandığı görülmektedir.

Viyana'da da benzer seviye indirimi olmuş, maslahatgüzarlık veya elçilik unvanlarıyla idare olunarak, uzun yıllar bir büyükelçi görevi yapmıştır.

Paris için ise Bâbüâlinin uygulaması farklı oldu. Diğer yerler hakkındaki maslahatgüzarlık kararı uygulanmayarak imparatorluk için önemine binaen mukim büyükelçi atanmasına devam olundu. Yeni büyükelçimiz yine maliye kökenli “Muhasebe-i evvel” payesindeki Mehmet Said Halet Efendi 2,5 aylık bir yolculuk sonunda 22 Eylül 1803’de maiyetiyle Paris’e vardı. Orada yine Talleyrand hariciye nazırı bulunmaktaydı. Yeni Osmanlı büyükelçisi, selefi kadar uysal ve kolay olmadığından, bazı çekişmelerle ve Bâbüâlinin bazı önemli kararları sebebiyle çetin bir görev hayatı yaşadı. Bu önemli karar, 1804 Mayıs’ında imparatorluğunu ilân eden Napoleon Bonapart’ın bu yeni unvanını Türk hükümetinin tanımayarak direnmesi idi. Çünkü diğer büyük devletler de bu yolda karar uyguluyorlardı. Bu gergin durum ilişkileri olumsuz etkiliyordu, Fransız ısrarları para etmiyordu. Yazılı bir girişimleri de sonuçsuz kalınca Fransızlar bunu “bütün Avrupa’nın gözleri önünde bir hakaret ve rezalet” olarak nitelendirerek Osmanlı büyükelçisiyle uzun süre görüşmediler, sefirimiz için çok tatsız bir durum oldu. Bu arada uzun süre hastalandı, 1806’da yeni bir büyükelçi atandığından 1806’da yurda döndü. Halet Efendi bu önemli merkezde edindiği tecrübe sonucu Düvel-i Muazzama denilen büyük Avrupa devletlerine itimat olunmayacağı görüşünden hareketle, Osmanlı devletinin önce kendi kendisini güçlendirmesini (“heman elden gelen himmeti sarf ile kendi hâlimize bir nizâm verüb” sözleriyle belirterek) bu arada da İngiltere, Fransa veya Rusya’dan sadece birine dayanmayı önermekteydi. Ancak, Avrupalılara ısınmamış bu sefirimiz, bu menfi hislerini açığa vurmayarak bir olaya sebep olmadan görevini bitirmiştir.

Yeni temsilci Abdurrahim Muhib Efendi 20 Mayıs 1806’da Paris’e varmış, önce fevkalâde büyükelçi (geçici özel görevli) olarak gönderilmişse de az sonra hükümet ona mukim büyükelçi olarak kalması tâlimatını vermiştir. (Bu arada Napoleon’un imparator unvanı da tanınmış ve tebrik olunmuştur. Bu kere de Napoleon’un “İtalya Kralı” unvanı ilâvesi sorunu çıktı, fakat bu da halledildi.)

İçerde “Nişancı” rütbesinde olan Abdurrahim Muhib Efendi, 5 Haziran’da güven mektubunu sundu. Bu arada siyasi konjonktür de karışmaktaydı. Fransızlar, Osmanlı’ya tâbi Dubrovnik’i (Raguza Cumhuriyetini) işgâl ettiler. Rusya ile İngiltere bir ittifak andlaşması imzalayıp, Napoleon’a karşı kurulan Üçüncü Koalisyon denen cepheyi oluşturdular.

Fransa, Osmanlılara yakınlaşma göstermeye başladı. Bâbüâli de Rus işgaline uğramış Eflâk-Boğdan’ın kurtulması, Ruslarla barış görüşmelerinde Osmanlıların desteklenmesi için Napoleon’un yardımını kollamaya başladı ve 1806’da Paris’de Fransız-Rus müzakereleri sonunda Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğü ve istiklâli tanındı. Bunu takiben Napoleon, Rusya seferi hazırlıklarına girişti. O sıralarda İstanbul’da III. Selim indirilmiş, padişah değişmişti. Bu arada, Temmuz 1807’de Napoleon ile Çar I. Alexandr Tilsit andlaşmasını imzaladı. Bunda Osmanlılar aleyhine hükümler sezildi. Ancak Osmanlı-Rus barışının Fransa imparatorunun hakemliği altında görüşülmesi de bu andlaşmada yer alıyordu. Sefirimiz bu konularda hayli girişimler yapıyordu. İşler yoğunlaşmış ve karıştı. Uzun müzakerelerden sonra, Napoleon Petersburg’a özel kurye ile mesaj yollayıp, Osmanlılar ile Rusya arasında hayırlı bir barış yapılmasını telkin etti. 1808 yaz aylarında tekrar

padişah değişti ve II. Mahmud tahta çıktı. Fransa'ya III. Selim'in dostane siyasetini devam ettireceği bildirildi. Bir yandan da Napoleon'un artık Rusya seferi yaklaşmaktaydı. Bir ara müzakere için durmuş Osmanlı-Rus savaşı da tekrar başlamıştı. Fransız hariciye nazırı Osmanlıları yüreklendiren sözler söyleyip, ülkesinin Rusya ile harbe hazır olduğunu ifade edip, yakınlaşma gösterdi. Ancak, Rusya ile Fransa arasında Erfurt anlaşması imzalandı, Fransa, Eflâk Boğdan'ın Rusya'da kalmasına rıza gösterdi. Bu minval üzere sürüp giden temaslar sırasında, Bâbüâli, 6 yıldır Paris'de olan Muhib Efendi'yi¹⁴ geri çağırduğunda, yerine sır kâtibi Galip Efendi'yi maslahatgüzar bırakarak Ağustos 1811'de Paris'den ayrıldı.

Sonuç ve özet olarak; bir süre temsil derecesi indirilmiş olarak görev yapan bu misyonlar 1821 yılına kadar genelde maslahatgüzar sıfatlı kimselerle idare olundu. Fakat, 1821'de Mora'da Rum isyanı başlayınca bunun Avrupa'daki etkileri ve diğer hususat konusunda bu misyonlardaki Rum asıllı maslahatgüzarların Bâbüâliye kasden yanlış haberler gönderdikleri anlaşılmaya başlanınca padişah II. Mahmut bunların tümünü azletti. Bu durumda, o yıllarda bir süre bu temsilciliklerimiz muvakkaten faaliyetlerini tatil etmiş oldular.

Bu alanda görülmüş olan verimsizlik ve yetersizliğin başlıca sebepleri olarak büyükelçi sıfatı ile gönderilmiş kişilerin genelde dış siyaset alanında bir evveliyatları ve tecrübeleri bulunmaması (çoğunluğu maliyeci kökenli idi), ayrıca yabancı batı dili bilmeyip Rum kökenli tercümanlara muhtaç durumda kalmaları ve bu kişilerin karşı tarafa menfaat mukabili casusluk yaparak aleyhte çalışmaları sayılmalıdır¹⁵. Bâbüâlinin bu dış temsilciliklere bilgi ve tâlimat yollamakta bazan ihmalkâr davranması, devletin iç zaafırları ve çekişmeler gibi olumsuz faktörler de ilâve olunabilir.

Ancak, bu misyonların ihdası ve bir süre çalışmış olmaları hem bir kısım elemanların tecrübelemesine, yabancı bir geçerli dil öğrenmelerine hem de Avrupa'da carî diplomatik usullere vukuf imkânı sağladığından, bir ölçüde de yararlı olmuştur denebilir.

Kendisi reform ve yenileşme taraftarı bir padişah olan II. Mahmut, saltanatının son yıllarında hariciye işleri alanında çok önemli bir adım olarak 1835 yılında artık demode olmuş Reisülküttaplık sistemini Hariciye Nezareti seviyesine çıkar-

¹⁴ Bu büyükelçimiz ile ilgili birkaç husus da özetle şöyledir: Kaldığı mükellef elçilik binası sahibince satıldığından, elçimiz daha mütevazı bir binaya geçti ve bu konağı da önceki gibi Fransa hükümeti kiralayıp, döşedi. Ayrıca, Paris'den ayrılırken İmparator ona 60 bin Frank parayı hediye adıyla yollamış, fakat elçimiz bunu kabul etmemişti. Bu para Paris esnafına olan borçlarını ödemesini mümkün kılmak içindi. Bunun yerine Muhib Efendi elindeki nadide şalları esnafa rehin bırakmıştı. Önce bu itiraz gördü ise de sonra esnaf sesini kesti.

¹⁵ Bâbüâli, yani Osmanlı idaresi, bu hâdiseleri bahane sayarak Rum ve diğer hristiyan memurlara sürekli kindarlık göstermemiş, ilerki yıllarda birçok Rum, Ermeni ve Levanten önemli dış temsilcilikler ve merkez teşkilâtında kullanmış, yüksek rütbelere vermiştir. Meselâ, Kostaki Müşürüs Efendi (Paşa) Londra'da tam 35 yıl (1851-1885) Osmanlı devletini elçi ve büyükelçi olarak temsil etmiş hattâ bir ara kardeşi, kayınbiraderi ve 2 oğlu kendisinin müsteşarı ve kâtipliklerini ifa etmişlerdir. (Bu zat Hollanda ve Belçikaya da akredite idi, daha evvelce de Viyana ve Atina'da elçilik de yapmıştı. Atina'da ilk Osmanlı elçisi idi 1840). Ayrıca; Kalamaki, Karatodori, Aristaki, Mavroyani, Blak Beyler ve bazı diğer gayrimüslim elçilerimiz olmuştur.

miş ve ayrıca da Avrupada yeniden ikamet elçilikleri tesisini tekrar yürürlüğe koymuştur. Bu gayretlerle meydana gelmiş olan Osmanlı hariciye teşkilâtı, artık tekrar kesintilere uğramayarak, imparatorluğun geçirdiği çok krizli dönemlerde de görevine devamlı, sonuna kadar varlığını sürdürmüştür.

1835'de yapılan hariciye teşkilât reformunu takiben ve 1839'da başlayan Tanzimat-ı Hayriyye döneminin ilk yıllarında Osmanlı İmparatorluğunun harici temsilcilikleri şu durumda idi:

Paris'de büyükelçilik, Viyana'da büyükelçilik, Berlin'de orta elçilik ve Londra'da orta elçilik olarak dört diplomatik misyon mevcuttu. Ayrıca, başkonsolosluk olarak Anvers, Amsterdam, Hamburg, Paris, Tebriz, Trieste, Cenova, Korfu ve Yedi Adalar, Londra, Lizbon, Marsilya, Napoli, Şıra gibi yerlerde temsilcilikler bulunmakta idi. Konsolosluk misyonu olarak da Viyana, Venedik, Livorno, Zanta, Birmingham, Malta, Oporto, Cebeli Tarık, Barselona, Alicante ve New York'da temsilcilikler olduğu ilgili devlet salnamesinde yer almaktadır.

Az sonra yukarıdaki dış temsilciliklere Atina maslahatgüzarlığı ile Tahran maslahatgüzarlığının ilâve olduğu görülmektedir.

Katıldığımız, Rusya'ya karşı 1854-56 Kırım harbinden sonra yenilik olarak Petersburg orta elçiliği ile Napoli maslahatgüzarlığını görmekteyiz. Başkonsolosluklar bakımından da Peşte ve Danzig yenilik olarak kaydedilmektedir.

Hariciye Nezaretinin 1835'de kuruluşundan 50 yıl sonra 1886'da dışarıdaki harici diplomatik teşkilâtı ise şöyle idi (15 misyon):

(Büyükelçilikler)

Berlin BE.
Paris BE.
Petersburg BE.
Roma BE.
Londra BE.
Viyana BE.

(Orta Elçilikler)

Atina OE.
Brüksel OE.
Bükreş OE.
Belgrad OE.
Çetine OE. (Karadağ)
Madrid OE.
Vaşington OE.
Lahey OE.
Stockholm OE.

1900'lü yılların başlarında ise Osmanlı İmparatorluğunun haricdeki diplomatik temsilciliklerinin yer ve seviyeleri şöyle bulunmaktaydı (18 misyon):

Atina Orta elçiliği
Belgrad Orta elçiliği
Berlin Büyükelçiliği
Bern Elçiliği

Madrid Orta elçiliği
Paris Büyükelçiliği
Roma Büyükelçiliği
Sofya Komiserliği (Bulgaristan-

	prenslik idi)
Brüksel Elçilği	St. Petersburg Büyükelçiliği
Bükreş Ortaelçiliği	Stockholm Ortaelçiliği
Çetine Büyükelçilği	Tahran Büyükelçilği
Lahey Ortaelçiliği	Vaşington Ortaelçiliği
Londra Büyükelçiliği	Viyana Büyükelçiliği

1900'lü yıllara gelirken de Osmanlı İmparatorluğunun dünyadaki Başkonsolosluk ve Konsolosluk misyonlarının yer ve sayılarında aşağıda görüldüğü şekilde büyük bir genişleme göze çarpmaktadır. Aşağıdaki tablodaki kısaltmalar: Başkonsolosluk (B.Ş.= Başşehbenderlik), Konsolosluk (Ş=Şehbenderlik), Konso-los Vekilliği (Ş.V.= Şehbender Vekilliği), Konsolosluk Ajanlığı (A=Agent), Kançı-rlıklık (K.)

İspanya'da: Barselona B.Ş.

İngiltere'de: Londra B.Ş., Liverpool B.Ş., Malta B.Ş.

Avusturya'da: Peşte B.Ş., Trieste B.Ş., Viyana B.Ş.

İtalya'da: Mesina B.Ş., Nâpoli B.Ş., Cenova Ş.

İran'da: Tebriz B.Ş., Sine B.Ş.

Rusya'da: Batum B.Ş., Bakü B.Ş. Tiflis B.Ş., Hocabey B.Ş. (Kırım'da), St. Peters-burgŞ., Rostov Ş., Taygon Ş., Kars Ş., Güzelce Ş., Poti Ş.V., Sivastopol Ş.V., Krač Ş.V., Nikolayef Ş.V.,

Almanya'da: Berlin B.Ş., Bremen Ş., Danzig B.Ş. Frankfurt Ş., Hamburg B.Ş. Layp-zig B.Ş.K., Manhaym Ş., Münih Ş., Kolonya Ş.

A.B.D.'de: New York B.Ş.

Romanya'da: Kalas B.Ş., İbrail Ş., Turnuseverin Ş., Köstence Ş., Senne Ş.V., Tulça Ş.V., Yergöğü Ş.V.

Fransa'da: Marsilya B.Ş.

Felemenk (Hollanda)'da: Batavya B.Ş. (=şimdiki Cakarta-Endonezya-)

Hindistan'da: Bombay B.Ş.

Yunanistan'da: Atina ve Pire B.Ş., Şıra B.Ş., Korfu B.Ş., Patras Ş., Tırhala Ş, Golos Ş., Narde Ş., Yenişehir Ş., Ayamavra Ş.V., Ağrıboz Ş.V., Kervansaray Ş.V.

Belçika'da: Anvers B.Ş.

Yukarıdaki yıllardan az önce de (1886'da) eldeki kitabî bilgilere göre, Osmanlı İmparatorluğunun, bellibaşlı devletler nezdinde hayli geniş bir konsolosluk ağı bu-lunduğu gözlenmektedir. Evvelki bilgilere ilâveten ayrıca mevcut bazı konsolosluk misyonlarının önemlilerinin ülke ve görev yerleri durumu şöyle idi:

Almanya'da: (Yükarki gibi)

Avusturya ve Macaristan'da: Raguza Dubrovnik Ş.K., Fiyume Ş.

Belçika'da: Brüksel B.Ş.K, Anvers Ş., Brj Ş.V., Gand Ş.V., Liej Ş., Ostende Ş.V.

İspanya'da: Madrid Ş.V., Andra Ş.V., Alikante Ş.V., Barselona Ş., Bilbao Ş., Kadiks S., Kartajena Ş.V., Malaga Ş.V., Palma di Mayorka Ş.V., Santandre Ş., Sevilla Ş.K., Valensiya Ş., Taragona Ş.V.

A.B.D'de: Baltimore Ş., Boston Ş., Şikago Ş., New York Ş., New Orleyans Ş., Filadelfiya Ş.K.

Fransa'da: Paris B.Ş.K., Bastia Ş., Bayon Ş., Brest Ş., Bordo B.Ş.K. Kale Ş.V., Set Ş.V., Dünkerk Ş.K., Lohavr Ş.K., Lion Ş.K., Marsilya B.Ş.K., Nant Ş., Nis Ş.V., Ruan Ş., Tulon Ş.

İngiltere'de: Belfast Ş.V., Bombay., Brighton Ş.V., Bristol Ş.V., Kardif Ş.V., Kolombo (Seylan) Ş., Dover Ş.V. Darmouth Ş.V., Dublin Ş., Fulmouth Ş.V., Cebel-i Tarık Ş.K., Portlui Ş., Pleymut Ş.V., Portsmouth Ş.V., Sheffield Ş.V., Singapur Ş.; Glasgow Ş.V., Harwich Ş.V., Jersey Ş., Leeds Ş.V., Liverpool Ş., Londonderry Ş.V., Malta B.Ş., Mançestr B.Ş., Newkastıl Ş.K., Newport Ş.V., Nortşild Ş.V., Southampton Ş.V., Sunderland Ş.V., Swansea Ş.V., Vinburg (Ümit Burnu) B.Ş.

İtalya'da: Roma B.Ş., Agusta Ş.V., Ankona Ş., Bari Ş.V., Barletta Ş.V., Brendizi Ş.K., Ligorna Ş.V.K., Marsala Ş., Katana Ş.K., Katanzaro Ş.V., Sirakuz Ş.V., Civitavecchia Ş.V.K., Floransa B.Ş., Galipoli Ş.V., Sasari Ş.V., Mazara Ş.V., Mesina Ş., Sanremo Ş.V. Savona Ş.V., Traranova Ş.V., Venedik B.Ş., Kalabriya Ş., Ventimilya Ş.V., Bolonya Ş. Napoli Ş.V., Palermo Ş.V., Piza di Kalabriya Ş.V.

Felemenk (Hollanda)'da: Amsterdam B.Ş., Batavya B.Ş., Rotterdam Ş.

İran'da: Benderbuşir Ş., Şiraz Ş., Hemedan Ş., Kirmanşah Ş.V., Urumiye Ş. Memuru, Savaşbulak Ş. Memuru, Sine Ş., Tebriz B.Ş.

Sırbistan'da: Niş Ş., Belgrad K.,

İsveç ve Norveç'de: Stockholm B.Ş., Göteburg Ş.

Danimarka'da: Kopenhag B.Ş.

Portekiz'de: Lizbon B.Ş.

Yukarıdaki dökümü görülen hayli geniş bir konsolosluk ağına sahip Bâbıâli'nin bu hususta ayrıntılı prensipler tesbit ettiğini de görmekteyiz. Cumhuriyet döneminde de uzun süre istifade edilip uygulanmış meşhur şebbenderlik Nizamnamesi aşağıdadır.¹⁶

“Saltanat-ı Seniye Şebbenderlerine Dair Dahili Nizamname

I. Kısım: Şebbenderhanelerin Suret-i Teşkilâtı

¹⁶ 1900'lü yılların başlarındaki orijinal üsluplu metin.

I. Fasil: Şehbender Memurları

1. Heyet-i Şehbenderi biri vazifeli, diğeri fahrî (bilâmaaş) olmak üzere iki nevidir.
2. Mevzuf şehbenderler üç sınıfa ayrılır: Birincisi Baş Şehbender, ikincisi Şehbender, üçüncüsü Şehbender Vekili veyahud Kançılarya memurudur.
3. Mevzuf ve fahrî şehbenderlerin kâfesi bairade-i şâhane (pâdişah buyruğu ile) nasb ve tayin olunurlar. Mevzuf şehbenderlerin Teba-ı Devlet-i âliye'den bulunmaları (Osmanlı uyruklu) ve ticaretle meşgul olmaları meşrutdur (şarttır).
4. Mevzuf şehbenderlere belirli maaş ve mahâl-ı memuriyetlerinin ehemmiyeti-ne göre münasib mikdar alokasyon (tahsisat) ita olunacaktır.
5. Şehbenderlerin maaşları bervech-i zir tayin olunur. Şehbenderlerin maaşları mahâl-ı memuriyetlerine vusûlleri tarihinden itibaren verilir. Şehbenderliğe tayin olunan memur, mahâl-i memuriyetine gitmek emrini aldığı günden itibaren iki haftaya kadar Dersaadet'ten (İstanbul'dan) hareketle doğruca mahâl-i memuriyetine gitmeye mecbur olub, aksi takdirde 17. bendde gösterilen cezaya dūçar olacaktır.
6. Her şehbenderhanenin ve bazı kançılarya memurlarının tahsisat-ı seneviye-leri 29. bendde muharer talimata melfuf (1) işaretile murakım cetvel-i mahsusda gösterilecektir.

7. Bombay ve Batavya şehbenderlerlikleri hariç, Şehbenderlere azimet ve avdetlerinde verilecek harcırah, alacakları maaşın bir misli olacaktır.

8. Başşehbenderin görev yaptığı mahâl Vilâyet, Şehbenderin görev yaptığı yer liva, Şehbender Vekili ise liva dahilinde görevlidir.

II. Fasil-Şehbenderlerin Vazifeleri

1. Devlet Tebaa'sının her türlü doğum, ölüm, nikâha dâir işlerine bakar.
2. Şehbenderler daha önce yapılan muahede (andlaşma), mukavele hükümlerinin tamamen icrasına ve Devlet menfaatlerinin azami derecede korunmasıyla mevzudur (görevlidir).
3. Ticaret, sanayi, umumi ahval, sıhhat gibi amme ile alâkalı bütün malûmatları devlete ita ederler.
4. Şehbenderler politika mecalis-i hafiyelerinin hareket ve durumlarını Memalik-i Şâhane'nin istirahat-ı umumiyesini (Osmanlı ülkesi huzurunu) ilgilendirdiği ölçüde tahkik ve tecesüs eyleyeceklerdir. Vesair cihetlerce mazarrat ve tehlikesi mütavattır ve müslim olan eşhas bulunduğu takdirde hafife memuru (takipçi-) istihdam eyleyecekler ise de bu babda ruhsat-ı mahsusu ve mebalîğ-i lazimeyi evvel emirde maiyetinde bulundukları sefaret-i seniye'den talep eyleyeceklerdir.

5. Şehbenderler matbuat-ı mahalliyeye dikkat mütemadiye icrasıyla Hazreti Pa-dişahiye ve hükümet-i seniyelerine karşı neşriyat-ı muzır-ı'da bulunanların te'dibleri için Hükümet-i Mahalliy'e lisan-ı münasib ile ihtarat-ı lazimeyi ıka edecekler fakat Sefaret-i Seniye'e sormadıkça bunları mahkemeye veremeyeceklerdir.

6. Sefaret-i Seniye canibinden mezuniyet olmadıkça iane defteri açmak, iane toplamak hususu, şehbenderler için katiyyen yasaktır.

7. Gazetelerin Devlet-i Âliye aleyhinde derç ve neşr ettikleri ehemmiyetli bendler Türkçe veya Fransızca'ya tercüme olunarak Şehberderhanenin merci'i olan Sefaret-i Seniye'ye ve önemi çok ise doğrudan Hariciye Nezaretine gönderilecektir.

8. Şehbenderler Teba'a-ı Saltanat-ı Seniye'yi muavenet, vikaye-i menfaatlerine sarf-ı makderet ve gayret ve nizam-ı beldenin müsaadesi derecesinde yardımcı olacaktırlar.

II. Kısım. Fahri Şehberderhanelere Dâir

I. Fasil-Fahri Şehbenderler hakkında ahkam-ı mahsusa:

1. Fahri Şehbender, Başşehbender ve şehbender vekillerinden ibarettir.

2. Fahri şehbenderlerin maaşları olmayub elliyedinci bendde mezkur cedvelde tayin olunan mikdar akçe hasılatdan ahz edeceklerdir. Sefaretin teklifi üzerine bairade-i seniye tayin olunurlar. Yerli veya ecnebi vatandaşlardan tayin edilirler. Bunlar ticaretle meşgul olabilirler. Fakat bunlar bulundukları mahalden diğer memlekete nakl-i memuriyetleri caiz olamaz. Fahri şehbenderler, Kañçılara mesarısını kendileri tesviye etmeye mecburdurlar.

4. Fahri başşehbenderler, mukim oldukları memleketde bulunan sefaret-i seniye'ye merbut olup fahri şehbenderler dahi silsile-i meratib kaidesine tevfikeyn mevzûf şehbenderler, bunun fıkdanı halinde fahri başşehbender maiyetinde bulunanlar.

II. Fasil-Şehbenderlerin memuriyetine mübaşeret-i:

1. Bir şehbender memuriyet mahalline vusulünde mahalli hükümet tarafından verilmesi mu'tad olan tasdik beratının vüruduna değin ifate-i vakt etmeyüb umur-ı memuresine mübaşeret edebilmesi için bir ruhsat-ı muvakkate istihsali emrinde vusulünü derhal merbut olduğu Sefaret-i Seniye'ye ihbar edecektir. Şehbender yirmi-dört saat zarfında vusulünü Hükümet-i mahalliye'ye tahriren ihbar edecek ve resmi vizitelerini tayin olunduğu vecihle icra edecektir.

Evvela memleketin en büyük memurlarına, saniyen, kuvey-i berriye ve bahriye baş kumandanlarına, salisen Devlet-i Âliyenin muhib ve mütefiki olan düvel-i ecnebiye tarafından re'sen memur olan general konsolos, konsolos ve konsolos vekillerine.

2. Süfera-ı Saltanat-ı Seniye'dan Büyük elçilik veya Orta elçilik ünvanında bir zat şehbenderin mukim olduğu yere gelirlirse, şehbenderler maiyet memurlarıyla karşılayacak, kendi memurlarından birini gelen zatın maiyetine verecektir.

3. Şehbenderler, Devlet-i Âliye'nin bilcümle eyam-ı resmîyesi (resmî günleri) ile bulunduğu mahallin Devlet-i Âliye vukuat-ı tarihiyesine veyahud dost devletlerden birisine dokunmayan eyam-ı mahsusasında şehbenderhanenin sancağını küşad edeceklerdir.

4. Şehbenderler, Şehbenderhane kapusunun üst tarafına veya görünecek bir mahalle tuğra ve şehbenderhanenin namını havi bir arma va'z edeceklerdir.

5. Şehbenderler bulundukları mahallin her türlü ahval-i hakkında büyük bir ihtimam ve özen ile malûmat edecekler ve vesait-i mahsusa ile Hariciye Nezareti'ne iş'ar eyleyeceklerdir.

6. Şehbenderler her altı ayda mukim oldukları mahal ile Saltanat-ı Seniye li-manları beyninde işleyen sefain-i (gemiler) devlet-i âliye ve ecnebiye'nin seyrü seferlerini ve bunun müstelzim olduğu ithalat ve ihracatın mikdarını mübeyin kabul olunan numuneye tevfikeyen bir istatistik cetveli tanzim edip Hariciye Nezaretine irsal eyleyeceklerdir.

7. Şehbenderler her üç ayda bir veya engeç her dört ayda mukim oldukları mahallin, ticaret, sanayi ve kendince önemli gördükleri v.b. hususları Sefaret-i Seniye veya Nezarete etraflı bir rapor halinde tevdi' edeceklerdir.

8. Şehbenderler tarafından verilen bilcümle evrak nevine mahsus olan deftere kayd edildikten sonra Defter-i Kebire dahi kayd olunacaktır. İşbu evraka sıra numarası (nevine mahsus olan defter numarası) vaz'edileceği gibi Defter-i Kebirin umumî numarası dahi vaz' edilecektir.

9. İta kılınan evraka vaz' olunacak pulların kafesi birer birer ondört numaralı pul defterine sıra numarasıyla kayd olunacaktır. İşbu defterin sıra numarasıyla kayd olunacaktır.

(Önemli kısımlar yukarıya alınıp, ayrıntıları gösteren kısımlar konmamıştır.)

VI. OSMANLI DÖNEMİNDE HARİCİYE İŞLERİ ALANINDAKİ PROTOKOL (TEŞRİFAT) KURALLARI VE TÜRKİYEDEKİ YABANCI DİPLOMATİK MİSYONLARIN VE KONSOLOSLUKLARIN GELİŞMESİ

(A) Diplomatik protokol

Protokol işleri, bilindiği üzere, çeşitli alanlarda ve muhtelif vesilelere göre, hayli değişik kuralları kapsamaktadır. Bir ülkede siyasi ve sosyal duruma göre içe dönük kurallar olduğu gibi, dış ülkeler temsilcilerini ilgilendiren dışa dönük diyebileceğimiz özel diplomasi protokolü kuralları da vardır ve dünyanın her yerinde ve her devrinde mevcut olmuştur. Osmanlı imparatorluğunda da bu konuda küçücük bir devletten gittikçe büyüyen devlet haline geliş ve imparatorluk sürecine girişle muhtelif aşamalara göre çeşitli kurallar ve nizamlar uygulanmıştır. İçe dönük olarak her şeyden evvel saray protokolü ve padişahı ilgilendiren konularda hayli değişik ve ayrıntılı kurallar ilk sırada yer almaktadır. Tahta çıkış (cülûs), kılıç kuşanma, hanedanda doğumlar, ölümler, evlenmeler, sünnet törenleri, çeşitli dinî törenler genelde hep içe dönük olaylar olup, bunların bazılarını yabancı devletin ilk kuruluş yıllarından itibaren ortaya çıktığından, başından beri gittikçe gelişen ve ihtişam kazanan törenler vuku bulmuştur. Bunlara ait kurallar da gelişmiştir.

Öte yandan, Divan-ı Hümayûn isimli en yüksek devlet kurulu ile padişahın sonra onun fiilen başkanlığını yapan Vezir-i âzam, yâni Sadrazam (Başbakan)'ın rolünün kuvvetlenmesi ve yönetim kudret ve yetkilerinin artması üzerine o yönde de köklü ve ayrıntılı protokol kuralları uygulanmış ve gelişmiştir. Tabiatıyla ona bağlı

olan ve yakın çalışan diğer devlet birimlerinde bir hiyerarşi ve de gelenek haline gelen protokol kuralları mevcut idi. Bunlara bürokrasi protokolü diyebiliriz.

Nihayet, ülkedeki yabancı devlet temsilcilerine muhtelif durumlar için uygulanan ayrı bir diplomatik protokol sistemi mevcut bulunmaktaydı. Kitabımızın bu Bölümünün esas amacı bu tür yabancılara uygulanan özel protokolü incelemektir.

Yukarıdaki çeşitli protokol olay ve kuralları önce bir kısım padişahların kanunnameleri ile zaman zaman da yayınlanmış resmi teşrifat nizamnameleri ile hayli zengin ve ayrıntılı bir içerik kazanmıştır. Bu alanda bir kısım eserler de basılmıştır. Yerli ve yabancı tarihçiler de (Hammer gibi), hâtırat yazarları da Osmanlı protokol kurallarından yer yer bahsetmişlerdir. Osmanlı vak'anüvislerinden (tarihçi) ve habibüleşraf Esad Efendi'nin "Usûl-i Atika-i Teşrifât-ı Devlet-i Aliyye-i Osmaniye" isimli geçen yüzyılda yazılmış eseri (bilinen kısa adıyla Teşrifat-ı Kadîme=Eski protokol) bu alanda isim yapmıştır. Ayrıca, Ali Seydi Bey'in "Teşrifat ve Teşkilâtımız" isimli eseri de protokol işlerine ışık tutmaktadır. Prof. İ.H.Uzunçarşılı da eserlerinde eski protokol işlerinden bahsetmektedir.

Daha önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, Osmanlılar evvelâ komşuları olan diğer islâm beylikleri ile temasta oldukları gibi, yine komşusu bulunan Bizans ile de ilk zamanlarından itibaren artan ilişkiler içinde bazan dost, bazan da hasım olarak birlikte yaşamışlar ve bütün bu temas ve ilişkilerde yerine göre yüksek seviyeli olaylarda kendilerine göre protokol kuralları uygulamışlardır. Zaman içinde ilişkilerin diğer daha uzaktaki İslâm ve Avrupa devletleri ve hükümdarları ile artması üzerine kurallarda bazı yenilikler ve değişiklikler cihetine gidilmiş, devletin kudret ve azamet devirlerinde onunla orantılı derecede ihtisamlı uygulamalar yapılmış, duraklama ve gerileme dönemlerinde de bu gelişmelere uygun olarak bazı revizyonlar getirilmiştir.

Devletin haricî ilişkilerini ilgilendiren protokol kurallarının en önemlileri şüphesiz ki yabancı devlet elçilerinin Osmanlı topraklarında görev yapmalarını sağlayan ve padişah, sadrazam ve diğer yüksek görevlilerle temaslarını düzenleyen kurallardır. Osmanlıların başından beri diğer beylik ve devletlerle olan temas ve ilişkilerinde karşılıklı temsilciler, haberciler, elçiler kullandıklarını görmüştük. Orhan Gazi'den itibaren bunların atanmaları, göreve gelmeleri, huzura kabulleri, hükümetle ilişkileri gibi bellibaşlı olaylarda Osmanlı protokolüne tabi oldukları görülmektedir. Ancak, evvelce açıklanan, arşivlerin yangınlarla heder olması neticesi ilk padişahlara ait fazla belge elde olmadığından durum, tam bilinmemektedir. Sadece bazı yabancıların yazdığı kitaplar ve bilgiler bu olaylara ışık tutmaktadır. Türk tarihçileri de bu alanda bazı bilgiler bırakmışlardır. Meselâ âşık Paşazâde'nin Tevârih-i âl-i Osman isimli eserinde, Yıldırım Bayezid'ın düğün töreni sırasında başta Mısır olmak üzere bir kısım Türk ve İslâm devletinin elçisinin başkent Bursa'ya davetli geldiği kaydedilmektedir. Yabancı Avrupalı temsilci konusunda isim veren eldeki ilk kayıt, Milano hükümetinin 15. asırda daha İstanbul alınmadan önce başkent Edirne'ye Benedikto isimli bir elçi gönderdiği yolundaki bilgilerdir.

Daha sonraki kayıtlar, İstanbul'un alınışı üzerine daimî elçi-mukim-bulundurma iznini ilk alan Venediklilere aittir ve Balyos-Bailos-unvanı taşıyan bu temsilciler uzun süre Osmanlı diplomatik protokolünde en ön sırayı almışlardır.¹⁷

Bazı metinlerde yer yer diğer devletlerin sonradan gelen elçilerinin de bazen bu unvanla anıldıklarını birkısım belgelerde görmekteyiz. Bunlardan ilki Venedikli Bartolomeo Marcello isimli balyos olup adı bir çok eserde geçmektedir. Venedik elçisi yanı sıra bir çok başka elçiler de İstanbul'a gelmekteydi, fakat, bunlar daha ziyade özel görevli, yâni geçici olup, işleri bitince ülkelerine dönmekteydi. Bazı ülkelerle yeni münasebete girildiğinde, onların da böyle elçilerinin gelip gittiğini görmekteyiz (bizden gitmiş elçilerin birkısımının listesi Osmanlı bölümünün sonundaki Ek III'tedir).

İstanbul'a gelen elçiler ilk başlarda bugünkü Çemberlitaş'da büyük tarihî sütun karşısındaki (halen pasaj-işhanı ve sinemalar olan Darüşşafaka sitesinin yerindeki) Balyos Hanı veya Elçi Hanı denilen iki katlı handa, üstteki sıra odalardan biri veya maiyeti varsa birkaçında misafir edilirler ve alttaki ahırlarda da emirlerine verilmiş atları barındırılırdı (Elçiden gayri bazen sadece konsolosluk işi konularındaki görevlilerin de bir ara Haliç kıyısındaki Balkapanı iskelesi civarında bir handa kaldıkları hakkında kayıtlara rastlanmaktadır.) Elçiler ve maiyetleri Osmanlı devleti hesabına ikamet ederler, kendilerinin geliş yol masrafları dahi verilir, yiyecek içecekleri ve atlarının ot paraları da Osmanlı hazinesinden ödenirdi. Uzun yıllar bu durum böyle sürmüştür. Venedikli dışında devamlı kalan-mukim-elçi, ilk başlarda yoktu. Ama geçici gelip aylarca kalanlar da oluyordu.

Elçileri ve maiyetlerini zamanla sınırda bir mihmandar karşılayıp, İstanbul'a kadar yanlarında olur, hattâ burada da yine onlara refakata devam ederlerdi. (Bir tarihî kayda göre, mihmandarın elçiyi fazla gezdirip memleket ahvalini öğrenmesinin pek arzulanmadığı ve mihmandara buna göre tâlimat verildiği ileri sürülmektedir.)

¹⁷ 1454'te bir anlaşma ile atanan bu Venedik temsilcileri, Osmanlı diplomatik hayatında önemli bir yer işgal etmişlerdir. Ayrıca, bugün Venedik arşivlerinde onlarla ilgili muntazam bilgi olduğundan, bunlar hakkında hayli şey bilinebilmektedir. Zaman zaman vukubulan iki devletin çatışmalarında, Venedik balyosları, Yedikule, Rumelihisarı ve Çanakkale gibi yerlerde geçici hapsolünurlardı. (Buna misafireten ikamet denirdi) Önceleri görevleri 1 yıl olan bu temsilcilerin süresi sonra anlaşma ile 3 yıla çıkmıştır. 1492'de balyos Girolamo Marcello'nun Venedik'e şifreli yazı gönderdiğini duyan padişah II. Bayezid, ülke sınırlarını ifşa ettiği gerekçesiyle suçlu sayarak, onu Osmanlı topraklarından uzaklaştırmıştı. Venedik'ten gemiyle yeni bir balyos göreve gelirken, İstanbul'dan savaş gemisi gönderilerek Çanakkale boğazı dışında karşılانیp, İstanbul'a kadar Türk gemisinde veya refakatinde bulunduğu devirler olmuştur. Hristiyan ülkelerden Venedik temsilcileri daima önemli sayılmışlardır. Onlarla yoğun ilişkiler yaşanmış, hayli savaşılmış, önemli bir ticaret ortağımız da olmuşlardır. Venedik balyosunun bugünkü Salıpazarı mevkiinin üst taraflarında halen eski İtalyan büyükelçiliği olan muhteşem Venedik Sarayı binasının olduğu yerde bulunduğu kayıtlardan çıkarılmaktadır. Osmanlılar için çok önemli bu devletin 1797 senesinde Campo-Formio Andlaşması ile tarihe karışması üzerine, zengin ilişkilerimiz son bulmuş ve son Venedik balyosu Francisko Vendramin 1797 yılı 31 Aralık'da Padişah Selim III.ün huzuruna kabul edilerek vedada bulunmuştur.

Zaman içinde elçilikler İstanbul'da yerleşmeye başlayıp, kendi yerlerine çıktıklarında, Avrupalı elçilerin yavaş yavaş Galata tarafına, Haliç'in öte yakasına yerleşmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Müslüman ülke temsilcileri ise camili eski İstanbul tarafında kalmışlardır.

Elçilik binası edinenler, orada tabiatıyla kadro da bulundurmaktaydılar. Böylece elçi değişmesi olduğunda, yeni elçinin geldiğini, elçilik kâtibi Paşa Kapısına (Sadrazamlığa) gelip haber verirdi. Ertesi gün elçiliğe meyva sepetleri ve çiçekler¹⁸ yolanır, Sadrazam ile görüşeceği tarih belirlenirdi. Ayrıca, elçilik kapısı önüne koruma için yeniçeri nöbetçiler konurdu. Ve bunlara "yasakçı" denirdi.

Bazı durumlarda yabancı sefir ile onun ülkesine atanmış Türk sefir varsa sınırda törenlerle karşılıklı mübadele şeklinde görev yerlerine hareket ettikleri de olurdu.¹⁹ Ondan önce de karşı tarafın Osmanlılara bir maslahatgüzar (kapıkethüdası) göndermiş bulunmaları gerekirdi. Bu maslahatgüzarlara da geldiklerinde Reis Efendi tarafından beylik ahırdan at gönderilir, kendi adamları ile ve birkaç da Divan Çavuşu (Protokölcü) beraberinde Paşa Kapısına gelip Sadrazama hitaben getirdiği atama mektubunu teslimden sonra kürklü bir kaftan giydirilerek elçiliğine geri gönderilirdi.

Yeni atanmış bir temsilcinin büyükelçi veya orta-elçi oluşuna göre farklı törenler yapılırdı. En gösterişli sefir kabulü Venedik balyosuna yapılmaktaydı. Ayrıca, müslüman ülkelerden gelen yeni sefirlerle de daha özel muamele yapılır, fakat en mühimi İran sefiri sayılırdı. Ona nargile verilir, kahve ve tatlı ikram edilir, Sadrazam da o sırada çubuk içerdii. İran, Buhara, Hind taraflarındaki devletlerden gelen müslüman elçiler Üsküdar'dan karşılanırlar, sonra İstanbul'a getirilip tahsis edilmiş konağa yerleştirilirdiler. İran sefiri ise kilometrelerce ilerlerde alayla karşılanıp Üsküdar'a getirilir sonra özel kayıklarla bazan toplar atılırken İstanbul'a geçirilip, tahsis olunan konağa götürülürdü. Müslüman sefirlerin Paşa kapısına gelişi karadan ve uzun bir alay halinde olurdu. Galata ve ötesinde oturan hristiyan (Avrupalı) sefirler ise beylik ahırdan gönderilen atlar ve diğer tören personeli tarafından elçilikten alınarak Tophane rıhtımına getirilir, hazır bekleyen Çavuşbaşı kayığı ile Bahçekapı veya Sirkeci iskelesine indirilerek oradan alayla Sadrazamın makamı Paşakapısına götürülürdü. Kapıda kendisini ve maiyetini Çavuşbaşı ile Çavuşlar Emni ve Çavuşlar Kâtibi karşılardı. Sefir, Paşakapısında Sadrazamın binek taşında attan iner ve iki sıra halinde dizilmiş bekleyen Paşakapısı erkânı arasından geçerek Sadrazamın arz odasına girerdi. Sadrazam da bu gibi törenlerde giydiği kıyafetle (özel kavuk ve merasim kürkü giymiş olarak) önünde Kethüda Bey, Reisülküttap

¹⁸ Bir misâl olarak 1820'de gelen İngiltere orta-elçisine 60 sepette 15 tabla yemiş ve 15 tabla çiçek ile billür kâselerde 4 tablada 20 kâse şekerleme gönderilmişti. (Teşrifat-Protokol-Odası yevmiye defterinde kayıtlıdır.)

¹⁹ Bu tören tam sınır taşının bulunduğu noktada olurdu. O noktaya iki elçi yayan gelirlerdi. Artlarında silâhlı askerlerinden birer kıta da gelirdi, tercümanlar da görev yapardı. Bazan, iki taraf arası anlaşmalar da sınırda görüşülüp yazılır, iki elçi birbirlerinin göğsünü öper, arkadan toplar atılır, marşlar çalınır ve tören biterdi. 1792 de Osmanlı-Rus elçileri sınır olan Tuna nehri ortasında sal üzerinde mübadele töreni yapmışlardır.

ve Teskireciler olduğu halde arz odasına girer, evvelâ kendi otururken, hazır bekleyen Çavuşlar alkış tutarlar ve elçi de nihayet Sadrazamın karşısındaki sandalyeye otururdu. Maiyeti yüksek dereceli ise, onlar da daha arkada bir-iki iskemleye oturulurlardı. Sadrazam, mutaden, sefir'e güleç bir yüzle bakarak tercümanı aracılığı ile hal-hatır sorar, misafirlere kahve, tatlı ikram edilirdi. Bu sırada sefir, belgelerini ve başbakanından getirdiği mektubu, Sadrazama sunarken, Reisülküttap bunları sefirin elinden alıp Sadrazamın yanındaki atlas kaplı yastığın üzerine koyar ve kısa bir hasbıhal yaptıktan sonra törenin son aşaması olarak Sefire bir kürk giydirilir, maiyetindeki yüksek dereceli beyzade denilen adamlarına da çuhaya kaplı kürkler ve dışarıda bekleyen adamlarına da daha değişik kaliteli hil'atler giydirilip yeni sefir kendisine hediye olunmuş süslü bir ata bildirilerek yine iskeleye ve oradan kayıkla Tophane'ye döner, alayla sefaretine giderdi. Sadrazama bu ziyaretten bir kaç gün sonra padişahın kabulü²⁰ için aynı tertiple tekrar elçi alayı Paşakapısına gelir fakat, dışarıda durarak Sadrazamın çıkışı beklenirdi. Başlarda bu bekleyiş çok sürmezken, sonraları bir ara sefir alayının dışarıda bir saat kadar bekletilmesine başlanmıştı. Sadrazam, atı ve erkânı ile kapıdan çıkarken sefiri hafifçe başı ile selâmlar ve öne geçerek hep birlikte kortej halinde saraya doğru gidilirdi.

Sarayda (Topkapı'da) ilk kapıdan (Bab-ı Hümayun'dan) atlar üstünde geçilir, fakat ikinci kapıda (Bab-üs-Selâm'da) herkes atından iner (sadece Padişahın oradan atla geçme hakkı vardır), Sadrazam Divan-ı Hümayun binasına giderdi. Ardından yabancı elçi alayı ağır adımlarla aynı yere giderken sağda sıra sıra dizilmiş ve kendilerine kapaklı sahanlarda karavana (pilâv zerde) dağıtılacak birkaç bin yeniçeri-kapıkulu-arasından geçerek Divan binasına (Kubbealtı) girerdi. Bu esnada Divan, devlet ve dâvâ işlerini müzakereye başlar, bu durum, elçiye seyrettirilir, ardından elçi ve maiyeti Kubbealtında öğle yemeğine alıkonurdu. Bu yemekte Sadrazam elçiyi karşısına alır, iki yanlarda da Divan ve elçilik tercümanları bulunurdu. Gümüşten büyük bir sini üzerinde devamlı, hizmetkârlarca biri getirilip diğeri kaldırılan 50-60 türlü (bazı kayıtlarda 80) yemek ikram edilirdi. İkrâmın çokluğundan genelde her çeşitten ancak bir-iki lokma alınmakla yetinilirdi. (Sözü geçen gümüş sininin çok mühim olduğu, Edirne sarayında yapılacak benzer bir kabul için özel yazılı tâlimatla Hazine'den çıkartılıp oraya getirildiği arşiv kayıtlarında bulunmuştur). Divanın diğer üyeleri de elçilik heyeti mensupları ile yan masalarda yemeğe otururlardı. Sadece Şeyh-ül islâmın masasına hristiyan diplomat oturtulmazdı. Yemekten sonra el yıkama suları gümüş kaplarda getirilir ve gül suyu ile buhur ikram edilirdi. Dışarıda bekleyen yeniçerilere atlas keseler içinde maaşları dağıtılır, onların coşku ile ve intizamla yerlerine geçmeleri yabancılarla seyrettirilirdi. Böylece, askerin devletine ve padişahına ne derece bağlı ve minnettar olduğu misafirlere gösterilirdi. Daha sonra elçiye ve erkânına rütbelerine göre cins cins kürklü hil'atler giydirilir ve onu takiben protokol şefi elinde gümüş âsasıyla gelir ve padişahın huzura kabul için emir verdiği haberini getirirdi. Sadrazam ve divan üyeleri, elçi

²⁰ Padişahın kabulü Ulufe Divanı veya Galebe Divanı günü askere maaş verilmesi sırasına denk getirilir ve salı günü seçilirdi. Ayrıca, Kanunnamelerde ve Teşrifat nizamnamelerindeki kayıtlarda Padişahın huzuruna elçi kabulü kuralları inceliklerle belirlenmiştir.

heyeti ile birlikte Kubbe altından çıkarak Üçüncü kapıya (Bab-üs Saade) doğru yürürler, hemen ardındaki padişahın oturduğu Arz Odasına önde Sadrazam ile Divan erkânı girer, ardından elçi ve heyeti içeri alınırdı. Herkes tabiatıyla eğilerek tahtında oturan Sultanı girişte selâmlardı. Sadrazam Padişahın yakınında durur ve vezirler ile diğer erkân, padişahın karşısına ve rütbesine göre odanın gerilerine dizilirler, getirilen misafirler de az daha yan taraftan yer alırlardı.

Yabancı sefirlerin kendi Avrupaî kıyafetleri ile huzurda bulunmaları hoş görülmediğinden, Divanda giydirilmiş kürklü hil'atlar içinde geldikleri gibi, bellerinde silâh ve kılıç taşımaları da yasaktı. (Bir Fransız elçisinin kılıçla girme teşebbüsü üzerine ikazı ile çıkan münakaşa bir saat kadar sürdüğünden, padişah sinirlenerek elçinin ne hediyelerini, ne de kendisinin kabul etmeyip sefaretine geri göndermiştir).

Huzura kabul sırasında yabancı elçi hacmine göre beraberindeki hediyeleri de Arz odasına getirtir veya odanın penceresi önünde hizmetkârlar tarafından hediyeler geçirilirdi. Bu hediyeler devirlere göre hayli değişik şeyler olmuştur. Bunlar cins atlar olduğu gibi, ipek halılar, ağır kumaşlar, çeşitli mücevherler, altın kakmalı gümüşten sahanlar, siniler, leğen ve ibrikler, gümüş vazo ve kupalar, porselen takımlar, elmaslı hançerler, zümrütlü sorguclar olduğu gibi, meselâ 1657'de IV. Mehmet'e İran şahından elçi ile birlikte bir kaç katar deve, bir büyük fil, diğer kıymetli eşyalar gönderilmişti. Yine bu padişaha Rus elçisi vasıtasıyla 1198 samur, 20 kıymetli fok balığı dişi ve değerli şeyler gelmişti. Gelen bu hediyeler sarayın defterlerine geçirilirdi. (Padişah da yabancı hükümdarlara elçi yollarken hediyeler de yollardı. Meselâ: 1653'de IV. Mehmet tarafından Hind padişahı Şahcihan'a hediye olarak güzel 20 cariyе, zümrüt kabzalı bir hançer, kıymetli bir at eğer takımı gönderilmiş, elçiye de 6000 altın ve bir kürk ile bir at verilmiştir.).

Arz odasında kabul başlarken kapıdibindeki bir çeşme akmakta olup, bazı gözlemcilere göre su şartıtısı elçi ile padişah arasındaki konuşmayı kamufle ederek dışardan dinlenmesini önlerdi.

Elçi, padişahın karşısına iki koluna görevlilerin girmesi ile getirilir ve ilk başlarda eğilerek yüzü yere yakın selâm vermesi sağlanırdı. Rus elçisinin IV. Mehmet huzurunda yeterince eğilmemesi üzerine, görevlilerce itilerek yüzünün yere çarptığı kaydına da rastlanmıştır. Dehşete kapılan tercümanının da dili tutulmuş, hiddetlenen padişah sefirin dayakla çıkarılmasını emretmiş ve Kara Mustafa Paşa da bu görevi yerine getirmiştir.²¹

Padişahın huzurundaki durum devirlere göre farklılık göstermiştir. İlk başlarda gelen sefir hep ayakta iken, daha sonraları kırmızı renkli bir sandalyeye oturması usulüne geçilmiştir. Keza padişah ilk devirlerde ayağa kalkmaz iken daha sonraları ayağa kalkıp el öptürme usulü gelmiş, elçinin güven mektubu ilk önceleri dizilmiş

²¹ Elçilerin eskiden zaman zaman başına daha kötü olaylar da gelmekteydi. Fatih Sultan Mehmed'in elçi heyetinin Eflâk Voyvodası Vlad'ın (Kazıklı Voyvoda) huzurunda kavuğunu çıkarması istemine itirazı üzerine Voyvoda'nın emriyle elçi ve maiyetinin kavukları çiviyle başlarına çakılarak öldürülmüştür. Yavuz Sultan Selim devrinde İran şahı, Padişahın bir mektubuna sinirlenip getiren elçiyi öldürtmüş, Yavuz da İran elçisine aynı şeyi yaptırmıştır.

olan erkân ve vezirlerden en sonrakine verilip elden ele sadrazama gelip onun tarafından sultanın yanındaki yastık üzerine konurken, devirler değişikçe doğrudan padişahça alınıp açıldığı ve tercümana verilerek tercümesinin dinlenmesi şekline dönüşmüş, uzun süre elçinin kısa konuşması ve padişahın cevabı önce Sadrazama hitapla ve ardından baş tercüman aracılığı ile olurken, Tanzimattan sonra lisan bilen padişahlardan elçi ile doğrudan konuşanları da çıkmıştır. Bir ara bu kabullerde klişe bir usul uygulanarak padişah sadrazama hitaben “Sor elçiye niçin gelmiştir?” sorusunu sorar ve elçi de “Dostluk için nâme getirdim” cevabını verirdi. Padişah yine sadrazama hitaben “Eskiden beri olduğu gibi elçiler gelip dostluk ederlerse bizden de dostluk ve barış görürler, bunu bilsinler deyiniz, bu kadarı kâfidir” (o zamanki üslupla: kadimden olageldüğü üzere âsitane-i saâdetle elçiler gelip dostluk ederlerse bu canibten dahi dostluk ve sulh ve salah mukarrerdir, göyle bilsünler de-yu buyurursuz, bu kadar kâfi.) Bunları tercüman elçiye çevirirdi. Fazla bir konuşma olmazdı. Kısa bazı sözlerden sonra padişah “İzin” dediğinde tören biter, bazı devirlerde padişah çıkıp elçi yalnız bırakılır iken, bazı devirlerde de padişah tahtında otururken elçi ve maiyeti tekrar yer öperek arka arka odadan çıkarlar ve divan avlusunda vezir-i azamın alayının saraydan ayrılışını seyrettikten sonra, kendisini getiren saray görevlileri ve maiyetinden oluşan kendi alayı ile aynı yollardan kayığa bindirilip sefarethanesine kadar refakatle, tören biterdi. Bu törenlerin süresi genellikle 8-10 saat sürerdi.

Sarayda, fazla ayrıntısına kitabın sınırlı hacmi yüzünden girmedikimiz, fakat hayli incelikleri bulunan bu törenlere ait protokol kurallarını, belirleyen yazılı belgelerle birlikte, ilgili defterlerde Arz odasında kabul şeklini gösteren krokilere de rastlanmaktadır. 1800’lü yıllardan sonra, törene gelen elçi alaylarına saray görevlileri ve elçilik erkânının ardından İstanbul’da bulunan o ülkenin önemli tüccarları ve muteber şahıslarının da katıldığı görülmektedir. (Ancak, huzura bunlar tabii ki giremez ve ancak elçiliğin de tercümanı ile üst rütbeli diplomatları girebilirlerdi). Elçi kabulleri sırasında zaman zaman mehter de müzik yapmış olup “elçi peşrevi” isimli bir hava çalınmaktaydı. Elçi alayları ve mehter takımı dışarı giden Türk elçileri için de sözkonusuydu. Zaman zaman çok ihtişamlı Osmanlı elçilik alayları Avrupanın önemli başkentlerinde görülmüş, halk sokaklara dökülerek bunları seyretmiştir. Meselâ, 1665’te Viyanaya yollanmış elçi Kara Mehmed Paşa 295 kişilik bir alayla (mehter de içinde olarak) görev yerine ulaşmıştır. 1700 yılında da Almanya’ya yine mehter dahil diğer asker ve sivil görevlilerden oluşmuş 571 kişilik bir elçilik heyeti yollanmıştır. 1719 da yine Viyanaya 873 kişilik bir alayla büyükelçi yollanmış olup, bunun 60 kişisi mehter takımı mensupları idiler. (Bundan daha yüksek sayıda personelden oluşmuş bir elçi heyeti olduğu da vâkidir).

Osmanlı protokolünde büyükelçilerle, ortaelçilerin kabul törenleri aynı olmakla beraber, muhafız bölüğünün asker miktarı farklı idi. Ayrıca, giydirilen hil’atlerin, saraydan yollanan atların ve arz odasına girecek elçilik mensuplarının sayıları farklı olur, büyükelçiler kabul olunurken, yanında 20-25 kişi ve ortaelçilerde ise 10-15 kişi maiyet bulunabilirdi. Devirlere göre elçi ve maiyetine bazan kürksüz hil’at, bazan samur kürk giydirildiği olurdu. Bu kıyafetler elçi erkânına hediye olarak bira-

kılırdı ve o kıyafetler içinde elçiliğe dönerlerdi. Keza elçinin bindiği at da kendisine hediye bırakılır, bazan alaydaki birkaç güzel at daha hediye edilirdi.

Yeni padişah tahta çıkışında sınırdaş devletlerden (Nemçe) Avusturya, Rusya ve Lehistan hükümdarlarına durumu bildiren padişah mektubu ile (nâme-i hümayunla) elçiler göndermek usuldü ve onlar da mukabeleten tebrik için elçilerini İstanbul'a yollarlardı. Sınırdaş olmayan devletlerin mukim elçileri varsa onlar da tesbit edilen günde önce Babıâliye gelerek sadrazamı tebrik ederler ve dönerler, daha sonraki bir günde de yine Babıâliye çağrılarak yeni padişahın nâme-i hümayunları orada tevdi olunurdu. Cevaben o ülkelerden tebriknâmeler ve hediyeler gelmesi ve sadrazama tevdi olunması usulidendi. Bu hediyeler gelmedikçe sefirler yeni padişahın huzuruna kabul edilmezlerdi.

Sadrazamların değişmesinde de İstanbul'daki mukim sefirler belirlenen günde Babıâliye gelip yeni sadrazamı tebrik ederlerdi.

Padişah bazı devirlerde sefere çıkarken, bazı sefirleri de yanında cepheye götürdü. Fransız sefiri bunların en çok bilinenidir.

Sefirler görevi bitip ülkeden ayrılacağı zaman genelde padişahın huzuruna kabul olunur ve kendilerine, hükümdarına hitaben nâme-i hümayun (padişahın mektubu) verilir. Osmanlı devletinin rızası olmadan bir elçi görevinden ayrılıp dönemezdi. Dönecek elçilere hükümdarına hitaben padişahın nâmesi daha sonraları Paşakapısında teslim edilmeye başlandı. Sadrazama bu nâmeyi Reisülküttap getirirken, Sadrazam ve elçi birlikte ayağa kalkarlar ve Sadrazam koynundaki padişah mührünü çıkarıp öptükten sonra Reis Efendiye verir ve o da nâme üzerindeki balmumuna mührü basıp nâmeyi ve mührü Sadrazama verir, o da öptü kendi eliyle elçiye padişahın mektubunu tevdi ederdi. Bu usulü uygulama devrinde artık padişah nadir olarak ayrılacak elçiyi kabul ederdi.

Elçilerin ülkelerine dönerken de hududa kadar seyahat masrafları Osmanlı hükümetince verilir.

Osmanlı diplomatik protokolü ve İstanbul'daki dış temsilcilikler hakkında uygulanan çok incelikli, ayrıntılı ve hayli zengin kuralların hepsini de burada anlatmaya yerimiz müsait değildir. Bu itibarla en önemlileri olan Saraya ve Paşa Kapısına elçi kabulleri protokolünün yukarıda sadece ana hatlarını açıkladıktan sonra, yabancı elçiliklerin durumlarına ait bir kaç ilginç olabilecek temel hususu da şöylece özetleyebiliriz:

Elçilerin önemli konularda genelde Reisülkattap ile görüşmeleri usulidendi. Önemli meselelerde ise, sefaret tercümanları Babıâli ilgilileri ile görüşebilirlerdi. Bazan elçi ile Sadrazam da görüşürdü.

Zamanına göre değişmekle beraber, meselâ bundan 200 yıl evvel 1793'de bazı elçiliklerin İstanbul'daki personel durumlarına ait kayıtlar şöyledir: Fransa elçisinin maiyetinde dil oğlu (stajyer), tercüman, kançılar, başkâtib, kâtib, kethüda mîrahur, tabib, cerrah, kaftancı, çuhadar, papaz ve daimî seyis ve kapıcı olarak 78 kişi vardı.

Bu gibi çeşitli görevlerde olmak üzere İngiliz elçisinin 55, Felemenk (Hollanda) elçisinin 38, İsveç elçisinin 29, Venedik balyosunun 118, Nemçe elçisinin 37, Sicilya-teyn elçisinin 35, Danimarka elçisinin 31, Rus elçisinin 38 kişiden oluşan maiyetleri bulunmakta idi.

Divan-ı Hümayun kaleminden alınan kayda göre elçilerin hizmetlerinde ve taşrada vilâyet, sancak ve kazalarda hükümet tarafından beratlı konsolosları olup onların yanında da bir hayli tercümanları vardı. Meselâ 1730 yılı civarında Fransa devleti tercümanları sayısı 52 kadardı ve bunların 13'ü İstanbul'daki sefarette, diğerleri taşradaki muhtelif konsolosluklarında görevli bulunmaktaydılar. İngilizlerin 50 tercümanının 16'sı ve Hollanda'nın 32 tercümanından 9'u İstanbul'da, bulunuyordu. Diğerleri konsolosluk yerlerinde idiler. Her sefaretin çeşitli sayıdaki tercümanlarından birincisi siyasi işlere bakmakta olup, bu konularda Osmanlı hükûmetine verilecek muhtıra ve notları Türkçe olarak yazardı. Parası sefaretçe ödenen bir Osmanlı kâtibî de buna yardım ederdi. Böyle belgeler sefir tarafından imzalanmayıp yalnız mühür basılırdı. Sefir ise mühim olan bazı siyasi paragrafların ve belgelerin yalnız İtalyanca, Lâtince veya Fransızcalarını imzalardı. Diğer tercümanlar ise gümrükte, zabıta ve mahkemede olan işleri takip ederler, mahallî Türk kıyafetleri giyerlerdi.

Tercümanların bir kısmının ve mahallî hristiyan elçilik memurlarının, zaman zaman vergilerden muafiyetleri tanınmıştı. Elçilik tercümanları casusluk da yaparlardı ve Osmanlı hariciyesini zaman zaman yanlış yola sevkedecek bilgiler de uydururlardı. Türklerin fazla lisan bilmemeleri çok uzun yıllar²² bir çok konuda hristiyan Osmanlılara ve Türkçe bilen yabancı uyruklu elemanlara onları muhtaç etmiştir. Bundan da devlet zaman zaman zararlar görmüştür. Tanzimat sıralarında bu işe tarafımızdan önem verilmesi, devamlı yeni elemanlar yetiştirilmesi cihetine gidilmisti.

Yabancı devletlerin İstanbul temsilciliklerinde sefir ve maslahatgûzarların eski yazı ile yazılmış Türkçe mühürleri evrak üzerinde kullanılmaktaydı. Misâl olarak Fransa sefaretinin mühüründe (Sefaret-i Pâdişâh-ı Fransa der Âsitane= İstanbul'daki Fransa Krallığı Sefareti) şeklinde bir ifade yer almaktaydı.

İstanbul'un alınışından sonra elçilerin barındırıldığına dair daha önce bilgi verilen Balyos Hanı (Elçiler Hanı) denilen bina, elçilikler yer edinip taşındıkça zamanla Eflâk, Boğdan ve Ragusa Cumhuriyeti gibi Osmanlı himayesindeki prensliklerin maslahatgûzar seviyesinde müsaade edilmiş temsilcilerine tahsis olunmuştu. Bu gibi ülkelerden elçi sadece haraç (yıllık ülke vergisi) olan parayı getirmek için gelirdi.

Osmanlı devleti kendisi Avrupa devletleri nezdine mukim elçiler gönderdikten sonra, eskiden İstanbul'a gelen mukim yabancı elçilere verdiği gelip-gitme masraflarını 1794 yılından sonra kaldırmış, sadece komşu devletlerin elçilerine ödemeye devam etmiştir.

²² 1854 yılında Avrupada, İngiltere hariç, diplomatik yazışma lisanı herkeşçe Fransızca olarak kabul olmuştur. Bâbülâli de zaten bunu kabul etmiş bulunuyordu. Alınacak memurlarda da Fransızca bilmek şartı uygulanmaya bağlandı. Artık Osmanlı Hariciyesi dışardaki kendi misyonları (büyükelçilik, elçilik ve konsoloslukları) ile de Fransızca yazıyordu.

Bir diğer husus da geçici ve belirli bir konu için gelmiş yabancı elçilerin sultan tarafından mutlaka Arz odasında değil, fakat başka mahallerde de kabul edilebildiği keyfiyetidir. Padişahın yazlık köşkleri veya dinlenme bahçeleri gibi yerlerde bu türlü kabuller mümkündü. Duruma göre Otağ-ı Hümayun (Padişah çadırında) da elçi kabulü yapılmıştır.

Elçiliklerin bir kısmının Boğaziçinde yazlık veya daimi ikametgâhları bulunmaktaydı. Bunların sefaret kayıkları mevcuttu. Ancak, devlet protokolünce, bu kayıkların kürek sayısının Osmanlı önemli devlet erkânının kayıklarının kürek sayısından mutlaka daha az olması gerekirdi. Bir fransız sefirinin sadrazamın kayığının kürek sayısı kadar kürekli bir kayak yaptırması büyük diplomatik reaksiyona sebep olmuştu. Keza, sultan ve sadrazamın gezdiği kayıklarda tente bulunurken, elçilerinde müsaade edilmezdi.²³

Görevlerini bitirip ülkelerine dönecek sefirlerin hareketlerinden önce kendi başvuruları üzerine, Ayasofya Camiini gezmelerine Babıâli'ce resmî izin çıkarılırdı.

Harp halinde bulunan ülkelerin elçileri ve maiyetleri genelde Yedikule'de savaş boyunca hapis olunurlar ve buna "misafireten ikamet" denilirdi. Bazan sefir kendi ikametgâhında veya Rumelihisarı'nda göz altı tutulurdu. Bir keresinde Rusya ile savaşa girilmesi kesinleşince, İstanbul'daki temsilcisi 70 kadar adamı ile birlikte Rusya'da bulunan Türk tüccarların yurda selâmetle dönüşüne kadar Yedikule'de hapsedilmişlerdi. Bu usûl, 1806 Rus savaşından itibaren Fransa elçisinin müdahalesi ile artık bırakılmış ve muharip bulunan devletler elçilerinin ülkelerine dönmeleri imkânı tanınmıştır. (Bugün bile Yedikule'de hapis yerleri kapılarında taş kazınmış mahpus diplomat isimleri kalmıştır).

Yukarıdaki bilgilere bakılarak Osmanlıların devlet protokolünde yabancı diplomatlara sert muamele ettikleri düşünülemez. Ayrıca da yabancı diplomatların ve elçilerin ülkede özellikle güvenliklerine²⁴ azami itina gösterilirdi. Bir çok meselede devletler hukuku prensipleri Osmanlılarca da aynen uygulanmakta idi. Esasen Osmanlı siyasetinde birçok noktalarda bazı Kur'an-ı kerim prensipleride uygulanmaktaydı. Dış ilişkiler alanında da Kur'an'da mealen yer alan, elçiden bahsederken bu vazifenin bir nevi mukaddes sayıldığı ve "bir elçiye asla fenalık etme" prensibini getirmesi, Türkler arasında elçilere iyi davranılması ve kötülük yapılmaması, tecavüz ve taarruza karşı muhafaza ve himaye gerektiği gerçeğini benimsetmiştir. Nitekim, asırlardır "elçiye zeval olmaz" sözü bir slogan ve kural olmuştur.

Bir misal olarak, Türk Devletinin bundan 275 yıl kadar öncesinde de uluslararası hukuk kurallarına nasıl saygılı ve itinalı olduğunu gösteren bir belge (1719 tarihli) hariciyeden gereken yerlere verilen yazılı talimatla o zamanki Venedik Büyükelçisinin bir memuruna ve bir kuryesine yapılacak muamelenin, o devre ait Venedik'le ilişkiler defterinde yer almış orijinalindeki üslûpla ve bugünkü dildeki mealen anlamıyla aşağıda görülmektedir:

²³ Bu yüzyıl başlarında artık sefareterin buharlı yatları -gemileri- olmuştur. Hatta Rus sefaretinin ganbotu (toptaşıyan gemisi) vardı.

²⁴ Yabancı elçiliklerin önünde "yasakçı" denilen yeniçeri nöbetçiler görevlendirilirdi.

“Der Zaman-ı Sudure'l-vüzerâ Hazret-i İbrahim Paşa edâmallahü Tealâ iclâlehu ve ibkahü ve fi abban Reisül-l-küttâb Mehmed Efendi nâle mâ yetemennâhü elvakı'fi Zilka'da lisene ihda ve selâsin ve miete ve elf Asitânededen Venedik hududuna varınca yol üzerinde vakı olan kadılara ve kethuda yerleri ve yeniçeri serdarları ve nair zâbitan ve a'yân-ı vilâyet ve iş erlerine hüküm ki

Hâlâ Asitane-i Saadetimde Venedikin Büyükelçisi..... hutîmet avakıbehu bi'l-hayr südde-i saadetime arzihal gönderüb ba'zı husus için bir nefer müste'men adasını Körfus'e irsâl itmekle imdi siz ki mumaileyhimsiz müste'men-i mesfur her kangınızın taht-ı kazasına varub dâhil olur ise emin ve mahfuz mahallere kondurulub ve gider oldukça esnây-ı tarikde ve menâzil ve merâhilde kendüye ve libasına müdahale olunmayub ve iktiza eden zâd ve zevâdesi rızalarıyla satanlardan narh-ı rûf üzere akçesiyle aldırılıb ve hılâf-ı ahidname-i Hümayûn cizye mütâlebesiyle cizyedarlara dahi rencide ve remiyyet etdirilmeyüb emin ve sâlim mürûr ve ubûruna mûmânaat olunmamak bâbında hüküm-i Hümayûnum icra etmeğin vech-i meşruh üzere amel olunmak için yazılmıştır.

Fi evâhır-ı ZA(Zilka'de) Sene. 131 (1131)

Asitânededen karadan ve deryâdan Venedik hududuna varub gelince yol üzerinde vakı' olan kadılara ve kethuda yerleri ve yeniçeri serdarları ve iskele eminleri ve sair zâbitan ve a'yân-ı vilâyet ve iş erlerine hüküm ki

Elçi-i mumaileyh arzihal gönderüb Venedik reâyâsından olup mektublar ile Venedik tarafına gönderdiği Portalice ta'bir olunur Sa'ileri gidişde ve gelişde her kangınızın taht-ı hükûmet ve kazasına dahil olur ise menâzil ve merâhilde kendüye vi giydiği libasına dahl ve taarruz ve mürûr ve ubûruna mûmanaat olunmayub ahidnâme-i Hümayûna mugayir haraç ve sair tekâlif mütalebesiyle kimesneye rencide ve remiyyet etdirilmeyüb emin ve salim bir yerinize irsâl ve bervech-i ta'cil mahall-i me'mure isal etdirilmek bâbında hüküm-i Hümayûnum icra etmeğin vech-i meşruh üzere amel olunmak için yazılmışdır.

Fi evâhır-ı ZA(Zilka'de) Sene. 131 (1131)”

Bugünkü dildeki anlamı:

“Sadrazam İbrahim Paşa ve Reisülküttab Mehmet Efendi zamanında, İstanbul'da bulunan Venedik Büyükelçisinin yazı ile başvurusu üzerine Körfus'a gidecek olan bir adamının yolda giderken ve uğradığı yerlerde kendisine ve elbiselerine herhangi bir müdahalede bulunulmaması, güvenilir yerlerde konuklattırılması, alış-veriş yaptığında fazla fiatla birşey satılmaması ve andlaşmaya aykırı hareketlerde bulunup zorluk gösterilmemesi için İstanbul'dan Venedik hududuna kadar yol üzerinde bulunan kadılara, yöneticilere, yeniçeri komutanlarına, diğer yöneticilere, vilâyet ile gelenlerine ve görevli kişilere gönderilen emrimdir. sene: Zilka'da sonu. 1131 (Mîlâdî Ekim ortası 1719).

Venedik elçisinin mektupları ile Venedik tarafına gönderdiği portalice denilen görevli (kurye) adamının gidişte uğradığı konaklarda ve yollarda kendisine ve elbiselerine herhangi bir zarar verilmemesi, güçlük çıkartılmaması, andlaşmaya aykırı

ve diğer isteklerde bulunulmaması, güvenilir yerlerde konaklatılması ve bir an önce varacağı yere ulaştırılması için gereğinin yapılması hususunda İstanbul'dan Venedik hududuna kadar karadan ve denizden yol üzerinde bulunan kadınlara, yöneticilere, yenici komutanlarına, iskele amirlerine, diğer yöneticilere, vilâyet ileri gelenlerine ve görevli kişilere gönderilen emrimdir.

sene: Zilkada başı 1131 (Milâdî Eylül 1719)"

(B) Osmanlı Döneminde Türkiye'deki Yabancı Diplomatik Misyenlar'ın ve Konsoloslukların Gelişimi

Bilindiği ve birçok yerde belirtildiği üzere, Osmanlılar ülkesine kuruluşundan beri birçok yabancı temsilci ve görevli gelip gitmekle beraber, bunlar hep kısa süreli (birkaç ay benzeri) kalıp gitmişler, verilmiş belirli görevini yerine getirdikten sonra ülkelerine dönmüşlerdir. Esasen o devirlerdeki dünya uygulaması her yerde böyledi. Venedik devletinin (cumhuriyetinin) ancak 15. yüzyıl ortalarında başlattığı, önce bugünkü İtalya'daki diğer küçük devletler arasında mukim-devamlı görevli-temsilci bulundurmaları ve sonra Akdeniz havzasındaki bazı diğer ülkelere de Venedik'in uygulamayı yayması neticesi, İstanbul'u da yeni almış ve Bizans'ı tarihe gömmüş olan Fatih Sultan Mehmet ve Osmanlılar, Venedik'in (ve dünyanın) dikkatini çektiler. Bu yörede toprakları ile ticarî ve siyasî menfaatleri olan Venedik, bir imtiyaz anlaşması ile evvelâ 1 yıl (sonra 3 yıla çıkarıldı) İstanbul'da daimî bir siyasî temsilci (baillo=balyos) bulundurma hakkını elde edip, Bartolommeo Marcello'yu bu göreve getirdi (1454).

Ondan sonra, uzun yıllar daha, bir kısım ülkelerin siyasî temsilcileri veya siyasî mesajlar (hükümdar mektupları) getiren veya görüşmeler yapan, anlaşmalar imzalayan vs. resmî görevlileri veya elçileri (birçoğu heyetler halinde) gelmekle beraber, bunlar hep kısa müddetler kalıp, geçici olmuşlardır. Bunların bir kısmı da Osmanlılarla temasla ilk ilişkileri başlatmak fonksiyonu ifa etmişlerdir (Bu gelenlerin bir kısmına karşılık veya benzer görevlerle Osmanlılar da bir kısım ülkelere büyük çoğunluğu geçici nitelikte temsilciler yollamışlardır. Bakınız: Ek-II).

Eldeki bilgiler, Venedik'ten sonra Osmanlılar nezdinde diğer ilk daimî temsilci liğin, ondan ancak 70 yıl sonra 1524'de Fransa tarafından kurulduğunu ve Kont Jean Frangipani'nin unvanı elçi olarak görevle geldiğini belirtmektedir. (Bu tarihten 1914 Birinci Dünya Harbine kadar Türkiye'de 80 küsur sefiri görev yapmıştır)*.

Daha sonra, İstanbul'da mukim bir diğer yabancı temsilcilik de 1579'da İngiltere tarafından açılmış ve büyükelçi rütbesiyle Sir William Harborne atanarak 9 yıl Türkiye'de kalmıştır (İngiltere'nin 1914'e kadar Osmanlı İmparatorluğuna 53 büyükelçi yolladığı-birkaç vekâleten ortaelçi rütbesiyle-kayıtlarda yer almıştır).

Bunları takiben Felemenk'in (Hollanda'nın) 1612'de Cornelius Haga'yı temsilci gönderdiği görülmektedir. Bu zât da İstanbul'da toplam 27 yıl görev yapmıştır (Fe-

* İlk mukim büyükelçinin Jean de la Forest (1534) olduğu da kayıttır.

lemenk'in 5.ci elçisi Kont Jacobus Colyer ise 1682-1726 arasında tam 44 yıl 6 ay gibi uzun bir süre Osmanlı İmparatorluğunda bulunarak bir rekor kırmıştır).

Avusturya (Nemçe) Osmanlı İmparatorluğu için çok önemli diğer bir devletti ve bugünkü Macaristan bir bakıma Avusturya ile Osmanlılar arasında bölüşülmüş olduğundan, iki devlet komşu bulunmaktaydı. Bu itibarla, Avusturyalılar için de Osmanlı İmparatorluğu büyük önem taşıyordu. Zira, bir yandan da Avusturya için daima potansiyel bir tehdit oluşturmaktaydı, sık sık çatışmalar görülmüyordu. (Sonunda da 1529'da ilk Viyana kuşatması vuku bulmuştur.) Bu nedenlerle eldeki kayıtlar Avusturya'nın 1521'de Johann Horbordsky von Szalathnok adında bir büyükelçiye İstanbul'a yolladığını göstermektedir. (Bu ülke hükümdarı 1804 yılına kadar Almanya İmparatoru, Osmanlıca Nemçe Çasarı=Çarı sayılmaktaydı ve o tarihten sonra Avusturya İmparatoru adını almış Habsburg hanedanınca yönetilmekte olup, bunlar Avusturya Arşidükleri idiler). Viyana'dan (Osmanlılarca Beç'den) sık sık İstanbul'a yeni büyükelçiler gönderildiği göze çarpmaktadır (19. asır ortalarına kadar bu temsilcilere "Internonce" denmekteydi ve Osmanlı protokolünde en ön sıra bunlara verilmekteydi).

Osmanlı İmparatorluğunun özellikle son 250 yılında büyük önem ve tehlikeler taşıyan Rusya, başlarda çok büyük bir devlet değildi ve Moskova Knezliği (büyük dükalığı) ismini taşıyor ve Osmanlılarla arasında Kırım Hanlığı ile artık dağılmış bulunan Altınordu devletinin toprak parçaları ve oralarda yaşayan kavimler, hanlıklar bulunuyordu. Bu bakımdan, büyük bir siyasî temas zorunluğu bulunmuyor, buna mukabil Osmanlılar o sırada Balkanlara doğru uzanan toprakları bulunan Lehistan'a (kısmen Ukrayna'yı da içine almaktaydı) daha çok siyasî önem veriyorlardı. Ancak, 1492 yılında Rus Çarı III. İvan'ın, Kırım Hanının tavassutuyla o sıradaki Osmanlı Padişahı II. Bayezid'a bir temsilci ile mektup göndererek bir sefaret heyeti yollamayı, ayrıca bölgede Osmanlılarla ticareti geliştirmeyi teklif ederek dostluk kurmak istediğini görüyoruz. Bu teklif olumlu karşılandığından, 1497'de Mihail Pleşçeyev başkanlığında bir Rus heyeti İstanbul'a geldi ve bu zat ilk Rus elçisi sayıldı. (Bizden de 1504 tarihinde Moskova'ya Alagöz isimli bir zatın elçi gibi bir padişah nâmesi götürdüğü bazı kayıtlarda anlaşılmaktadır). Rusyanın İstanbul'a artık 1497, 1499, 1501, 1512, 1515, 1519, 1521, 1523, 1534, 1569, 1571, 1584, 1592 yıllarında, yani Çar'ın ilk mektubundan sonraki 100 sene zarfında bir düzineden fazla elçiyi Türkiye'ye gönderdiği göze çarpmaktadır. Böylece Rusya'nın elçi heyetleri sürerek daha sonraki yıllarda başlayan²⁵ iki ülke harp dönemleri dışında, ilişkiler düzenli bir hal aldı denebilir (1702'de İstanbul'da ilk mukim büyükelçi, Tolstoy'u görüyoruz).

Zamanın bu en büyük devletlerinin yanısıra, ayrıca, çoğunluğu andlaşma imzası vesilesiyle olmak üzere Lehistanla, Macarlarla, Floransa ve Napoli ile, Portekizle de yukarıdakiler kadar eski diplomatik ilişkiler ve gelen elçileri (geçici-kısa süreli) olmuştur. Ayrıca da Eflâk, Boğdan, Erdel, Dubrovik gibi Osmanlıya tâbi yerlerin maslahatgüzarları (Kapikethüdası) İstanbul'da bulunmaktaydılar. Ceneviz, Ka-

²⁵ İlk Rus-Osmanlı çatışması 1569'da Ejderhan seferi sırasında vukubulmuştur. Daha önemli ilk muharebe 1678'de Ukrayna'da olmuş, 1681'de Bahçeşaray Barışı yapılmıştır.

zak ve Kafkasyadaki tâbi Hanlıkların da maslahatgüzarları zaman zaman bulunmuşlardı. (18. yüzyılda Prusya, Damimarka, İsveç, İspanya ile de ilişki başladı)

Hariciye Nezaretinin kuruluşu ve onu takiben Tanzimat-ı Hayriyye döneminin ilk yılları olan 1840-50 arasındaki dönemde İstanbul'daki (Nezd-i Saltanat-ı Seniyye'de bulunan Süfera-ı Ecnebiye) yabancı misyonlar durumu şu şekli almıştı:

1. Fransa Büyükelçiliği
2. Avusturya Ortaelçiliği
3. İngiltere Ortaelçiliği
4. Rusya Ortaelçiliği
5. İspanya Ortaelçiliği
6. Danimarka Mukim Elçiliği
7. A.B.D. Mukim Elçiliği
8. Sardunya Mukim Elçiliği
9. Felemenk Mukim Elçiliği
10. İsveç ve Norveç Maslahatgüzarlığı
11. İran Maslahatgüzarlığı
12. Sicilyateyn Maslahatgüzar V.
13. Yunan Maslahatgüzarlığı
14. Portekiz Maslahatgüzarlığı

1846 yılına ait bulunan yukarıdaki listeye iki yıl sonra 1848'de Toscana Maslahatgüzarlığı eklenmiş, Yunan misyonun derecesi ortaelçilik olarak belirlenmiştir. Az sonra Prusya Ortaelçiliği de salnamelerde (1853) gösterilmektedir.

Yukarıdaki dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu sathında büyük mikyasta bir yabancı konsolosluklar ağı bulunduğu ilgi ile gözlenmektedir. Bunlar aşağıda görülmektedir:

İspanya'nın:	Başkonsolosluk=İzmir ve İskenderiye-, Konsolosluk=Beyrut, Selânik, Trablusgarp-, Konsolos Vekilleri=Boğaz Hisarları (Çanakkale), Sakız, Rodos, Hanya, Kıbrıs, Dimyat, Süveyş, Sayda, Trablusşam, Yafa, Halep, Edirne.
İsveç ve Norveçya'nın:	Başkonsoloslukları=İzmir, Şam, Mısır-Konsolosluk=Tunus-Konsolos Vekilleri=Kıbrıs, Rodos, Gelibolu, Kandiya, Edirne, Sinop, Ayvalık, Boğazhisarları, Akka, Trablusşam, Samsun.
İngiltere'nin:	Konsoloslukları=Edirne, Erzurum, Arnavutluk, İzmir, İskenderiye, Eflâk, Berrüşşam (B.K.), Bursa, Bağdat, Belgrad, Boğazhisarları, Beyrut, Hanya, Halep, Selânik, Şam, Trablusgarp, Kıbrıs, Kudüs, Kayseri, Maha, Mısır, Yaş-Konsolos Vekilleri=Musul, Midilli, Urfa, Bingazi, Derne, Merkuş, Tarsus, Yafa.
Avusturya'nın:	Başkonsoloslukları=İskenderiye, İzmir, Bükreş, Yaş. Konsoloslukları=Belgrad, Berrüşşam, Selânik, Trabzon, Kalas.

Konsolos Vekilleri=Mısır, Kıbrıs, Aydın, Kuşadası, Ayvalık, Kandiya, Panya, Vetmo, Sakız ve Çeşme, İmroz, Yanya, Limasol, Rodos, İstanköy, Sisam, Midilli, Bozcaada, Boğazhisarları, Draç, Gelibolu, Halep, İskenderiye, Lazkiye, Trablusşam, Sayda, Yafa, Akka ve Hayfa, İşkodra, Şam, Siroz, İbrail, Tulçe, Vidin, Varna, Burgaz, Edirne, Tekfurdağı.

- İran'ın:** Başkonsoloslukları=Erzurum, Bağdat-Konsoloslukları=İzmir, Şam, Trabzon, Mısır-Konsolos Vekillikleri=İzmit, Bursa, Kütahya, Ankara, Karahisar-ı Sahip, İsparta, Adana ve Tarsus, Humus, Sayda, Beyrut, Halep, Çorum, Selânik.
- Prusya'nın:** Başkonsoloslukları=Eflâk ve Boğdan, Berrüşşam, İzmir (K.) Konsolos Vekilleri=Halep, İskenderiye, Kıbrıs, Kudüs, Mısır, Bükreş.
- Belçika'nın:** Başkonsoloslukları=İskenderiye, Tunus-Konsoloslukları=İzmir, Bükreş, Selânik, Trabzon.
Konsolos Vekilleri=Aydın, Boğazhisarları, Kıbrıs, Varna, Yafa.
- Portekiz'in:** Başkonsoloslukları=İskenderiye-Konsoloslukları=İzmir. Konsolos Vekilleri=Boğazhisarları, Gelibolu.
- Danimarka'nın:** Konsoloslukları=İzmir, İskenderiye, Halep-Konsolos Vekilleri Boğazhisarları, Kuşadası, Sisam, Rodos, Lâzkiye, Beyrut, Sayda, Akka, Yafa, Kıbrıs, Edirne, Selânik, Trabzon.
- Rusya'nın:** Başkonsoloslukları=İzmir, Belgrad, Berrüşşam, İskenderiye. Konsoloslukları=Erzurum, Eflâk ve Boğdan, Selânik-Konsolos Vekilleri=Sinop, Trabzon, Boğazhisarları, Midilli, Sakız ve Çeşme, Kalas, Halep, Mısır, Edirne.
- Sardunya'nın:** Konsoloslukları=İzmir, İskenderiye, Boğazhisarları, Beyrut, Tunus, Selânik, Trabzon, Trablusgarp, Kıbrıs, Kudüs, Kalas-Konsolos Vekilleri=Sakız, Ayvalık, Mısır, Gelibolu, Midilli, İskenderun, Laskiye, Trablusşam, Halep, Şam, Kandiya, Rodos, Yafa, Varna, Edirne.
- Sicilyateyn'in:** Konsoloslukları=İzmir, İskenderiye, Tunus, Trablusşam-Konsolos Vekilleri=Hanya, Boğazhisarları, Ayvalık, Bingazi, Beyrut, Sayda, Akka, Yafa, Halep, Tekfurdağı, Kalas.
- Toscana'nın:** Başkonsoloslukları=İzmir, İskenderiye, Halep, Trablusgarp. Konsolos Vekilleri= Rodos, Boğazhisarları, Mısır, Dimyat, Beyrut, Tunus, Selânik.
- Fransa'nın:** Başkonsoloslukları=İzmir, İskenderiye, Eflâk, Tunus, Sayda, Trablusgarp-Konsoloslukları=Hanya, Mısır, Cidde, Yanya, Bağdat, Belgrad, Kudüs, Erzurum, Halep, Şam, Kıbrıs, Tarsus, Selânik, Trabzon, Musul-Konsolos Vekilleri=Rodos, Sakız,

Kuşadası, Ayvalık, Midilli, Boğazhisarları, Kalas, Varna, Yafa, Edirne, Tekfurdağı, Bursa, Bağdat.

**Felemenk'in
(Hollanda):**

Başkonsoloslukları=Hanya, Halep, Trablusşam, Kıbrıs-Konsolos Vekilleri=Bozcaada, Boğazhisarları, Sakız, Midilli, Ayvalık, İstanköy, Gelibolu, Mısır, Dimyat, Trablusgarp, Serez, Selânik, Edirne, Trablus, Beyrut, Akka, Lazkiye, Tarsus, Limasol, Kalas, Bükreş.

A.B.D'nin:

Konsoloslukları=İzmir, İskenderiye, Beyrut-Konsolos Vekilleri=Boğazhisarları, Selânik, Halep, Şam, Yafa, Bursa.

Yunanistan'ın:

Başkonsoloslukları=Eflâk, Belgrad, Mısır-Konsoloslukları=İzmir, Beyrut, Selânik, Hanya.

Geçtiğimiz Yüzyılın sonlarına doğru, yaklaşık bundan bir asır öncesinde İstanbul'da, Osmanlı İmparatorluğu nezdindeki diplomatik misyonlar ise artık aşağıdaki şekli almış bulunmaktaydılar:

(Büyükelçilikler)

1. Almanya
2. İngiltere
3. Avusturya-Macaristan
4. İtalya
5. İran
6. Rusya
7. Fransa

(Ortaelçilikler)

1. İspanya
2. A.B.D.
3. Belçika
4. Portekiz
5. Romanya
6. Sırbistan
7. Yunanistan
8. Felemenk
9. Karadağ Emareti (Maslahatgüzarlık)

Konsüler misyonlar açısından da Osmanlı İmparatorluğu topraklarında bundan 100 yıl kadar önceki ve de az önce ayrıntılı verdiğimiz konsolosluklar dökümü tablosundan 50 yıl sonraki durum, gerek bu misyonların seviyeleri ve gerek görev yerleri itibariyle bir hayli değişmiş olarak aşağıda yeniden verilmektedir. İmparatorluğun hayli krizli dönemleri olan 19. yüzyıl ikinci yarısında ve bulunduğumuz yüzyıl başlarında özellikle Balkanlar ile Ortadoğu topraklarında hayli kaynaşmalar olduğu, bunlara ilâveten Anadolu'da Ermeni hareketlerinin boy gösterip teşkilâtlandığı bilinmektedir. Bütün bu İmparatorluk aleyhine gelişmelerde birçok şehirlerde-

ki bazı yabancı konsolosluk misyonları mensuplarını kısıktıcı faaliyetlerde bulundukları da o dönemlerin incelemelerinden ortaya çıkmaktadır. Bu itibarla, o sıralardaki devletlerin konsüler misyonlar durumunu gözönüne alınması önem taşır. (1888 yılı dökümanlarına göre) Durum şöyle idi:

İranın: (a)- Başşehbenderleri=Erzurum, Bağdat, Trabzon, Suriye, Cidde, Halep, İzmir, Mısır, Van, Basra.

(b)- Şehbenderleri=Atina, Maha, Sayda, Sina, Selanik, Bursa, Giresun, Yanya, Urfa, Ayıntab, Beyrut, İskenderun, Beyazıd, Hudeyde, Balıkesir, Süleymaniye, Akka, Portsait, Kudüs, İskenderiye, Ankara, Edirne, Hakkari.

(c) - Şehbender Vekilleri= Kerbela, Diyarbekir, Isparta ve Burdur, Erzincan, Demnehur, Mersin, Antakya, Kütahya ve Karahisar, Safd, Ma'muret-ül-Aziz, Dimyat, Denizli, Garbiye, Aydın, Samra, Mina, Sur, Amara, Bedre, Kale-i Sultaniye, Birecik, Manisa, Zakazık, Konya, Bayburd ve Tercan, Sivas ve Amasya, Manastır, Mısır, Tarsus, Antalya, Şumnu, Lazkiye, Tekfurdağı, Malatya, Yafa, Hayfa, Gazze, Ahyolu-Bergos, İzmit ve Adapazarı, Eskişehir, Dedeagaç, Hankın, Sevkül-şuyuh.

İtalya'nın: (a) - General Konsolosları=Dersaadet, İzmir, Beyrut, Trablusgarb, Mısır ve Kahire.

(b) - Konsolosları= Mısır-İskenderiye, Selânik, Kudüs-ü Şerif, İškodra, Boğazhisarları, Trabzon, Hanya, Filibe, Maha (Yemen Vilayeti Dah.) Haleb, Preveze.

(c) - Konsolos Vekilleri=Şam-ı Şerif, Rodos, İskenderun, Tarsus, Midilli, Bursa, Varna, Lazkiye, Edirne, Ayvalık, Sakız, Avlonya, Kandiye, Süveyş, Portsait, Bağdat, Sofya, Bingazi.

Avusturya Macaristan:

(a) - General Konsolosları=İskenderun ve Haleb, Beyrut, Selânik, Filibe, Trabzon, İškodra, Hanya.

(b) - Konsolosları=Kudüs, Dersaadet, Suveyş, Hartum, Sofya, Pirizren, Edirne, Mısır, Rusçuk, Vidin, İzmir, Yanya, Manastır, Mostar, Portsait.

(c) Konsolos Vekilleri = Mersin, Trablusşam, Yafa, Bursa, Sakız ve Çeşme, Preveze, İsmailiye, Benaloka, Siroz, Dedeagaçı, Tanta ve Mahala ve Mensure, Resmo, Sısam, Lion, Ahyolu, Draç, Trablusgarb, Bingazi, Lazkiye, Rodos, Cidde, Kale-i Sultaniye.

İngilterenin:

(a) - General Konsolosları= (Sivasda) ikamet etmek üzere Hüdavendigâr, Ankara, Konya, Aydın, Atina, Sivas, Kastamonu Vilâyetleriyle İzmit, Biga, Canik general konsolosu, (Selânik Vilâyetinde) ikamet etmek üzere Yanya ve Manastır, Ksova General Konsolosu, (Dersaadet) General Konsolosu.

(b) - Konsolosları = Trablusgarb, Bulgaristan, Erzurum ve Van, Bitlis, Diyarbekir, Mamuret-ül-Aziz, Bingazi, Varna.

Üsküb Konsolosluğu Manastır Konsolosluğuna havale olunmuştur.

Vidin, Mesu, Kudüs, Rusçuk, İskenderiye, Cidde, Şam, Suakin, Haleb, Sisam, Edirne, İzmir, Prizren, Mısır Kahire, Hanya, Trabzon, Rumel-i Şarki, Kaçura ile Hakan, Basra, Portsait, Hartum, Bağdat.

(c)- Konsolos Vekilleri= Kavala, Ahyolu Bergos, Midilli, Van, Hudeyde, Ankara, Musul, Dedeğaçı, Ayvalık, Haleb, Tarsus ve Mersin, Samsun, Drama, Hakkâri ve Bitlis, Bursa, Siroz, Antalya, Cidde, Erzurum, Süveyş, Urfa, Lazkiye, Dimyat, Aydın, Atina, Hüdavendigâr ve İzmit Hayfa ve Akka, Kastamonu, Varna, İskenderun, Trabzon, Trablusgarb, Manastır, Çeşme ve Karaburun, Beyrut, Konya, Hanya, Bingazi, Yafa, İmroz, Suniski, Rodos, Resmo, Tekfurdağı, Boğazhisarları, Gelibolu, Konya, Sayda.

Fransanın:

(a) - General Konsolosları=Beyrut, İskenderiye, Aydın.

(b) - Konsolosları=Cidde, Dersaadet ve Hüdavendigâr (ve Ankara), Edirne, Selânik, (Trabzon ve Sivas ve Kastamonu ve Canik), Ayıntab, (Haleb ve Diyarbekir ve Adana), Bağdat ve Musul, Rumeli-i Şarki, Şam, Kudüs, Trablusgarb, İskenderiye, Mısır, İşkodra, Hanya, Rusçuk, Portsait, Basra.

(c) - Konsolos Vekilleri = Yafa, Kale-i Sultaniye, Hayfa, (Ayvalık ve Midilli), Trablusşam, Bursa, Rodos, Kuşadası, Filibe, Leymosun, Kandiye, (Narde, Preveze), Kavala, Musul, Bingazi, Adana, Resmo, Tekfurdağı, Lazkiye, Raka, Amid, Akka, Nasra, Sayda, Sisam, Siroz, Gümölcine ve İskeçe ve Karaağaç, Teberya ve Sefid, Suyut, Dimyat, Mansuriye, Manisa, Tarsus, Maraş, Manastır, Yanya, Harput, Samsun, Amasya, Varna, Hartum, Antalya, İskenderun, Mekri, Erzurum, Portsait, Magosa, Sakız, Çerçâ, Gazze, Hudeyde, Süveyş, Antakya, Musul, Sofya, Diyarbekir, İsmailiye, Demnehu, Rusçuk, Vidin, Yanya, Ahyolu, Hama ve Hums.

Almanya'nın:

(a) - General Konsolosları=Dersaadet, Beyrut, Bulgaristan, Mısır.

(b) Konsoloslar = Selânik, İskenderiye, Gelibolu, Varna, Haleb, Portsait, Dimyat, Kudüs, Mısır, İzmir.

(c) - Konsolos Vekilleri = Yafa, Edirne, Sayda, Sisam, Hartum, Şam, Amasya, İskenderun, Süveyş, Trablusşam, Lazkiye, Akka.

Rusya'nın:

(a - General Konsolosları = Beyrut, Dersaadet, Filibe, İzmir, Erzurum, İskenderiye, Selânik.

(b) - Konsolosları = Yanya, Samsun, Edirne, Bağdat, Diyarbekir, Priştine, Portsaid, Girit, Haleb, Musul, Trabzon, Kudüs, Prizren.

(c) - Konsolos Vekilleri = Bursa, Trablusşam, Sayda, Kandiye, Rodos, Giresun, Sakız, İşkodra, Tekfurdağı, Sinop, Tarsus, Midilli, Yafa, Mısır Kahire, Dimyat, Resmo, Kale-i Sultaniye, Manastır, Süveyş, İsmailiye, Rize, Zakazık, Hama, Van, İskenderiye.

Yunanistan'ın:

(a) - General Konsolosları = İzmir, Yanya, İskenderiye, Beyrut, Selânik, Hanya, İşkodra.

(b) - Konsolosları = Trablusgarb, Mısır, Sisam, Avlonya, Kudüs, Manastır, Portsaid, Rodos, Trabzon, Sakız, Edirne, Berat, Sofya, Filibe, Siroz, Alasonya, Arkiri, Bergos.

(c) - Konsolos Vekilleri = Kılbiyad, Yafa, Giresun, İstanköy, Dimyat, Trablusşam, Zakazık, Ayıntab, Limni, Gelibolu, Şam, İsmailiye, Kuşadası, Akka, Varna, İnoz, İzmit, Kandiye, Tekfurdağı, Leymosun, Bursa, Mensure, Manisa, Antalya, Bandırma, Kavala, Hartum, Ayvalık, Midilli, Sayda, Draç, Preveze, Ayaseranduz, Resmo, Urla, Cidde, Dedeagaç, Gemlik.

İsvaç ve Norveç'in:

(a) - General Konsolosları = İskenderiye, İzmir, Cidde.

(b) - Konsolos Vekilleri = Dimyat, Trablusşam, Beyrut, Varna, Hanya, Gelibolu, Sakız, Mısır Kahire, Cidde, Mersin, Sisam, Port Said, Boğazhisarları, Edirne, Tekfurdağı, Selânik.

Belçika:

(b) - Konsolosları = Haleb, Rodos, Beyrut, Adana, Konya, Edirne, Selânik, Sakız, Mısır, Kahire, Trabzon, Trablusgarb, İskenderiye, Varna, Rusçuk, Filibe.

(b) - Konsolos Vekilleri = Tekfurdağı, Kale-i Sultaniye, Yafa, Dimyat, İsmailiye, Portsait, İzmir, Trablusşam, Akka, Sayda, Tarsus, Mersin.

İspanya'nın:

(a) - General Konsolosu = Mısır.

(b) - Konsolosları = Beyrut, Kudüs, Sisam, Şam, İskenderiye, Selânik, Filibe, İzmir, Edirne, Haleb, Trablusşam, Siyut, Mansure, Varna, Mersin, Trabzon, Hanya, Rusçuk, Lazkiye, Yafa, Süveyş, Akka, Trablusgarb, Sakız, Tekfurdağı, Boğazhisarları, Rodos, Portsaid, Cidde, Mısır, İskenderun.

ABD'nin:

(a) - General Konsolosları = Dersaadet, Mısır.

(b) - Konsolosları = İzmir, Kandiye, Beyrut, Kudüs, Sakız, Yafa, Trabzon, Sam-sun, Adana, Ayıntab, Rodos, İstanköy, Midilli, Sivas, Sayda, Kale-i Sultaniye, Süveyş, Portsaid, Lazkiye, Filibe, Selânik, Kandiye, Ozra, Hanya, İskenderun, Bursa, Şam, Resmo.

Portekiz'in:

(a) - Konsolosları = İzmir, Kudüs, Beyrut, Haleb, İskenderiye, Girit.

(b) - Konsolos Vekilleri = İsmailiye, Sakız, Mensure, Zakazık "Muvakkaten", Şam, Portsait, İskenderiye, Süveyş, Mersin, Varna, Sayda, Lazkiye, Mısır, Trablusşam, Gelibolu, Tekfurdağı.

Danimarka'nın:

(a) - General Konsolosları = İskenderiye.

(b) - Konsolosları = İzmir, Beyrut.

(c) - Konsolos Vekilleri = Yafa, Sisam, Akka, Lazkiya, Antakya, Trabzon, Sayda, Trablusşam, Haleb, Kuşadası, Şam, İzmir, Edirne, Kale-i Sultaniye, Portsaid, Mersin, Selânik.

Felemenk'in:

(a) - General Konsolosları = Trablusgarb, Dersaadet, Beyrut.

(b) - Konsolosları = İzmir, Rodos, Trabzon, (Bağdat ve Basra), Selânik, Mısır, Şam, Haleb, Portsaid, Cidde, İskenderiye.

(c) - Konsolos Vekilleri = Limni, İstanköy, Yafa, Sayda, Tekfurdağı, Kale-i Sultaniye, Varna, İskenderun, Midilli, Tarsus, Trablusşam, İsmailiye, Süveyş, Kavala, Cidde, Sisam ve Kuşadası, Lazkiye, Akka, Çeşme, Gelibolu.

Romanya'nın:

(a) - Konsolosları = Selânik.

Sırbıye'nin:

(a) - General Konsolosları = Selânik, Üsküb.

Brezilya'nın:

(a) - General Konsolosları = Mısır, İskenderiye.

(b) - Konsolos Vekilleri = Mensure, Tanta, Kahire.

Yukarıda, I. Dünya Savaşına girerken, Osmanlı İmparatorluğunda 1914 yılında mevcut yabancı diplomatik ve konsüler misyonların genel bir panoraması özet halinde verilmiş bulunmaktadır. Tabiatıyla, savaşın başlangıcından üç ay kadar sonra 1914 Ekim ayı sonunda Osmanlı İmparatorluğu da Almanya'nın başını çektiği Üçlü İttifak (Triple Alliance) safında bu savaşa girdiğinden, Osmanlı topraklarında bulunan karşı blok durumundaki Üçlü İtilâf (Triple Entente) devletleri olan Rusya, İngiltere ve Fransa başta olmak üzere onların safındaki diğer devletlerin de elçilik ve konsoloslukları, diplomatik ilişkiler kesildiğinden faaliyetlerini durdurup, diplomatları ülkelerine dönmüşlerdir. Bu durumda İstanbul'da Alman ve Avusturya-Macaristan büyükelçiliklerinin yanısıra İtalya, Bulgaristan, Romanya gibi daha birkaç devletin ve ABD'nin (savaşa 3 yıl sonra girdiğinden) temsilcilik ve konsoloslukları çalışmalarına devam halinde idiler.

1918'de savaş bitip Osmanlı İmparatorluğu da mağluplar arasında olduğundan ve Mondoros mütarekesini imzaladığından, galip devlet diplomatik misyonları faaliyete geçmişler ve isimleri "Büyükelçilik" yerine "Yüksek Komiserlik" olmuş ve Türkiye Cumhuriyetinin başlarında perderpey normal statüye geçilmiştir. (Artık eski yaygın konsoloslukları da gayet azaltmışlardır).

—EK I/A—

NIŞANCILAR

(Çok eskiler tam bilinmiyor)

Fatih Sultan Mehmet Zamanından İtibaren Nişancılar şunlardır:

- 1) Cezerî-zâde Mehmet Çelebi 1453
- 2) (Sd.) Karamânî Mehmed Çel. 1465
- 3) Mollâ Sirâceddin (Paşa) 1477
- 4) Leys-zâde Mehmed Çel. 1479
- 5) Fenârî-zâde Ahmet Çel./Paşa 1481
- 6) Cezerî-zâde Koca Kassim Sâfi Çel./Paşa 1481
- 7) Fenârî-zâde Ahmed Paşa (2) 1482
- 8) Sinân Çel. 1485
- 9) Feylesûf-zâde Ahmed Çel. 1486
- 10) Kara Nişancı Câ'fer Çel. 1502
- 12) Çandarlı-zâde İsâ Paşa 1512
- 13) Tâci-zâde Câ'fer Çel. (2) 1513
- 14) Hoca-zâde Mehmed Çel. 1514
- 15) Kadı-zâde Mehmed Çel. 1517
- 16) Abdî Bey 1519
- 17) Amasyalı Mehmed Paşa 1520
- 18) Flrûz Bey
- 19) Seyyidi Bey - 1534
- 20) Koca Nişancı-zâde Mustafa Çel. 1534
- 21) Eğri 'Abdî-zâde Mehmed Bey 1557
- 22) Küçük Nişancı Ramazân-zâde Yeşilce Mehmed Çel. 1557
- 23) Şâ'bân Bey 1561
- 24) Ramazânzâde Mehmed Çel. (2) 1562
- 25) Eğri 'Abdî-zâde Mehmed Bey (2) 1563
- 26) Celâl-zâde Mustafa Çelebi (2) 1566
- 27) Kara Nişancı Boyalı Mehmed Çel. 1567
- 28) Dâmâd Ahmed Feridûn Bey (Paşa) 1573
- 29) Mu'allim-zâde Mahmûd Çel. b. kazasker Ah. Ef. 1576.
- 30) Boyalı Mehmed Paşa (2) 1577
- 31) Hamza Çel. (1) 1580
- 32) Feridûn Bey (2) 1581
- 33) Abdûlmuhî Çel. (1) 1583
- 34) Tâci-zâde Mehmed Çel. 1588
- 35) Boyalı Mehmed Paşa (3) 1588

- 36) 'Abdülmuhiyî Paşa (2) 1589
- 37) Hamza Paşa (2) 1592
- 38) Lâmi 'Alî Çel. 1596
- 39) Mûsâ Çel. 1596
- 40) Hamza Paşa (3) 1598
- 41) Okçu-zâde Şâh-Mehmed Ef. (1) 1599
- 42) Yahyâ Paşa 1600
- 43) Okçu-zâde Mehmed Ef. 1601
- 44) Hamza Paşa (4) 1601
- 45) Hızır Ef. 1604
- 46) Okçu-zâde Şâh-Mehmed Ef. 1613
- 47) Hükmi Hasan Ef. 1613
- 48) (Sd. kaymakaamı) Nişancı İstanbullu Ahmed Paşa 1618
- 49) Okçu-zâde Şâh-Mehmed Ef. (4) 1621
- 50) Hamidi Mustafa Paşa, vezâret'le 1621
- 51) Okçu-zâde Şâh-Mehmed Ef. 1622
- 52) Eyyûb Paşa, vezâret'le 1624
- 53) Koca Yûsuf Paşa, vezâret'le 1628
- 54) Mostarlı Mustafa Paşa, vezâret'le (1) 1633
- 55) Ahmed Sıdî Ef. 1643
- 56) Mostarlı Mustafa Paşa (2) 1647
- 57) Câ'fer Paşa 1661

Artık Reisülküttâplar önem kazanıp hariciye işlerinde ön plana çıktıklarından sonraki Nişancılar buraya yazılmamışlardır. Fakat devam etmişlerdir.

—EK I/B—

REİSÜLKÜTTÂBLAR

(Devletin ve İmparatorluğun önceki Reisülküttâbları tam bilinmiyor)

Haydar Efendi	1524
Celâl-zâde Mustafa Çelebi	1531
Derviş Çelebi/Paşa	1540
Eğri Abdullâh Ef.zâde Mehmet Çel.	1545
Ramazân-zâde Mehmet Çelebi	1554
Yahyâ Çelebi	1561
Lâlezâr Mehmed Çelebi	1566
Muhyiddin Çelebi	1570
Abdülmuhiyî Çelebi	
Priştineli Derviş Çelebi	1577
Abdülmuhiyî Çelebi (2. defa)	1580
Hamza Çelebi	1580

Okçu-zâde Şâh-Mehmed Çelebi	1581
Lâm Ali Çelebi	1581
Küçük Hasan Bey	1582
Hamza Çelebi (2.defa)	1584
Hamza Çelebi (3.defa)	1588
Dal Mehmed Çelebi	1590
Lâm Ali Çelebi (2.defa)	1591
Mûsâ Çelebi	1592
Ferah Bey	1592
Dal Mehmed Çelebi (2.defa)	1593
Hüseyin Çelebi	1593
Yahyâ Çelebi	1595
Mûsâ Çelebi (2.defa)	1596
Lâm Ali Çelebi (3.defa)	1597
Mûsâ Çelebi (3.defa)	1597
Yahyâ Çelebi (2.defa)	1598
Mûsâ Çelebi (4.defa)	1599
Yazıcı-zâde Hamza Çelebi	1600
Medhî Çelebi	1601
Küçük Hasan Bey-zâde	1602
Yazıcı-zâde (2.defa)	1604
Kâtib Mim İbrâhîm Efendi	1606
Yazıcı-zâde (3.defa)	
Mustafa Çelebi	1607
Ali Ulyâ Çelebi	1613
Şem'i Efendi	1614
Yazıcı-zâde (4.defa)	1616
Lâ'l Mehmet Efendi	1621
Bosnalı Hüseyin Efendi	1624
Kadrî Çelebi	1625
Durak Çelebi	
Sarı Abdullâh Efendi	1628
Hüseyin Efendi (2.defa)	1629
Ömer Avnî Efendi	1630
Kadrî Efendi	1632
Trabzonlu İsmâ'il Efendi	1633
Hüseyin Efendi (3.defa)	1634
Ebü-Bekr Efendi	1635
Kadrî Efendi (2.defa)	1636
Sıdqî Efendi	1637
İsmâ'il Efendi (2.defa)	1638
Sarı Abdullâh Efendi (2.defa)	1639
Kadrî Efendi/Paşa (3.defa)	1648
Ebü-Bekr Efendi (2.defa)	1647

Sıdqi Ahmed Efendi/Paşa (2.defa)	1648
Mevkuufâtî Mehmet Efendi	1650
Şâmi-zâde Mehmed Efendi	1651
Sıdqi Ahmed Paşa (3.defa)	1655
Şâmi-zâde Mehmed Efendi	1656
Acem-zâde Deli Hüseyin Efendi	1663
Hacı Koca Frenk Mustafa Efendi	1670
Köse Ahmed Efendi	1676
Telhisi-zâde Mustafa Efendi	1681
Frenk Mustafa Efendi (2.defa)	1683
Ebû-Kavuk Yeğen Mehmed Bey/Paşa	1685
Nazmî Ahmed Efendi	1687
Frenk Mustafa Efendi (3.defa)	1688
Şemsî Ahmed Efendi	1688
Acem Kara Ebû-Bekr Efendi	1690
Râmî Mehmed Efendi/Paşa	1694
Küçük Çelebî Mehmed Efendi	1697
Râmî Mehmed Efendi/Paşa (2.defa)	1697
Şeyh-zâde Abdî Efendi	1702
Abdülkerim Bey	1703
Ebû-Bekr Efendi/Paşa (2.defa)	1704
Abdülkerim Bey (2.defa)	1706
Ebî-Bekr Paşa (3.defa)	1711
Abdülkerim Paşa (3.defa)	1712
Ebû-Bekr Paşa (4.defa)	1713
Süleyman Efendi	1713
Hacı Mustafa Efendi	1714
Süleymân Efendi (2.defa)	1716
Ramazân -zâde Abdülkaadir Efendi	1717
Ahmed Â'rifi Efendi/Paşa	1718
Üçanbârlı Mehmed Efendi	1718
Süleymân Efendi (3.defa)	1730
Kastamonulu İsmâ'il Efendi	1730
Emîr-zâde Kastamonulu Hacı Mustafa Efendi	1741
Dâmâd Koca Mehmed Râgıb Efendi	1744
Emîr-zâde Mustafa Efendi (2.defa)	1747

Nâilî Abdullâh Efendi	1753
Mühürdâr Hacı Abdî Efendi	1755
Belgradlı Sopasalan Kâmil Ah- med Efendi/Paşa	1755
Nişancı Hamza Hâmid Efendi	1755
Mehmed Avnî Efendi	1757
Ebû-Bekr Râsim Efendi/Paşa	1757
Hacı Abdî Efendi (2.defa)	1758
Şâtır-zâde Kâşif Mehmet Emîn Efendi	1759
Dilâver-zâde Ömer Efendi	1759
Âmedci Abdullah Abdî Efendi	1760
Mehmed Emîn Efendi (2.defa)	1761
Hacı Mehmed Emîn Recâi Efendi	1763
Hacı Abdî Efendi (3.defa)	1764
Yâğlıkcı-zâde Hacı Mehmed Emîn Efendi	1765
Hammâmî-zâde Ömer Efendi	1767
Yenîşehirli Osmân Efendi/Paşa	1769
Mehmed Emîn Recâi Efendi	1772
Abdürrezzâq Bâhir Efendi	1774
Mühürdâr İbrâhîm Münib Efendi	1774
İsmâ'îl Râif Bey/Paşa	1776
Âtîf-zâde Ömer Vahid Efendi	1779
Abdürrezzâq Bâhir Efendi (2.defa)	1779
Hallîl Hamîd Efendi	1780
Süleymân Feyzî Efendi	1781
Seyyid Mehmet Hayrî Efendi	1783
Nişancı Hacı Mustafa Efendi	1784
Seyyid Feyzullâh Feyzî Efendi	1786
Hayrî Efendi (2.defa)	1786
Bekr Paşa-zâde Mehmed Atâul- lâh Bey	1787
Süleymân Feyzî Efendi/Paşa	1787
Mehmed Râşid Efendi	1788
Hayrî Efendi (3.defa)	1789
Seyyid Abdulâh Birrî Efendi	1792
Râşid Efendi (2.defa)	1794
Kayserili Nakkaş-zâde Dürri Mehmet Efendi	1795
Mehmed Emîn Firdevsî Efendi	1795
Tosyalı Ebû-Bekr Râtib Efendi	1796

Bezirgânbaşı-zâde Mustafa Râsif	
Ef.	1797
Râşid Efendi (3.defa)	1798
Çankırlı Ahmed Â'tuf Efendi	1799
Râsîh Efendi/Paşa	1800
Tanbûrî İngiliz Mahmûd Râif	
Efendi	1805
Vak'a-Nüvis Ahmed Vâsîf Efendi	1806
Mehmed Sa'id Gaalib Efendi	1807
Kastamonulu Ulu Mehmed Â'rif	
Ef.	1807
Mustafa Refîq Efendi	1808
Gaalib Efendi (2.defa)	1811
Küçük Mehmed Â'rif Efendi	1814
Gaalib Efendi (3.defa)	1814
Mehmed Seyyidâ Efendi	1817
Mehmed Sâlih Vesîm Cânibî	
Efendi	1821
Doğramacı-zâde Nişâncı Meh-	
med Hâmid Bey	1821
Defterdâr Mehmed Sâdık Efendi	1823
Seyyidâ Efendi (2.defa)	1827
Mehmed Sa'id Pertev Efen-	
di/Paşa	1830
Doğramacı-zâde Hâmid Bey	
(2.defa)	1831
Süleymân Necîb Bey	1832
Ayntâbî-zâde Hacı Mehmed Â'-	
kif Ef.	1836

— EK I/C —

HÂRİCİYE NÂZİRLARI

HÂRİCİYE NÂZİRLARI

Mehmed Â'kif Paşa	1836
Ahmed Hulûsî Paşa	1837
Mustafa Reşid Paşa	1841
Rif'at Paşa	1841
İbrâhîm Sârim Paşa	1843
Rif'at Paşa (2.defa)	1844
Şekîb Paşa	1845
Reşid Paşa (2.defa)	1846

Mehmed Emin Â'li Paşa	1848
Rif'at Paşa (3.defa)	1848
Â'li Paşa (2.defa)	1852
Keçeci-zâde Dr. Büyük Mehmed	
Fuâd Paşa	1853
Rif'at Paşa (4. defa)	1853
Reşid Paşa	1854
Â'li Paşa	1855
Fuâd Paşa	1856
Â'li Paşa (4.defa)	1856
İbrâhîm Edhem Paşa	1857
Dâmâd Ali Gaalib Paşa	1857
Â'li Paşa (5.defa)	1858
Fuâd Paşa (3.defa)	1861
Â'li Paşa (6.defa)	1861
Fuâd Paşa (4.defa)	1861
Â'li Paşa (7.defa)	1867
Fuâd Paşa (5.defa)	1869
Â'li Paşa (8.defa)	1871
Server Paşa	1872
Mehmed Cemil Paşa	1872
Hallî Şerif Paşa	1873
Nâfvet Paşa	1873
Râşid Paşa	1874
Ahmed Â'rifi Paşa	1875
Nâfvet Paşa (2.defa)	1875
Râşid Paşa (2.defa)	1876
Nâfvet Paşa (3.defa)	1877
Â'rifi Paşa (2.defa)	1877
Norver Paşa (2.defa)	1878
Nâfvet Paşa (4.defa)	1878
Aleksandr Karatodori Paşa	1879
Nâfvet Paşa (5.defa)	1879
Dr. Sava Paşa	1880
Â'bîdîn Paşa	1880
Mehmed Â'sum Paşa	1882
Kürd Sa'id Paşa	1882
Â'sum Paşa (2.defa)	1882
Nâfvet Paşa (6.defa)	1882
Â'rifi Paşa (3defa)	1884
Â'sum Paşa (3.defa)	1885
Nâ'id Paşa (2.defa)	1895
Hüsnî Turhân Paşa	1895
Nâ'id Paşa (3.defa)	1895

Ahmed Tevfiq Paşa	1909
Rif'at Paşa	1911
İbrâhîm Hakkı Paşa	1911
Mustafa Reşid Paşa	1911
Â'sım Bey	1912
Gabriel Noradungiyan Efendi	1913
Kavalalı Mehmed Sa'id Halim Paşa	1915
Halil (Menteşe) Bey	1917
Ahmed Nesîmî Bey	1918
Mehmed Nâbî Bey	1918
Reşid Paşa	1919
Yûsuf Franko Paşa (Levanten)	1919
Dâmâd Mehmed Ferid Paşa	1919
Safâ Bey	1919
Dâmâd Ferid Paşa (2.defa)	1919
Reşid Paşa (3.defa)	1920
Safâ Bey	1920
Dâmâd Ferid Paşa (3.defa)	1920
Safâ Bey (3.defa)	1921
Ahmed İzzet Paşa	1922

—EK. II—

Osmanlı Devletinde 1836'da Hariciye Nezareti Kuruluncaya Kadar Dışarı Gönderilmiş Elçilerin Büyük Bölümünün İsim ve Görevleri Özetleri: (200'ün üzerinde)

(Osmanlı topraklarına katılmış eski Türk beylikleri ile Bizans, Erdel ve Mısır'a gönderilenler listede yoktur).

Hangi hükümdar tarafından gönderildiği	Tarihi	Nereye gönderildiği	Adı	Memuriyeti (Görevi)
I. Mehmet (Çelebi)	1417	Venedik		1416'da imzalanmış anlaşmanın tasdikli suretini götürmek üzere.
II. Murat	1429	Semerkant	Abdülhalil Bahşi	Sultan Şahruh nezdine.
	1433	Sırbistan	Sarıca Paşa	Padişahın nişanlısı Sırp prensesini Edirne'ye getirmek üzere.
	1443	Lehistan		Kral Hunyad nezdine.
	1443	Macaristan		
Fatih S. Mehmet	1478	Lehistan		
	1479	Venedik		
	1479	Rodos	Demetriyus Sofyan	Sulh teklif etmek için.
	1479	Rodos		Andlaşma (muahede) akdi için.
II. Bayezid	1483	Venedik		
	1484	Venedik		
	1487	Floransa		Hediyeler götürmek üzere.
	1487	Macaristan		Matyas Korven nezdine.
	1487	Floransa		Lorenzo di Medici nezd.
	1494	Napoli		Cem için Kral Fredrik d'Aragon nezdine.
	1495	Macaristan		
	1497	Macaristan		Kral Ladislas nez.
	1499	Lehistan		Sulhu yenilemek üzere.
	1500	Rodos		Padişahın bir mektubunu

	1502	Venedik	Ali	götürmek üzere. Sulh antlaşmasının tasdikli nüshasını vermek için. (Sulh ahitnamesi).
	1504	Rusya	Alagöz (Kırım Tatarı)	Padişahın dostluk namesini vermek için (cevap).
	1508	İran		
	1510	Venedik	Ali	Venediklilerin verdikleri haraç hk.görüş.üzere.
I. Selim (Yavuz)	1513	Venedik	Semiz Çavuş	Bayazıd'ın kendi rızasile çekildiği ve I. Selim'in tahta geçişini (cülusunu) bildirmek için.
	1514	Özbekistan		Diyarbakır fethini tebliğ için.
	1514	Venedik		Çaldıran Zaferini tebliğ için.
	1515	Venedik		Zulkadır Oğulları üzerine kazanılan zaferi tebliğ için.
Kanunî Sultan Süleyman	1518	Venedik Rusya	Mustafa Çavuş İskender Bey	Çar Vasil'e dostluk duy-gularını bildir. üzere.
	1521	Venedik	Halil Çavuş	Belgrad fethini tebliğ için.
	1521	Macaristan	Behram Çavuş	Vergi istemek üzere
	1530	Venedik		
	1535	Avusturya	Memiş Çavuş	Almanya İmparat. nezdine.
	1536	Venedik	Yunus Bey	
	1540	Macaristan		Kraliçe Elisabeth nezdine.
	1544	Avusturya	Hidayet	Barış hükümleri muhafazasını görüşmek üzere.
	1549	Avusturya	Ahmet	İran'da kazanılan zaferin bildirilmesi için.
	1549	Venedik		İran'da kazanılan zaferin bildirilmesi için.
	1549	Lehistan		İran'da kazanılan zaferin bildirilmesi için.
	1549	Avusturya	Mahmut Çavuş (Alman muhtedisi)	
	1552	İran	Ali Paşa (Maraş Paşa-	Şah Tahmasb'a hediye iletmek üzere.

sı) Maiyeti:
Kapucubaşısı
Hasan Ağa ve
Şehzade adına
Mirahurbaşısı
Çelebi.

- 1556 Buhara Özbek Han'ı Abdülaziz'e yardım için toplarla birlikte yüz yeniçeri yolladığı hk.
- 1559 Fransa Mahmut Bey Lehistan Kralı Sigismund için Prensisi istemek üzere.
- 1560 İran Ali Ağa

(Not: İran'a 1558'de iltica eden Şehzade Bayezid için gönderilmiş muhtelif 12 Elçi ismi bu listeye Konmadı)

- 1562 Avusturya İbrahim Bey 1562 tar. İstanbul. tasdikli (Leh. Mühtedisi) nüshasını Padişahın hediyeyle birlikte imparatora iletmek üzere. (Daha önce de Yunus adında bir elçi gönderilmiş ise de tarihi tesbit edilememiştir).
- 1562 İran Sofu Ali Paşa Bkz. Hammer, c. VI. s. (Geylanî) 102.
- 1563 Venedik Ali Çavuş İmparator Maximilian'ın Frankfurt'ta yapılan taç giyme töreninde hazır bulun. üzere.
- 1564 Avusturya Bali Çavuş İmparator Maximilian'ın tahta çıkışını (cülûsunu) tebrik için.
- 1566 Avusturya Hidayet Çavuş (2.defa) Avusturya ile yenilenecek antlaşma hükümlerini görüşmek üzere.
- 1567 Venedik İbrahim Bey (2. defa) Bkz. H.T. c. VI, s. 195.
- 1568 Avusturya İbrahim Bey (3. defa) Padişahın (cülûsu) tahta çıkışı dolayısıyla hükmü yenilenen antlaşmayı İmparatora götürmek için.

	1568	Lehistan	İbrahim Bey (4. defa)	Lehistan ile müzakerelerde bulunmak üzere.
	1569	Lehistan	Hasan Çavuş	Yenilenen sulh (muahedesi) antlaşmasını Lehistan Kralına götürmek üzere.
	1569	Fransa	İbrahim Bey (5. defa)	Yenilenen (ahitname) antlaşmayı Fransa Kralına vermek üzere.
	1571	Venedik	Mehmet Bey	Kıbrıs adasının Osmanlılara bırakılmasını teklif için.
III. Murat	1573/4	Avusturya	Mehmet Bey (2. defa)	1573 tarihli Avusturya-Osmanlı antlaşmasını vermek üzere. (muahedename)
	1575	Lehistan	Ahmet Çavuş	
	1576	Lehistan	Ahmet ve Mustafa Çavuşlar	
	1581	Venedik	Ali (Tercüman)	
	1581	Avusturya	Ali (Şarabdar)	İmparatoru sünnet düğününe davet için.
	1582	Lehistan	Ahmet Çavuş	
	1582	Lehistan	Hasan Çavuş	Osmanlı ittifakının daima muhafaza edilmesi temennisini bildirmek üzere.
	1582	Rusya		Çar'ı sünnet düğününe davet etmek üzere.
	1584	Lehistan	Mustafa Çavuş	Kral Etiyen'in ölümü üzerine Sigismund'un taç giyme töreninde hazır bulunmak üzere.
	1584	Avusturya	Kambur Çavuş (Turgut)	Sadrazamın bir mektubunu götürmek üzere.
	1585	Venedik	Hasan Çavuş	
	1588	Lehistan	Mustafa ve Turgut Çavuşlar	Bkz: Hammer c. VII, s. 132
	1589	Avusturya	Mustafa Çavuş	
	1592	Venedik	Mustafa	

I. Ahmet	1599	Fransa	Çavuş Ali Çavuş	
	1603	Venedik	Mustafa	Padişahın (cülûsu) tahta çıkışının tebliği için.
	1603	Avusturya	Zülfikar Bey	Padişahın (cülûsu) tahta çıkışını tebliğ için.
	1604	Venedik	Mehmet Çavuş	
	1606	Fas	Mustafa Sulhî Ağa (Bölük- başı)	Zida'nın Osmanlı padi- şahından yardım is- temesi üzerine.
	1608	Venedik	Abdi ve Da- vut çavuşlar	
		Avusturya	Ahmet Kâhya	Zitvatorok andlaşmasının tasdikli nüshasını götür- mek üzere.
	1609	Venedik	İbrahim Mü- teferrika	
	1610	İran	Hayreddin Çavuş	
	1612- 1615	İran	Mustafa Çavuş (İncili)	Sulhun akdi üzerine bazı meseleleri çözmek üzere, İran elçisiyle birlikte döner.
I. Mustafa	1614	Avusturya	Mehmet Çavuş	(Ahitname) Antlaşmaya aykırı davranışlardan şikâyet için
	1615	Avusturya	Ahmet Kahya	Viyana'da bir antlaşma yapmak üzere.
	1616	Avusturya	Ahmet Paşa	Zitvatorok barışının tahkimini sağlayan antlaşmayı götürmek üzere.
	1617	Fransa	Ali Çavuş	Padişahın mektubunu Fransa Kralına götürmek üzere.
	1618	Avusturya	Kapıcıbaşı Ahmet Ağa	Ahmet I.'in vefatını ve Mustafa I.'in cülûsunu (tahta çıkışını) bildirmek üzere.
	1618	Venedik	Mustafa Çavuş	Ahmet I.'in vefatını ve Mustafa I.'in cülûsunu (tahta çıkışını) bildirmek üzere.

II. Osman	1618	Venedik	Mahmut Çavuş	Sultan Osman II'nin tahta çıkışını haber vermek üzere.
	1619	Fransa ve İngiltere, Felemenk	Hüseyin Çavuş	Osman II'nin tahta çıktığını haber vermek üzere. (Ayrıca, Fransız B. Elçisine hakareti tamir için)
	1619	İran	(Kapıcıbaşı)	Osman II'nin tahta çıktığını haber vermek için.
	1619	Avusturya	(Bir Çavuş)	Ferdinand II'nin tahta çıkışını tebrik için.
I. Mustafa	1622	Venedik		Padişahın tahta çıkışını bildirmek üzere.
IV. Murad	1623	Venedik		Padişahın tahta çıkışını bildirmek üzere.
	1624	Fransa	(Serez Sancak Beyi)	
	1627	Avusturya	Recep Bey	
	1634	Lehistan	Şahin Ağa	
	1634	Avusturya	Rıdvan Ağa	
	1636	Avusturya	Ahmet Müteferrika	Sadrazamın bir mektubunu götürmek üzere.
	1639	İran	Sarıca İbrahim	
	1639	Venedik		Bağdad'ın fethini bildirmek için.
I. İbrahim	1640	Fransa Felemenk ve İngiltere		Sultan İbrahim'in tahta çıktığını bildirmek için.
	1640	Venedik	Mehmet Müteferrika	
		Avusturya		Sultan İbrahim'in tahta çıkışını bildirmek için.
	1640	Lehistan	Mustafa Çavuş	Sultan İbrahim'in (cülûsunu) tahta çıkışını bildirmek için.
	1643	Avusturya	Osman Ağa	Padişahın bir mektubunu götürmek üzere.
	1644	Rusya	(Arslanbaşı)	Çar Aleksi Mihaileviç'in tahta çıkışını tebrik için.
	1648	İran	(Bir Bostancı)	
IV. Mehmet	1649	Avusturya	Hasan Paşa	Padişahın tahta çıkışını bildirmek üzere.

1649	İspanya	Ahmet Çavuş	Padişahın tahta çıkışını bildirmek üzere.
1653	Hindistan (Şahcihan'a)	Seyyid Muhiddin	
1653	Avusturya		
1653	Hindistan	Zülfikâr Ağa	Hindistan'dan gelen elçiye karşılık mektup ve hediyeye götürmek üzere.
1655	Hindistan	Hüseyin Bey (Maanzade)	Bkz: Naimâ, V. s. 340'da bir Sefaretnamesi olduğunu söyler.
1656	İran	İsmail Ağa	Mektup götürmek üzere.
1659	Avusturya	(Köprülü Mehmet Paşa' türmek üzere. nın Ağaların- dan biri)	İmparatora mektup götürmek üzere.
1659	Avusturya	Süleyman Ağa	İmparatorun taç giymesini tebrik etmek üzere.
1661	Lehistan		Rakoçi'nin seçimini protesto etmek için.
1664	Avusturya	Kapıcıbaşı Yusuf	Vaşvar barış antlaşmasının tasdikli nüshasını götürmek için.
1664	Avusturya	Kara Mehmet Paşa (Rumeli Beylerbeyi)	Vaşvar antlaşmasından sonra münasebetlerin yeniden düzenlenmesi için.
1667	İran	Abdünnebi Çavuş.	
1669	Fransa	Süleyman Müteferrika Ağa	XIV. Louis tarafından şark ticaretini Fransa'ya sağlamak isteği ile gönderilen elçinin neden geri çağrıldığını sormaya.
1684	Rusya	(Bir Çavuş)	Barışı sağlamlaştırmak için.
II. Süleyman	1687	Avusturya	Zülfikâr Efen-Padişahın tahta çıkışını bildirmek ve barış teklif olunursa müzakereye başlamak üzere.
	1687	İngiltere	Padişahın tahta çıkışını bildirmek üzere.
	1687	Felemenk	Padişahın tahta çıkışını bildirmek üzere.

II. Mustafa	1697	İran	Mehmet Bey (Defter Emi- ni)	Mektup ile hediye götür- mek ve Rüstem Han'ın se- faretine karşılık olmak üzere.
	1699	Avusturya	İbrahim Paşa	Karlofça (muahedesi) andlaşmasının akdinden sonra münasebetlerin ye- niden kurulması için.
	1700	İran	Mehmet Bey	
III. Ahmet	1703	Hindistan		Padişahın tahta çıktığını bildirmek için.
	1703	Venedik		Padişahın tahta çıktığını bildirmek için.
	1704	İran		Padişahın tahta çıktığını bildirmek için.
	1704	Fas		Fashükümdarı Molla Şe- rif nezdine.
		Avusturya	İbrahim Müteferrika (İlk matbaa- nın kurucusu)	Sadrâzâmın bir mektubu- nu Avusturya Başvekiline götürmek üzere.
	1708	Fransa	Bahri Mehmed Efendi	Ters davranışları sebebiyle İstanbul'daki B. Elçinin değişmesi için
	1710/	Lehistan	Salahor Ahmet Bey	
	1711	Avusturya	Seyfullah Ağa	Rusya'ya açılan seferden Avusturya'yı haberdar et- mek için.
	1719	Lehistan	Mustafa Ağa	
	1719	Avusturya	Silâhtar İbra- him Paşa	Pasarofça barış andlaş- masından sonra münase- betlerin yeniden kurulma- sı için.
	1720	Fransa	Yirmisekiz Çelebi Meh- med Efendi.	Fransa ile iyi münasebet- lerin kurulması ve Avus- turya'ya karşı bir ittifak teklifi için. ve Kudüs'teki Kilise hk.
	1720	Venedik	Mehmet Ağa	Hudut kesimi işi için.
	1721	İran	Ahmet Dürri Efendi.	İran'ın iç durumunu an- lamak ve görünürde dost- luk göstermek üzere.

	1721	Rusya	Mustafa Ağa	
	1722	Rusya	Kapıcıbaşı Nişli Mehmed Efendi.	Padişahın bir mektubunu Rus Çarına götürmek ve bir ittifak imkânını araştırmak üzere.
	1726	İran	Mustafa (Ruznameci)	
	1726	İsveç	Kozbekçisi	Demirbaş Şarl'ın borçlarına bir çözüm bulmak için.
	1729	Rusya	Mustafa Ağa Giritli Mehmet Bey	Sadrazamın bir mektubunu Rus Başvekiline götürmek üzere.
	1729	İran	Raşid Mehmed Efendi.	Şah Eşref Han nezdine.
I. Mahmut	1731	Rusya	Mehmet Sait Efendi (Yirmisekiz Çelebizade)	
	1731	İsveç	Mehmet Sait Efendi.	Devletin İsveç'den alacaklarını tahsil etmek için.
	1732	Avusturya	Mehmet Ağa	
	1732	İran	Ragıp Efendi	
	1735	İran	Hüseyin Ağa	Barış müzakereleri için.
	1736	İran	Genç Ali Paşa	
	1736	İran	Mustafa Paşa (Vezaretle)	İran ile anlaşma müzakereleri yapmak üzere beraberinde ulemadan iki zat ile: Vassaf (Akhisarî) ve Divan kâtibi Salih Efendi.
	1737	Lehistan	Münif Mustafa Efendi.	Krala bir mektup iletmek üzere.
	1740	Avusturya	Ali Paşa (Canibi)	Belgrad Barışından sonra münasebetlerin kurulması için.
	1741	Rusya	Mehmet Ümni Efendi.	1739 Belgrad Barışından sonra münasebetlerin yeniden kurulması ve iki devlet arasında henüz askıda olan sorunların bir karara bağlanması için.
	1741	Fransa	Yirmisekiz Çelebizade Mehmet Said Paşa	Belgrad Barış Andlaşmasına Rusya'nın uyması için Fransa'nın desteğini talep etmek üzere.

	1741	Napoli	Hüseyin Bey	7 Nisan 1740'da Sicileteyn Devleti ile imzalanan dostluk ve ticaret (muahedesi=) antlaşmasının imzası için gelen elçiye karşılık olarak bazı hediyeleri götürmek üzere.
	1741	İran	Münif Mustafa Efendi.	Şaha mektup götürmek ve İran'ın durumunu anlamak üzere.
	1744	Hindistan	Salim Efendi	
	1746	İran	Kayserili Ahmed Paşa	Barış yapılmasından sonra münasebetlerin yeniden kurulması için.
	1748	Avusturya	Mustafa Hattı Efendi	Münasebetleri yenilemek amacı ile İmparatoriçe Maria Theresia nezdine.
III. Osman	1754	Lehistan	Ziştovili Ali Ağa	Padişahın tahta çıkışını bildirmek üzere.
	1754	Rusya	Derviş Mehmet Efendi	Padişahın tahta çıkışını bildirmek üzere.
	1754	Avusturya	Halil Efendi	Padişahın tahta çıkışını bildirmek üzere.
III. Mustafa	1757	Rusya	Şehdi Osman Efendi	Padişahın tahta çıkışını bildirmek üzere.
	1757	Avusturya	Ahmet Resmi Efendi	Padişahın (cülûsu) tahta çıkışını bildirmek üzere.
	1757	Lehistan	Mehmet Ağa (Kapucubaşı)	Padişahın tahta çıkışını bildirmek üzere.
	1763	Prusya	Ahmet Resim Efendi	Kral Büyük Friedrich ile bir ittifak müzakeresi için.
	1763	Rusya	Derviş Mehmet Efendi	
	1773	Fas		Bir ilm-i cifr (cefr) müte-hassısı istemek üzere. (Kâhin veya fütürolog getirmek için).
I. Abdülhamit	1774	Rusya	Abdülkerim Paşa	Kaynarca Muahedesinin (Andlaşmasının) yapıl-

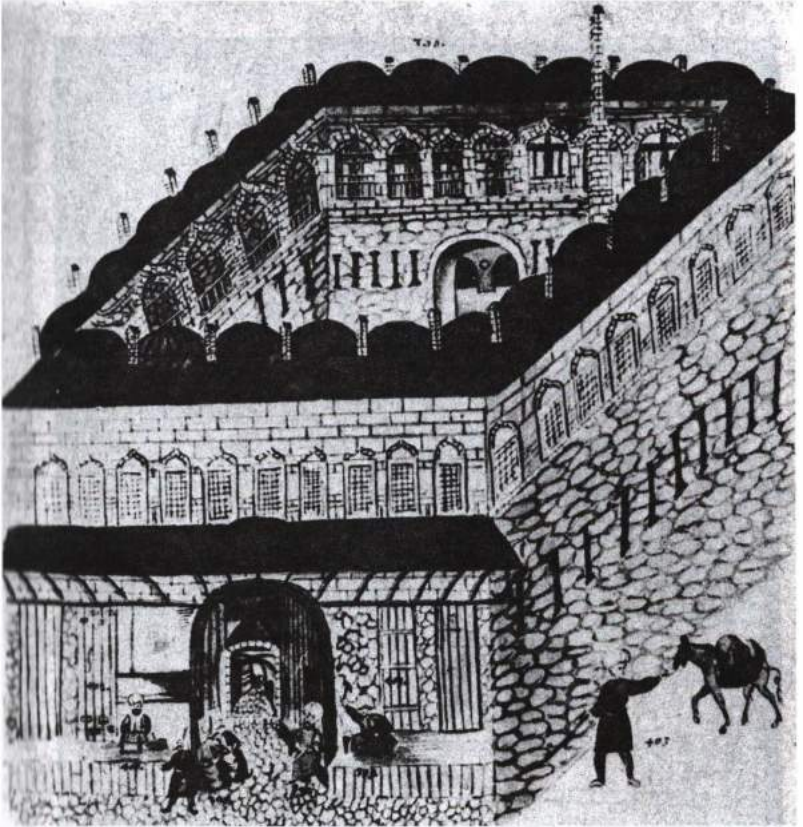
			masından sonra münasebet kurmak için.
	1774	Avusturya	Süleyman Bey Padişahın tahta çıkışını (Kabakulak Yeğeni) bildirmek için.
	1775	Rusya	Necati
	1775	İran	Sümbülzade Mektup götürmek üzere. Vehbi
	1778	Lehistan	Numan Enis Lehlileri Osmanlılar tara-(Seyit Numan fına çekmek için. Bey)
	1786	İspanya	Vasıf Efendi Barış münasebetlerinin düzenlenmesi ve bir mektubun iletilmesi için.
	1786	Buhara	Seyyit Mehmet Ağa Rusya aleyhine savaşa teşvik için.
	1787	Fas	Ahmet Azmi Padişah'tan bir mektup ve hediyeler götürmek üzere.
III. Selim	1791	Prusya	Ahmet Azmi Prusya'yı Rusya'ya karşı savaşa teşvik için.
	1791	Avusturya	Ebubekir Ratip Zıstovi Barışının yapılmasından sonra münasebetlerin yeniden kurulması için.
	1792	Rusya	Rasih Paşa Yaş Barış Antlaşmasından sonra münasebetlerin yeniden kurulması için.
	1793	İngiltere	Yusuf Ağah Üç yıl süre için ikamet elçisi olarak (ilk).
	1797	Fransa	Moralı Seyyit Ali Efendi İkamet elçisi olarak (ilk).
	1797	İngiltere	İsmail Ferruh İkamet elçisi olarak.
	1797	Avusturya	İbrahim Afif İkamet elçisi olarak (ilk).
	1797	Prusya	Ali Aziz İkamet elçisi olarak (ilk).
		İran	Ragıp Paşa
	1802	Fransa	Mehmed Said Mısır seferi sonrasında ba-Galib Efendi rışın tekrar ihyası için.
	1802	İngiltere	Sıtkı Efendi İskenderiye'nin İngilizler tarafından boşaltılmasını istemek için.
	1803	Fransa	Halet Efendi İkamet elçisi olarak.

	1803	Fransa	Mehmet Sait Efendi (Baş-mâbeynci).	
	1805	Fransa	Seyyit Abdür-rahim Muhip Efendi (Ni-şancı)	Napoleon'un İmparatorluğunun tasdikini bir koz olarak kullanmak suretiyle Fransa'nın Osmanlılara karşı düşüncelerini anlamak üzere.
	1806	İran	Seyyit Mehmet Refi' Efendi.	Fransa, Türkiye ve İran arasında bir üçlü ittifak hazırlıkları yapmak üzere.
	1807	Fransa	Seyyit Mehmet Emin Vahid Ef.	Prusya'da bulunan Napoleon'un isteği üzerine Fransa-Türkiye İran üçlü ittifak işini görüşmek üzere.
	1807	Fransa	Seyyit Abdür-rahim Muhip Efendi.	
II. Mahmut	1811	İran	Yasinzade Abdülvahhap Efendi.	Müşterek düşman olan Rusya'ya karşı birlikte yapılacak teşebbüsleri müzakere için.
	1813	İran	Celâleddin Efendi	Babanlı Abdürrahman Paşa'ya İran'ın asker yardımını protesto etmek ve Irak'ı Arap'ta talan edilen mal ve eşyanın geri alınmasını müzakere etmek üzere.
	1814	Fransa	Panayotaki Efendi	
	1817	Fransa	Nikolaki Mano Efendi	
	1818	İngiltere	Antonaki Ramadani	
	1823	İran	Süleyman Hadi Efendi	Arayı bulmak için.
	1829	İran	Tayyibi Efendi	Türk-Rus savaşı sırasında İran ile Türkiye arasında yapılan ittifak neticesi olarak.

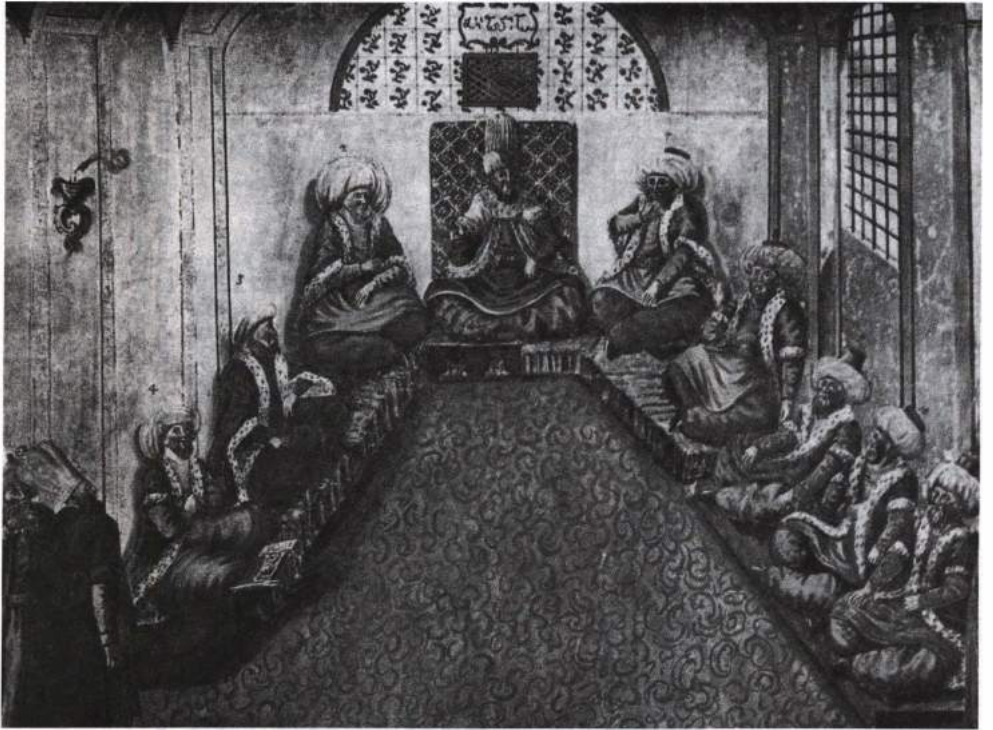
1829	Rusya	Halil Rifat Paşa	Edirne Barışından sonra askıda kalan işleri müzakere ile bir karara bağlamak üzere.
1832	İngiltere	Mehmet Namık Paşa	Mısır valisine karşı İngiltere'den yardım istemek üzere.
1833	Rusya	Fevzi Paşa	Rus elçisi Kont Orlofa karşılık olarak mektup ve hediye götürmek ve Rusların Memleketeyn'i boşaltmalarını sağlamak için.
1833	Fransa	Namık Paşa	
1834	Fransa	Mustafa Reşit Bey (Paşa)	Özel görevli olarak (Sefareti mahsusası).
1835	Fransa	Mustafa Reşit Paşa	Mukim büyükelçi olarak (Bu görevde iken Hariciye Nazırı olmuştur.)
1835	İran	Esat Efendi (Vakanüvis)	Elçi Hüseyin'e karşılık olarak.

Not: Yukarıdaki liste kısmî olup, sayı daha fazladır. Ayrıca, 1835'den sonra da birçok elçi ve büyükelçi dış ülkelere görevli veya mukim olarak gönderilmiştir.

— Bunların yanısıra, bazı yerlerde zaman zaman Maslahatgüzar sıfatıyla Osmanlı temsilcileri yıllarca süren diplomatik görevler yapmışlardır.

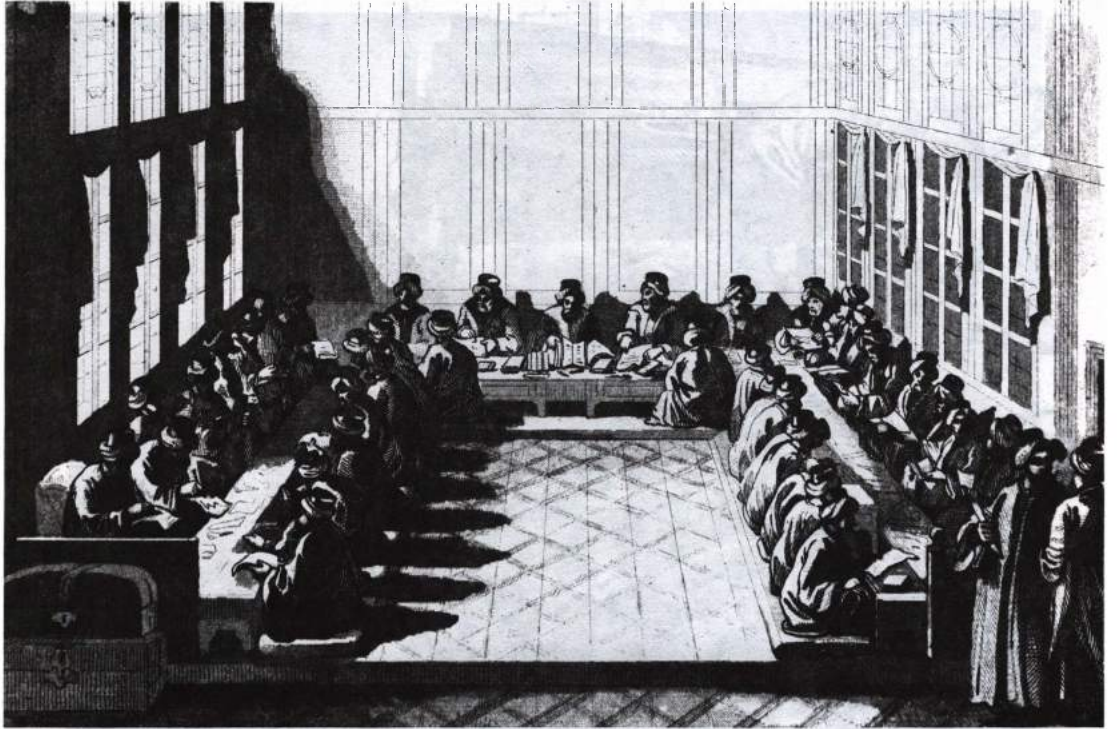
İstanbul'daki Elçi Hanı (Balyos Hanı) yabancı elçi heyetlerinin ilk barınağı olarak tarihe geçmiş ve uzun yıllar kullanılmıştır. (Kapısında koruyucu yeniçeriler-yasakçılar-)

Divan-ı Hümayun Sadrazamın başkanlığında bir toplantı sırasında (Ardındaki siyah pencere padişahın dinleme yerinin penceresidir)

Sadrazam ile Nişancı ve Reisülküttap bir devlet işini görüşürlerken

Divan kalemlerinden birindeki kâtiplerin çalışmaları
(Hariciyemizin ilk nüvesi bu manzarada olmuştur)

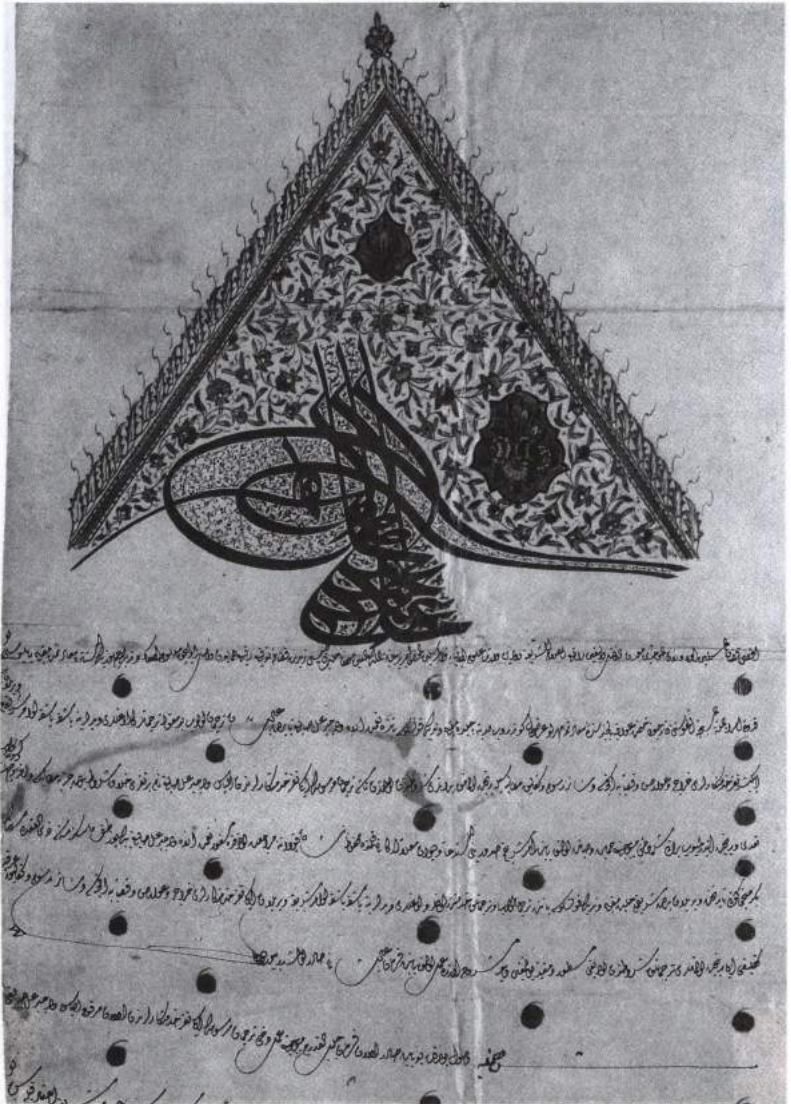
Reisülküttap bir Avrupalı elçi ile Buhara sefirini kabul sırasında (Avrupalının ardındaki Divan tercümanıdır)

İsveç'e gönderilmiş bir Türk elçisini saray'da gösteren resim.

Önemli rolleri olan bir Divan tercümanı

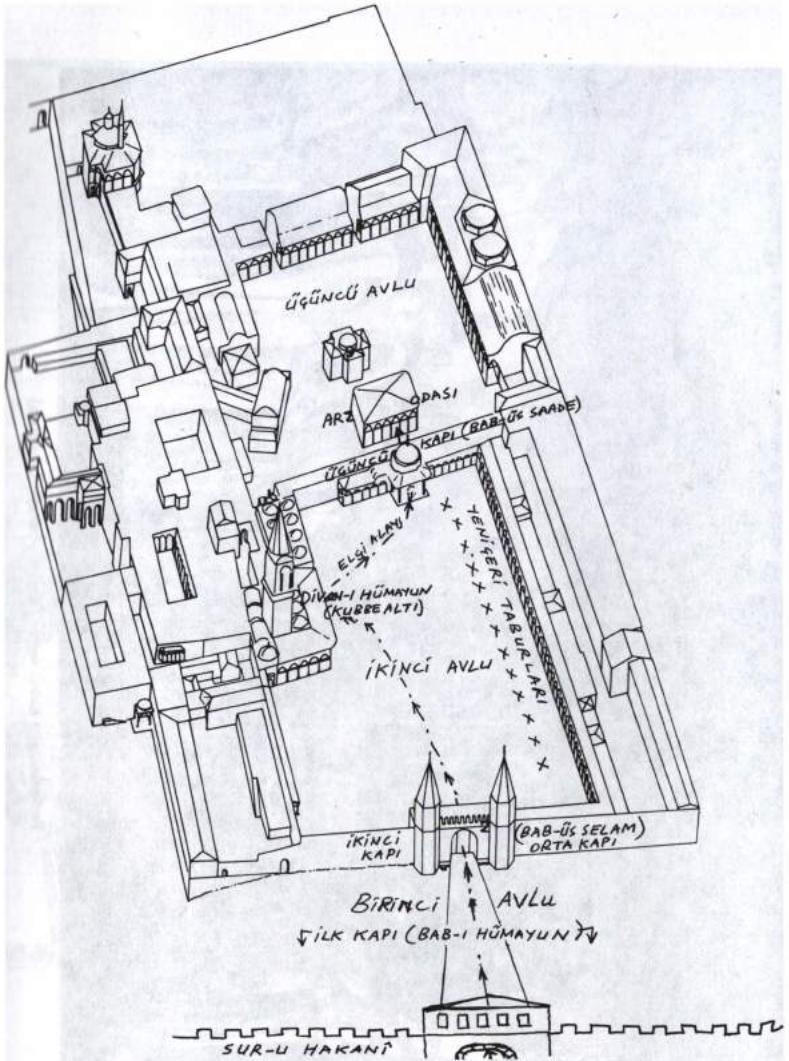
Padişahın süslü bir tuğrası (Birçok diplomatik belgelerde mevcuttur)

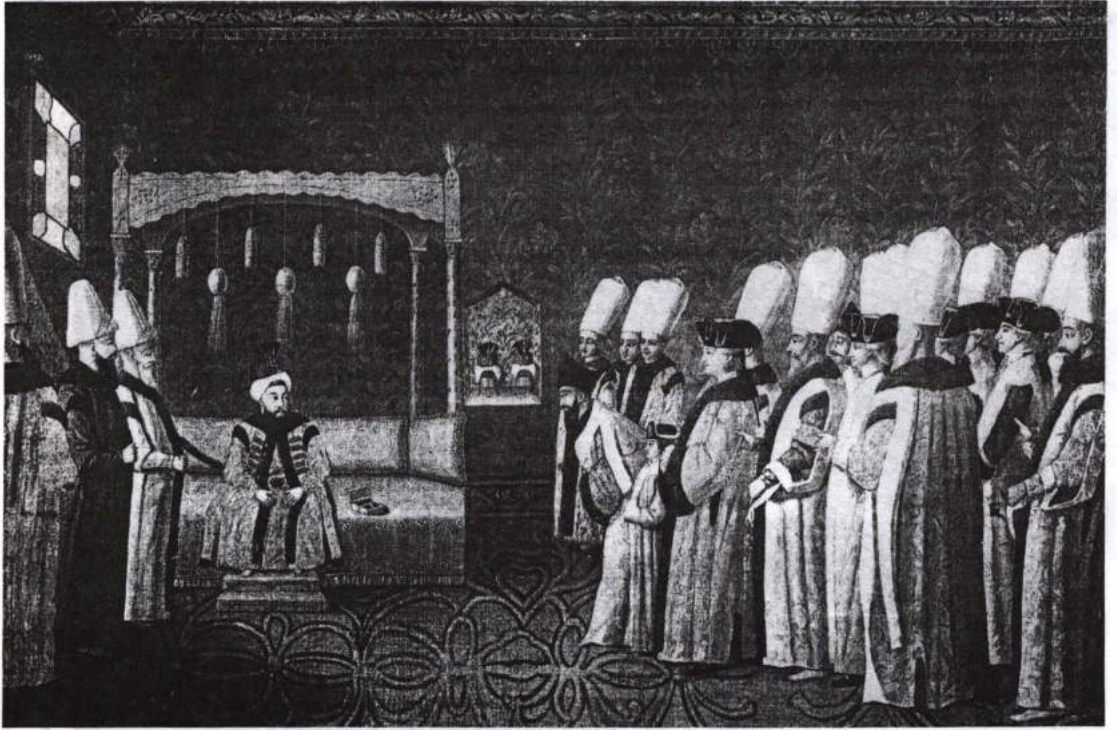
Sadrazamın ziyaretine gelmiş Avrupalı bir elçiyle yaptığı görüşme

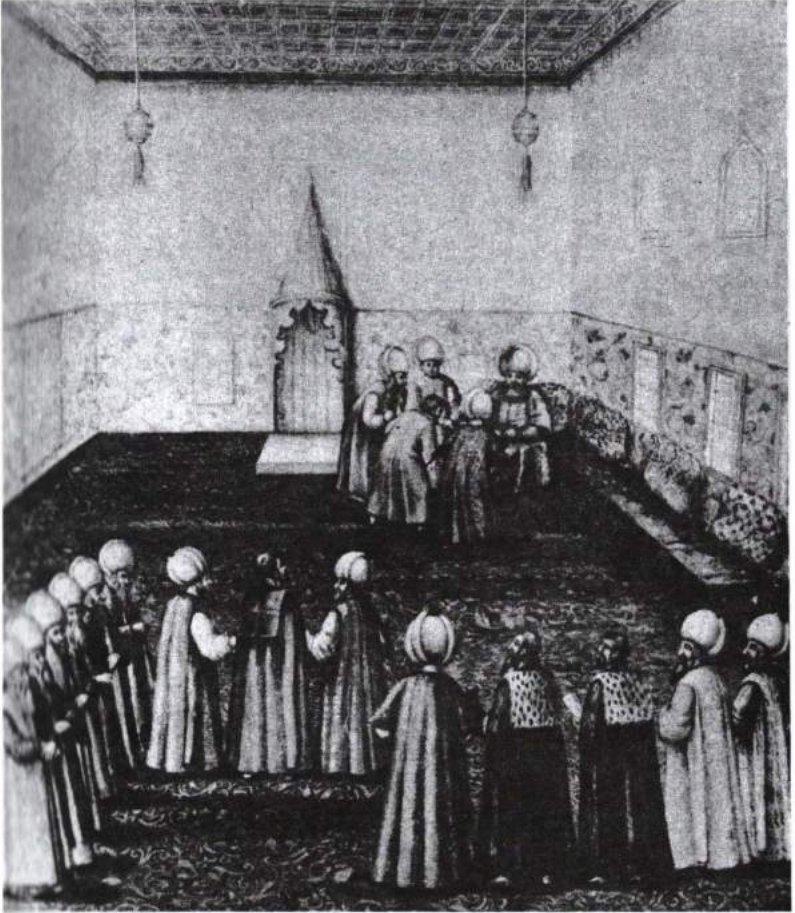
Sadrazamın Kubbe altında yabancı elçi ve heyetine verdiği geleneksel öğle yemeği (Ardından padişahın huzuruna çıkılacaktır)

Topkapı Sarayına Güven Mektubu törenine gelen yabancı elçilerin izledikleri güzergâh

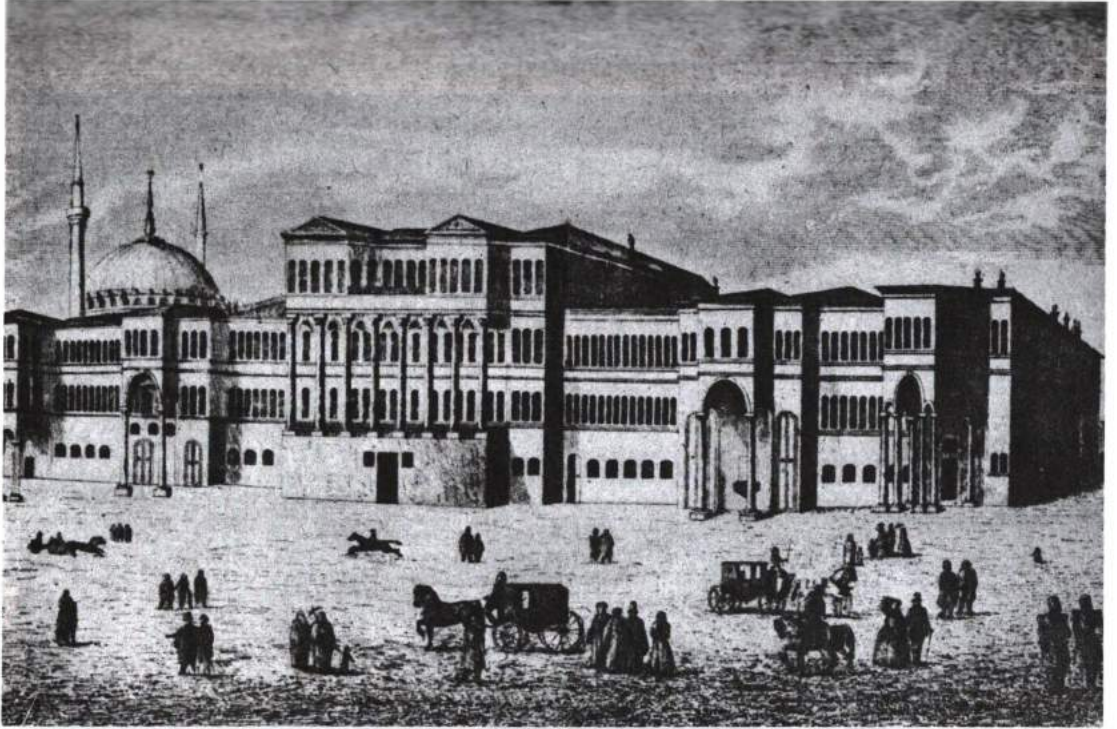
Padişahın elçi kabul töreni (Topkapı Sarayı Arz Odası)

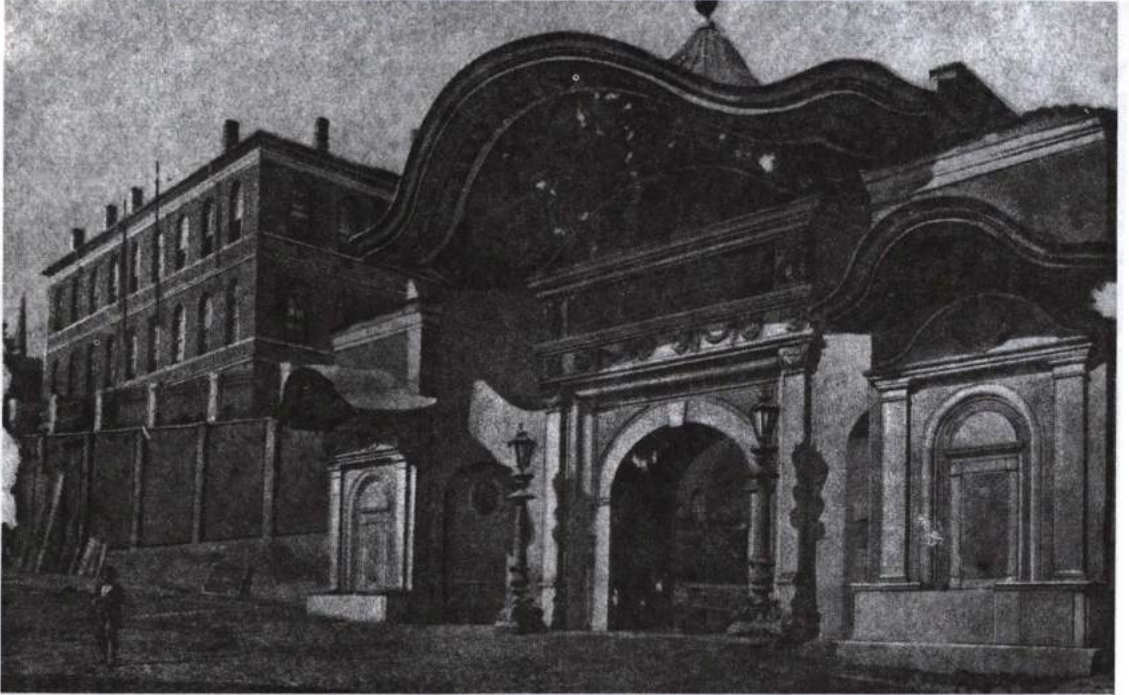
Daha eski yıllarda (muhtemelen Edirne'de)
Arz Odasında elçi kabul töreni

Türk elçisi alayla Paris'e girerken

Bâbıâli'nin eski genel görünümü (Ortada ve sağda Sadaret binaları, solda Reisülküttaplık ve çeşitli bürolar kanadı)
—Bugünkü sağ kanat İstanbul Vali makamı, sol kanat Emniyet Müdürlüğü—

Dünya siyaseti ve tarihinde meşhur olmuş Bâbüâlî'nin bu yüzyıl başlarında bahçe giriş kapısı "Bâb-ı Kebir" (Görünen bina Hariciye Nezaretidir)

بازار انحصاری شیره مفتاحی

نوع
۲۶

صدرا اظهانی شیره و باغچه نالی تدبیر طبع استبدادیه

نوع

۴۶

مطبعة عثمانیه

۱۳۲۲-۱۳۲۰هـ

İKİNCİ KİTAP

BÖLÜM

—I—

GİRİŞ:

ATATÜRK'ÜN DIŞ POLİTİKAYA DAİR BAZI GÖRÜŞ ve SÖZLERİ

"Türkiye Cumhuriyetinin resmî hayatında ve kamu müesseselerinde ilk yılların-
dın itibaren büyük önderimiz Atatürk'ün çeşitli vesilelerle söylediği görüşleri ve söz-
leri daima bir rehber olmuş ve onun Türk milletine kazandırdığı ruh, Cumhuriyet
kurumlarının çalışmasına yıllar boyu damgasını vurmuştur.

Dışişleri Bakanlığı da Atatürk'ün Türk devletine ve dış siyasetine dair birer gö-
rüşü olmayan direktif niteliğinde olan sözlerine ve görüşlerine daima çalışmalarında
ve düşünce tarzında yer vermiştir. Bu itibarla, kendisinin sadece bir kaç söz ve gö-
rüşünü örnek olarak daha başlangıçta burada zikretmekte gerek ve fayda görülmek-
tedir. Nitekim, bu sözler incelendiğinde, Dışişleri camiamızın yıllar boyu daima onun
görüşleri istikametinde çalıştığı, mücadele verdiği ve yol aldığı gözlenecektir. Ay-
rıntı ve yorumuna girmeden, bu kıymetli direktiflerin birkaçı aşağıdadır:

"Ben yaşayabilmek için mutlaka müstakil bir milletin evlâdı kalmalıyım. Millî
hakkı bence bir hayat meselesidir" -1921- (Bugünkü dile uygun şekliyle)

"Hürriyet ve bağımsızlık benim karakterimdir. Ben milletimin ve büyük ecda-
dının en kıymetli mirasından olan bağımsızlık aşkı ile yaratılmış bir adamım" -1921-

"Dış politika, bir toplumun iç yapısıyla sıkı sıkıya ilişkilidir. Çünkü iç yapıya
dayanmayan dışpolitikalar her zaman yenik düşerler. Bir toplumun iç yapısı ne ka-
dar güçlü ve sağlam olursa, dış politikası da o oranda güçlü ve dayanıklı olur" -1923-

"Doğudan şimdi doğacak olan güneşe bakınız. Bugün günün ağardığını nasıl
görüyorsanız, uzaktan doğulu bütün milletlerin uyanışlarını da öyle görüyorum. Ba-
ğımsızlık ve hürriyetine kavuşacak olan daha çok kardeş millet var. Onların yeni-
den doğuşları hiç kuşkusuz ki ilerlemeye ve kalkınmaya yönelik olarak gerçek-
leşecektir. Bu milletler bütün güçlülere ve bütün engellere karşı engelleri yene-
cekler ve kendilerini bekleyen geleceğe ulaşacaklardır. Sömürgelikler ve emperya-
lının yeryüzünden yok olacak ve yerlerine milletlerarası hiçbir renk, din ve soy ayrılığı
kalmayacak yeni bir düzen ve işbirliği çağı yerleşmiş olacaktır." -1934-

"Barış, milletleri refah ve mutluluğa erdiren en iyi yoldur. Fakat bu kavram
biri defa ele geçirilince daimî bir dikkat ve itina ve her milletin ayrı ayrı hazırlığını
iler". -1938-

(Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras'a Montrö Boğazlar Sözleşmesinin imzalanması üzerine gönderdiği şifre-telgrafla tebrikte) "Türkiye ve Türk milleti, Türkün âli haklarını dünya devletleri muvacehesinde muvaffakiyetle müdafaa ve intac edebilen senin gibi yüksek diplomatlarıyla kıvanç duyar. Bu işte sizinle beraber çalışan, size büyük zekâ ve hizmetleriyle yakından yardım eden güzide arkadaşlarımızın ayrı ayrı ve senin gözlerinden öperim" diyerek, diplomatlarımızdan ne beklediğini belirtmiş ve Hariciye mensuplarıyla diğer görevlilere en kıymetli hislerini ifade etmiştir.

Yukarıdaki her zaman geçerli olmuş ve olacak değerli sözlerinin yanı sıra, Atatürk'ün bugün Karadeniz bölgesinde ve Balkan'larda gelişmekte olan işbirliğine dair bundan 60 yıl önceki görüşleri ile bugün mazi olmuş II. Dünya Harbi yaklaşırken, olacakları belirten ve aynıyle doğru çıkmış bulunan isabetli dünya siyaseti görüşlerini ortaya koyan iki belge metni aşağıda yoruma hacet kalmadan sunulmaktadır:

**Atatürk'ün 2 inci Balkan Konferansı'nın T.B.M.M.de Yapılan Son Celsesinde
25 Ekim 1931 Günü 200 ü Aşkın Balkan Murahhasına Hitaben İrad
Buyurmuş Oldukları Nutuk:**

"Hanımlar ve Efendiler.!

Balkan milletlerinin birliğine çalışan kıymetli murahhasların huzurunda bulunmaktan ve onları muhabbetle selâmlamaktan duyduğum bahtiyarlık çok büyüktür.

Balkan milletleri, bugün Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye gibi müstakil siyasi mevcudiyetler halinde bulunuyorlar. Bütün bu devletlerin sahipleri olan milletler asırlarca beraber yaşamışlardır. Denebilir ki, Türkiye Cumhuriyeti dahil olduğu halde son asırlarda vücut bulan bugünkü Balkan devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nun yavaş yavaş parçalanmasının ve nihayet tarihe gömülmesinin tarihî neticesidir.

Bu itibarla, Balkan milletlerinin asırlara şamil müşterek bir tarihi vardır. Bu tarihin elemli hatıraları varsa, onlara sahip olmakta bütün Balkanlılar müşterektir. Türklerin hissesi ise daha az acı olmamıştır.

İşte, siz, muhterem Balkan milletleri mümessilleri; mazinin karışık his ve hesaplarının üstüne çıkarak derin kardeşlik esasları kuracak ve geniş birlik ufukları açacaksınız: ihmal olunmuş ve unutulmuş büyük hakikatleri ortaya koyacaksınız.

Muhterem milletler murahhasları!

Balkan milletleri içtimai ve siyasi ne çehre arzederlerse etsinler, onların Orta - Asya'dan gelmiş aynı kandan, yakın soylardan müşterek cedleri olduğunu unutmamak lâzımdır.

Karadeniz'in şimal ve cenup yollarıyla, binlerce seneler deniz dalgaları gibi bir-biri ardınca gelip Balkanlarda yerleşmiş olan insan kitleleri başka adlar taşımış olmalarına rağmen, hakikatte bir tek beşikten çıkan ve damarlarında aynı kan deveren eden kardeş kavimlerden başka bir şey değildir.

Görüyorsunuz ki, Balkan milletleri yakın maziden ziyade uzak ve derin mazinin kırılmaz çelik halkalarıyla birbirine pekâlâ bağlanabilir. Bin bir türlü beşerî ihtiraslarla, dinî ayrılıklarla, bazı tarihi hâdiselerin bıraktığı dargın izlerle, geçmiş zamanlarda, gevşetilmiş, hattâ unutturulmuş olan hakikî bağların ihya olunması lüzumlu ve faydalı olduğu, yeni insanî devre girdik.

Bir an için bütün bu, maziye gömülmüş olan, hâtıralardan sarfınazar etsek bile, bu günün hakikî icapları Balkan milletlerinin, devrin hürmet ve riayete mecbur kıldığı, yepyeni şartlar ve kayıtlar ve geniş bir zihniyet altında birleşmelerindeki faydanın büyük olduğunu göstermektedir. Balkan birliğinin temeli ve hedefi, karşılıklı siyasi müstakil mevcudiyete saygı ile dikkat iktisadi sahada, kültür ve medeniyet vâdisinde teşriki mesai eylemek olunca, böyle bir eserin bütün medeni beşeriyet tarafından takdirle karşılanacağına şüphe edilemez.

Asırlardan ve asırlardanberi, zavallı beşeriyeti mes'ut etmek için tutulan yolların, kullanılan vasıtaların verdikleri neticelerin ne derece emniyetbahş oldukları tetkîye şayan değil midir?

Artık insanlık mefhumu, vicdanlarımızı tasfiyeye ve hislerimizi ulvileştirmeye yardım edecek kadar yükselmiştir.

Vaziyetleri ve onların icaplarını medeni insan fikriyle ve yüksek vicdan aydınlığı ile müşahade ve mütalea edersek şu neticelere varırız:

İnsanları mes'ut edeceğim diye onları birbirine boğazlatmak gayri insanî ve son derece teessüfe şayan bir sistemdir.

İnsanları mes'ut edecek yegâne vasıta, onları birbirlerine yaklaştırarak, onlara birbirlerini sevdirecek, karşılıklı maddi ve mânevî ihtiyaçlarını temine yarayan hareket ve enerjidir.

Cihan sulhü içinde beşeriyetin hakikî saadeti, ancak bu yüksek ideal yolcularının çoğalması ve muvaffak olmasıyla mümkün olacaktır.

Size tuttuğunuz şerefli insanlık yolunda, imtisal nümunesi olacak, ciddî ve devamlı mesai ve bu mesainizin muvaffakiyetlerle tetevvüç etmesini temenni ederim. Temsil eylediğiniz Balkan milletlerine de geniş refah ve saadetler dilerim. Ve Balkan milletlerinin muhterem Devlet Reisleri için sıhhat ve saadetler temenni ederim.

Teşebbüsünüzün umumi anlaşmayı kolaylaştırıcı mahiyeti itibariyle cihan sulhüne hizmet edici, insanî bir âmil meydana getireceğine kanîim.

Milletlerinize, benden, hararetili muhabbetler, samimi dostluklar götürünüz. Sizi ve sizin asil milletlerinizi hürmetle bir daha selâmlarım”.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ile General Mac Arthur Arasında Dünya Siyasi Durumu Hakkında Yapılan Görüşme

(27 Eylül 1932)

Avrupa'nın vaziyeti hakkında ne düşündüğünü kendisine soran Mac Arthure Atatürk şu cevabı vermiştir:

“— Versailles muahedesi Birinci Dünya harbine sebebiyet vermiş olan âmillerden hiçbirini bertaraf edemediği gibi, bilâkis dünün başlıca rakipleri arasındaki uçu- rumu büsbütün derinleştirmiştir. Zira, galip devletler, mağlûplara sulh şartlarını zorla kabul ettirirlerken, bu memleketlerin etnik, geo-politik ve iktisadi hususiyet- lerini asla nazarı itibare almamışlar ve sadece husumet hislerinden mülhem bulun- muşlardır. Böylelikle, bugün içinde yaşadığımız sulh devresi sadece mütarekeden ibaret kalmıştır. Eğer siz Amerikalılar, Avrupa işleri ile alâkadar olmaktan vaz geç- miyerek Wilson'un programını tatbikte ısrar etseydiniz, bu mütareke devresi uzar ve bir gün devamlı bir sulha müncer olabilirdi. Bence, dün olduğu gibi yarın da, Avrupanın mukadderatı Almanya'nın alacağı vaziyete bağlı bulunacaktır. Fevkalâ- de bir dinamizme malik olan bu 70 milyonluk çalışkan ve disiplinli millet, üstelik milli ihtiraslarını kamçılatabilecek siyasi bir cereyana kendisini kaptırdı mı, ergeç Versailles muahedesinin tasfiyesine tevessül edecektir.

(Atatürk, Almanya'nın İngiltere ve Rusya hariç olmak üzere, bütün Avrupa kı- tasını işgal edebilecek bir orduyu kısa bir zamanda teşkil edebileceğini, binaena- leyh harbin 1940-46 seneleri arasında başlayacağını Fransa'nın kuvvetli bir ordu yaratmak için, lâzım gelen hassaları artık kaybettiğini ve İngiltere'nin adalarını mü- dafaa etmek için bundan sonra Fransa'ya güvenemeyeceğini söylemiş, İtalya hak- kında da şöyle demiştir).

— İtalya, Mussolini'nin idaresi altında şüphesiz büyük bir kalkınmaya ve inki- şafa mazhar olmuştur. Eğer Mussolini müstakbel bir harbde İtalyanın zahiri heybet ve azametini harb haricinde kalmak suretile, lâıykı veçhile istismar edebilirse, sulh masasında başlıca rollerden birini oynayabilir. Fakat korkarım ki, İtalya'nın bugün- kü şefi, Sezar rolünü oynamak hevesinden kendisini kurtaramıyacak ve İtalyanın askeri bir kuvvet yaratmaktan henüz çok uzak olduğunu derhal gösterecektir.

(Atatürk Amerika'nın geçen harbde olduğu gibi, bu harbde de bitaraf kalamı- yacağını ve Almanya'nın ancak bu Amerikan müdahalesi dolayısıyla mağlup olaca-ğını da ilâve etmiş ve âdetâ kehanet mesabesinde olan şu şayanı hayret sözleri söylemiştir)

— Avrupa devlet adamları, başlıca ihtilâf mevzuu olan mühim siyasi meselele- ri, her türlü milli egoizmlerden uzak ve yalnız umurun nefine olarak, son bir gay- ret ve tam bir hüsnüniyetle ele almazlarsa, korkarımki felâketin önü alınamayacak- tır. Zira Avrupa meselesi İngiltere, Fransa ve Almanya arasındaki ihtilâflar meselesi olmaktan artık çıkmıştır. Bugün Avrupa'nın şarkında bütün medeniyeti ve hattâ bü- tün maddi ve mânevi imkânlarını, topyekûn bir şekilde cihan ihtilâli gayesi uğruna

neferber eden bu korkunç kuvvet, üstelik Avrupalılar ve Amerikalılarca henüz malûm olmayan yepyeni siyasi metodlar tatbik etmekte ve rakiplerinin en küçük hatalarından bile mükemmelen istifade etmesini bilmektedir. Avrupa'da vukubulacak bir harbin başlıca galibi ne İngiltere, ne Fransa, ne de Almanya'dır. Sadece Bolşevizmdir. Rusya'nın yakın komşusu ve bu memleketle en çok harbetmiş bir millet olarak, biz Türkler, orada cereyan eden hâdiseleri yakından takip ediyor ve tehlikeyi bütün çıplaklığı ile görüyoruz, Uyanan şark milletlerinin zihniyetlerini mükemmelen istismar eden, onların millî ihtiraslarını okşıyan ve kinleri tahrik etmesini bilen Bolşevikler, yalnız Avrupa'yı değil, Asya'yı da tehdid eden başlıca kuvvet halini almışlardır.

(Söz Asya'ya intikal edince, Mac Arthur şöyle demiştir)

— Fikrinize tamamıyla iştirak ediyorum, Avrupa ile Amerika devlet adamlarının asıl tehlikeyi görememeleri, bana da çok endişe veriyor. Böylelikle, hepimizi tehdit eden bir düşmanın büyük menfaatler temin edebileceği bir harbe doğru sürükleniyoruz. Bana öyle geliyor ki, Avrupa'da başlayacak bir harb behemehâl Asya'ya da sirayet edecektir. Zira, büyük devletlerin Avrupadaki mağlûbiyetlerini Japonya, Asyadaki emellerini tahakkuk ettirmek için bir fırsat addedecektir. Amerika buna şüphesiz bigâne kalamıyacaktır. İster istemez sürükleneceğimiz böyle bir harbe ise Rusya, Asya'daki nüfuzunu genişletmeğe çalışacaktır. Eğer siyaset adamlarımız, o esnada, Rus yardımını ağır toprak tavizleri pahasına satın almamak dirayetini gösterirlerse ne âla, aksi takdirde, biz bir tehlikeyi bertaraf etmeğe çalışırken, onun yerine daha büyüğünü kaim etmiş olacağız. Binaenaleyh, Rusya ile müttefikane yapacağımız bir harb, Avrupa meselelerini olduğu gibi, Asya meselelerini de halletmekten çok uzak kalacaktır. Bitmez tükenmez insan malzemesine malik bulunan ve üstelik Avrupa ile Amerikan sanayicilerinin ihracat pazarı olan Asya, Rusyanın nüfuzu altına girdiği gün; dâva bolşevizm için halledilmiş olacaktır. Ruslar bunu bizden daha iyi anladıkları içindir ki, Asyada ekseriya gözümüzden kaçan büyük bir faaliyet gösteriyorlar. Bugün Çinin mühim bir kısmı komünist ajanlarının kontrolü altında bulunmaktadır. Eğer Amerika ve Avrupa devlet adamları, Çine lâzım gelen ehemmiyeti vermez ve oradaki komünist aleyhtarı devlet adamlarını desteklemezlerse, Japonların mağlubiyeti, komünistlerin Çin'deki zaferi olabilir. Aynı hal Mançurya, Kore, Hindistan, Hindicini, Birmanya için de variddir. Binaenaleyh, bence, dünyanın mukadderatı Avrupa'da değil, Asyada hallolunacaktır.

(İki büyük asker arasındaki fikir teatisi bittiği zaman Atatürk gülerek Mac Arthur'e şöyle demişti)

— Görüşlerimizde tam bir mutabakat var. Fakat temenni edelim ki, vaziyeti biz yanlış görelim ve dünyanın mukadderatını ellerinde tutan devlet adamları haklı çıksınlar."¹

¹ General Mac Arthur o sıralarda ABD Genelkurmay Başkanı bulunuyordu ve Atatürk'ü tanıyarak görüşlerini almak üzere ziyaret etmişti-Sonraki yıllarda II. Dünya Harbinde, Pasifik bölgesi Başkomutanı olmuş, Japonya'yı teslim almış, Kore Savaşında da Birleşmiş Milletler Kuvvetleri Başkomutanlığı yapmıştı.

BÖLÜM

—II—

MİLLÎ MÜCADELE VE CUMHURİYET DÖNEMİ DIŞ SİYASETİNİN ÖZETLERİ ve HARİCİYE TEŞKİLATIMIZIN GELİŞİMİ (1919-1992)

1- Millî Mücadele Yılları: Dış ilişkiler ve çekirdek kadro.

Cumhuriyet dönemi dış siyasetimizin kökleri Millî Mücadele günlerine kadar gider. Bu itibarla bugün içinde bulunduğumuz dönemi mutlak anlamda Cumhuriyet'in ilânıyla başlayan bir süreç gibi görmeyip, Millî Mücadele dönemini (1919-23) de kapsar şekilde mütalâa etmek gereklidir. Çünkü, o kısa dönemde, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde filizlenip boy atan Millî Hareket bir devlet olmuş, kendi meclisini toplayıp, hükümetini oluşturmuş, bazı kanunlarını yapmıştır. Bu teşkilâtlanmanın ilk aşaması da Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919) sırasında seçilmiş olan 16 kişilik Heyet-i Temsiliye isimli ilk geçici yönetim organının meydana gelmesi ve 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışına kadar bir nevi meclis ve hükümet fonksiyonunu ifa etmesi şeklinde göze çarpmaktadır.

Başkanlığına Mustafa Kemal Paşa'nın seçildiği Heyet-i Temsiliye'nin en önemli işleri, askeri alanda Kuvay-ı Milliye'nin düşmana direnişini ve teşkilâtlanmasını güçlendirmek ve siyasî alanda da ilk Meclis'in toplanmasını organize etmek idiye de dışa dönük siyasî iş ve faaliyetleri de -az da olsa-mevcuttu. Nitekim, Dışişleri Bakanlığı arşivimizde bulunan bir belge (ABD Senatosu başkanına hitaben yazılmış 9 Eylül 1919 tarihli mektup) Sivas Kongresi adınadır ve Heyet-i Temsiliye'nin de kurulması aynı tarihtedir. (Sivas Kongresinin amacını açıklayan ve zımnen Wilson prensiplerini ve yaklaşan Sevr andlaşmasını isim vermeden reddedip, bir heyetin Türkiye'ye gelerek şartları yerinde görmesini talep eden bu mektup, yollanmayıp, dosyasında tutulmuş, yerine telgraf çekilmiştir). Yine arşivlerimizde, bir Amerikan savaş gemisiyle Türkiye'de gözlem görevinde bulunan Amerikalı General Harbord'la, Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın teati ettikleri mektuplar ve Sivas'da karşılıklı görüşmüş olmaları, bu geçici organın dış siyaset faaliyetini de ortaya koymaktadır. Ülke içinde gelişmekte olan bir siyasî oluşumda önemli bir devletin ilgisini çekmek ve bilgi vermek girişimi, bir dış politika tasarrufu sayılır ve zaten bunlar Hariciye dosyalarına konmuştur.²

² Mondros mütarekesinden sonra birçok bölgelerimiz galip devletlerin askeri işgaline girmiş, İtalyanlar da Antalya bölgesine çıkmış idiler. Heyeti Temsiliye Avrupa devletleri ve Amerika ile yazışma temaslarını Antalya'da bulunan İtalyan siyasi temsilciliği (İtalya Devleti Mümessil-i siyasiliği) aracılığı ile yürütmekteydi.

O sıralarda, Türkiye'yi parçalanmaya götürebilecek çok önemli fikirler olan Wilson prensiplerinin yurdu ve kaynağı olan, ayrıca da bizimle direkt fiili bir sıcak çatışma içinde olmamış bulunan önemli ve güçlü bir devlet durumundaki ABD (Cemahir-i Müttehidei Amerika)'nın ilgi ve bilgisi için temas aranmasını yerinde bir dış siyaset girişimi olarak görmek lâzımdır. (Ayrıca da ülkede bir kısım aydınlar arasında Amerikanın mandasını kabul etmek yönünde bazı ceryanlar da ortada idi. Bunların, millî hareketin başarı ve geleceğinden şüphe içinde oldukları, artık mutlak dışa muhtaç bulunulduğu ve başka türlü kendimizi toparlayamayacağımız görüşünde oldukları muhakkaktır. Bunların da şu veya bu şekilde nötralize edilmeleri gündemde idi. Bu itibarla, millî hareketin de Amerikaya kendini tanıtmayı önem taşıyordu). (Mustafa Kemal Paşa Amerika'da zamanla gittikçe ilgi uyandırmış, birkaç yıl sonra 1923 de ve tekrar 1927 de Time dergisine kapak olmuştur.)

2- TBMM'nin açılışı ve Hariciye Vekaletinin kurularak bir süre teşkilâtlanması.

Çok geçmeden millî hareketin en önemli ilk hedeflerinden biri olan Büyük Millet Meclisinin açılışı gerçekleşti ve 23 Nisan 1920'de ilk toplantısı yapıldı. Hemen ardından da 2 Mayıs 1920 günü 3 numaralı Kanun Meclisçe kabul edilerek ilk İcra Vekillerinin seçim ve tâyini yapılarak, resmen 11 kişilik ilk hükûmet (İcra Vekilleri Heyeti), 5 Mayıs 1920 günü Meclis Başkanı seçilmiş olan Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında Ankara Valiliği-hükûmet konağı-binasında toplandı. Metni aşağıdaki bu kanun maddesinde görüldüğü üzere "Hariciye Vekâleti" de¹ böylece resmen doğmuş oldu. (Vekil olarak da Amasya milletvekili Bekir Sami Bey bu göreve getirildi)

"Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri'nin Sureti İntihabına Dair Kanun

(Ceridei Resmîye ile neşir ve ilân: 7 şubat 1137 - No: 1)

Birinci Madde- Şerîye ve Evkaf, Sıhhiye ve muaveneti içtimaiye, İktisat (ticaret, sanayi, ziraat, orman ve maadin), Maarif, Adliye ve mezahip, Maliye (Rüsumat ve defteri hakani), Nafia, Dahiliye (Emniyeti umumiye, posta ve telgraf), Müdafaa-i millîye, *Hariciye* ve Erkânı harbiye-i umumiye işlerini görmek üzere Büyük Millet Meclisi'nin onbir zattan mürekkep bir İcra Vekilleri Heyeti vardır.

İkinci Madde — İcra Vekilleri Büyük Millet Meclisi'nin ekseriyeti mutlakası ile aralarından intihap olunur.

Üçüncü Madde — Her vekil deruhde ettiği umurun ifasında mensup olduğu encümenin rey-i istişarîsini alabilir.

Dördüncü Madde — İcra Vekilleri arasında çıkacak ihtilâfı Büyük Millet Meclisi halleder."

Bu suretle, ilk Millî Hükûmetin kurulması ve Hariciye Vekâletinin bir birim olarak ortaya çıkışını takiben, millî hareketin dış ilişkilerinin yoğunluğunu artırmaya

¹ Bazı belgelerde "Umûr-ı Hariciye Vekâleti" ismi kullanıldığı görülmüştür. (Fransızcasında da "Département des Affaires Etrangères" deyimi gözlenmiştir. Bakanın unvanı da "Commissaire du Peuple aux Affaires Etrangères" olarak geçmektedir. (Hariciye Halk Komiseri demektir) Böylece, henüz bazı kavram kargaşası bulunduğu anlaşılmakta ve o sıralarda iyi temasta olduğumuz Sovyetlerin terimi kullanılmış bulunmaktadır.

başladığı göze çarpmaktadır. Bir yandan da Hariciye Vekâletinin çok mütevazı yer ve personel şartları ile çekirdeğinin oluştuğunu görmekteyiz. Bahsedilen ilk Heyet-i Vekile toplantısının yapıldığı Ankara valilik binasının üst katı kalem odaları (büro) kapıları üzerine birer kâğıt yapıştırılarak vekâlet isimleri yazılmak suretiyle bu hükümetin ilk binası olmuştur. Bunun bir odasında da üç kişi ile Hariciye Vekâletinin faaliyete⁴ geçtiği bazı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Kısa bir zaman sonra Hariciyenin işlerinin mahiyeti ve bazı yabancılarla temas etmesi gereği düşünülerek bu vekâletin daha munasip ve müstakil bir yerde çalışması gereği üzerinde durulmuş ve o sırada iki katlı taş bir bina olan Düyun-u Umumiye'nin Ankara'daki temsilciliği durumundaki Tuz Nazırlığı denenen binanın üst katı Hariciye Vekâletine tahsisle oraya taşınılmıştır. (Adıgeçen küçük binanın bugün Ulus'da Atatürk Bulvarı köşesindeki Merkez Bankası binası ile Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü binası arasındaki mahalde bulunduğu anlaşılmaktadır). Hariciye Vekâleti üst katta iken alt katta da Düyun-u Umumiye'nin büroları ve Fransız müdürünün çalışmakta olduğu bazı hatıratlardan anlaşılmaktadır. Fakat zamanla binanın tümünün Hariciyeye terkedildiği ve hattâ bahçesindeki seyis ve at arabası odalarının da Hariciyenin bazı şubelerine veya dairelerine çalışma yeri haline getirildiği tesbit olunmuştur. Bu durum, vekâletin çok geçmeden personelini arttırıp, temel bazı birimlerini oluşturduğunu ispatlamaktadır. (Hariciyemizde bazan bir efsane gibi nakledilen şifahi eski hatıralara göre; İstanbul'dan gelen trenden çıkan kravatlı yolculara biraz Fransızca bilip bilmediği sorularak, bilenlere hemen Hariciyede vazife teklifi yapıldığı yolunda söylentiler meşhurdur. Bu gibi tevatürün biraz lâtife olması mümkün ise de gerçekten ilk başlarda biraz lisan bilenlerin tahsiline ve branşına pek fazla bakılmaksızın Hariciyede görev verilerek, hızlı bir kadrolaşmaya gidildiği anlaşılmaktadır. Öte yandan, millî harekete Ankara'ya gelerek katılan bazı eski Bab-ı Âlî bürokratlarının da Hariciye kadrolarına alındığı bir gerçektir.)

Hariciyenin imkân ölçüsünde teşkilâtlanmasını gerektiren siyasî gelişmeler 1920 yılında Meclisin açılmasını takiben vuku bulmaya başlamıştır. Bunları çok özette aşağıdaki gibi ana hatları ile sıralayabiliriz:

- TBMM Reisi Mustafa Kemal, Lenin'e 26 Nisan 1920 tarihinde bir mektup yazarak Sovyetlerle düzenli ilişkiler kurmak arzusunu belirtmiş ve her iki ülkeyi tehdit eden yabancı emperyalizmine karşı mücadelede yer almak isteğini açıklayarak, millî hareketin sorunları hakkında bilgiler vermiştir. (Bu mektuba Sovyet Federatif Rus Cumhuriyetinin Hariciye Komiseri Çiçerin'den 3 Haziran tarihli olumlu bir cevapla birlikte Millî Mücadelemize başarı dileklerini de içeren mektup alınmıştır).
- Bu sırada 11 Mayıs 1920'de Hariciye Vekili Bekir Sami Bey başkanlığında bir Türk heyeti yola çıkıp Moskova'ya giderek görüşmeler yapmış bulunmaktadır. (Ruslarla ilk temas 1919 Mayıs'ta, onların inisiyatifiyle olmuş, Albay Budiyeni delegasyonu Havza'da Mustafa Kemal Paşayla görüşüp, silâh ve para yardımı önermişti)

⁴ Bir kaynakta 4 kişiden bahsölunarak, birinin kadın olduğu yazılmıştır. (Mütercim veya daktilo olabilir)

- Bir süre sonra ilk geçici temsilci olarak Sovyetlerden Verbov isimli bir temsilci (Nevşirvanov'la birlikte) ve peşinden 4 Kasım 1920'de Upmal Angarsky isimli temsilci "Salâhiyyettar Mümessil-Müsteşar" görevi ile Ankara'ya gelmiştir.
- General Ali Fuat Cebesoy da Türk hükümetince Moskova'ya geniş yetkilerle Büyükelçi unvanı ile atanarak 21 Kasım 1920'de Moskova'da göreve başlamıştır.
- 2 Aralık 1920 tarihinde Ermenilerle Gümrü Antlaşması yapılarak onlarla sürmekte olan savaş durmuştur. (yeni Türk hükümetinin yabancılarla ilk yaptığı antlaşması bu olmuştur).
- 15 Aralık 1920'de Sovyetlerin Ankara'da mukim temsilcisi Budu Medivani görevine başlamıştır. (kayıtlarımızda "Salâhiyyettar Mümessil" denmektedir)*
- Gürcistan elçisi de Ocak 1921'de Ankara'da itimatnamesini sunmuştur.
- 27 Şubat - 12 Mart 1921 arası Londra'da Millî Hükûmeti temsilen Hariciye Vekili Bekir Sami Bey ile galip devletler yetkilileri arasında ilk resmî görüşmeler olan Londra Konferansı yapılmış, fakat hiç bir netice sağlayamamıştır. (Temsilcimiz kendi inisiyatifi ile İngiliz Başbakanı L. Loyd George, Fransız Başbakanı A. Briand ve İtalyan Hariciye Nazırı Kont Sforza ile birer anlaşma imzalamış ise de, dönüşünde Ankara hükûmeti bunları uygun bulmayarak reddetmiş ve Atatürk, Bekir Sami Beyi Hariciye Vekilliliğinden istifa ettirmiştir. Yerine Ahmet Muhtar Bey gelmiştir.)
- 1 Mart 1921'de Moskova'da Afganistan ile Türkiye arasında bir İttifak Andlaşması imzalanmıştır.
- 16 Mart 1921'de Sovyetler ile Moskova Andlaşması imzalanmış ve Gümrü Andlaşmasının yerine geçmiştir.
- Türkiye'nin güney doğusundaki Fransızlarla olan çatışmaların durdurulması her iki tarafca arzulandığından, eski Bakanlardan Franklin Bouillon Ankara'ya gönderilerek Millî Hükûmetle müzakereler yapmıştır.
- 13 Ekim 1921 tarihinde Kafkasya Federasyonu üyesi ülkelerle (Ermenistan, Gürcistan, Azarbeycan) bu kere sınırları belirleyen Kars Andlaşması imzalanmıştır.
- 20 Ekim 1921 günü ise Fransızlarla yapılmış temasların neticesi olan Ankara İtilâfnamesi (Anlaşması) imzalanmıştır. (Bu belge de Avrupalı eski düşman bir ülke ile Millî Hükûmetin ilk anlaşmasıdır.)
- 2 Ocak 1922'de Ankara'da Türkiye-Ukrayna dostluk ve işbirliği anlaşması imzalandı.
- 22 Mart 1922'de Londra'da toplanan Düvel-i İtilâfiye (Üçlü İtilâf-I. Dünya Harbi galipleri) Türkiye ile Yunanistan arasında mütareke ve barış

* Kayıtlarımızda 1937'ye kadar 5 kişi bu ünvanla görev yapmıştır. Ondan sonra "Büyükelçi"ler başlamıştır.

yapılmasını teklif ettilerse de, bizce uygun görülmedi; bizim şartlarımız onlarca kabul edilmedi, neticesiz kaldı.

- 11 Ekim 1922 Mudanya'da nihayet mütareke imzalandı.
- 1923 yılı artık Lozan Barışına giden müzarekeler ve konferans ile dolu geçti. (İsmet Paşa Dışişleri Bakanı olarak Başdelegemiz sıfatı ile 21 Kasım 1922'de ilk toplantılara heyetimizin başında katıldı, konferans 4 Şubat 1923'de kesildi, bilâhare 23 Nisan 1923'de heyetimiz tekrar giderek, konferansın ikinci kısmı başladı ve 24 Temmuz 1923 günü de Lozan Barış Andlaşması taraflarca imza edildi. Bir ay sonra da TBMM tarafından tasdik olundu.).
- 29 Ekim 1923'de Cumhuriyet ilân edildi ve 30 Ekim 1923 tarihinde İsmet Paşa ilk Başbakan olarak atandı. (Hariciye bir yıl uhdesinde kaldı)

Yukarıda özetlenen önemli dış siyaset gelişmeleri de teknisyenler düzeyinde Hariciye Vekâletinin faaliyetlerini hızlandırıp yoğunlaştırmasına ve teşkilâtlanmasını geliştirmesine yol açtı. Nitekim, yukarıda belirtilen yeni binaya geçiş yanı sıra Vekâletin siyasi işler, konsolosluk işleri, hukuk müşavirliği, şifre ve evrak, muhtelit hukuk işleri gibi birimleri oluşmuş bulunuyordu ve 30 Nisan 1921 tarihinde Suat Davaz Bey ilk Müsteşar olarak göreve başlamıştı. (Daha önce de 1920 Ekim başında Hikmet Bayur Bey Siyasi İşler Genel Müdürü "Umur-u Siyasiye Müdürü Umumisi" görevine getirilmişti).

TBMM Hükûmetinin böylece gittikçe organize olan Hariciye merkez teşkilâtı yanı sıra, yavaş yavaş dış teşkilâtı da kurulmuştu. Nitekim, Ağustos 1920'de Bakü'de Memduh Şevket Bey (Esental) ilk temsilci olarak göreve başlamıştı. Eylül başlarında ise Roma'da artık bir TBMM mümessili (Cami Bey -Baykurt-) bulunmaktaydı.

30 Ekim 1920'de Kâzım Bey Tiflis'de Millî Hükûmetin temsilcisi olarak görevinde bulunuyordu. Nihayet, aynı yıl Moskova'da (21 Kasım'da) General Ali Fuat Cebesoy, ilk Büyükelçimiz olarak itimatnâmesini sunmuştu⁵.

Henüz ufak bir kadro ile olsa dahi, Millî Mücadele Hükûmeti ilk Hariciye dış teşkilâtını 1920 yılında böylece oluşturmuş bulunmaktaydı.

O esnada Avrupa'nın belli başlı önemli merkezlerinde de ayrıca Osmanlı büyükelçilikleri Babıâli Hariciye Nezaretine muhatap olarak görev yapmaktaydılar.

İstiklâl Harbinin kalbi durumuna gelmiş olan Ankara'da, bu küçük tozlu ve çamurlu, sıtmalık Anadolu kasabasında da biryandan TBMM hükûmeti nezdinde yabancı diplomatik misyonların nüvesi oluşmaktaydı. Nitekim, ilk olarak Sovyetler 1920'de evvelce bahsedilen Verbov isimli temsilciyi Nevşirvanov adındaki yardımcısıyla Ankara'ya yollamışlar, hemen ardından 4 Kasım 1920'de Upmal Angarsky adlı Selâhiyetter Mümessil-müsteşar görevine başlamıştı. Onu bir ay kadar sonra gelen Budu Polikarp Gurgenov Medivani, Selâhiyetter Mümessil olarak -1920- 15 Aralık'da takip etmişti.

1921 Ocak başlarında Buhara'dan Mehmet Nazari isimli bir zat da, Buhara Fevkalâde I. Kasidi sıfatı ile Ankara'ya gelmişti. Onu, Gürcistan'ın elçisi Simeon Me-

⁵ Rusya'da Ekim 1920 de Tuapse'de şehbenderlik açılmıştı. (İran'da da Tebriz başşehbenderliği 1921'de faaliyete geçmiştir.)

divanı 8 Şubat 1921'de göreve başlayarak takip etti. Afganistan da aynı yıl Sultan Ahmed Han isimli büyükelçisini Ankara'ya göndermiş bulunuyordu. 1922'de de Azarbeycan'ın mümessili İbrahim Abilof Ankara'ya atanarak görevine başladı. Bu arada Fransa da Ankara itilâfnamesinin imzasından sonra Albay Muijen (Mougin) adında bir asker temsilciyi İstiklâl Harbi boyunca Ankara'da görevli olarak bulundurmuytu. (Bu şahıs, 1925'e kadar Ankara'da çalışmış, Atatürk'le dostluk ve diyalog kurmuş, generalliğe de yükselmiştir.)

Yukarıda görüldüğü üzere, 1920-22 arası yeni doğan genç devletin bir Hariciye kadrosu ile bir de ufak yabancı kordiplomatik grubu oluşmuş bulunuyordu. (1923 Mayıs'ında Bulgaristan'ın mümessili General Markof için de agreman Ankara'dan verilmiştir. TBMM yine o sırada Bükreş'e temsilci başkonsolos atamıştı).

İstanbul'da ise henüz Osmanlı İmparatorluğuna muhatap yabancı devletler büyükelçilikleri bulunmakta idiler ve bunlar 29 Ekim 1923'de Cumhuriyetin ilânından sonra yeni Türk devletinin çağrılarına rağmen Ankara'ya gelmekte hayli ayak dirmişlerdir.

İstanbul'daki elçiliklerle yeni Cumhuriyet Hariciyesinin temaslarını sağlamak üzere Ankara hükümetince "Dersaadet (İstanbul) Murahhaslığı (Temsilciliği)" adı ile eski Hariciye Nezareti binasında çalışan bir büro kurulmuş ve başına da ilk hükümetin önemli vekillerinden Adnan Bey (Adıvar) getirilmişti. O sırada İstanbul'daki İngiliz, Fransız, İtalyan misyonları birinci dünya harbi sonundan beri "yüksek komiserlik" unvanını taşımaktaydılar. Bunların normal büyükelçilik adını tekrar almaları Lozan Andlaşmasının hükümetlerince tasdikinden sonra, tekrar normal diplomatik ilişki düzenine geçilmesini takiben olmuştur. Bu husus da onların tasdik işlemini bitirerek onay belgelerinin andlaşmaya göre Fransa Dışişleri Bakanlığına tevdi ile Lozan'ın yürürlüğe girmesi üzerine, 1924 yılı içinde mümkün olmuştur. Aynı yıl Nisan ayından itibaren İstanbul'daki Amerikan temsilcisi Amiral Bristol, İtalyan temsilcisi Montagna ve Romen elçisi Filality sırası ile Ankara'ya geçici gelmişler, fakat Atatürk sadece Romen elçisini kabul ile güven mektubunu almıştır. Haziran ayında gelen İstanbul'daki Alman elçisi Nadolny de Ankara'da Cumhurbaşkanlığı tarafından kabul ile güven mektubunu sunmuştur. İngiltere uzun süre Ankara'ya taşınma konusunda muhalefet etmiş ve diğer ülkeleri de bu yolda cephe oluşturmaya teşvik etmiştir. Bunu yaparken, görünüşte Ankara'nın bina ve diğer yaşam koşulları açısından henüz yetersiz olduğu gerekçesi kullanılmakta ise de, aslında yeni Cumhuriyetin başkentini İstanbul'a nakletmek zorunda bırakılması ve ayrıca İstanbul'daki Halifelik makamı taraftarlarının belki bir siyasî hareketle Mustafa Kemal rejimini devirmesi ihtimali gibi politik mülâhazalar ve boş umutlar da rol oynamıştı. Tabiatıyla Hariciyenin Ankara'da, fakat bir çok devlet temsilciliklerinin İstanbul'da bulunması garip bir durumdu ve Türk hükümeti için bir sıkıntı sebebi idi.

1925 yılı Ocak ayı itibariyle Türkiye'de büyük çoğunluğu henüz İstanbul'da diplomatik temsilciliği bulunan ülkeler şunlardı: Büyükelçilik seviyesindeki temsilcilikler; İngiltere, Sovyetler, Fransa, İtalya, Amerika, Japonya, Almanya ve İran olup,

elçi veya mümessil bulunduran devletler de Lehistan (Polonya), Yunanistan, Belçika, Yugoslavya, Çekoslovakya, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan, Afganistan, İspanya, İsveç, Danimarka ve Felemenk (Hollanda) idiler.

Böylece, mevcut 22 devletten sadece Sovyetler ve Afganistan elçiliklerini Ankara'ya yerleştirmiş bulunmaktaydı. Türk hükümeti bu durumu yoluna koymak için Ankara'da elçiliklere arsa göstermek ve bunları bağışlamak formülünü kullandı.

Gerçekten de yerleşim sorunu Ankara için zor bir problemdi. İlk yıllar Ulus'da Taşhan denilen basit bir otelden gayri yabancılar için barınacak doğru dürüst bir mekân yoktu. Hazır ev satın alınsa bile bunların bir elçilik amaçlarına uygun olan nitelikte bulunmaları imkânsızdı. Meselâ Ankara'ya ziyarete gelmiş olan Amerikan temsilcisi kendini getiren vagona yatıp kalmıştı. Daha sonraları arsa edinmiş bulunan Alman büyükelçiliği, inşaatı bitinceye kadar tahtadan yapılmış büyük baraka tipi birkaç mekânda barınmıştı.

Esasen aynı sıkıntılar başından beri yeni devlet ricalimiz için de sözkonusu olmuştu. Mustafa Kemal Paşa Heyet-i Temsiliye başkanı olarak ilk Ankara'ya geldiğinde (27 Aralık 1919) bir süre Keçiören'e giden yoldaki Ziraat Mektebi (şimdiki Meteoroloji Genel Müdürlüğü) binasında maiyeti ile kalıp çalışmış, daha sonra Ankara tren istasyonundaki bugün müze olmuş küçük binada (Direksiyon binası) kalarak çalışmış, bilâhare de Ankara Belediyesi 1921 yılı baharında Çankaya'da taştan bir bağ evi olan "Kasaboğlu Köşkü" denilen basit binayı satın alarak Gazi Mustafa Kemal Paşaya hediye etmiş ve orası Riyaset-i Cumhur Köşkü olarak 1932 yılına kadar kullanılmıştı. (Bugünkü Çankaya Köşkünün bahçesindeki sivri kuleli müzedir ve hayli değişikliklerle bugünkü şekline sokulmuştur).

Yukarıda görülen şartlardaki Ankara'ya taşınma problemi aylar geçtikçe yavaş yavaş çözüme doğru yol almaya başlamıştı. Türk hükümeti temsilciliklerin Ankara'da bulunmasına özel bir önem vermiştir. Meselâ 1921'de Afganistan elçiliğinin kuruluşunda bayrağı Mustafa Kemal Paşa bizzat çekmiştir. Tabiatıyla bunda Afgan milletine olan yakınlık da rol oynamıştır. Ayrıca, İran Büyükelçiliğinin temelini atma töreninde Başbakan İsmet İnönü, bizzat bulunmuştur. 1926'da yeni inşaatı biten Sovyet elçiliğinde 19 Nisan akşamı verilen açılış resepsiyonuna Cumhurreisi Gazi Paşa bizzat katılmıştır.

Böylece, müsbete doğru gidiş artık başlamış ve Ankara'daki mukim misyonlar Sovyetler, Afganistan, Polonya ve Yunan temsilcilikleri olarak dörde çıkmış, İstanbul'da ise Mısır'ın da katılması ile daha 19 misyon bulunmaktaydı. Ancak, bazıları Ankara'da arsa veya bina edinme yolundaydılar. Nitekim, 1926 içinde Arnavutluk, Çekoslovakya ve Mısır ile Belçika da gelerek 8 mukim misyon olmuştur. İstanbul'da ise 16 misyon kalmaya devamdadır.

1927 yılına bakıldığında Türkiye'deki yabancı misyonların Ankara'ya daha çok yerleştikleri ve İstanbul'dakilerin de ev kiralarak sık sık gelmeye başladıkları, inşaatlarını yaptırıldıkları görülmektedir. 1927'de Türkiye'deki yabancı diplomatik misyonlar sayısı da artarak 27'ye çıkmıştır. Dökümü şöyledir:

<u>(Büyükelçilikler)</u>	<u>(Elçilikler)</u>	<u>(Maslahatgüzarlar)</u>
Almanya	Afganistan	Irak
A.B.D.	Arnavutluk	İsviçre
Fransa	Avusturya	Polonya
Japonya	Bulgaristan	
İngiltere	Belçika	
İtalya	Çekoslovakya	
İran	Danimarka	
Sovyetler Birliği	Hollanda	
	İspanya	
	İsveç	
	Macaristan	
	Mısır	
	Romanya	
	Yugoslavya	
	Yunanistan	
	Vatikan	

Yukarıdakilerin çoğunluğu artık Ankara'ya gelmişler, bazısının inşaatı da sürmekteydi. İstanbul'da İngiltere, İtalya, Fransa ve daha birkaç devlet kalmış durumdaydı. Ancak, bunların da taşınma hazırlığı nedeniyle normal olarak büyükelçileri de daha önceden Ankara'da güven mektuplarını Reisicumhura sunmuş bulunuyorlardı. (1927 de İstanbul'daki Murahhaslık-Hariciye Büromuz-artık kapanmış, her 14 Ankara'da Vekâlette görülmekteydi).

Diğer taraftan, Türkiye Cumhuriyeti dışarıda yeni rejimin temsilci sayısını artırıyor ve Osmanlı İmparatorluğundan devralınmış büyük merkezlerdeki büyükelçiliklerine atamalar yapmış bulunuyordu.

Daha önce bahsedilen Moskova'daki ilk büyükelçiliğe (1920 Kasım) ve Kafkasya'da Bakü ve Tiflis'te ilk temsilcilikler olarak atamalar yapılmıştı. Bunlara ilâveten Afganistan'a atanmış yeni elçimiz Fahrettin Paşa (Türkkan) Kâbil'de 1922 Haziran sonlarında göreve başlamış idi. Roma'da 1920 Eylülünden beri mevcut mümessillik 1923 Ağustos sonlarında elçiliğe çevrilmiştir. Paris'de de 1921'den beri bulunan TBMM hükümeti mümessilliği 1925 Şubat'ında Cevad Beyin Büyükelçi olarak iltimatname sunması ile normal seviyesine gelmiştir. Böylece, sayılan yerlerde zaten bir süredir misyonlar çalışmakta idiler.

Ayrıca, Cumhuriyetin ilânı sıralarında ve ertesi yılda ise Türkiye'nin diğer dış temsilciliklerinin faaliyete geçiş durumları ve ilk görevlilerin işe başlayışları şöyle idi:

— Atina:	1923 Kasım	Nebil Bey (Batı)-Maslahatgüzar
— Berlin:	1924 Ekim	Kemalettin Sami Paşa-Büyükelçi
— Bern:	1923 Haziran	Ahmet Rüşdü Bey (Demirel)-D.Maslahatgüzar

— Brüksel:	1924 Ağustos	Enver Bey-D.Maslahatgüzar
— Budapeşte:	1924 Mayıs	Hüsrev Bey (Gerede)-Elçi
— Bükreş:	1923 Mayıs	Cevad Bey-Mümessil
— Londra:	1924 Ocak	Yusuf Kemal Bey (Tengirşek)-Mümessil
— Madrid:	1924	Mukbil Bey-Maslahatgüzar
— Sofya:	1923 Mayıs	Enver Bey-Başkonsolos (İspanya BE.içinde)
— Stockholm:	1923	Lâyık Mukbil Bey-Maslahatgüzar
— Tahran:	1923 Şubat	Muhiddin Paşa-Büyükelçi
— Varşova:	1924 Haziran	İbrahim Tâli Bey-Elçi

1923-24 (ve biraz öncesi) Türkiye'nin konsüler misyonlarının ise yeniden faaliyet kararı veya atanmaların göreve başlayışları itibariyle şöyle olmuştur:

Başkonsolosluklar	Konsolosluklar	Konsolos Vek.
(Başşehbenderlik)	(Şehbenderlik)	(Şehbender Vekilliği)
Londra-Aralık 23	Burgaz-Ocak 24	Paris-Ocak 24
Berlin-Ağustos 24	Filibe-Şubat 23	Tahran-Mayıs 24
Marsilya-Şubat 23	Cenevre-Temmuz 24	Roma-Nisan 24
Urümiye (Rızaiye) 24	Cenova-Aralık 23	Kahire-Şubat 24
Horasan-Ocak 24	Trieste-Aralık 23	Adakale (Müdüriyeti)
Milâno-Ekim 24	Varşova-Eylül 24	1923'de kuruldu, fakat çalışmadı.
Tebriiz-1921		
Budapeşte-Eylül 24	Bükreş-Şubat 24	
Moskova ve Kazan-Ağustos 22	Köstence-Mayıs 24	
Batum-Şubat 21	Ahıska-Temmuz 22	
Tiflis-Mayıs 24	Bakü-Nisan 24	
Atina-Pire-Mart 24	Erivan-Haziran 24	
Selânik-Kasım 23	Gümrü-Ekim 21	
	Novorosisk-Aralık 22	
	Tuapse-Ekim 20	
	Belgrad-Aralık 24	
	Gümülcine-Ocak 24	

1924 yılındaki Hariciye Vekâleti merkez teşkilâtında ise Vekil (önce İsmet Paşa, sonra Şükrü Kaya) altındaki bürokratlar ve birimler: Müsteşar (ve Hususi Kalemi), Siyasi Müşavir, Umuru Siyasiye Müdürü ve Umumiliği (ve şubeleri), Umuru Şehbenderi ve Ticariye Müdürü Umumiliği (ve şubeleri), Teşrifat Müdürü Umumiliği, Umuru İdariye Müdürü Umumiliği (ve şubeleri), Matbuat Müdürü Umumiliği (ve şubeleri)

ile Şifre Kalemî, Zat İşleri Müdürlüğü, Evrak Müdürlüğü, Levazım Müdürlüğü şeklinde organize edilmiş ve temel birimlerin artık yerleştiği göze çarpıyordu. Takip eden ilk yıllardaki iç ve dış teşkilât durumu biraz daha gelişerek şu şekli aldı: (1925-26)

(İç Teşkilât)

— Hariciye Vekili (Mart 1925'den itibaren Dr.Tevfik Rüştü-Aras-vekil oldu ve 13 yıl boyunca devam etti.)

— Hususi Kalem Müdürlüğü

— Müsteşar

— Hususi Kalem Müdürlüğü

— Umuru Siyasiye Müdürü Umumiliği (4 Şube)

— Umuru Şehbenderi ve Ticariye Müdürü Umumiliği (2 Şube)

— Teşrifat Müdürü Umumiliği

— Tabiyet ve Umuru Hukukiyeyi Muhtelite Müdürlüğü (2 Şube)

— Memurin ve Sicili Ahvaliye Müdürlüğü

— Siyasî Müşavirlik-Baş Muavin-Muavin

— Heyet-i Müşavere

— Başhukuk Müş.,

— 2 Hukuk Müş.

— Şifre Müdürlüğü

— Evrak Müdürlüğü

— Daireyi Levazım Müdürlüğü

(Dış Teşkilât):

İngiltere'de:

Londra Büyükelçiliği, Londra 1. Sınıf Şehbenderliği, Liverpool Şehbenderliği, Kıbrıs Şehbenderliği

Fransa'da:

Paris Büyükelçiliği, Paris Şehbenderliği, Marsilya Baş Şehbenderliği, Nis Şehbender Vekilliği

İtalya'da:

Roma Büyükelçiliği, Roma Şehbender Vekilliği, Milâno Şehbenderliği, Cenova Şehbenderliği, Rodos Şehbenderliği, Triyeste Şehbender Vekilliği, Bari Şehbender Vekilliği, Palermo Şehbender Vekilliği

Almanya'da:

Berlin Büyükelçiliği, Hamburg Baş Şehbenderliği, Münich Şehbenderliği

Rusya (Sovyetler)'da:, Moskova Büyükelçiliği, Moskova Şehbenderliği, Odesa Baş Şehbenderliği, Batum Şehbenderliği, Bakü Şehbenderliği, Erivan Şehbenderliği, Gümrü Şehbenderliği, Tiflis Başşehbenderliği

İran'da:

Tahran Ortaelçiliği, Tahran Şehbender Vekilliği, Urumiye Başşehbenderliği, Tebriz Şehbenderliği, Kirmanşah Şehbenderliği, Reşt Şehbenderliği, Hamedan Şehbenderliği, Culfa Şehbender Vekilliği

Lehistan'da (Polonya):

Varşova Elçiliği, Varşova Şehbender Vekilliği, Danzig Şehbenderliği

Romanya'da:

Bükreş Büyükelçiliği, Bükreş Şehbender Vekilliği, Köstence Şehbenderliği, Kalas Şehbenderliği

İsviçre'de:

Bern Büyükelçiliği, Cenevre Şehbenderliği

Yunanistan'da:

Atina Elçiliği, Atina-Pire Başşehbenderliği, Selânik Şehbenderliği, Gümölcine Şehbenderliği, Midilli Şehbender Vekilliği, Korfu Şehbender Vekilliği

Afganistan'da:

Kâbil Elçiliği

Macaristan'da:

Peşte Büyükelçiliği, Peşte Şehbender Vekilliği

Avusturya'da:

Viyana Elçiliği, Viyana Şehbender Vekilliği

Çekoslovakya'da:

Prag Elçiliği, Prag Şehbender Vekilliği

Sırbistan'da:

Belgrat Elçiliği, Belgrat Şehbender Vekilliği, Üsküp Şehbenderliği

Mısır'da:

Kahire Elçiliği, İskenderiye Başşehbenderliği

Arnavutluk'da:

Tiran Elçiliği, Avlonya Şehbenderliği

Japonya'da:

Tokyo Maslahatgüzarlığı

İsveç'de:

Stockholm Maslahatgüzarlığı

İspanya'da:

Madrid Maslahatgüzarlığı, Barselona Şehbenderliği

Hollanda'da:

Lahey Maslahatgüzarlığı, Amsderdam Şehbenderliği

Belçika'da:

Brüksel Maslahatgüzarlığı, Anvers Şehbenderliği.

Danimarka'da:

Kopenhag Maslahatgüzarlığı

Bulgaristan'da:

Sofya-Başkâtip-Mümessil Vekillliği, Sofya Şehbenderliği, Filibe Şehbenderliği, Varna Şehbenderliği, Burgaz Şehbenderliği.

1926-27 yıllarında, merkez teşkilâtında evvelce verilmiş birimlerin yanısıra, Umuru İdariye Müdürü Umumiliği, Matbuat Müdürü Umumiliği (Matbuat Şubesi ve Neşriyat Şubesi) ile ayrıca Heyeti Mütercime birimleri kurulmuştur.

1927 Haziran ayında Cumhuriyet Hariciyesi teşkilâtına dair ilk yapılmış kapsamlı hukukî düzenleme olan 1154 sayılı Kanun kabul edilerek Temmuz ayında yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun metni (daha sonraki yıllarda uğradığı değişiklikler de işaretlenmiş olarak) şöyle bulunmaktaydı:

İlk Hariciye Vekâleti Teşkilat Kanunu

Kanun No: 1154

Kabul Tarihi: 25 Haziran 1927

Madde 1 — Hariciye Vekâleti memurları berveçhi âti üç sınıftan mürekkeptir.

- 1- Meslek memurları,
- 2- İdarî memurlar,
- 3- Mütéhassıslar.

Madde 2 — (3312 sayılı kanunun 3. maddesi ile değiştirilmiştir.) (1938'deki yeni Teşkilât K.)

Değişmeyen kısımlar aşağıdadır:

Meslek memurlarının ihraz edecekleri meratip ile tâyin ve terfileri kararname ile icra edilir. Terfi; meratip cetvelleri her sene Haziran ve Kânunu Evvel ayları zarfında tanzim olunur.

Elçiler, hükümetçe görülecek lüzum üzerine meslek haricindeki zevattan dahi intihap edilebilirler.

Madde 3 — (3312 sayılı kanunun 4. maddesi ile değiştirilmiştir).

Madde 4 — (3656 ve 4598 sayılı kanunlarla kaldırılmıştır).

Madde 5 — Meslek memurlarının resen memuriyete tâyinleri âmirlerinden lâakal ikisinin son mertebe esnasında ehliyet ve liyakatları hakkında tahriri hüsnü şahadetlerle Vekâletin takdirine vabestedir. Şukadar ki bunlardan muayyen müddeti hizmeti mütevaliyen aynı mahalde ve aynı âmir maiyetinde geçirmiş olanlar için yalnız o amirin hüsnü şahadetiyle iktifa olunur.

Âmirlerinden lâakal üçünün tahriri ışı ve Vekâletin inzıamı reyî ile ademi ehliyet ve liyakatları sabit olanlar re'sen memur tâyin edilemez ve sicillerine ılsuretle şerh verilir. Üç âmirden hüsnü şahadet alamayan bir defa da Vekâlet nezdinde tecrübeye tabi tutulması hakkında verilecek kararın bu tecrübeye müstenit olması lâzımdır. Resen memur olamayan bu gibi memurlar Vekâletçe idarî memurlar sınıfına nakledilirler.

Meslek memurları hukukları mahfuz kalmak şartile ledelicap idarî memurlar sınıfında istihdam olunabilir.

Madde 6 — İdarî memurlar üçüncü maddede zikredilenlerden gayri memuriyetlerde müstahdem memurlardan mürekkep olup talimatnamei mahsusı mucibince Türkçe ve Fransızca lisanları ile mevadi saireda bilimtihan tâyin olunurlar.

Madde 7 — Mühassıslar hukuk müşavirliğile, tercüme ve arşivistlerden mürekkep olup talimatnamei mahsusuna tevfikân Türkçe ve Fransızca lisanlarıyla mevaddi sairedan bilimtihan tâyin olunurlar. Mütercimler yalnız Türkçeden ve tercüme ile mükellef bulunacakları lisanlardan imtihan olunurlar.

Madde 8 — İdarî sınıfta bulunan memurlarla mühassıslar ikinci maddede muharrer şeraite tevfikân arzu ederlerse Hariciyede mesbuk müddeti hizmetlerinin nısfına tekabül eden mertebe ile meslek memurları sınıfına naklolunabilirler.

Madde 9 — (Bu madde 3656 ve 4595 sayılı kanunlarla kaldırılmıştır).

Madde 10 — Mahallî memuriyetlerinde ipkalarında Vekâletçe bir zarureti mahsusı mevcut olmadıkça ecnebî memleketlerdeki memurlar nihayet dört senede bir kere merkezde mertebelerine muadil bir vazifeye nakil ve yerlerine merkezde en ziyade kalmış muadil memurlar sırasıyla tâyin ve izam olunurlar.

Madde 11 — (Bu madde 5434 sayılı kanunla kaldırılmıştır).

Madde 12 — Siyasî, idarî ve sıhhi sebeplerden dolayı memurların nakil ve tahvillerine Hariciye Vekâleti selâhiyettardır.

Madde 13 — Hariciye memurları evlenmeden evvel Vekâletin muvafakatını ıstihsale mecburdurlar. Bu mecburiyet hilâfında hareket edenler müstafî addolunurlar ve bir daha Hariciye hizmetinde istihdam edilemezler.

Madde 14 — Elçilik ve şebhenderlik memurları azimet ve avdet müddetleri harîç olmak üzere senede bir ay mezuniyet alabilirler. Elçiler için bu müddet iki aya kadar temdit edilebilir. Senelik mezuniyetin ikisini cemetmek caizdir. Ziyadesi sakit olur. Mezuniyetten istifade zamanlarının tâyini Vekâlete aittir.

Azimet ve avdet müddetleri Hariciye Vekâleti tarafından tanzim olunacak bir cetvel ile tesbit edilir.

Madde 15 — Senelik mezuniyetten mada azimet ve avdet müddetleri hariç olmak ve yekûnu senede onbeş günü tecavüz etmemek üzere Elçilik memurları ile şehbenderlerle hasbelicap Vekâletten, ahvali müstacelede elçi tarafından Vekâlete malûmat verilerek mahallî memuriyetlerinden infikâka ruhsat verilebilir. Şehbenderlik memurları da âmirleri tarafından Elçilik veya maslâhatgüzarlığa malûmat verilmek üzere balâdaki müddet zarfında mezunen infikâk edebilirler. Elçiler Vekâletten müsaade almak şartile hususatı zatiyeleri için bu mezuniyetten istifade edebilirler.

Bu gibi mezuniyetler senede onbeş günü tecavüz ettiği takdirde fazlası senelik mezuniyetlerden tenzil olunur.

Madde 16 — 17 — (Bu maddeler 4991 sayılı kanunla kaldırılmıştır).

Madde 18 — Memaliki ecnebiyedeki memurlardan hastalığa dıçar olanlara Elçilikçe veya Şehbenderlikçe tanınmış mahallî tabiblerin raporlarına müsteniden Vekâlet tarafından Memurin Kanunu mucibince muktazi mezuniyet verilebilir.

Madde 19 — (Bu madde 4991 sayılı kanunla kaldırılmıştır).

Madde 20 — Elçilerle şehbenderlerden ve maiyetlerinden muharebe vukuu veya esbabı mucbire zuhuru ile bilâ ihtiyar bulundukları memuriyeti terk ve tadil veya mezenen mahallî aharda edundukları esnada işbu ahvali fevkalâde ilcaatle mahallî memuriyetine avdet edemiyenler Vekâletin emri tahtında addolunarak maaş ve tahsisatlarını merkez memurları misillü alırlar.

Madde 21 — İşbu kanunda icrası doğrudan doğruya makamı Vekâlete tevdi edilen hususat ile Elçilerden maada memuriyete taallâk eden bilcümle ahkâm ve intihap ve inzibat muamelâtı Vekâlet Müsteşarının riyasetinde Müdürî Umumilerle Memurin Müdürinden mürekkep İnzibat Komisyonu marifetiyle icra edilir. Bu komisyon kararlarının icrası makamı Vekâletin tasvibine muallaktır.

Madde 22 — Bu kanun neşri tarihinden üç ay sonra muteberdir.

Madde 23 — Bu kanunun ahkâmını icraya Hariciye Vekili memurdur.

İşbu kanun Resmî Ceridenin 17 Temmuz 1927 tarihli ve 635 Numaralı nüsha-siyle neşrolunmuştur.

3 — Türk Diplomasisinin altın çağı: 30'lu yıllarda Atatürk'ün dış politikası.

İstiklâl Harbi, istilâcî düşmanın mağlup edilerek Türkiye topraklarından kovulması mücadelesi olup, ardından sağlanan Lozan Barışı (24 Temmuz 1923) yeni devletin uluslararası alanda kişiliğinin, haklarının ve sınırlarının tasdiki, Cumhuriyetin ilânı da (29 Ekim 1923) genç Türkiye'nin artık benimseyeceği yönetim şekli ve iç siyasî rejiminin ilânı olayıdır şeklinde özetlenebilir.

1923-30 arasını ise genç devletin ve yeni müesseselerinin oturması, uzun süren harplerden sonra (1911-23 arasındaki Trablusgarp harbi, Balkan harbi, Cihan harbi ve İstiklâl harbi peşpeşe gelmişti) Türk milletinin artık soluklanma ve yarala-

rını sarma dönemi sayılabilir şeklinde özetleyebiliriz. Mamafih, bu dönemde de bir takım iç ve dış sorunlar ve başağrıları yaşanmıştır. Fakat, özellikle, Atatürk İnkılapları dediğimiz büyük ve köklü sosyo-politik değişimler, bu kısa dönemin en göz alıcı özelliğidir.

Cumhuriyetin ilânından az önce Ankara'nın başkent oluşu (15 Ekim 1923) ve az sonra Hilâfetin kaldırılması (1924) Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası isimli muhalefet partisinin kuruluşu (1924) ve kapatılması (1925), doğu'da Şeyh Said olayı ve bastırılması (1925), Cumhurreisi Gazi Paşa'ya İzmir'de suikast (1926) tertibinin ortaya çıkarılışı ve muhakemesi, 1926'da Musul meselesinin lehimize sayılmayacak oyunlu çözümü, yeni devletimizi hayli meşgûl eden sorunlar olmuştur.

Bu gelişmeler yurt sathında ve millet hayatında yer alırken, bir yandan da kurulan yeni müesseseler boy atmakta, kök salmaktaydı. Millet çoğunluğuna yeni bir ruh, yeni bir kişilik gelmiş, bunlara paralel olarak Hariciye teşkilâtı ve faaliyetleri de artık yerliyerine oturmakta, personel ve yer ihtiyacı da gereken şekilde düzene konmaktaydı. Nitekim, 1927'de ilk Hariciye Vekâleti Teşkilât Kanunu (No: 1154) ile bu hizmet artık tam bir kariyer görünümü alırken, 1928 (Mayıs'da) Vekâlet kendisi için inşa edilmiş, o zamanlarda yeterli ve görkemli ilk binasına da taşınarak, nihayet münasip bir yere kavuşmuştu (1952'ye kadar kullanılan bu bina, sonra Gümrük ve Tekel Bakanlığı olmuş, şimdi ise Kültür Bakanlığı yapılmıştır). Bugünkü Opera binası karşısında (ve eski adıyla Hergele Meydanı denilen mahalde) olan bu bina çok tarihî bir döneme tanıklık etmiştir. Atatürk'ün dünyadaki itibarına dayanan ve damgasını bastığı çok aktif dış politikamız, gayet yetenekli yöneticiler ve ekipleriyle yürütülmüş ve çok başarılı bir ilk dönemden (1930-38) sonra, Atatürk'ün vefatını (10 Kasım 1938) takiben, dünya ufkunda iyice toplanan savaş bulutlarının getirdiği II. Dünya Harbi (1939-45) bâdiresi de yeni Reiscumhur İsmet İnönü'nün dikkatli, otoriter ve ince manevralara dayanan politikasıyla Türkiye için bir felâket getirmekten atlatılırken, bütün diplomatik gayretler ve faaliyetlerin icrası bu binadan yürütülmüştür.

1950 yılında Türk siyasi hayatındaki demokratikleşme ve çok partili rejim (1946) sonucu, Demokrat Parti iktidara gelmiş -27 Mayıs- ve 1950'de kurulan yeni hükümetin başkanı Başvekil Adnan Menderes, Hariciye'yi de yanbaşında görmek istediğinden, Ulus'daki Başvekkâlet (bugünkü Maliye Bakanlığı) binasından taşınarak, Bakanlıklar semtindeki halen de kullanılan Başbakanlık (inşaatı Gümrük-Tekel Bakanlığı olarak yapılmış) binasına geçmiş, Hariciye de bu yeni binanın bir kanadına taşınmış-Eylül 1952- ve yaklaşık 35 sene kadar orada çalışarak, zamanla yetmediğinden, önce bir (Kavaklıdere'de) sonra ikinci (Meşrutiyet caddesinde) ek binalar da hizmete girmiştir. (1992 de sadece Tandoğan Ek binası haline gelmiştir) Bir de TİKA-Türk işbirliği ve Kalkınma Ajansı-için Kocatepe'de Ek bina vardır).

1930'lar başındaki, az sonra bazı önemli icraatına çok özetle değinilecek Türk dış politikasını yürütmeyi omuzlamış Hariciye Vekâleti iç teşkilâtı, üst yapısı ile alt kademe ve memuriyetleriyle, şöylece belirlenmişti:

Hariciye Vekâleti Teşkilâtı
(1930)

- Vekil
- Hususi Kalem Müdürlüğü
- Müsteşar
- Hususi Kalem Müdürlüğü: Müdür, Mümeyyiz, Başkâtib
- Şifre Müdürlüğü: Müdür, Mümeyyiz, Başkâtib (3 tane)
- Hukuk Müşavirliği: Başhukuk Müşaviri, Hukuk Müşaviri (3 tane), Hukuk Başmuavini, Hukuk Muavini (2 tane), Hukuk Mümeyyizi, Hukuk Başkâtibi (2 tane)
- Birinci Daire Umumî Müdürlüğü: Umumî Müdür, 1. inci Şube Müdürü, Mümeyyizi, Başkâtibi, 2. inci Şube Müdürü, Mümeyyizi, Başkâtibi
- İkinci Daire Umumî Müdürlüğü: Umumî Müdür, 1. inci Şube Müdürü, Mümeyyizi, Başkâtibi
- Üçüncü Daire Umumî Müdürlüğü: Umumî Müdür, 1. inci Şube Müdürü, Mümeyyizi, Başkâtibi, 2. inci Şube Müdürü, Mümeyyizi, Başkâtibi
- Siyasî Müşavirlik: Siyasî Müşavir, Siyasi Müşavirlik Kalemi Müdürü, Mümeyyizi, Başkâtibi
- Protokol Umumî Müdürlüğü: Umumî Müdür, Umumî Müdür Muavini, Başkâtib
- Zat İşleri Müdürlüğü: Müdür, Sicil Mümeyyizi, Tahakkuk Mümeyyizi
- Ticaret İşleri Müdürlüğü: Müdür, Mümeyyiz, Başkâtib
- Konsolosluk İşleri Müdürlüğü: Müdür, Birinci Şube Mümeyyizi, Başkâtib, İkinci Şube Mümeyyizi
- İstihbarat Müdürlüğü: Müdür, Mümeyyiz, Başkâtib
- Müfettişler: Müfettiş
- Evrak Müdürlüğü: Müdür, Hazinei Evrak Müdürü, Kayıt Kalemi Mümeyyizi, Dosya Kalemi Mümeyyizi, İrsalât Başkâtibi, Hazinei Evrak Başkâtibi
- Levazım Müdürlüğü: Müdür
- Matbuat Umumî Müdürlüğü: Umumî Müdür, Birinci, İkinci ve Üçüncü Şubeler ve Mütercimler (13 tane)

1930 yılında Dış Teşkilât: (Diplomatik Misyollarımız):

<u>Büyükelçilikler</u>	<u>1. Sınıf Elçilikler</u>	<u>2. Sınıf Elçilikler</u>	<u>Maslahatgüzarlar</u>
— Berlin	— Atina	— Belgrad	— Nankin
— Londra	— Bern	— Bükreş	— Brüksel
— Kâbil	— Kahire	— Madrid	— Stokholm
— Moskova	— Peşte	— Rio-dö-Janeyro	— Lâhey
— Paris	— Sofya		— Prag

— Roma	— Viyana	— Tiran
— Varşova		— Riga
— Tahran		
— Tokyo	— Yemen ve Hicaz Siyasi	
— Vaşington	Mümessilliği (Başkonsolos)	

(Konsüler Misyonlarımız):

Başkonsolosluklar	1. Sınıf Konsolosluklar	2. Sınıf Konsolosluklar	Muavin Konsolosluklar
— Atina-Pire	— Amsterdam	— Anvers	— Bari
— Bağdat	— Barselon	— Avlonya	— Belgrad
— Berut	— Bakû	— Erivan	— Cenevre
— İskenderiye	— Berlin	— Batum	— Kahire
— Marsilya	— Burgaz	— Filibe	— Leninakan
— New-York	— Cenevre	— Gümülcine	— Midilli
— Tebriz	— Hamburg	— Kalas	— Napoli
— Tiflis	— Halep	— Kıbrıs	— Nis
	— Köstence	— Kermanşah	— Prag
	— Kudüs	— Londra	— Reşt
	— Moskova	— Milâno	— Sofya
	— Odesa	— Rumiye	— Varna
	— Paris	— Rodos	
		— Selânik	
		— Şam	

Yeni Türk diplomasisinin altın çağı denebilecek (1930-38 arası), Atatürk'ün önderliğinde, yakın ilgisi ile ve onun dünyadaki yüksek itibarının da etkisinde yürütülmüş dış politikanın ana hatları ile bellibaşlı önemli olaylar şöylece özetlenebilir:

Atatürk'ün izlediği dış politikanın birinci ve temel prensibinin “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” şeklindeki ifadesi herkesin malûmudur. Büyük Önderimiz kendisinden de sonra devam ettirilen aynı çizgiyi belirleyen bu sözlerini 20 Nisan 1931 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkasının Umumi Reisi olarak seçim dolayısıyla millete beyannamesinde formüle ederek “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh için çalışıyoruz” şeklinde ifade etmiştir.⁶

⁶ Atatürk'ün çok işlenmemiş, fakat en önemli görüşlerinden birisi de dış politikada hayalci değil, gerçekçi olunmasıdır. Bunu, “millî siyaset” olarak şöyle ifade etmiştir: “Hududu milliyemiz dahilinde, herşeyden evvel kendi kuvvetimize müsteniden muhafazai mevcudiyet ederek, millet ve memleketin hakiki saadet ve umranına çalışmak... Alelittak türlü emeller peşinde milleti işgal ve ızrar etmemek... Medenî cihandan, medenî ve insanî muameleye ve mütেকabil dostluğa intizar etmektir”.

İkinci prensip olarak Atatürk, eski düşmanlıkları sürdürmeyerek bilâkis bu gibi ülkelerle geçmişi unutup, sağlam ve yapıcı dostluk bağları kurmayı benimsemiştir. (Nitekim, Yunanistan ve İngiltere ile olan ilişkiler bu prensip ışığında en üst düzeyde geliştirilmiştir.)

Üçüncü prensibinde Büyük Önderimiz, bölgede doğu ve batıdaki komşumuz devletlerle çok taraflı paktlar ve ortak işbirliği yapılması konusuna önem vermiştir. (Balcan Antantı ve Saad-abad Paktı bu prensibin bir uygulanmasıdır)

Yukarıda özetle ifade olunan prensiplerin 1930'lu yıllardaki uygulamalarının o dönemlerin harici siyasetimizi yansıtan belli başlılarını, aşağıda verilmiş olaylarda görmek kabildir:

— 1930 yılında Yunan Başvekili Venizelos Türkiye'yi ziyaretle; hükümetle müzakereler yapmış, bazı anlaşmalar imzalamış, Atatürk'le dostane bir görüşme yapmıştır.

— 1931'de Başvekil İsmet Paşa Atina'ya resmî ziyarette bulunmuştur.

— 1932 yılı 25 Nisanda Başvekil İsmet Paşa, Karadeniz yoluyla Moskova'ya giderek 15 günlük resmi ziyaret ve görüşmelerde bulunmuştur.

— 1932'de Başvekil İsmet Paşa İtalya'ya resmî bir ziyaret (Mayıs) yaparak en üst düzeyde görüşmelerde bulunmuştur.

— 1932'de Türkiye Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyet-i Akvam'a) girmiştir.

— 1934 Ocak ayında Venizelos, Atatürk'e Nobel Barış Ödülü verilmesi için başvuruda bulunmuş ve gerekçe olarak Büyük Önderimizin inkılâplarını ve komşuları ile izlediği barışçı politikayı belirterek övmüştür.

— 1934'de önce bazı ikili anlaşmalardan sonra, 9 Şubat tarihinde Balkan Antantı isimli Türkiye, Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya arasında dördürlü bir pakt imzalanmıştır. Bunu takiben, pakta üye ülkeler temas ve toplantıları iyice artmıştır.

— 1936 yılı 20 Temmuz günü Türk Boğazlarının yeni rejimine ve oralarda Türkiye'nin tam hâkimiyetine yol açan Montrö (Montreux) sözleşmesi İsviçre'de imzalanmıştır.

— 1937 yılı 8 Temmuz günü İran'da Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında "Saad-abad Paktı" imzalanmıştır.

— 1938 Eylül'ünde Hatay, devlet olarak bağımsızlığını ilân etmiştir. (On ay kadar sonra 29 Haziran 1939'da Türkiye'ye katılma kararı alıp, gerçekleştirdi).

— 1938 yılı 10 Kasım günü Büyük Önderimiz Atatürk vefat etmiştir.

(Atatürk devrinde, 30'lu yıllarda yoğunlaşan, Türkiye'ye resmen kendisini ziyarete gelen önemli dünya liderleri de şunlardır: Önce 1929'da Afgan Kralı Amanullah Han gelmiş, sonra da 1931 Temmuzda Irak Kralı Faysal, 1932 Eylülde ABD Genelkurmay Başkanı General Mac Arthur, 1933 Ekimde Yugoslav Kralı Alexandr, 1933 Ekim sonu -Cumhuriyet Bayramına- Sovyetler Birliğini temsilen Mareşal Vorşilof, 1934 Ekimde İsveç Veliahdı Prens Gustav Adolf, 1936 Eylülde İngiltere Kra-

lı VII. Edvard, 1937 Mayıs'ında Ürdün Emiri Abdullah, 1938 Haziran'da Romanya Kralı Carol.)

4. Atatürk sonrası dönem ile II. Dünya Savaşı ve ardındaki yıllar.

Atatürk'ün vefatını takip eden, Türkiye açısından çok önemli dış politika olayı, 1939 Haziran ayında Hatay Devleti meclisinin aldığı karar ile Türkiye'ye katılması olmuştur. Böylece bu millî dâvâ yoğun diplomatik faaliyetlerle birkaç yıl sürüp, mutlu bir sona erişmiş, Türk dış siyasetinin büyük bir başarısı olmuştur.

1939 Eylül başında Almanya'nın Polonya'ya yürümesi ile II. Dünya Savaşı başlamıştır. Türk milleti ve diplomasisi için, 5 yıla yakın süren bu genel savaş büyük bir sınav olmuş, çok yerinde politikalarla bu felâkete bulaşmadan tarafsızlığımızı sürdürüp, sıcak çatışmadaki iki hasım blok (Mihver ve Müttefikler) devletlerini de idare ederek (diplomasideki deyişiyle "menaje" ederek) Türkiye savaşı atlattır. Oysa, zaman zaman ülkemiz üzerinde, savaşımlarca plânlar ve pazarlıklar yapılmış, Türkiye her iki blok tarafından harbe sokulmak istenmiş, topraklarımızın bir kısmının ve Boğazların kontrolü ve hatta ele geçirilmesi yolunda özellikle Sovyetlerce hayli siyasi baskı ve gizli girişimler yapılmıştır.

Türk yönetimi, harbin başlarında Sovyetler ve Müttefikler denilen İngiltere ve Fransa'dan güvenlik konusunda taahhütler elde etmeye önem vermiştir. Nitekim, Başbakan Şükrü Saraçoğlu, 25 Eylül 1939'da Moskova'ya gitmiş, ancak orada Sovyetlerin Karadeniz ve Boğazların savunması için ortaklık paktı talebiyle karşılaşmış ve üç hafta başka ciddi bir resmî görüşme olmadan geri dönmüştür. Ekim ayında da önce ikili deklârasyonları takiben, Türk hükümeti 19 Ekim'de İngiltere ve Fransa ile Ankara'da üçlü bir deklârasyon imzalayıp, özellikle Akdeniz bölgesinde ve bir Avrupa devletinin saldırması halinde güvenliği için bir Üçlü İttifak taahhüdüne girmiştir.

Almanlar da 23 Ağustos 1939'da Sovyetlerle Dostluk ve Saldırmazlık Paktı imzalayarak, harbin başlarında Sovyetler önce işbirliği ve Polonya'yı paylaşma, Baltık devletlerini yutma politikası izlemiş, 1940 Kasım'ında Hitler ile Molotov görüşmelerinde ise, Sovyetler, hep Türk boğazlarında ortak savunma veya kiralık üs adıyla kontrol kurmak, buralara ayak basmak fikirlerini işlemiştir. Ardından 1941 Mart'ında Almanlar önce Yugoslavya ve sonra Yunanistanı savaşıla işgâl etmiş, Bulgaristanı savaşız geçip Türk sınırına gelip dayanmışlardır. Sovyetler bu arada Türkiye'yle bir Saldırmazlık Deklârasyonu imzalamıştır. Balkanlardaki bu yayılmasının başlarında Hitler, Mart'da Türkiye'ye teminat verip bize yürümeyeceğini, kuvvetlerini sınırımızdan uzak tutacağını belirtmiş, haziran'da Alman-Türk Saldırmazlık Paktı imzalamıştır.

Böylece görüldüğü üzere, Türkiye harbin ilk yıllarında bir yandan Sovyet niyetlerinden, bir yandan Alman eylemlerinden son derece tedirgin olmuş, siyaseti bu tehlike ve baskılardan kendini koruyabilmek üzerinde yoğunlaşmış, devamlı diplomatik çaba ve temaslar içinde bulunmuştur. Bu konuda da ihtiyatlı dış politikasıyla başarılı olmuştur.

1941 Haziran'ında Almanlar nihayet Barbarossa harekâtını başlatıp Sovyet topraklarına girince, Alman-Sovyet savaşı başlamış, Müttefikler, Türkiye'yi Almanlara karşı savaşa sormak girişimlerine başlamışlardır. Önce 1942 yılı 30 Ocak tarihinde İngiltere Başvekili Çörçil Adana'ya gelip Cumhurreisi İnönü ile görüşmüş, ancak Türkiye yeterli silâh ve araçlara sahip bulunmadığı gerekçesi ile İngiliz tekliflerini savuşturmuştur. Daha sonraları 1943 Kasım'da önce Kahire'de Türk Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu, İngiliz meslekdaşı Eden ile görüşmüş, Aralık'da Cumhurreisi İnönü, Kahire'de ikinci konferansda ABD ve İngiliz liderleri Ruzvelt ve Çörçil ile görüşmüş, yine savaşa girme tekliflerini oyalayıp, savuşturmuştur. Bu aralarda Müttefikler arasında da Moskova, Quebec, tekrar Moskova, sonra Tahran'da peşpeşe Üçlü Konferanslar olmaktadır. Ruslar devamlı Türkiye ve Boğazlar konusunda somut birşeyler koparma peşindeydiler. Bu gelişmeler sürerken Türkiye, 2 Ağustos 1944'de Almanya ve 6 Ocak 1945'de Japonya ile diplomatik ilişkilerini kesmiş, 23 Şubat 1945'de Almanya'ya harp ilân etmiş, fakat bir fiili çatışma olmamıştır.

Harbin son yılında artık Müttefik galibiyeti kesinleşmeye başlamış, Şubat 1945 Yalta Konferansında Sovyetler diğer müttefiklerden tâvizler elde etmişler, Sovyet orduları Avrupa içlerine iyice ilerlemiş ve çok güçlenmiş iken, 19 Mart 1945'de Sovyetler, mevcut 1925 tarihli Türkiye ile Dostluk ve Tarafsızlık Andlaşmasını artık yenilemeyeceğini Moskova büyükelçimize bildirerek, bilâhare başka bir andlaşma önermemiz karşısında ise kayıtsız kalmışlar ve az sonra da doğu sınırımızda bazı değişiklikler istediklerini ve resmen de Boğazlarda ortak savunma üsleri talep ettiklerini açıklamışlardır. Bu yeni durum uzun yıllar sürecek bir soğukluk ve sıkıntı döneminin başlangıcı olmuştur.

Türk diplomasisi bu nahoş gelişmeler karşısında yeni arayışlar çabalarına koyulmuştur. Türkiye'nin 1952'de NATO üyesi olmasına kadar bu endişeli ve belirsiz tehlikeli komşuluk dönemi sürmüştür. Bu arada ABD ilgilenerek, 1947'de Truman Dpkrtrini ile Türkiye ve Yunanistan'a özel bir yardım paketi uygulanmış, 1948'de Türkiye de Avrupaya yapılan Amerikan İktisadî Yardımı (Marşal) Plânına alınarak, ABD'ye daha yakınlaşmış, yeni bir dönem başlamıştır.

Yukarıdaki kısa özetlemenin amacı, siyasî tarihi tekrarlamak değil, fakat 1930'lardanberi Türkiye'nin nasıl yoğun bir dış siyaset aktivitesi içinde bulunduğunu, Hariciyemizin hangi önemli hususları gerçekleştirip, ne tür problemleri göğüslemiş olduğunu topluca hatırlatmaktır.

Bu faal dönemde dış siyasetimizin uygulanmasını ana birimleri aşağıda gösterilen teşkilât ile yürüten Hariciye Vekâletinin 30'lu yıllardan 1950'li yılların başlarına kadar aşağı yukarı ana yapısını koruduğunu, bazı mevzii değişikliklerle yetindiğini söyleyebiliriz. Bu temel merkez teşkilât yapısının yanısıra, bazı mevzuat düzenlemeleri de olmuş, ayrıca savaş durumunun ortaya çıkardığı bir kısım siyasî coğrafya değişiklikleri dış teşkilâta yansımıştır. Bu gelişmeler şöylece özetlenebilir:

(30'lu yıllardan 50'li yıllara kadar Hariciye Merkez Teşkilâtı temel yapısı)

— Hariciye Vekili

— Hususi Kalem

- Kâtibi Umumî
- Kâtibiumumî Kalemi (K.U.K.)
- Siyasî Müsteşar
- 1. Daire (ve şubeleri)
- 2. Daire (ve şubeleri)
- 3. Daire (ve şubeleri)
- 4. Daire (ve şubeleri)
- 5. Daire (ve şubeleri)
- Ticaret ve İktisat Dairesi
- Konsolosluk ve Muhtelit Hukuk Dairesi
- İstihbarat Dairesi
- Protokol Dairesi (Şefliği iken) -1937/38- Umum Müdürlüğü
- Matbuat Dairesi
- Koordinasyon Dairesi
- Zatişleri Dairesi
- İdari İşler Dairesi
- Şifre Müdürlüğü
- Umum Evrak Müdürlüğü

(Harp Sonrası) - M.İ.İ.T. (Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilâtı) Gen.Sek.liği

(1948'de Marşal-Marshall-Plânı denilen Avrupa'ya Amerikan yardımının başlaması ve uygulanmasına Türkiye de dahil edildiğinden, bu işleri yürütecek yeni organizasyon Hariciye Vekâletine bağlı olarak kurulmuş, koordineli, fakat ayrı bir teşkilât-Bakanlıklararası-durumunda idi. Genel Sekreteri Dışişleri mensubu bir bü-yükelçi olmaktadır. Bu durum 1960'a kadar sürmüştür.)

Yukarıda sözü geçen yaklaşık 20 yılı kapsayan geniş dönemde Hariciye Vekâleti yapısı esas itibariyle yukarıdaki şekildeyken, personel ve idare bakımından da bazı mevzuat yenilikleri gerçekleştirilmiştir. Bunların özeti aşağıdadır:

• 1927'de çıkarılmış 1154 sayılı ilk Teşkilât Kanunu yerine 1933 Mayıs'ında 2223 sayılı ikinci Teşkilât Kanunu çıkarılmıştır.

• Bunu takiben 1939 Ocak ayınca 3312 sayılı üçüncü Hariciye Vekâleti Teşkilât Kanunu çıkarılmıştır. Uzun yıllar bu kanun, çeşitli ek kanunlarla getirilmiş değişiklikler yapılarak yürürlükte kalmıştır. Bu değişikliklerin ilki önce 1941'de yapılmış ve 4037 sayılı, personelin kararname beklemeden makamın takdiri ile görevinin âcilen değiştirilmesini sağlayan kanun'dur ve çok uygulanmıştır. Bir diğeri 1942'de 2/18057 sayılı ile çıkarılmış kararname olup, Fransızca'yı temel meslek lisanı yaparak, girişte memurlara bir derece öncelik sağlayan düzenlemedir. 1947'de 5023 sayılı ek kanunla ilk Daimî Misyon (Birleşmiş Milletler nezdinde) kurulmuştur. Az sonra

1948'de çıkan Kanun No. 5250 ile muhtelif yabancı dillerde memura avantajlar tanımak, bu lisanlardaki ülkeler hakkında ihtisası gözönüne almak, Avrupa, Asya, Amerika, Orta Şark işleri ile görevlendirilecek yüksek müşavirlikler ihdası, büyükelçilerin merkezde kullanılma şekilleri, dış misyonlardaki başka kurum görevlilerinin misyon şefine bağlı ve sorumlu bulundukları hükümleri ile başkâtipliğe yükselmek için sınav mecburiyeti getirmesi en önemli hükümleri olmuştur.

1930-50'li yıllar arası dönemin dış teşkilât açısından belli başlı özellikleri ise, 30'lu yıllarda dış misyonlardaki bazı açılma-kapanma uygulamaları ile İkinci Dünya Harbi sebebiyle vuku bulan değişiklikler olarak şöylece özetlenebilir: 1935'de Baltık'da Tallin ve Vilnius Elçilikleri açılmış, 1936'da Çekoslovakya Almanya tarafından yutulduğundan Prag Elçiliği kapanmış, 1939 Nisan'ında Arnavutluk İtalya'ya bağlandığından Tiran Elçiliğimiz kapatılmış, Eylül ayında da Almanlar Polonya'yı aldıklarından Varşova Elçiliğimiz de savaş ertesine kadar kapatılmıştır. Ayrıca, konsolosluk misyonlarımızın bazıları da lağvedilmiştir. Avlonya 1930'da, Bari, Kalas, Tiflis, Nis 1931'de, Cenova 1932'de, Erivan, Gümrü, Odesa konsoloslukları 1938'de kapatılmıştır. Bunlara ilâveten Hatay'da 1937'de açılmış bulunan Antakya ve İskenderun Konsolosluklarımız da 1939'da Hatay'ın anavatana katılması ile kapatılmıştır. Çin'de 1929 da açılan Çunking Büyükelçiliği 31'de kapanmış ve 1939'da tekrar açılmıştır.

İkinci Dünya Harbinin başlamasıyla Avrupa haritasında meydana getirdiği değişiklikler ve Alman işgalleri sebebiyle bir hayli temsilcilik daha değişikliğe uğramıştır. 1940 Haziran'ında Almanların Fransayı işgali ile hükümet önce Bordo, sonra Vîşî (Vichy)'ye nakil olup devam ettiğinden, Fransa'daki büyükelçiliğimiz de 1940-44 arası Vişî Hükümeti nezdinde, oraya taşınarak görev yapmıştır. (1944'de Normandiya çıkarması ile müttefiklerin ilerleyip Paris'e girmeleri üzerine 1944 Aralık ayında yeni büyükelçimiz Paris'de görevine başlamıştır). 1940 yılında Almanların işgal ettiği diğer ülkelerde Lahay, Oslo, Brüksel ve 1941'de Kopenhag Elçiliklerimiz kapanmıştır. Ayrıca, 1941'de Almanlar Moskova'ya doğru ilerlediğinden, Sovyet hükümeti de daha içerlerde Kuybişev kentine nakil olduğundan, 1941 Ekim'inde büyükelçiliğimiz bu kente nakl olunmuş ve orada bulunduğu sürede üç ayrı büyükelçimiz de oraya göreve gitmiştir. Daha sonraları durum düzeline Moskova'ya dönmüştür. Nihayet, 1944'de-2 Ağustos-Almanya ile diplomatik münasebetleri kestiğimizden, Berlin Büyükelçiliğimiz de kapanmış, iki ülke menfaatlerinin takibi Ankara ve Berlin'deki İsviçre temsilciliklerine bırakılmıştır. (Almanya ve Japonya'ya daha sonra, 23 Şubat 1945'te tarafımızdan harp ilân edilmiş, ancak bir sıcak çatışmaya girililmemiştir. Bu bir formalite olup, Birleşmiş Milletleri kuran San Fransisko konferansına katılmak için konmuş genel kurala uymak için olmuştur).

5. 50'li yıllar ve soğuk savaş döneminde Hariciyemiz

1950'li yıllar Hariciye Vekâletimize yeni ufuklar açmış ve yeni görevler yüklemiştir denebilir. Esasen, dünya da artık çok acı ve büyük bir hâdisе olan II. Dünya Savaşı'nın kargaşasını, sıkıntı ve yıkıntılarını geride bırakmaya başlamıştı. Ancak, bu kere de bir "soğuk savaş" dönemine girilmiş ve dünya devletleri âdeta iki kampa bölünmüşlerdi. Batı dünyası olan demokratik-liberal ülkeler topluluğunun karşısında,

yeni bir Doğu bloku, otoriter-komünist devletler topluluğu yer almıştı. Bu ikinci grubun liderliğini esas Sovyetler Birliği yapmaktaydı ve bu devlet daha önce dünyanın ilk ve tek komünist ülkesi iken, II. Dünya Savaşını takip eden yıllarda bu rejimin uygulandığı ülke sayısı artarak, komünizmin yaklaşık 45 yıl sonraki çöküşüne ve Doğu Bloku'nun dağılıpına (80'li yılların sonları ve 90'ların başlarına) kadar sayıları bir düzineyi aşmış bulunuyordu.

Yukarıda özetlenen dünya siyasi durumu, Türkiye'nin de dış politikasında etkili olmuş, Batı âlemi için tercihini yapmış olan ülkemizin çeşitli politikaları, dış siyasetimizi ve Hariciye Vekâletimizin yapısı ile uygulamalarını da hayli etkilemiştir. Durum şöylece özetlenebilir:

1. Öncelikle, Türkiye'de iç siyaset ve rejim açısından büyük bir değişim olmuş, savaş ertesi başlatılan çok partili düzen ve 1950 seçimleri sonucu (27 Mayıs) Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Bu yeni iktidarın temel politikaları; içerde ekonomik kalkınma hamlesi başlatmak ve ülkenin eskimiş veya savaş şartları yüzünden mecburen yetersiz kalmış alt yapısını hızla geliştirmek, dışarıda da Türkiye'nin güvenliğini sağlayacak bir organizasyona dahil olmak, orduyu modernize edip güçlendirmek, Batılı ülkeler siyasi grubuna katılmak şeklinde özetlenebilir.

2. Yeni iktidarın yukarıda özetlenmiş politikası çerçevesinde artan dış iktisadi ilişkiler, uluslararası ekonomik kuruluşların ve Amerikan yardımının başlaması ve önem kazanması gibi nedenlerle Hariciye Vekâleti bu tür ilişkileri de üstlenmiştir. Böylece Vekâlet bünyesinde ekonomik işler artarken, bu alandaki daireler de daha geniş organize olmaya başlamışlar ve önem kazanmışlardır. 50'li yıllardaki bu gelişmelerde bir bakıma, önceleri Devlet Bakanı ve sonra Dışişleri Bakanı olmuş bulunan Fatin Rüştü Zorlu'nun ve yakın mesai arkadaşlarının rolü olduğu gibi, zamanın Başbakanı Adnan Menderes'in ve Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın Hariciye ekibine gösterdiği itimat da rol oynamıştır, denebilir. Ortak Pazarın kuruluşu-1957 Roma Andlaşması-üzerine Türkiye ve Bakanlığımız bu yeni gelişmeye dahil olmak çabalarına ağırlık vermiştir.

3. 50'li yıllar döneminin başlarında, beş yıldır mevcut Sovyet baskısının yarattığı dış güvenlik ihtiyaçlarımız ve uluslararası karışık konjonktür sebebiyle, 1949'da kurulmuş olan NATO'ya Türkiye'nin de katılma arzusu ve girişimleri yoğunlaşmış, dünya barışına ve komünizmin yayılmasına karşı bir eylem olan Kore savaşına Türkiye de bir tugayla katılmış, böylece askerî işler önemini artırmış ve bu alanda dış ilişkiler Hariciye Vekâletinden geçmeye başlamıştır. 1952'de Türkiye'nin NATO üyesi olması üzerine, hükümet adına bu yeni ilişkilerin koordinatörlüğüyle, askerî yanı sıra siyasi boyutu da önemli olan NATO işleri Hariciye Vekâletine büyük ölçüde bağlanmış, "Kuzey Atlantik Andlaşması Merkez Heyeti Riyaseti" isimli bir kurul oluşturulmuştur. Bu durum da Hariciyeye yeni bir önem kazandırmış, Bakanlık içinde de askerî-siyasî NATO işleri ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. Ayrıca, Paris'de NATO Genel Sekreterliği nezdinde bir Daimî Delegasyon göreve başlamıştır. Zamanla başlangıçta bir daire olan NATO işleri genişlemiş ve bu ittifak çerçevesinde imzalanmış ikili savunma anlaşmalarını da içine alarak bir Genel Sekreter (Kâtibi Umumi = Umumi Kâtip) Yardımcısı düzeyine kadar ulaşmıştır.

4. Kıbrıs konusu da 1955'den sonra gittikçe karışarak önem kazanmış ve Türkiye için içine girmiştir. 1959 Londra ve Zürih anlaşmaları sonucunda 1960 Ağustos'unda Kıbrıs Cumhuriyeti doğmuştur. (1959'daki Londra Konferansına giden Başbakan Adnan Menderes'in uçağı inerken düşmüş, Dışişlerinden İlhan Savut ve Güner Türkmen şehit olmuştur).

Yukarıda bahsedilen yeni faktörler ışığında 1953 yılındaki Bakanlık (o sıradaki adı ile Dışişleri Vekâleti) merkez teşkilâtı ana birimleri aşağıdaki gibi tesbit olunmuştur:

- Dışişleri Vekili
- Umumî Kâtip
- Müsteşar
- Umumî Kâtip 1 ci Muavini
- Umumî Kâtip 1 ci Muavini
- Umumî Kâtip 1 ci Muavini
- Yüksek Müşavir (lik)
 - Vekil Hususi Kalem Müdürlüğü
 - Umumî Kâtiplik Hususî Kalemî
 - Şifre Müdürlüğü
- Protokol Umum Müdürlüğü
- Birinci Daire Umum Müdürlüğü (Avrupa, Amerika, Uzakdoğu) (üç şubeli)
- İkinci Daire Umum Müdürlüğü (Doğu Bloku, Balkanlar, Ortadoğu, Afrika) (altı şubeli)
- Üçüncü Daire Umum Müdürlüğü (Milletlerarası Kuruluşlar) (dört şubeli)
- Ticaret ve Ticarî Anlaşmalar Dairesi Umum Müdürlüğü (çeşitli ülkeler-dört şubeli)
- Milletlerarası Ekonomik İşler Dairesi Umum Müdürlüğü (BM. kuruluşları, dış yardımlar, GATT) (dört şubeli)
- Konsolosluk ve Muhtelit Hukuk Dairesi Umum Müdürlüğü (Anlaşmalar, yabancılar, Türkler, askerlik, tebligat, vize) (sekiz şubeli)
- (Milletlerarası İktisadî İşbirliği Teşkilâtı Genel Sekreterliği) (MİİT)
- Kuzey Atlantik Andlaşması Merkez Heyeti Riyaseti (NATO Dairesi)
- Evrak Müdürlüğü (Kayıt, Endikatör, İrsalat, Dosya Şubeleri)
- Hazinei Evrak Müdürlüğü (İstanbul-Osmanlı Hariciyesi Arşivi)
- Hukuk Müşavirliği
- Tercüme Bürosu

- İdari ve Zat İşleri Dairesi Umum Müdürlüğü (Sicil, Tahakkuk, Levazım, Ayniyat, Kütüphane)
- Muhasebe Müdürlüğü (üç şubeli)

Yukarıdaki teşkilât tablosunda, 50'lerde bir ara Hariciye Vekâleti isminin "Dışişleri" olduğu, ancak henüz "Bakanlık" denmediği göze çarpmaktadır. Ayrıca, evvelce Kâtibi Umumi denen en yüksek bürokratik görevlinin artık "Umumi Kâtip" olduğu, daha sonraları ise "Genel Sekreter" yapıldığı ve 80'li yıllarda da -1984- "Müsteşar" ünvanı kullanıldığı bilinmektedir (1960'lı yıllar ortalarında bir ara Bakanlığın hem Müsteşarı ve hem de Genel Sekreteri bulunduğu bir dönem olmuştur).

50'li yıllar döneminin son senelerinde Hariciyemiz açısından ilginç bir gelişme de bayan meslek memurlarının sayılarında başlayan artıştır. (İlk bayan Hariciye meslek memuru Adile Ayda olup, 1932'de girmiş, sonra evlenmesi sebebiyle ayrılmış, 1958'de tekrar Bakanlığa dönmüş ve devamla Elçi-Müsteşar rütbesine kadar çıkmıştır). Bayan meslek memuru olarak 1957'de bir ve 58-59 yıllarında 5 kişinin göreve başladığı görülmektedir. (Bu sayı sonraki yıllar artmaya devamla günümüzde -1992-bayan siyasi memur sayısı 110 kadardır).

Aynı dönemde Hariciyede bayan idarî memurlar da vardı ve zamanla onların da sayıları hızla yükselmiştir. (1992'de 156 olmuştur.).

Dış teşkilat açısından da 50'li yıllar gelişme göstermiş, savaşta kapanan yerler açılmış, misyon sayılarında artışlar başlamıştır. 1953'de diplomatik ve konsüler misyonlarımızın durumu (fahri konsoloslar da dahil) şöyleydi.

Afganistan: Kâbil Büyükelçiliği

A.B.D.: Vaşington Büyükelçiliği, New York Başkonsolosluğu, Şikago Başkonsolosluğu, (Boston Fahri Konsolosluğu)

Arjantin: Buenos Aires Elçiliği

Avusturya: Viyana Elçiliği

Belçika: Brüksel Elçiliği, Anvers Başkonsolosluğu

Brezilya: Rio de Janeiro Büyükelçiliği, (Rio de Janeiro Fahri Konsolosluğu)

Bulgaristan: Sofya Elçiliği, Burgaz Konsolosluğu, Filibe Başkonsolosluğu

Büyük Britanya: Londra Büyükelçiliği, Londra Başkonsolosluğu, Kıbrıs Başkonsolosluğu, Liverpool Başkonsolosluğu, (Auckland-Yeni Zelânda-Fahri Konsolosluğu), (Birmingham Fahri Konsolosluğu), (Cardiff Fahri Konsolosluğu), (Glasgow Fahri Konsolosluğu), (Malta Fahri Konsolosluğu)

Çekoslovakya: Prag Elçiliği

Çin: (Milliyetçi) Formoza -Taipeh- Büyükelçiliği

Danimarka: Kopenhag Elçiliği

F.Almanya Cumhuriyeti: Bonn Büyükelçiliği, Frankfurt Başkonsolosluğu, Hamburg Başkonsolosluğu, (Münih Fahri Başkonsolosluğu)

Finlandiya: Helsinki Elçiliği, (Helsinki Fahri Başkonsolosluğu)

Fransa: Paris Büyükelçiliği, Paris Başkonsolosluğu, Marsilya Başkonsolosluğu, Strasburg Başkonsolosluğu, Tunus Başkonsolosluğu

Hindistan: Yeni Delhi Büyükelçiliği, (Kalküta Fahri Konsolosluğu)

Hollanda: Lâhey Elçiliği, (Rotterdam Fahri Başkonsolosluğu)

Irak: Bağdat Büyükelçiliği, Musul Konsolosluğu

İran: Tahran Büyükelçiliği, Rizaiye Konsolosluğu, Tebriz Başkonsolosluğu

İspanya: Madrid Büyükelçiliği, Barselona Başkonsolosluğu

İsrail: Tel-Aviv Elçiliği, Kudüs Başkonsolosluğu, (Hayfa Fahri Konsolosluğu)

İsveç: Stockholm Elçiliği, (Malmö Fahri Başkonsolosluğu), (Stokholm Fahri Başkonsolosluğu)

İsviçre: Bern Büyükelçiliği, Cenevre Başkonsolosluğu

İtalya: Roma Büyükelçiliği, Milâno Başkonsolosluğu, Napoli Konsolosluğu

Japonya: Tokyo Büyükelçiliği

Kanada: Ottawa Büyükelçiliği

Libya: (Tripoli) Elçiliği

Lübnan: Beyrut Elçiliği

Macaristan: Budapeşte Elçiliği

Meksika: Meksiko Elçiliği

Mısır: Kahire Büyükelçiliği, İskenderiye Başkonsolosluğu

Norveç: Oslo Elçiliği, (Bergen Fahri Konsolosluğu), (Oslo Fahri Konsolosluğu)

Pakistan: Karaçi Büyükelçiliği

Portekiz: Lizbon Elçiliği, (Lizbon Fahri Konsolosluğu)

Polonya: Varşova Büyükelçiliği

Romanya: Bükreş Büyükelçiliği, Köstence Başkonsolosluğu

S.S.C.B.: Moskova Büyükelçiliği, Batum Başkonsolosluğu

Suriye: Şam Elçiliği, Halep Başkonsolosluğu

Suudî Arabistan: Cidde Elçiliği

Şili: Santiago Elçiliği

Ürdün: Amman Elçiliği

Yugoslavya: Belgrad Büyükelçiliği, Üsküp Başkonsolosluğu

Yunanistan: Atina Büyükelçiliği, Atina Başkonsolosluğu, Gümölcine Konsolosluğu, Midilli Konsolosluğu, Rodos Başkonsolosluğu, Selânik Başkonsolosluğu

Daimî Delegelikler ve Temsilciler

- Birleşmiş Milletler Nezdinde Daimî Delegelik: New-York
- Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı Nezdinde Daimi Delegelik: Paris
- Milletlerarası İktisadî İşbirliği Teşkilâtı Paris Heyeti (OECE Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı Nezdinde Türkiye Heyeti): Paris
- Milletlerarası İktisadî İşbirliği Teşkilâtı Vaşington Heyeti: Washington
- (Yukarıdaki delegasyonlar yanı sıra, uluslararası Sekreteryası bulunan Bağdat Paktı⁷, -Bağdat- ile Atina'daki Balkan Paktı Sekreteryasında da üst düzey Türk Dışişleri görevlileri yer almıştır)
- Ayrıca: Avrupa Konseyi nezdinde temsilciliğimiz Strasburg Başkonsolosluğumuzca bir süre yürütülmüştür: Strasburg

6- 60'lı Yıllarda durum ve gelişmeler

1960'lı yıllar da Türkiye'nin iç ve dış durumlarında bazı önemli değişiklikler ve yenilikler getirmiştir.

Öncelikle içerde 27 Mayıs 1960 ihtilâli olmuş, bir süre askerî yönetim (Millî Birlik Komitesi) ülkeyi idare etmiştir. Bu arada devrilen iktidar mensupları yargılanmışlar (Yassıada Mahkemesi) ve bazı idamlar yapılmıştır. Hariciye açısından herhangi bir aksaklık, millî siyasi menfaatlerde kayıp gibi bir husus tesbit edilemediği gibi, şahsî işlemlerinde de ağır bir cezayı gerektirecek herhangi bir suç sabit olmadığı halde, Dışişleri Bakanına maalesef idam cezası verilmiş ve yüzyıllardır ilk defa (Osmanlı ve Cumhuriyet'te) böyle bir durum hâsıl olmuştur. (Daha sonraları, sözkonusu yönetici askerî komitede -MBK- çıkan fikir ayrılıkları sonucunda 14 kişilik bir grup 1960 Kasımında Komiteden çıkarılarak bir gece içinde yurtdışındaki bazı büyükelçiliklere “müşavir” adı altında gönderilmişler ve oralarda birkaç yıl kalmışlardır.)

MBK'nin Hariciye açısından diğer bir işlemi de dış yardımlara ve ekonomik işbirliğine 1948'den beri bakmakta olan M.İ.İ.T. (Milletlerarası İktisadî İşbirliği Teşkilâtı) Genel Sekreterliğini, Hariciye Vekâletinden alarak Maliye Vekâletine bağlaması olmuştur. Ayrıca, artık “Dışişleri Bakanlığı” ismi benimsenmiştir.

60'lı yılların diğer önemli olaylarından biri de 1960 Kıbrıs meselesinde hassas dengeye dayalı Londra ve Zürih Andlaşmaları sonucu Ağustos'da bir Türk-Rum

⁷ Türkiye NATO'dan sonra, 1955'de Bağdat Paktı'na kurucu üye olmuş, 1958'den sonra, CENTO adını alan bu teşkilât merkezi Ankara'ya nakil edilmiş 3 diplomatımız (Turgut Menemencioglu, Halûk Bayülken ve Kâmuran Gürün) Genel Sekreterliğini yapmışlardır. Ancak, Bakanlıkta bu konuda bir ayrı birim kurulmamıştır. Bir siyasi daire içinde şube olarak kalmıştır.

ortak devleti (Kıbrıs Cumhuriyeti) kurulması ve bu yeni durumu yaşatma çabaları olmuştur. Ancak, iki yıl içinde Rumların ve Yunanistan'ın ENOSİS formülü ile yeni devleti yıkmaya niyet ve eylemlerinin gündeme gelmesi hassas dengeleri altüst etmiş, Kıbrıs'ta kanlı olaylar yaşanmış, bir Türk-Yunan savaşı eşiğine gelinmiş, bir çok diplomatik problemler ve girişimler birbirini kovalamıştır. Türk dış politikasında ve Hariciye teşkilâtı faaliyetlerinde artık Kıbrıs meselesi devamlı gündemde olmuş ve 30 yıla yakın bir süredir böyle devam etmektedir. Dış politikamızın değişik yönleri de uzun süre Kıbrıs meselesinin etkisinde kalmıştır (Türk-ABD ilişkilerindeki ambargo krizi, Bağlantısızlar Hareketi üyesi devletlerin Türkiye ile ilişkileri, Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna girme çabaları hep ilerki yıllarda Kıbrıs meselesi yüzünden etkilenmiştir). 60'lı yıllar öncesi bir şube'de yürütülen Kıbrıs işleri, artık müstakil bir Kıbrıs Bürosu olmuştur. (Daha sonraları Kıbrıs-Yunan Dairesi ve nihayet Genel Müdürlük olacaktır).

60'lı yılların Dışişleri faaliyetleri bakımından diğer önemli bir gelişmesi de yurtdışına işçi gönderme olgusunun başlamasıdır. 1963-64 yıllarında yavaş yavaş başlayan bu hareket sonraki yıllarda bir akın halini almış ve başta Federal Almanya olmak üzere, diğer Batı Avrupa ülkelerine binlerce vatandaşımız çalışmaya gitmiş, bunların aile fertlerinin de katılmasıyla birkaç milyon Türk vatandaşı yurtdışında yerleşik duruma geçmiştir. Bu yeni durum neticesi, bir hayli yeni konsolosluk misyonu açılması gerekmiş, oralardaki iş hacmi çok büyük boyutlara varmış, bu gelişme de her kademe görevli sayısının hayli arttırılması gereğini doğurmuş ve Bakanlıkta bir "İşçi Meseleleri Koordinasyon Bürosu" kurulmuştur. (Federal Almanya'da 1960 da 4 başkonsolosluğumuz mevcutken 10 yıl içinde bu sayı 10'u aşmış ve günümüzde -1992- Almanya'da 14 başkonsolosluğumuz faaliyette olup, bu ülkedeki vatandaşımız sayısı da 2 milyona yakındır. Keza, Avrupa'da çalışan vatandaşlarımızın çeşitli diğer ülkelere de yayılmaları sonucu, Hollanda, Avusturya ve Fransa'da yeni konsolörlük misyonlar açılmış olup, ilerki dış teşkilât bahislerinde bunlara ayrıca değinilecektir). (Ayrıca, bu yıllarda Vatikan ile Akra, Lagos ve Dakar B.E. açılmıştır)

1968 yılında Dışişleri personelini hizmet içi eğitmek üzere kurulan "Dışişleri Akademisi" de Bakanlık hayatında ve tarihinde kayda değer bir yenilik olmuştur. Bu yeni birim, genç memurların meslekî bilgilerini arttırmalarını sağlayacak her yıl belirli grupların devamlı kurslardan geçmeleri esasına dayanmakta ve Bakanlığın çeşitli birimleri yetkilileri ile bazan dışardan da elemanların verdiği konferanslarda şeklinde cereyan etmektedir. Bugüne kadar (1968-1992) son yıllarda ismi Eğitim Merkezi'ne çevrilmiş (1984) bulunan Akademi'de 608 Meslek Memuru ile 360 İdari Memur sözkonusu eğitim programından geçirilmiştir. Akademinin kuruluşunda yeniliklere açık bir Bakan olan İhsan Sabri Çağlayangil'in rolü olmuştur. (Kendisi, T.R. Aras'tan sonra en uzun süre Dışişleri Bakanlığı yapmıştır-9 yıla yakın).

60'lı yılların ortalarında (1964-1965) yukarıdaki yoğun faaliyetleri yürütmekte olan Bakanlığımız merkez teşkilâtı temel birimleri görev konuları itibariyle şu durumda bulunmaktaydı:

(1964-65)

— Bakan

Bakan Özel Kalemî

— Genel Sekreter

Gen. Sek. Özel Kalemî

— Genel Sekreter Yardımcısı (Siyasî İşler)

— Genel Sekreter Yardımcısı (İktisadî İşler)

— Genel Sekreter Yardımcısı (İdarî İşler)

— Genel Sekreter Yardımcısı (NATO İşleri)

(Bu üst yönetime bağlı olarak 15 Genel Müdürlük ve 2 Büro Bakanlığın çeşitli işlerini aşağıdaki iş bölümüne göre yürütmüştür):

1- Protokol Dairesi:

Kordiplomatik'in malî meseleleri, gümrük işleri, takrirler, merasimler, diplomatik muafiyetler ve imtiyazlar, tasdikler gibi işlerle meşgul olur.

2- Enformasyon Dairesi:

Bakanlığın sözcülüğünü yapar, yabancı ve yerli basın, radyolar, milletlerarası basın organizasyonu, Bakanlık haberleşme ve ulaştırma işleri, yabancı basınla muhabere, yabancı basın mümessillerinin ziyaretleri, Türk diplomatik temsilcilerinin raporları, Türk diplomatik misyonları istihbarat bültenleri gibi işleri yürütür.

3- Siyaset Plânlama Dairesi:

Türkiye dış politikasının ana hedeflerini ve prensiplerini tesbit maksadiyle incelemeler yaparak bu hususta mütalâa hazırlamak, ana hedeflerin uygulama plânları hakkında tekliflerde bulunmak, Türkiye'nin câri dış politikasını takip ile, bunun ana hedeflere ve prensiplere uygunluk derecesini ve koordinasyonu incelemek ve tesbit etmek, dış politikaya tesir edebilecek dünya olay ve cereyanlarını takip ederek bunlar hakkında araştırmalar yapmak ve bu olay ve cereyanların Türkiye dış politikası üzerindeki çeşitli etkilerini inceleyerek mütalâa tesbit etmek, görevleri ile ilgili mahiyetteki toplantıları takip ve bunlara katılmak işlerini yürütür.

4- 1. Daire:

Avrupa ve Amerika kıtaları Devletleri -(Arjantin, Bolivya, Brezilya, Kanada, Şili, Kolombiya, Küba, Kosta - Rika, A.B.D., Haiti, Honduras, Guatemala, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Dominik, Salvador, Uruguay, Venezuelâ, Avusturya, Belçika, Danimarka, İspanya, Fransa, Finlandiya, İtalya, İrlanda, İzlanda, Lüksemburg, Norveç, Hollanda, Portekiz, Federal Almanya, İsveç, İsviçre, Vatikan, Bulgaristan, Arnavutluk, Macaristan, Polonya, Romanya, Çekoslovakya, S.S.C.B., Yunanistan, Yugoslavya, Balkan Paketi) - ile olan siyasî münasebetlere bakar.

5- II. Daire:

Güney - Asya, Uzak - Doğu, Orta - Doğu, Afrika Devletleri, SEATO ve CENTO ile olan siyasî münasebetleri yürütür.

6- III. Daire:

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, Sosyal Meseleler, Milletlerarası Adalet Divanı, Dahil Hakem Divanı, Milletlerarası Hukuk Komisyonu, Birleşmiş Milletler Mülteci Fonu, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Muhtelif mülteci meseleleri, Kore'yi Birleştirmeye ve Kalkındırma Komisyonu, UNESCO, Uyuşturucu Maddeler Komisyonu, Milletlerarası Çalışma Bürosu, NATO'nun haricte yaptığı - ekonomik olmayan - milletlerarası konferans ve kongreler, milletlerarası muhtelif teşekküller - ziraî, kültürel, sıhhi, sosyal, veteriner-, iktisadî mülkiyetler ve telif hakları, Dünya Posta Birliği, Dünya Sağlık Teşkilâtı, muhtelif sağlık konuları, Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNİCEF - FISE), Milletlerarası Haberleşme Teşkilâtı, Dünya Meteoroloji Teşkilâtı, Montreux Sözleşmesi ve tatbikatı, Yabancı gemilerin Türk karasularında seyri, Devletlerarası Denizcilik Danışma Teşkilâtı, Muhtelif denizcilik işleri, Deniz Hukuku Konferansı, Milletlerarası Yük Hatları Anlaşması, Kızılay - Kızılhaç, felâketzadelere yardım, Milletlerarası Yardım Birliği, Milletlerarası Sivil Korunma Teşkilâtı, Milletlerarası Harp Felâketzadeleri Anlaşması, Milletlerarası Sivil Havacılık Teşkilâtı, Avrupa Sivil Havacılık Konferansı, uçuş müsaadesi talepleri, Karşılıklı Sivil Havacılık Antlaşmaları, Sivil havacılıkla ilgili muhtelif meseleler, yasak bölgeler, yabancıların yasak bölgelerde seyahati işlerini yürütür.

7- IV. Daire:

Avrupa'nın bütünlüğü hareketleri - siyasi görünüşü-, Avrupa Konseyi, kültürel bağlar, dostluk grupları, organizasyonlar, parlâmentolararası bağlar, kültürel konferanslar, ticarî karakter taşımayan sergiler, sportif temaslar, muhtelif meselelere bakar.

8- V. Daire:

Haricteki Türkler, emlak, haricteki Türk askerî mezarlıkları ve evkaf, haricteki Türk topluluklarının kültürel hayatı, Türk okulları, Eğitim Dernekleri, dairenin çalışması ile ilgili etüdlerle meşgul olur.

9- NATO Dairesi:

NATO Konseyi; NATO Kuvvetler Statüsü, Hukukî meseleler; Müşterek Savunma ile ilgili karşılıklı anlaşmalar; NATO muhaberatı; NATO müşterek enfranstrüktür çalışmaları; NATO askerî meseleleri; NATO lojistik'i; NATO sivil savunma meseleleri; koordine istihsal, ilmi ve nükleer meseleler; NATO'nun ve icap ederse diğer dairelerin evrakını filme almak işlerine bakar.

10- I. İktisat Dairesi:

Beş yıllık plânın tatbikatı; dış ticaret rejimi; Avrupa Ekonomik Camiası meseleleriyle ve Asya, Avrupa, Amerika, Afrika, Orta-Doğu ve iki taraflı anlaşmalı memleketlerle olan iktisadî ve ticarî işlerle meşgul olur.

11- II. İktisat Dairesi:

Birleşmiş Milletler; NATO, CENTO ve Milletlerarası iktisadî müessese ve teşekküllerle ilgili ekonomik meseleler, teknik yardımı, sergi, fuar ve turizm konuları ile meşgul olur.

12- Konsolosluk ve Muhtelit Hukuk Dairesi:

Konsolosluk ve ikamet anlaşmaları, Yabancıların Türkiye’de ikamet ve seyahatleri, Tâbiyetsizler, Milliyeti gayrimuntazam şahıslar, Vize anlaşmaları, Deniz nakliyatı, Konsolosluk tariflerinin tatbiki, Harıçteki Türk Konsolos ve Konsoloslukları, Türkiye’deki Yabancı Konsolos ve Konsolosluklar, Göçmenler, Mülteciler, Milliyet, Harıçteki Türk talebeleri, Askeri hizmet, Sınırdışı kimseler, Sicilli nüfus, iadei mücrimin, Adli vak’alarda resmî tebligat ve mahkemeye celb, Mahkeme Niyabet Komisyonu, Resmî tasdik, Veraset işleri, Hazine borçları, Hazine tebligatı, Hukukî yardım anlaşmaları, bilûmum vize muameleleri işlerini yürütür.

13- Personel Dairesi:

Bakanlık memurlarının tayinleri, terfileri, derece ve ünvan kademeleri, sicilleri ve emeklilikleri gibi özlük işlemleri; Bakanlık teşkilâtının müessiriyetinin artırılması ve ihtiyaca göre idarî bakımdan plânlanması; Bakanlık teşkilâtı yolluk listelerinin hazırlanması ve yayınlanması konularıyla uğraşır.

14- İdarî İşler Dairesi:

Bakanlık bütçesinin hazırlanması ve uygulanması; tekml bina işleri ve satınalma muamelâtı, bütçedeki fasıllarına göre iç ve dış sarfiyat ve bunların mahsupları; Levazım, müteferrik mübayaa, ağırlama vesair işler; Yatırımların plânlanması, tatbikat ve onarımı; Ayniyat işleri ile ilgili bil’ûmum ihtiyaç ve muameleler; Bakanlık binasının günlük işleri ve emniyeti görevlerini yapar.

15- Arşiv ve Ulaştırma İşleri Dairesi:

Bakanlığın bütün yazışmalarını kabul, kayıt, dağıtma ve sevki; Dosyaların ve belgelerin tasnif ve saklanması, mikrofilm; kapalı yazışmalar; Özel haberleşme araçlarının kurulma ve işletilmesi; Diplomatik kuryeler ile ilgili işleri görür.

— Kıbrıs Bürosu:

Kıbrıs ile ilgili siyasi, ekonomik ve kültürel meselelerle meşgul olur.

— Avrupa Entegrasyonu Bürosu:

Avrupa Entegrasyon meseleleriyle uğraşır.

— Baş Hukuk Müşavirliği:

Bakanlığın verdiği hukukî işlerle, milletlerarası andlaşma, sözleşme ve her türlü anlaşmalar, kanun, tüzük ve yönetmelik tasarıları hakkında mütalâa beyan, Bakanlığın taraf olduğu idarî dâvaları Bakanlık adına takip ve Bakanlık Kütüphanesi ile ilgili işleri tedvir etmek ile görevlidir.

— Bakanlıklararası İktisadi Kurul Genel Sekreterliği:

Dış iktisadî münasebetler konusunda takip edilecek politikayı tesbitle görevli Dışişleri, Maliye, Ticaret Bakanlıkları ile, Devlet Plânlama Teşkilâtı ve Merkez Bankasının teşkil ettikleri komitenin çalışmasını tanzim etmekle meşgul olur. (1961 seçimleriyle askeri idarenin-MBK- son bulmasından sonra kurulmuştur)

— Savunma Sekreterliği:

Topyekûn savunma ve millî seferberlik vazifelerinin mevcut plân ve prensiplere uygun olarak Bakanlık bünyesinde tatbik ve kontrolünü sağlamakla görevlidir.

Öte yandan, 60'lı yılların ortalarında dış teşkilât durumunda da daha önce değinilen yıllara nazaran hayli değişiklikler göze çarpmakta olup, diplomatik misyonlarımız, daimî delegelikler ve konsüler misyonlar olarak yurt dışında mukim şekilde mevcut temsilciliklerimizin isim, görev yeri ve seviyelerini gösteren bilgiler (1964-65) itibariyle şöyle bulunmaktaydı:

Büyükelçilikler: (52)

Adis-Ababa, Akra, Amman, Atina, Bağdat, Bangkok, Belgrat, Bern, Berut, Brezilya, Bonn, Brüksel, Buenos-Aires, Bükreş, Cakarta, Cezayir, Dakar, Hartum, Helsinki, Kâbil, Kahire, Karaçi, Karakas, Kopenhag, Lahey, Lagos, Libya, Lefkoşe, Lizbon, Londra, Madrid, Meksiko, Moskova, Oslo, Ottowa, Paris, Prag, Rabat, Roma, Santiago dö Şili, Seul, Stokholm, Şam, Tahran, Taipeh, Tokyo, Tunus, Varşova, Vaşington, Vatikan, Viyana, Yeni-Delhi.

Elçilikler: (5)

Cidde, Budapeşte, Sofya, Tel-Aviv, Tiran.

Daimi Delegasyonlar: (3)

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Nezdinde Türkiye Daimî Temsilciliği (New-York), Kuzey Atlantik Andlaşması Konseyi Nezdinde Türkiye Daimî Delegeliği (Paris), Avrupa Ekonomik Topluluğu Nezdinde Türkiye Daimî Delegeliği (Brüksel).

Başkonsolosluklar: (27)

Anvers, Atina-Pire, Barselona, Batum, Berlin, Cenevre, Filibe, Frankfurt, Gümülçine, Halep, Hamburg, Kolonya, Köstence, Kudüs, Londra, Marsilya, Milano, Münih, Napoli, New-York, Paris, Rodos, Selânik, Strazburg, Şikago, Rizaiye, Tebriz.

Konsolosluk: (2)

Burgaz, Üsküp,

(Fahri Konsolosluklarımız olarak da 48 yer mevcuttur) (Bunlar bulundukları ülkenin muteber vatandaşlarından olup, temsil içindir ve fazla bir yetkileri yoktur)

Yukarıda belirtilen iç ve dış teşkilâtdaki meslek memurlarının (siyasî memur) ve idarî memurların statüleri ile (1964-65) sayıları aşağıdaki şekilde tesbit olunmuştur:

1. Meslek memurları:

Bu memurlar Dışişleri mesleğinin esas unsurunu teşkil eden memurlar grubudur. Bunlar 30 yaşından genç yüksek tahsil mezunu kadın, erkek vatandaşlar arasından yabancı dil ve siyasî tarih, hukuk ve iktisat konularında yapılan sınav neticesinde Bakanlığa alınırlar. İdare ve ihtisas memurlarının aksine olarak bu memurlar en yüksek mevki ve derecelerine kadar yükselmek imkânına sahiptirler. Elçiler ve Büyükelçiler bu memurlar arasından yetişir. Bununla beraber, Bakanlık

dışından ehliyetli görülen kimselerin doğrudan doğruya Elçi veya Büyükelçi olarak tâyinleri caizdir.

Meslek memurlarının derece ve ünvanları aşağıda gösterilmiştir:

Derece:

- 1- Büyükelçi
- 2- 1. Sınıf Orta Elçi
- 3- Orta Elçi
- 4- Maslahatgüzar
- 5- Büyükelçilik Müsteşarı veya Birinci sınıf Başkonsolos
- 6- Orta Elçilik Müsteşarı veya Başkonsolos
- 7- Büyükelçilik Başkâtibi veya Birinci sınıf Konsolos
- 8- Ortaelçilik Başkâtibi veya Konsolos
- 9- Elçilik İkinci Kâtibi veya Muavin Konsolos
- 10- Elçilik Üçüncü Kâtibi veya Kançılar
- 11- Ataşe

(Bu dönemde Bakanlıkta 140 Merkezde, 258'i yurt dışında olmak üzere 398 Meslek memuru vardı).

2. İdare ve ihtisas memurları:

İdare memurları, 30 yaşından genç lise mezunu kadın, erkek vatandaşlar arasından keza yabancı dil, yurttaşlık bilgisi, coğrafya ve matematik konularında yapılan sınavla Bakanlığa alınan memurlardır. Bunlar Bakanlığın evrak, hesap, şifre işleri gibi görevlerinde çalıştırılır.

İhtisas memurları ise hukuk müşavirleri ve mütercimler gibi muayyen ihtisas görevlerinde çalıştırılmak üzere muayyen usuller gereğince Bakanlığa alınan kimselerdir. İdare ve ihtisas memurları da keza memur statüsünü haizdirler. (Bu dönemde Bakanlık kadrosunda 181 idare, 21 ihtisas memuru vardır).

7- 70'li yılların getirdikleri ve Dışişleri Bakanlığımız:

70'li yıllardaki bazı yeni gelişmeler, Dışişleri'miz bakımından gayet önemli olmuştur.

Bunların en başında, Ocak 1973'de Los Angeles Başkonsolosumuz Mehmet Baydar ve Yardımcısı Bahadır Demir'in, fanatik bir ihtiyar Ermeni tarafından şehit edilmeleri olmuştur. Böylece Dışişlerimiz uzun yıllardanberi yeni görev şehitleri vermiş oldu. (Ondan önceki ilk görev şehitleri 1959'da Kıbrıs anlaşmalarının imzası için Londra'ya giden Başbakan Adnan Menderes'in uçağının alana inerken düşmesi üzerine, beraberindeki heyette Dışişleri mensuplarından Daire Reisi İlhan Savut ile Kâtipi Umumi -Genel Sekreter-Melih Esenbel'in kaleminde-K.U.K.-görevli İkinci Kâtip

Güner Türkmen olmuştur. Bu çok kayıplı kazadan Esenbel ise sağ kurtulmuştur). Sözkonusu Ermeninin eylemi önceleri münferit bir olay olarak görülmüşse de, sonraki yıllarda birçok görevli ve büyükelçiliklerimizi ve hatta aile mensuplarını bile hedef alan plânlı ve organize Ermeni terörizminin bir başlangıcı olmuştur.

Netekim, Dışişleri görevlileri ve aile yakınları olarak Ermeni terörizmince şehit edilmiş bulunanlar: Ekim 1975 Viyana'da Büyükelçi Daniş Tunalgil, iki gün sonra Paris Büyükeçisi İsmail Erez, Şubat 1976'da Beyrut B.E. Başkâtibi Oktar Cirit, Haziran 1977'de Roma'da Vatikan Büyükeçlisi Taha Carım, Haziran 1978'de Madrid'de Büyükelçinin eşi Neclâ Kuneralp ile Emekli Büyükelçi Beşir Balcıoğlu, Ekim 1979'da Lâhey Büyükelçimizin oğlu Ahmet Benler, Temmuz 1980'de Atina B.E. İdarî Ataşesi Galip Özmen ve kızı Neslihan Özmen, Aralık 1980'de Sidney'de Başkonsolosumuz Şarık Arıyak ile Koruma görevlisi Engin Sever, Haziran 1981'de Cenevre Başkonsolosluğu Sekreteri Mehmet Savaş Yergüz, Ocak 1982'de Los Angeles Başkonsolosu Kemal Arıkan, Haziran 1982'de Lizbon'da İdarî Ataşe Erkut Akbay, Eylül 1982'de Burgaz'da Başkonsolosluk İdarî Ataşesi Bora Süelkan, Mart 1983'de Belgrad Büyükelçimiz Galip Balkar, Temmuz 1983'de Brüksel B.E. İdarî Ataşesi Dursun Aksoy, Temmuz 1983'de Lizbon Büyükeçiliğimiz konutu işgal edilerek Müsteşarın eşi Cahide Mihçioğlu olmuştur.

Dış temsilciliklerimizde çalışırken şehid edilmiş başka kamu görevlileri de bulunmakta, ancak yer elvermediğinden burada kaydolunmamıştır.

Ayrıca, yine Bakanlığımız mensubu olarak Bern Büyükelçimiz Doğan Türkmen, Roma'da Vatikan Büyükelçimiz Vecdî Türel, Paris'de Başkonsolos Kaya İnal, Roma'da İkinci Kâtip Gökberk Ergenekon, Lizbon'da Müsteşar Yurtsev Mihçioğlu ve son olarak Mart 1985'de Ottawa Büyükelçimiz Coşkun Kırca Ermeni teröristlerce saldırıya uğrayıp yaralanmışlardır. Kayıpsız saldırı ve bombalarla da olmuştur.

Bu dönemin diğer çok önemli olayı da Türkiye'nin 15 Temmuz 1974'de Kıbrıs'a mevcut uluslararası andlaşmalardaki yükümlülükleri uyarınca fiilen askeri müdahalede (Kıbrıs Barış Operasyonu) bulunması ve iki harekât ile Ada'nın bir kısmının Türk kontrolüne geçmesidir. Bu olayı takiben ABD, NATO müttefikî Türkiye'ye askeri yardımları Şubat 1975'den itibaren 3 yıl kadar süren bir ambargo uygulamaya başlamıştır. Bütün bu gelişmeler, Türkiye'nin bir kısım ülkelerle olan ilişkilerinde zorluklara ve gerginliklere yol açmış ve Dışişlerinin iş yükünü hayli ağırlaştırmıştır.

Öte yandan, 1972 yılında Helsinki'de başlamış bulunan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) muhtelif yerlerde sürdürülmüş, hepsine de Türk diplomatlarınca devamlı katılım olmuş ve nihayet Avrupa'da yumuşama, iki hasım blok (Varşova Paktı-NATO) arasında işbirliği alanları açmış olan 1976 Helsinki Son Sened'i Başbakan Süleyman Demirel'in de katıldığı zirve toplantısında 35 ülke liderlerince imzalanmıştır. Bu konudaki yoğun çalışmalar da Dışişlerinin muhtelif birimleri ve elemanları açısından yeni bir faaliyet dönemi oluşturmuştur.

Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesiyle ortaya çıkan yeni durum bir hayli Bağlantısız Ülkeler Hareketi üyesi ve Üçüncü Dünya ülkelerinde bir tereddüt ve hoşnutsuzluk yarattığından ve Yunanistan ile Kıbrıs Rum Yönetiminin birçok toplantıda

ve her fırsatta bu yasal ve yerinde müdahaleyi istismar etmeye girişmeleri üzerine 1974'deki Ecevit Hükümeti zamanında alınmış olan, bir kısım Bağlantısız ülkede yeni temsilcilikler açılması kararı, gerekli müzakerelerin sürdürülüp, hazırlıklarının bitirilmesiyle Ekim 1975'te Kuala Lumpur (Malezya) B. Elçiliğimiz açılmış ve 1979'da da Havana (Küba), Darüsselâm (Tanzanya), Abu Dabi (Birleşik Arap Emirlikleri), Doha (Katar), Mogadişu (Somali)'de birer yeni büyükelçilik açılmasıyla sonuçlanmıştır. Aynı yılda Bingazi ve Musul'da iki yeni Başkonsoloslüğümüz faaliyete geçmiştir. (Yine 1975 Ocak'ta Doğu Almanya nezdinde Berlin Büyükelçiliği açılmıştır.)

Yukarıda ana hatları açıklanan 70'li yılların yoğun dış politika faaliyetleri gereği Bakanlığın temel birimleri 1979'da aşağıdaki şekli almış bulunmaktaydı.

Dışişleri Bakanı

a) Genel Sekreter

b) Genel Sekreter Yardımcıları:

1. Genel Sekreter Siyasi İşler Yardımcılığı (İkili ve çok taraflı ilişkiler)
2. Genel Sekreter İktisadi İşler Yardımcılığı (İkili ve çok taraflı ilişkiler)
3. Genel Sekreter İdari İşler Yardımcılığı (İdari işler ve personel)
4. Genel Sekreter Kültür ve Enformasyon İşleri Yardımcılığı
5. Genel Sekreter Müşterek Güvenlik İşleri Yardımcılığı (NATO ve Savunma anlaşmaları)

c) Bakan Özel Kalem Müdürlüğü ve Genel Sekreter Özel Kalemi

d) Bakanlık Yüksek Müşavirleri ve Müşavirleri (Merkezdeki büyükelçiler ve diğer personel)

e) Başhukuk Müşavirliği

f) Denetleme Kurulu

g) Dışişleri Akademisi

h) Sivil Savunma Sekreterliği

i) Genel Müdürlükler:

1. İkili Siyasi İlişkiler Genel Müdürlüğü
2. Çok Taraflı Siyasi İlişkiler Genel Müdürlüğü
3. Kıbrıs-Yunanistan İşleri Genel Müdürlüğü
4. Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü
5. İkili Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü
6. Uluslararası Ekonomik ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü
7. Personel Genel Müdürlüğü
8. İdari İşler Genel Müdürlüğü
9. Kültür İşleri Genel Müdürlüğü

10. Enformasyon Genel Müdürlüğü
11. Konsolosluk Genel Müdürlüğü
12. Emlak İşleri Genel Müdürlüğü
13. Müşterek Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü
14. Protokol Genel Müdürlüğü
15. Evrak-Ulaştırma ve Arşiv Genel Müdürlüğü

70'li yıllardaki teşkilâtta, evvelki döneme nazaran, bazı birimlerin büyüyerek, düzeyinin yükseltildiği gözlenmektedir. Nitekim, evvelce “Kıbrıs Bürosu” olan birim artık Yunanistanla ilişkileri de alarak “Genel Müdürlük” olmuş, “Siyaset Plânlama” ilk başlarda “Grup” adıyla kurulmuşken, artık “Genel Müdürlük” seviyesine getirilmiş, “İşçi Meseleleri Koordinasyon Bürosu” olan baştaki küçük birim bir Genel Müdürlük içinde “Sosyal İşler” adıyla genişletilmiştir.

8- 80'li yıllarda Dışişleri'miz

Bu on yıllık dönem de hem Türkiye ve hem de Dışişlerimiz açısından önemli yeni olaylarla dolu olarak geçmiştir.

1980 yılında en önemli olay, son birkaç yıldır iyice tırmanmış anarşik olaylar sonucunda Türk Silâhlı Kuvvetlerinin yönetime el koyması (12 Eylül “Bayrak” hareketi) olmuştur. Avrupa Konseyi ve bir kısım Avrupa devletleri, demokrasinin askıya alınmış olması nedeniyle Türkiye'ye hayli eleştiriler yöneltmiş, Konsey'de üyeliğimizin askıya alınmasını önlemek için Dışişleri çok çaba göstermiş, devamlı girişimlerde bulunup, bu teşkilât ve üye ülkeleri iknada başarılı olmuştur.

Ayrıca, iki komşu ülke İran ve Irak 1980 Eylül'ünde uzun (8 yıllık) bir savaşa tutuşmuştur. Türkiye de bu savaşta her iki ülkeye dürüst, normal ve tarafsız davranarak, hem onların, hem de dünyanın takdirini kazanmış, iyi bir diplomasi sınavı vermiştir.

Bu arada uluslararası terörizmin bir kolu olan Ermeni teröristlerin eylemleri durmamış, Sidney Başkonsolosu Şarık Arıyak ile Los Angeles Başkonsolosu Kemal Arıkan ve 1983'de Belgrad Büyükelçisi Galib Balkar şehid edilmişlerdir. (Diğer olaylardan 70'li yıllarda daha önce bilgi verilmiştir). Dış temsilciliklerin ve personelin güvenlik sorunları önemini arttırmıştır. Koruma polisleri, güvenlik gereçleri ve zırhlı otomobiller sağlanması yoğunlaştırılmıştır.

14 Kasım 1983'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilân edilmiş, bazı devletlerin reaksiyonlarını karşılamak yine Dışişleri teşkilâtına düşmüştür.

1984'den itibaren Bulgaristan komünist yönetimi oradaki ırkdaşlarımıza ağır baskılara girişip, kimliklerini değiştirmek ve Türkleri zor kullanarak Bulgarlaştırmak eylemleri başlatmıştır. Yıllarca bu kriz devam etmiş, 300 binden fazla ırkdaşımız Türkiye'ye göçe zorlanmış ve Dışişleri Bakanlığı bütün dünyaya bu haksız ve zorba davranışları anlatıp, birçok yerde Bulgaristan'ın kınayan kararlar çıkarttırılmıştır. Dışişlerinin bu çabaları dünyanın her yanında sürdürülmüştür.

1985'de bazı yeni yerlerde temsilcilik açılırken Maskat (Osman Sultanlığı) ve Singapur'da Büyükelçilikler kurulmuş, tasarruf gerekçesiyle Darüsselâm (Tanzanya) Büyükelçiliğimiz kapanmıştır.

1987'de Türkiye, resmen Avrupa Topluluğuna (AT) tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu yeni gelişme de birçok başkentte büyükelçilerimizin yoğun girişimlerine yol açmıştır. Üst düzey yetkililer de bu konuda devamlı dış temaslar yapmıştır.

1989 bölgemiz açısından çok kritik olmuş ve Doğu Bloku veya Sosyalist Blok denen komünist ülkelerde kaynaşmalara yol açan, Sovyetlerin M. Gorbacov'un liderliğinde başlattıkları glasnost (açıklık) ve perestroika (yeniden yapılanma) siyasetinden istifadeyle liberalleşme ve demokratikleşme çabaları iyice hız kazanmış ve iki Almanya birleşmiş, Berlin duvarı yıkılmış, komünist blok dağılmıştır. Bu hızlı gelişmeler, yanıbaşımızda, özellikle Kafkaslarda mevzii çatışmalara yol açmıştır. Türkiye bu olaylara karşı hassasiyetini arttırmış ve Dışişleri, gelişmeleri yoğun bir biçimde izlemeye koyulmuştur. Eski Sovyetler Birliği yerine, şimdilik, daha küçülmüş ve ilişkileri hayli gevşek ve aralarında tartışmalı "Bağımsız Devletler Topluluğu" (BDT) geçmiştir. Topluluğun en önemli ve büyük üyesi Rusya Federasyonu olmuştur.

Bütün bu önemli olayları daha iyi izleyip, gerekeni yapmaya yönelik çabalar içindeki Dışişleri teşkilâtı bu dönem ortalarında (1984-85) şu durumda çalışmaktaydı:

Birimlerin hizmet içi kodları

— Bakan	
— Bakan Özel Kalem Müdürlüğü	BÖZK
— Bakan Özel Müşavirliği	BÖZM
— Müsteşar	MÜST
— Müsteşar Özel Müşavirliği	MÜZM
— Müsteşar İkili Siyasi İşler Yardımcılığı	MİSY
— Müsteşar Çok Taraflı Siyasi İşler Yardımcılığı	MÇİY
— Müsteşar İktisadi İşler Yardımcılığı	MEKY
— Müsteşar İdari İşler Yardımcılığı	MİDY
— Müsteşar Yardımcılığı (Bakanlık Sözcüğü)	MBSY
— Teftiş Kurulu Başkanlığı	TEKU
— Hukuk Müşavirliği	HUMŞ
— Dışişleri Eğitim Merkezi	DEMB
— İkili Siyasi İşler Genel Müdür Yardımcılığı (Batı Avrupa)	İSBA
— İkili Siyasi İşler Genel Müdür Yardımcılığı (Amerika-Pasifik)	İSAP
— İkili Siyasi İşler Genel Müdür Yardımcılığı (Doğu-Uzak Doğu)	İSDA
— İkili Siyasi İşler Genel Müdür Yardımcılığı (Ortadoğu - Afrika)	İSOA
— İkili Siyasi İşler Genel Müdürlüğü Yardımcılığı (Kıbrıs-Yunanistan)	İSKY
— Çok Taraflı Siyasi İşler Genel Müdür Yardımcılığı (Avrupa Kuruluşları)	ÇTAD

— Çok Taraflı Siyasi İşler Genel Müdür Yardımcılığı (Uluslararası Kuruluşlar)	ÇTUK
— İkili Ekonomik İşler Genel Müdür Yardımcılığı (Batı-Doğu)	EİBD
— İkili Ekonomik İşler Genel Müdür Yardımcılığı (Ortadoğu-Afrika)	EİOA
— Çok Taraflı Ekonomik İşler Genel Müdür Yardımcılığı	EİUE
— Müşterek Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü	MGGM
— Müşterek Güvenlik İşleri Genel Müdür Yardımcılığı (NATO işleri)	MGNA
— Müşterek Güvenlik İşleri Genel Müdür Yardımcılığı (Sav-Anlaşma)	MGSA
— Kültür İşleri Genel Müdürlüğü	KİGM
— Kültür İşleri Genel Müdür Yardımcılığı	KİİÇ
— Konsolosluk, Hukuk ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü	KHSG
— Konsolosluk, Hukuk ve Sosyal İşler Genel Müdür Yardımcılığı (Konsolosluk İşleri)	KKVA
— Konsolosluk, Hukuk ve Sosyal İşler Genel Müdür Yardımcılığı (Emlâk-Hudut)	KMEH
— Genel Müdür Yardımcılığı (Siyasi İncelemeler ve Değerlendirmeler)	SİDE
— Protokol Genel Müdürlüğü	PRGM
— Protokol Genel Müdür Yardımcılığı (Tören - Ziyaret - Mesajlar)	PRTZ
— Protokol Genel Müdür Yardımcılığı (Diplomatik İşlemler)	PRDİ
— İstihbarat ve Araştırma Dairesi Başkanlığı	İADA
— Siyaset ve Planlama Dairesi Başkanlığı	SPLD
— Enformasyon Dairesi Başkanlığı	ENFD
— Personel Dairesi Başkanlığı	PERD
— İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı	İMAD
— Arşiv ve Ulaştırma Dairesi Başkanlığı	ARUD
— Bütçe Dairesi Başkanlığı	BÜTD
— İcra Sekreterliği	İCSE
— Savunma Sekreterliği	SVSK

80'li yılların sonlarındaki bu hızlı ve köklü değişim rüzgârları, hâdiselerin biraz daha netleşmesinden sonra 1991 ve 92'de Dışişlerinin hem merkez teşkilâtı yapısına ve hem de dış teşkilâtına yansımış, birden 10 kadar yeni misyon açılması gündeme gelmiş, ancak daha sonra gerçekleşmiştir (1988'de Bakanlık 35 yıldır çalıştığı ana binadan çıkarak Balgat'da bugünkü yerine taşınmıştır. Ek bina durumu sürmüştür.)

Dışişleri Bakanlığı personeli ve teşkilâtı açısından 80'li yıllarında iki dikkate değer gelişme göze çarpmaktadır:

(1) Peşpeşe iki ayrı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile “Dışişleri Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri”nin yeniden düzenlenmesi cihetine gidilmiştir. Bunun ilki 177 sayılı KHK 13/12/1983 tarihli olup, ikincisi; 6 ay sonra 8/6/1984 tarih

ve 206 sayılı KHK'dir ve halen Bakanlık yönetiminde temel döküman durumundadır. (Ek'te verilmiştir).

(2) Bakanlık ve Türkiye tarihinde ilk defa bir bayan Büyükelçi olmuş ve Eylül 1982'de Filiz Dinçmen Lahey Büyükelçiliği'ne gitmiştir. (1992'de diğer iki bayan Büyükelçi ataması daha gerçekleşmiştir).

9- XX. yüzyılın son on yılına girerken: Dışişleri Bakanlığı - 1992

90'lı yıllar demek olan yukarıdaki dönemin henüz başları olan 1990-92 arası dünya çok hızlı ve önemli gelişmelere şahit olmuştur. Bundan sonrasını ise şimdiden kestirmek zordur.

Geçen iki yılda bölgemizde ve sınırlarımız dibinde Irak'ın sebep olduğu bir sıcağın çatışma (1991 Körfez Savaşı) yaşanmış, Türkiye kritik günler geçirmiş, Cumhurbaşkanı Turgut Özal dünya liderleriyle yoğun telefon diplomasisine girişmiş ve çatışma dışında kalınmıştır. Diğer yandan da Sovyetler Birliği tarihe karışarak, yeni devletlerin ortaya çıkışına tanık olunmuştur. Ayrıca, Balkanlarda Yugoslavya parçalanarak yer yer iç savaş yaşanırken, Kafkaslarda da kanlı komşu çatışmaları ortaya çıkmıştır. Bu olaylar halen sürmektedir.

Bu yeni ve olağanüstü gelişmeler Dışişleri merkez teşkilâtından birimlerin ve işlerden sorumlu müsteşar yardımcılıklarının çoğalmasına yol açan yeni bir yapılanmayı gerektirmiş ve 1992'de eski Sovyetler topraklarında Türkiye, 9 yeni büyükelçilik birden açmıştır. (Azarbaycan'da Bakû B.E., Kazakistan'da Alma-Ata B.E., Türkmenistan'da Aşkabad B.E., Özbekistan'da Taşkent B.E., Kırgızistan'da Bişkek B.E., Tacikistan'da Duşanbe B.E., Ukrayna'da Kiev B.E., Beyaz Rusya'da Minsk B.E., ve Litvanya'da Vilnius Büyükelçiliği). Ayrıca Gürcistan'da Tiflis ve Moldavya'da Kişinev Başkonsoloslukları açılmıştır. (Tiflis, Büyükelçiliğe yükselmiştir).

Bu dönemde, yukarıda sayılan yeniliklerin az öncesinde de (1990'da) Manila (Filipinler) Büyükelçiliğimiz faaliyete geçmiş, Tel-Aviv'deki seviyesi 2. Kâtip-maslahatgüzarlığa indirilmiş misyonumuz 1991'de Büyükelçilik düzeyine çıkarılmış, Bağdat Büyükelçiliğimizin ise faaliyetini 1991'de Körfez savaşı yüzünden geçici olarak askıya almış bulunduğu burada kaydedilmelidir.

Filipinler ile Katar da bu dönemde Ankara'da büyükelçilik açan son devletlerdir. 1992'de birkaç yerde daha Türkiye'nin misyon açması gündeme gelmiştir (Eriwan ve Saray Bosna gibi). İnsani yardım güvenliği için Somali'ye asker gönderilmiştir.

Merkezde yukarıda özetlenen en son gelişmelerle ortaya çıkmış yeni birimler ve görev bölümü aşağıdaki şekilde bulunmaktadır.

(1992)

Dışişleri Bakanlığı Merkez Teşkilatı

— Bakan

— Müsteşar

Doğrudan Bakan'a bağlı birimler***Kodu:***

— Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı	EKETİB
— Teftiş Kurulu Başkanlığı	TEKU
— Bakanlık Müşavirleri	
— Bakan Özel Müşaviri	BÖZM
— Bakan Özel Kalem Müdürü	BÖZK

Müsteşar Yardımcıları

— Müsteşar Yardımcısı (İkili Siyasi İşler)	MİSY
— Müsteşar Yardımcısı (Çok Taraflı Siyasi İşler)	MÇİY
— Müsteşar Yardımcısı (Basın Sözcüsü)	MYBS
— Müsteşar Yardımcısı (Kültür İşleri)	MKİY
— Müsteşar Yardımcısı (Uluslararası Siyasi Kuruluşlar ve İşler, Kıbrıs-Yunanistan, Pasifik ve Latin Amerika)	MUKY
— Müsteşar Yardımcısı (İdari İşler)	MİDY
— Müsteşar Yardımcısı (Ekonomik İşler)	MEKY

Doğrudan Müsteşar'a bağlı birimler

— Dış Politika Danışma Kurulu	DPDK
— Dışişleri Bakanlığı Eğitim Merkezi Başkanlığı	DBEM
— Hukuk Müşavirliği	HUMŞ
— Sivil Savunma Sekreterliği	SVSK
— Müsteşar Özel Müşaviri	MÖZM
— Müsteşar Özel Kalem Müdürü	MÖZK
— Protokol Genel Müdürlüğü	PRGM
a) Genel Müdür Yardımcılığı (Tören ve Ziyaretler)	PRTZ
b) Genel Müdür Yardımcılığı (Diplomatik İşlemler)	PRDİ

Müsteşar Yardımcısı (İkili Siyasi İşler)'ne bağlı birimler:

— Balkanlar ve Kafkas Ülkeleri ile İlişkiler Genel Müdürlüğü	BKGM
a) Genel Müdür Yardımcılığı (Balkanlar)	BKBY
Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk, Yugoslavya (Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Makedonya, Sırbistan, Karadağ).	
b) Genel Müdür Yardımcılığı (Kafkas Ülkeleri)	BKKY
(Azərbaycan, Ermenistan, Gürcistan)	
— Bağımsız Devletler Topluluğu (Kafkas Ülkeleri hariç) ile İlişkiler Genel Müdürlüğü	BDGM
a) Genel Müdür Yardımcılığı (Slav Ülkeleri ve Kuzey Doğu Asya)	BDSY

1. Rusya, Beyaz Rusya, Ukrayna, Moldova

2. Japonya, Güney ve Kuzey Kore, Çin, Tayvan, Moğolistan, Laos, Vietnam, Kamboçya, Singapur, Hong Kong.

b) Genel Müdür Yardımcılığı

(Diğer BDT Ülkeleri ve Güney Doğu Asya) BDTY

1. Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan.

2. Hindistan, Bağladeş, Nepal, Butan, Myanmar, Tayland, Malezya, Sri Lanka

— Orta Doğu ve Afrika ile İlişkiler Genel Müdürlüğü OAGM

a) Genel Müdür Yardımcılığı (Körfez, İKÖ) OAKY

1. İran, Irak, Pakistan, Afganistan, Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Katar, B.A.E., Oman, Yemen.

2. İslâm Konferansı Örgütü

b) Genel Müdür Yardımcılığı (Orta Doğu, Afrika) OAGY

1. Suriye, İsrail, Lübnan, Ürdün, Mısır ve Magreb ülkeleri.

2. Diğer tüm Afrika ülkeleri

— Avrupa ile İlişkiler Genel Müdürlüğü AVGM

a) Genel Müdür Yardımcılığı (AT Ülkeleri) AVTY

1. Almanya, İngiltere, Danimarka, Hollanda, İrlanda.

2. Fransa, İspanya, Portekiz, İtalya, Belçika, Lüksemburg

b) Genel Müdür Yardımcılığı (Diğer ülkeler) AVGY

1. Avusturya, İsviçre, İsveç, Finlandiya, Norveç, İzlanda, Liechtenstein.

2. Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Estonya, Vatikan, Malta, San Marino, Monaco

— Konsolosluk, Hukuk ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü KHSG

a) Genel Müdür Yardımcılığı (Konsolosluk) KKVM

b) Genel Müdür Yardımcılığı (Emlâk, Hudut) KGEH

c) Genel Müdür Yardımcılığı (Sosyal İşler) KGSİ

— Siyaset Plânlama Müstakil Daire Başkanlığı SPLD

Müsteşar Yardımcısı (Uluslararası Siyasi Kuruluşlar ve İşler, Kıbrıs-Yunanistan, Pasifik ve Lâtin Amerika)'na bağlı birimler:

— Uluslararası Siyasi Kuruluşlar ve İşler Genel Müdürlüğü UKGM

a) Genel Müdür Yardımcılığı (Uluslararası Siyasi Kuruluşlar) UKBM

b) Genel Müdür Yardımcılığı (Denizcilik ve Havacılık) UKDH

c) Genel Müdür Yardımcılığı (Kıbrıs-Yunanistan) BKYY

— Pasifik ve Lâtin Amerika ile İlişkiler Genel Müdürlüğü PLGM

a) Genel Müdür Yardımcılığı PLGY

1. Endonezya, Brunei-Darüsselam, Avustralya, Yeni Zelanda, Filipinler, Maldivler, Batı Samoa, Fiji, Nauru, Tonga, Tuvalu, Papua, Yeni Gine, Solomon

Adaları, Kinbatı, Vanuatu, Palau, Niue, Marchall Adaları, Mikronezya, Cook Adaları;

2. Lâtin Amerika

Müşteşar Yardımcısı (Çok Taraflı Siyasi İşler)'na bağlı birimler:

- Kuzey Amerika Genel Müdürlüğü KAGM
 - a) Genel Müdür Yardımcılığı (ABD, Kanada) KAGY
- Müşterek Güvenlik ve Silâhsızlanma İşleri Genel Müdürlüğü MGGM
 - a) Genel Müdür Yardımcılığı (NATO ve Savunma Anlaşmaları) MGNA
 - b) Genel Müdür Yardımcılığı (Silâhsızlanma) MGSİ
- Avrupa Konseyi ve AGİK Genel Müdürlüğü AKGM
 - a) Genel Müdür Yardımcılığı (Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları) AKGY
 - b) Genel Müdür Yardımcılığı (AGİK)..... AGİY
- İstihbarat ve Araştırma Müstakil Daire Başkanlığı İADA

Müşteşar Yardımcısı (Ekonomik İşler)'na bağlı birimler:

- İkili Ekonomik İşler Genel Müdürlüğü EİGM
 - a) Genel Müdür Yardımcılığı EİGY
 - 1. OECD Ülkeleri ve Yeni Zelanda ile ikili ekonomik ilişkiler;
 - 2. BDT, Orta Asya Cumhuriyetleri, Kafkas Ülkeleri, Balkanlar, Macaristan, Polonya, Çekoslovakya, Baltık Ülkeleri ve İkili Ekonomik İlişkiler
 - b) Genel Müdür Yardımcılığı EİEY
 - 1. Ortadoğu, Körfez ve Magreb ülkeleri ile ikili ekonomik ilişkiler, Sınırşan sular, Bölgesel İşbirliği Projeleri;
 - 2. Güney ve Güney Doğu Asya, Pasifik, Siyahi Afrika, Orta ve Lâtin Amerika ülkeleri ile ikili ekonomik ilişkiler, Afrika Kalkınma Bankası, Fuarlar;
 - 3. Enerji konuları, Asya Kalkınma Bankası.
- Çok Taraflı Ekonomik İşler Genel Müdürlüğü EUGM
 - a) Genel Müdür Yardımcılığı EİUE
 - 1. OECD (Ekonomik konular), GATT, UNCTAD, WPO, AGİK (Ekonomik Konular), İBRD, OMF, MFA, İkili Tekstil konuları, Dünya Ekonomik Forumu;
 - 2. UNDP, ILO, UNIDO, UNİCEF, UNEPA, İFAD, WEP, OECD/PUMA, NATO Bilim Komitesi;
 - 3. KEIP (Karadeniz Ekonomik İşbirliği P.)
 - b) Genel Müdür Yardımcılığı EIUK
 - Birleşmiş Milletler'in ekonomik ve sosyal faaliyetleri (ECOSOC, II. Komite), AEK, ECO, OECD Sosyal Kentsel, Göç ve Çevre İşleri Komiteleri, UNEP, uluslararası çevre konuları, uluslararası su sorunları, NATO/CCMS, Dünya Turizm Örgütü.

- c) Genel Müdür Yardımcılığı EİİB
 (İslâm Konferansı Örgütü Ekonomik ve Ticarî İşbirliği Daimî Komitesi)
- Avrupa Toplulukları Genel Müdürlüğü ATGM
- a) Genel Müdür Yardımcılığı (Uygulama) ATUY
- b) Genel Müdür Yardımcılığı (Tanıtma) ATAT
- Müsteşar Yardımcısı (Kültür İşleri)'na bağlı birimler*
- Kültür İşleri Genel Müdürlüğü KİGM
- a) Genel Müdür Yardımcılığı (İkili) KİİK
- b) Genel Müdür Yardımcılığı (Çok Taraflı) KİÇT
- Müsteşar Yardımcısı-Basın Sözcüsü'ne bağlı birimler:*
- Enformasyon ve Tanıtma Müstakil Daire Başkanlığı ENFD
- Müsteşar Yardımcısı (İdari İşler)'na bağlı birimler:*
- Personel Müstakil Daire Başkanlığı PERD
- İdari ve Mali İşler Müstakil Daire Başkanlığı İMAD
- Arşiv ve Ulaştırma Müstakil Daire Başkanlığı ARUD

—Dışişleri Bakanlığı Dış Teşkilatı—

Türkiyenin Büyükelçiliklerinin bulunduğu ülkeler ve misyon isimleri (Parantez içindekiler akredite misyonlarımızdır ve o ülkelerde ayrıca büyükelçiliğimiz yoktur)
 -1992 durumu-

Afganistan-Kâbil Büyükelçiliği

Almanya Federal Cumhuriyeti - Bonn BE.

Amerika Birleşik Devletleri-Washington BE.

Arjantin - Buenos Aires BE.

Arnavutluk-Tiran BE.

Avusturalya-Kanberra BE.

Avusturya-Viyana BE.

Azarbaycan-Bakû BE.

(Bahama = Buraya Washington BE. akreditedir)

Bahreyn-Bahreyn BE.

Bagladeş-Dakka BE.

(Barbados=Buraya Karakas BE. akreditedir)

(Batı Samoa=Buraya Canberra BE. akreditedir)

Belçika-Brüksel BE.

(Belize=Buraya Meksiko BE. akreditedir)

HARİCİYE TARİHİMİZ

- (Benin=Buraya Lagos BE. akreditedir)
- Beyaz Rusya-Minsk BE.
- Birleşik Arap Emirlikleri-Abu Dhabi BE.
- (Birmanya=Buraya Yeni Delhi BE. akreditedir)
- (Bolivya=Buraya Brezilya BE. akreditedir)
- (Botswana=Buraya Nairobi BE. akreditedir)
- Brezilya-Brasilia BE.
- Bulgaristan-Sofya BE.
- (Burundi Cumhuriyeti=Buraya Kinshasa BE. akreditedir)
- (Burkina Faso=Buraya Trablus BE. akreditedir)
- Cezayir-Cezayir BE.
- (Çad=Buraya Hartum. akreditedir)
- Çekoslovakya-Prag BE.
- Çin Halk Cumhuriyeti-Pekin BE.
- Danimarka-Kopenhag BE.
- (Dominik Cumhuriyeti=Buraya Karakas BE. akreditedir)
- (Ekvator=Buraya Karakas BE. akreditedir)
- (El Salvador=Buraya Meksiko BE. akreditedir)
- Endonezya-Cakarta BE.
- Etiyopya-Addis Ababa BE.
- ✓ Fas-Rabat BE.
- (Fiji=Buraya Kanberra BE. akreditedir)
- Filipinler Cumhuriyeti-Manila BE.
- Finlandiya-Helsinki BE.
- Fransa-Paris BE.
- (Gabon Cumhuriyeti=Buraya Trablus BE. akreditedir)
- (Gambia=Buraya Dakar BE. akreditedir)
- (Gana=Buraya Lagos BE. akreditedir)
- (Gine-Bissau=Buraya Dakar BE. akreditedir)
- (Gine Cumhuriyeti=Buraya Dakar BEÇ akreditedir)
- (Guatemala=Buraya Meksiko BE. akreditedir)
- (Guyana=Buraya Brezilya BE. akreditedir)
- (Haiti=Buraya Meksiko BE. akreditedir)

Hindistan-Yeni Delhi BE.

Hollanda-Lahey BE.

(Honduras=Buraya Meksiko BE. akreditedir)

Irak-Bağdat BE.

İngiltere-Londra BE.

İran-Tahran BE.

İrlanda-Dublin BE.

İspanya-Madrid BE.

İsrail-Telaviv BE.

İsveç-Stockholm BE.

İsviçre-Bern BE.

İtalya-Roma BE.

(İzlanda=Buraya Oslo BE. akreditedir)

(Jamaika=Buraya Karakas BE. akreditedir)

Japonya-Tokyo BE.

(Kamboçya=Elçilik ve Konsoloslüğümüz yoktur)

(Kamerun=Buraya Lagos BE. akreditedir)

Kanada-Ottawa BE.

Katar-Doha BE.

Kazakistan-Alma Ata BE.

Kenya-Nairobi BE.

Kırgızistan-Bişkek BE.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti-Lefkoşe BE.

(Kolombiya=Buraya Karakas BE. akreditedir)

(Kongo=Buraya Kinshasa BE. akreditedir)

Kore Cumhuriyeti-Seoul BE.

(Kostarika=Buraya Meksiko BE. akreditedir)

(Kotdivuar (Fildişi Sahili)=Buraya Dakar BE. akreditedir)

Kuveyt-Kuveyt BE.

Küba-Havana BE.

(Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti=Buraya Bangkok BE. akreditedir)

(Liberya=Buraya Dakar BE. akreditedir)

Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesi=Trablus BE.

(Liechtenstein=Burası Zürich Başkonsolosluğumuz görev çevresine dahildir)
Litvanya-Vilnius BE.

Lübnan-Beyrut BE.

Lüksemburg-Lüksemburg BE.

Macaristan-Budapeşte BE.

(Madagaskar=Buraya Mogadişu BE. akreditedir)

(Malavi=Buraya Nairobi BE. akreditedir)

(Maldivler Cumhuriyeti=Buraya Yeni Delhi BE. akreditedir)

Malezya-Kuala Lumpur BE.

(Mali=Buraya Trablus BE. akreditedir)

(Malta=Buraya Roma BE. akreditedir)

(Mauritius=Buraya İslamabad BE. akreditedir)

Meksika-Meksiko BE.

Mısır Arap Cumhuriyeti-Kahire BE.

(Monako Prenslığı=Burası Marsilya Başkonsolosluğumuz görev çevresine dahildir)

(Moritanya İslâm Cumhuriyeti=Buraya Rabat BE. akreditedir)

(Nauru Cumhuriyeti=Buraya Kanberra BE. akreditedir)

(Nepal Krallığı=Buraya Yeni Delhi BE. akreditedir)

(Nijer=Buraya Cezayir BE. akreditedir)

Nijerya-Lagos BE.

(Nikaragua=Buraya Meksiko BE. akreditedir)

Norveç-Oslo BE.

Oman-Muskat BE.

(Orta Afrika Cumhuriyeti=Buraya Hartum BE. akreditedir)

Özbekistan-Taşkent BE.

Pakistan-İslamabad BE.

(Panama=Buraya Meksiko BE. akreditedir)

(Papua Yeni Gine=Buraya Kanberra BE. akreditedir)

(Paraguay=Buraya Buenos Aires BE. akreditedir)

(Peru=Buraya Santiago BE. akreditedir)

Polonya-Varşova BE.

Portekiz-Lizbon BE.

(Porto Riko=Elçilik ve Konsoloslüğümüz yoktur)

Romanya-Bükreş BE.

(Ruanda Cumhuriyeti=Buraya Kinşasa BE. akreditedir)

(San Marino=Buraya Milano Başkonsoloslüğümüz akreditedir)

Senegal-Dakar BE.

(Siera Leone=Buraya Dakar BE. akreditedir)

Singapur-Singapur BE.

(Solomon Adaları=Buraya Kanberra BE. akreditedir)

Somali Demokratik Cumhuriyeti-Mogadisu BE.

Rusya Federasyonu-Moskova BE.

(Sri Lanka Cumhuriyeti-Buraya Yeni Delhi BE. akreditedir)

Sudan-Hartum BE.

Suriye-Şam BE.

Suudi Arabistan-Riyad BE.

(Svaziland=Buraya Nairobi BE. akreditedir)

Şili-Santiago BE.

Tacikistan-Duşanbe BE.

(Tanzanya=Buraya Addis Ababa BE. akreditedir)

Tayland-Bangkok BE.

(Togo=Buraya Lagos BE. akreditedir)

(Tonga Krallığı=Buraya Kanberra BE. akreditedir)

(Trinidad ve Tobago=Buraya Karakas BE. akreditedir)

Tunus-Tunus BE.

(Tuvalu=Buraya Kanberra BE. akreditedir)

Türkmenistan-Aşkabad BE.

(Uganda=Buraya Addis Ababa BE. akreditedir)

Ukrayna-Kiev BE.

(Uruguay=Buraya Buenos Aires BE. akreditedir)

Ürdün-Amman BE.

Vatikan-Vatikan BE.

Venezuela-Karakas BE.

(Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti=Buraya Kuala Lumpur BE. akreditedir)

Yemen Arap Cumhuriyeti-Saana BE.

Yeni Zelanda-Wellington BE.

(Yeşil Burun Adaları=Buraya Dakar BE. akreditedir)

Yugoslavya-Belgrad BE.

Yunanistan-Atina BE.

Zaire-Kinşasa BE.

(Zambia=Buraya Nairobi BE. akreditedir)

(Zimbabwe=Buraya Nairobi BE. akreditedir)

— Delegasyonlar —

- Avrupa Ekonomik Topluluğu Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği (OPAN-DAT) Brüksel/Belçika
- Avrupa Konseyi Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği-Strasbourg/Fransa
- Birleşmiş Milletler Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği (TURKUNO) New York/U.S.A.
- Birleşmiş Milletler Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği (TURKUNO) New York/ABD
- İktisadi İşbirliği, Gelişme Teşkilâtı Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği (O.E.C.D) Paris/Fransa
- U.N.E.S.C.O. Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği-Paris/Fransa.
- Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı Konseyinde Türkiye Daimi Temsilciliği (NATO) Brüksel/Belçika
- UAEA ve ASK Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği (AKKUM) Viyana/Avusturya
- Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği (İCAO) Montreal/Kanada
- Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Kuruluşları Nezdinde (FAO) Türkiye Daimi Temsilciliği-Roma/İtalya (İşleri Roma B.E. yürütmektedir)
- Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Merkezi (UNCHS-Habitat) Nezdinden Türkiye Daimi Temsilciliği-Nairobi/Kenya (İşleri Nairobi BE. yürütmektedir)

Türkiyenin Başkonsolosluklarının bulunduğu ülkeler ve Konsüler misyon isimleri (Parantez içindekiler Fahri olanlar) —1992 Durumu—

Almanya Federal Cumhuriyeti'nde: (Bremen Fahri Başkonsolosluğu), Berlin Başkonsolosluğu, Düsseldorf Başkonsolosluğu, Essen Başkonsolosluğu, Frankfurt Baş-

konsolosluğu, Hamburg Başkonsolosluğu, Hannover Başkonsolosluğu, Karlsruhe Başkonsolosluğu, Kolonya Başkonsolosluğu, Mainz Başkonsolosluğu, Münih Başkonsolosluğu, Münster Başkonsolosluğu, Nürnberg Başkonsolosluğu, Stuttgart Başkonsolosluğu, Leipzig Başkonsolosluğu

Amerika Birleşik Devletleri'nde: (Atlanta Fahri Başkonsolosluğu), (Baltimore Fahri Başkonsolosluğu), (Kansas Fahri Başkonsolosluğu), (Miami Fahri Başkonsolosluğu), (San Fransisko Fahri Başkonsolosluğu), (Philadelphia Fahri Başkonsolosluğu), (Houston Başkonsolosluğu, Los Angeles Başkonsolosluğu, New-York Başkonsolosluğu, Şikago Başkonsolosluğu

Arjantin'de: (Elçilik Kons. Şubesi)

Avustralya'da: (Port Moresby Fahri Konsolosluğu), (Auckland Fahri Başkonsolosluğu), (Melburn Başkonsolosluğu, Sidney Başkonsolosluğu

Avusturya'da: (Bregenz Başkonsolosluğu, Salzburg Başkonsolosluğu

Bangladeş'de: (Chittagong Fahri Başkonsolosluğu)

Barbados'da: (Brigetown Fahri Başkonsolosluğu)

Belçika'da: (Anvers Başkonsolosluğu, Brüksel Başkonsolosluğu

Birleşik Arap Emirlikleri'nde: Dubai Başkonsolosluğu

Bolivya'da: (La Paz Fahri Başkonsolosluğu)

Bulgaristan'da: (Burgaz Başkonsolosluğu, Filibe Başkonsolosluğu

Danimarka'da: (Arhus Fahri Başkonsolosluğu)

Dominik Cumhuriyeti'nde: (Santo Domingo Fahri Başkonsolosluğu)

Ekvator'da: (Quito Fahri Başkonsolosluğu)

El Salvador'da: (El Salvador Fahri Başkonsolosluğu)

Fransa'da: (Monaco Fahri Başkonsolosluğu), (Nantes Fahri Başkonsolosluğu), (Lyon Başkonsolosluğu, Marsilya Başkonsolosluğu, Paris Başkonsolosluğu, Strasbourg Başkonsolosluğu

Guatemala'da: (Guatemala Fahri Başkonsolosluğu)

Güney Afrika Cumhuriyeti'nde: Johannesburg Başkonsolosluğu

Hindistan'da: (Bombay Fahri Başkonsolosluğu), (Kalkuta Fahri Başkonsolosluğu), (Katmandu Fahri Başkonsolosluğu), (Madras Fahri Başkonsolosluğu)

Hollanda'da: (Deventer Başkonsolosluğu, Rotterdam Başkonsolosluğu

Honduras'da: (Honduras Fahri Başkonsolosluğu)

Irak'da: Musul Başkonsolosluğu

İngiltere'de: (Cardiff Fahri Başkonsolosluğu), (Edinburg Fahri Başkonsolosluğu), (Hongkong Başkonsolosluğu

İran'da: Tebriz Başkonsolosluğu, Urumiye Başkonsolosluğu

İspanya'da: (Barselona Fahri Başkonsolosluğu)

İsveç'de: (Malmö Fahri Başkonsolosluğu), (Gotebourg Fahri Başkonsolosluğu)

İsviçre'de: Cenevre Başkonsolosluğu, Zürih Başkonsolosluğu

İtalya'da: (Bari Fahri Başkonsolosluğu), (Floransa Fahri Başkonsolosluğu), (Torino Fahri Başkonsolosluğu), (Trieste Fahri Başkonsolosluğu), (Sicilya (Siracusa) Fahri Başkonsolosluğu), (Cenova Fahri Başkonsolosluğu), (Venedik Fahri Başkonsolosluğu), Milano Başkonsolosluğu, Napoli Başkonsolosluğu

İzlanda'da: (Rejkavik Fahri Başkonsolosluğu)

Jamaika'da: (Kingston Fahri Başkonsolosluğu)

Japonya'da: (Osaka Fahri Başkonsolosluğu)

Kanada'da: (Montreal Fahri Başkonsolosluğu), (Winnipeg Fahri Başkonsolosluğu)

Kolombiya'da: (Bogota Fahri Başkonsolosluğu)

Kore Cumhuriyeti'nde: (Pusan Fahri Başkonsolosluğu)

Kostarika'da: (San Jose Fahri Başkonsolosluğu)

Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesi'nde: Bingazi Başkonsolosluğu

Malta'da: (Valetta Fahri Başkonsolosluğu)

Meksika'da: (San Jose Fahri Başkonsolosluğu)

Mısır Arap Cumhuriyeti'nde: (Cibuti Fahri Başkonsolosluğu)

Nikaragua'da: (Nikaragua Fahri Başkonsolosluğu)

Norveç'de: (Bergen Fahri Başkonsolosluğu)

Pakistan'da: (Lahor Fahri Başkonsolosluğu), (Peşaver Fahri Başkonsolosluğu), (Mauritius Fahri Başkonsolosluğu), Karacı Başkonsolosluğu

Panama'da: (Panama Fahri Başkonsolosluğu)

Papua Yeni Gine'de: (Port Moresby Fahri Konsolosluğu)

Peru'da: (Lima Fahri Başkonsolosluğu)

Portekiz'de: (Ponta Delgada Fahri Konsolosluğu), (Porto Fahri Başkonsolosluğu)

Romanya'da:Köstence Başkonsolosluğu

Siera Leone'de: (Freetown Fahri Başkonsolosluğu)

Sri Lanka'da: (Colombo Fahri Başkonsolosluğu)

Rusya Federasyonu'nda: Batum Başkonsolosluğu

Sri Lanka Cumhuriyeti'nde: (Colombo Fahri Başkonsolosluğu)

Suriye'de: Halep Başkonsolosluğu

Suudi Arabistan'da: Cidde Başkonsolosluğu

Şili'de: (Lima Fahri Başkonsolosluğu)

Trinidad ve Tobago'da: (Port of Spain Fahri Başkonsolosluğu)

Tunus'da: (Sfax Fahri Başkonsolosluğu)

Uruguay'da: (Montevideo Fahri Başkonsolosluğu)

Venezuela'da: (Santo Domingo Fahri Başkonsolosluğu), (Kingston Fahri Başkonsolosluğu), (Port of Spain Fahri Başkonsolosluğu), (Brigetown Fahri Başkonsolosluğu), (St. George's Fahri Başkonsolosluğu)

Yeni Zelanda'da: (Auckland Fahri Başkonsolosluğu)

Yugoslavya'da: Üsküp (Makedonya) Başkonsolosluğu, Zagreb (Hırvatistan) Başkonsolosluğu (eski Yugoslavya)

Yunanistan'da: Atina-Pire Başkonsolosluğu, Gümülcüne Başkonsolosluğu, Rodos Başkonsolosluğu, Selânik Başkonsolosluğu

BÖLÜM

— III —

CUMHURİYET DÖNEMİNDE PROTOKOL VE TÜRKİYEDEKİ YABANCI MİSYONLAR

— A —

Cumhuriyet döneminde Dışişleri ve Devlet Protokolünde Osmanlı İmparatorluk dönemine nazaran hayli sadelik hâkim olmuştur, eski saray usulleri tamamen terkedilmiştir. Tören çeşitleri de hayli azalmıştır.

Bu dönemde belli başlı törenler; Cumhurbaşkanı'nın yabancı büyükelçi kabulü (güven mektubu töreni) ile Köşkte verilen resepsiyonlar-resmî kabuller-, yabancı devlet başkanlarının ve başbakanların resmî ziyaretlerinde karşılanma ve uğurlanma törenleri, bu münasebetle verilen resmî oturarak yemekler ve resepsiyonlar, Cumhuriyet Bayramı hipodrom törenleri, TBMM'de tebrikleri kabul, Anıtkabiri ziyaret ve çelenk koyma, defter imzalama törenleri, uluslararası zirve toplantıları gibi olaylardır.⁸

Bu törenler belli bazı hiyerarşik kurallara göre yapılmakta olup, katılanların kıyafetleri de çoğunlukla kurallara bağlanmıştır. Bazılarında frak ve millî üniforma, bazılarında smokin, bazılarında da koyu renk elbise yeterlidir.

Dışişlerinde protokol işleri sadece yurt içinde değil, fakat yurtdışında da misyonlar içinde resmî törenlerde rütbe ve kıdem sıralarına göre yürür.

Millî Mücadele devrinde harp hali bulunduğundan bazı basit törenler yapılmakta, güven mektubu (itimatname) takdimi de münasip koyu kıyafetle olmaktaydı. Esasen o dönemde ilk yabancılar “müessil” sıfatıyla Ankara'ya gelmişlerdi. Pek az tören oluyordu. Çok küçük bir yabancılar çevresi vardı.

Cumhuriyetin ilânından hemen sonra da bu konuda katı kurallar pek yoktu. Elçiliklerin çoğu İstanbul'daydı, Ankara'ya geçişleri zaman almıştır.

1926 yılında ilk yazılı kurallara rastlanmakta ve güven mektubu töreni için yabancılarla ve dışardaki Türk sefirlerine de frak ve beyaz yelek normal ve mecburî kıyafet olarak öngörülmüştür⁹. Bu konuda 17 Ocak ve 14 Şubat 1926 tarihlerinde

⁸ Cumhuriyet tarihinin en büyük törenleri 1973'de Cumhuriyetimizin 50. kuruluş yıldönümünde olmuş ve 80 kadar ülkeden özel kutlama fevkalâde heyetleri gelmiş, törenler Ankara ve İstanbul'da sürmüştür.

⁹ Kararnamede “Türk Sefirlerinin itimatnamelerini hîni takdimlerinde ve merasimi saire teşrifati-yede kıyafeti mülkiyemiz olan Frak...” denmektedir-İstiklâl Madalyası da takılabilir.

3020 ve 3183 sayı ile iki kararname çıkarılmıştır. Ayrıca, Hariciye Vekâleti yabancı misyon şeflerinin (Büyükelçilerin ve Elçilerin) bilgisi için ilk protokol kitapçığını 1926'da Fransızca ve eski yazıyla Türkçe yayınlamış idi. Buna göre, yabancı sefirler, fraklı güven mektubu kabulü dışında da devlet başkanınca özel kabul halinde veya veda ziyaretinde redingot veya jaketatay denilen özel kıyafet giymeye mecburdur. (Halen devlet protokolünde bu iki kıyafetin kullanımı epeydir yoktur).

Daha sonraki yıllar (II. Dünya Harbinden sonra) genelde sadece güven mektubu sunma töreninde ve Cumhuriyet Bayramı töreninde frak usulünü devam ettirmiştir. 1980-81'den itibaren güven mektubu için frak usulü artık kaldırılmıştır (Ondan önce, dış ülkelerdeki sefirlerimizin, oradaki usulde carî olan kıyafetlerle törene gitmeleri esnekliği getirilmiştir).

Ancak bazı durumlarda yetkililer frak giymeye devam etmişlerdir. Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Bayramı töreni TBMM'deki tebrikleri (ve hipodrom törenini) frakla kabul etmekte, TBMM toplantılarında oturumu yöneten Meclis Başkanı veya Başkan Vekili de frak giymektedir. Nâdirattan bazı durumlarda daha frak giyilebilmektedir.

Buna mukabil, smokin daha çok kullanım yeri görmekte, akşamları bazı yemek, kokteyl ve resepsiyonlarda smokin mecburiyeti konulmaktadır. Bunların bir çoğunda ise koyu renk elbise yeterli olabilmektedir.

Devlet protokolünün uygulandığı birçok törende Dışişleri Protokol Genel Müdürü sorumlu ve görevli olmaktadır. Maiyetindeki memurları da törenlere yardım etmektedirler.

Yabancı misyon şeflerinin törenlerde kıdeme göre sıraya dizilmesi, yerleri, duracakları ve oturacakları bölümler, daima Dışişleri protokolünce belirlenmektedir. Davetiyelerin yazımı ve dağıtımı da Bakanlık Protokolü'nce yapılmaktadır.

Yabancı büyükelçinin güven mektubunu sunmasında da ana hatlarıyla tören şöyle olup, bu usuller 1926'daki tâlimattanberi pek fazla değişmemiştir:

Tesbit edilen günde, törenden önce Dışişleri Protokol Genel Müdürü, Cumhurbaşkanlığına ait otomobille (yeni Büyükelçinin maiyeti sayısına göre daha birkaç otomobil) Büyükelçinin ikametgâhına giderek alırlar ve kortej halinde Köşk'e çıkarılır. Bahçede dizilmiş askerî tören kıtasını teftiş öncesi Büyükelçi Başyaverce karşılanır ve bando misafirin millî marşını çalar. Kıtayı teftişten sonra ve "Merhaba asker" selâmından sonra protokol ve köşk görevlileriyle birlikte Köşk'e çıkılır ve kabul salonunda duran Cumhurbaşkanına girerken Protokol Şefi hangi devletin büyükelçisi olduğunu yüksek sesle içeriye takdim eder. Cumhurbaşkanı'nın yanında Dışişleri Bakanı da bulunur. Büyükelçi ve ardındaki memurları biraz ötede dururlar ve yeni büyükelçi birkaç sözle güven mektubunu Cumhurbaşkanı'na sunar. Nutuk söylemek yoktur (eskiden bu usul vardı). Sonra büyükelçi personelinin Cumhurbaşkanı'na takdim eder ve el sıkışılır. Bunu takiben topluca birlikte hâtıra resmi çektilir. Sonra Cumhurbaşkanı, yeni büyükelçi ve Dışişleri Bakanı ile Cumhurbaşkanı'nın bürosuna geçerek biraz konuşurlar ve bitince misafir çıkar. Dış salonda bekleyen elçilik

personeli ile törene katılanlar birlikte şampanya içerler. Çıkışta, yine şeref kıtası önünde durup **İstiklâl Marşı** dinlenir ve yeniden kıtayı teftiştten sonra tören biter ve kortejle Elçiliğe dönülür.

Yabancı devlet başkanlarının resmi gelişlerinde hava alanında karşılamada top-lar atılır, millî marşlar dinlenir, şeref kıtası denetlenir ve selâmlanır, devlet erkân-ıyla da tanışılır.

Muhtelif törenlerin ince ayrıntıları vardır. Burada hepsine yer vermek kâbil de-gildir.

Devlet büyüklerinin de protokolde yerleri, devletin en üst düzey erkân yapısına göre devirden devire bazı değişiklikler göstermiştir. En son duruma göre sıralama şöyledir: Cumhurbaşkanı, TBMM Başkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Ana Muhalefet Partisi Lideri. Bu zevata protokolcü dilinde “5 büyükler” denir.

Yurtdışı misyonlarımızda da duruma göre törenler yapılır. Orada önemli olan misyon içi hiyerarşidir. Son 15-20 yıldır misyonlarda diğer bazı devlet kuruluşları-mızın da görevli elemanları çoğalmıştır.

Netekim, diplomatik misyonlarımızda Dışışleri elemanlarının yanısıra, misyo-nun yeri ve büyüklüğüne göre, şu gibi görevliler kadroda yer alabilirler:

- Silâhlı Kuvvetler Ataşeliği (Kara, Hava, Deniz Ataşeleri)
 - Ekonomi ve Ticaret Müşavirliği (veya Ataşeliği)
 - Basın Müşavirliği (veya Ataşeliği)
 - Eğitim Müşavirliği (veya Ataşeliği)
 - Maliye ve Gümrük Müşavirliği (veya Ataşeliği)
 - Çalışma ve Sosyal Güvenlik Müşavirliği (veya Ataşeliği)
 - Sosyal İşler (Din Hizmetleri) Müşavirliği (veya Ataşeliği)
 - Kültür ve Tanıtma Müşavirliği (veya Ataşeliği)
 - Sağlık Müşavirliği-Yalnız Londra’da-
 - Tarım Müşavirliği (veya Ataşeliği)
 - Güvenlik Ataşeleri (Koruma Polisleri)-bir ara bu statü verilmiştir-
- (Bu görevliler-askerî ataşeler dışında-başkonsolosluklarda da bulunabilirler).

Dış misyonlarımızda çeşitli memurların öncelik sıraları zaman zaman genelge-lerle dış teşkilâta duyurulmuştur. Bu konularda 1937’den beri muhtelif genelgeler ya-yınlanmakta olduğu kayıtlarda görülmektedir. Son uygulama durumunu gösteren Bakanlar Kurulu kararı metni aşağıdadır.

Diplomatik Temsilciliklerde Diplomatik Statüyü, Konsolosluklarda Konsolosluk Memuru Statüsünü Haiz Personel ile İlgili Protokol Esasları Hakkında Yönetmelik

(24.9.1985 Tarih ve 85/9898 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı)

Madde 1 — Bu Yönetmelik, Türkiye Cumhuriyeti'nin diplomatik temsilciliklerinde diplomatik statüyü, konsolosluklarında konsolosluk memuru statüsünü haiz personelin uymaları gereken protokol esaslarını tesbit etmek amacıyla düzenlenmiştir.

Madde 2 — Bu Yönetmelik 189 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 15 nci maddesi uyarınca hazırlanmıştır.

Madde 3 — Diplomatik statüyle haiz personel, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir yabancı ülkedeki Büyükelçilik, Daimi Temsilcilik veya Temsilciliğine, çeşitli mevzuatla verilen görevlerin yapılması için atanmış olup, milletlerarası anlaşmalar ve teamül gereğince kabul eden devlet tarafından bu sıfatla tanınmış ve kendilerine diplomatik ayrıcalık ve bağışlıklıklar verilmiş Dışişleri Bakanlığına mensup Büyükelçi, Daimi Temsilci, Daimi Temsilci Yardımcısı, Temsilci, Elçi, Maslahatgüzar, Elçi-Müsteşar, Birinci Müsteşar, Müsteşar, Hukuk Müşaviri, Başkâtip, İkinci Kâtip, Üçüncü Kâtip, Ataşe ve Ataşe Yardımcıları ile Askeri Ataşeler, Askeri Ataşe Yardımcıları ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına mensup Daimi Temsilci Yardımcısı, Müşavir, Müşavir Yardımcısı, Ataşe ve Ataşe Yardımcılarıdır.

Madde 4 — Konsolosluk memuru statüsünü haiz personel, Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkonsolosluk ve Konsolosluklarında, iç mevzuat ve 5 Haziran 1975 tarih ve 7/10222 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmış Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 5 nci maddesindeki görevleri, gerekli yetki ve sorumluluklara sahip olarak yapmak üzere, anılan Sözleşme veya ikili anlaşmalara uygun olarak, kabul eden devlet tarafından bu sıfatla tanınmış ve kendilerine bu görevlerinin yerine getirilmesini kolaylaştıracak ayrıcalıklar ve bağışlıklıklar verilmiş Başkonsolos, Yardımcısı, Konsolos, Muavin Konsolos, Konsolosluk Ajanı, Ataşeler ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarına mensup Ataşeler ve Ataşe Yardımcılarıdır.

Madde 5 — Misyon şefi, diplomatik temsilciliklerin Büyükelçi, Daimi Temsilci, Temsilci, Elçi veya Maslahatgüzar ünvanlarından birini taşıyan en üst yöneticisidir.

Madde 6 — Konsolosluk şefi, başkonsoloslukların 1 inci sınıf Başkonsolos veya Başkonsolos, konsoloslukların Konsolos ve muavin konsoloslukların Muavin Konsolos ünvanını taşıyan en üst yöneticisidir.

Madde 7 — Diplomatik temsilciliklerdeki protokol sırası aşağıda gösterilmiştir.

a) Misyon Şefi (Büyükelçi, Daimi Temsilci, Temsilci, Elçi, Maslahatgüzar)

b) Elçi-Müsteşar veya yoksa misyon şefinin yokluğunda onun yerini alacak en kıdemli meslek memuru, daimi temsilciliklerde daimi temsilci yardımcısı.

c) Silahlı Kuvvetler Ataşesi veya rütbe ve kıdem sıralarına göre askeri ataşeler.

d) Diğer Müsteşarlar, Müşavirler ve Uzman Müşavirler (4 üncü dereceden yüksek olmak üzere kadro derecelerine, kadro derecelerinde eşitlik halinde kıdem sıralarına göre)

e) Askeri Ataşe Yardımcıları (Kadro dereceleri 3 ve daha yüksek olanlar)

f) Başkâtipler

g) Askeri Ataşe Yardımcıları, Müşavir Yardımcıları (7 nci dereceden yüksek olmak üzere kadro derecelerine, kadro derecelerinin aynı olması halinde kıdem sıralarına göre), 6 ncı dereceden yukarı ihtisas birimi şefi ataşeler.

h) İkinci Kâtipler

ı) 7 nci derece Müşavir Yardımcıları (Kendi aralarındaki kıdeme göre)

j) Üçüncü Kâtipler ve 8 inci ve daha yukarı derecede diğer ataşeler (Kendi aralarındaki kıdeme göre).

k) Diğer Ataşeler (Güvenlik ataşeleri hariç)

l) Ataşe Yardımcıları

m) İdari Memurlar, Haberleşme Teknisyenleri (diplomatik statüye sahip olmaları halinde)

n) Askeri Ataşeliklerde görevli astsubaylar

o) Güvenlik Ataşeleri.

Madde 8 — Bir yabancı ülke Devlet Başkanı nezdinde akredite Misyon Şefi Büyükelçi Türkiye Cumhuriyetini temsil eder ve bu sıfatla o ülkede diğer Misyon Şefleri de dahil, bütün memurlardan önce gelir. Ancak, protokol sırasının tayinini gerektiren toplantı ve törenler esas itibarıyla diğer bir Misyon Şefi Büyükelçinin görev alanı içinde ise, o Misyon Şefine öncelik verilir.

Madde 9 — Misyon Şefi Elçiler, Büyükelçilerden sonra, Misyon Şefi olmayan Elçilerden önce gelirler.

Madde 10 — Büyükelçi veya Elçi ünvanını almayan Diplomatik Misyon Şefleri, bu ünvanları taşıyan Misyon Şefleri ve Maslahatgüzarlardan sonra yer alırlar.

Madde 11 — Sürekli Maslahatgüzar Büyükelçi ise 9 ncu maddeye göre, Elçi veya Elçi-Müsteşar ise 10 ncu maddeye, daha küçük ünvanda ise 14 üncü maddeye göre yer alır.

Madde 12 — Bir temsilcilikte en kıdemli meslek memuru veya en kıdemli Daimi Temsilci Yardımcısı, o temsilcilik protokol sırasında Misyon Şefi'nden hemen sonra yer alır. Bir temsilcilikte yapılan toplantıya diğer misyonlardan Büyükelçiler ve Elçiler katılıyorsa, bu memurun yeri kendisinden kıdem bakımından en yakın üst olanlardan hemen sonradır.

Madde 13 — Misyon Şefi'nin yokluğunda ona protokol sırasında kendinden hemen sonra gelen memur Geçici Maslahatgüzar ünvanı ile vekalet eder. Geçici Maslahatgüzar, kendi ünvanını taşıyan diğer misyon mensuplarından kıdemsiz de olsa onlardan önde gelir.

Madde 14 — Yurtdışında yabancıların katılmasıyla yapılan bir toplantıda merkezden gelmiş Elçi ünvanını taşıyan görevlilerle diğer Bakanlıkların Genel Müdür Yardımcıları, kendi aralarındaki kıdem sırasına göre Misyon Şeflerinden ve Geçici Maslahatgüzarlardan sonra, 1 nci meslek memurundan önde gelirler.

Madde 15 — Aynı şehirde görev yapan değişik diplomatik misyonlarda görevli meslek memurları meslek kıdemlerine göre; 1173 sayılı Kanun çerçevesinde atanmış diğer Bakanlıklardan Müşavirler memuriyet derecelerine, bunların eşit olması halinde bağlı bulundukları kurumun protokol sırasına göre; diğer Uzman Müşavirler ise onlardan sonra kendi aralarındaki derece ve kıdem sırasına göre yer alırlar.

Madde 16 — Başkonsolosluklardaki protokol sırası aşağıda gösterilmiştir:

- a) Konsolosluk Şefi,
- b) Başkonsolos Yardımcıları (aralarındaki kıdeme göre)
- c) Diğer Bakanlıklardan Ataşeler (4 ncü dereceden büyük olmak üzere),
- d) Konsoloslar,
- e) Diğer Bakanlıklardan Ataşeler (7 nci dereceden büyük olmak üzere),
- f) Muavin Konsoloslar,
- g) Diğer Ataşeler ve Ataşe Yardımcıları.

Madde 17 — Konsolosluklardaki protokol sırası aşağıda gösterilmiştir:

- a) Konsolosluk Şefi
- b) Muavin Konsolos
- c) Diğer Bakanlıklardan Ataşeler ve Ataşe Yardımcıları.

Madde 18 — Başkonsolos Yardımcısı bulunmayan Başkonsolosluklar ile Konsolosluklarda kıdem itibarıyla 1 nci meslek memuru Başkonsolosun yokluğunda ona vekalet eder ve protokol sırasında ünvanına haklımaksızın hemen ondan sonra yer alır.

Madde 19 — 1 nci sınıf Başkonsoloslar Elçi ve Elçi-Müsteşardan hemen sonra gelirler. Başkonsolosluk Şefi 1 nci sınıf Başkonsolos ünvanını taşısa da, bağlı olduğu diplomatik misyon şefliğinin bulunduğu şehirde o misyon şefliğindeki 1 nci meslek memuruna kıyasen meslek bakımından kıdemli olmasına bakılmaksızın nezdinde vazife gördüğü ülke protokol ve diğer yabancı misyonlar nazarında misyon şefliğindeki 1 nci meslek memurundan sonra gelir.

Madde 20 — Misyon Şefinin vazife gördüğü memlekette başkent dışındaki bir şehirde yapılan toplantılarda, o şehirde görevli olan ve Birinci Sınıf Başkonsolos unvanı taşıyan Konsolosluk Şefi, kadroyu alışı esasına göre meslek kıdemi bakımından büyükelçilikteki 1 nci Meslek Memuruna kıyasen önceliği olmasa bile, Büyükelçi'den hemen sonra; Başkonsolos veya Konsolos unvanını taşıyan Konsolosluk Şefi ise 1 nci Meslek Memuru Elçi-Müsteşar ise ondan sonra, 1 nci Meslek Memuru bu unvandan küçük bir unvan taşıyorsa kıdeme bakılmaksızın ondan önde yer alır.

Madde 21 — Misyon Şefinin vazife gördüğü memlekette başkent dışındaki bir şehirde yapılan toplantılara aynı memlekette fakat başka bir şehirde görevli olan bir Konsolosluk Şefi de katıldığı takdirde; kadroyu alışı esasına göre meslek kıdemi bakımından o şehirde görevli olan Konsolosluk Şefine ve Büyükelçilikteki 1 nci Meslek Memuruna kıyasen önceliği olsa bile, merasimin yapıldığı şehirde görevli bulu-

nan Konsolosluk Şefinden ve Misyon Şefine refakat eden 1 nci Meslek Memurundan sonra yer alır.

Madde 22 — Yabancılar ve toplantıya misyon dışından katılan devlet memurlarına aynı veya benzer unvandaki misyon görevlilerine göre öncelik verilir.

Madde 23 — Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 24 — Bu Yönetmelik hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Milli Mücadele ve Cumhuriyetin ilânı ile hemen takip eden yıllarda Türkiye'deki yabancı misyonların durumu hakkında başlarda Bölüm -II-/2 kısmında yeterince bilgi verilmiş bulunmaktadır. Aşağıda daha sonraki yıllara değinilmiştir.

1930 Yılında Türkiye Cumhuriyeti Nezdinde Ecnebi Sefaret Heyetlerinin Durumu

(Büyükelçiler)

- Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı
- Almanya
- İtalya
- Japonya
- Büyük Britanya
- Amerika
- Afganistan
- Fransa
- İran
- Lehistan

(Fevkalâde Murahhas ve Ortaelçiler)

- Romanya
- Macaristan
- Avusturya
- İsveç
- İspanya
- Felemenk
- Çekoslovakya
- Bulgaristan
- Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı
- Yunanistan
- Danimarka
- Belçika
- Irak
- Mısır
- İsviçre

(Maslahatgüzarlar)

- Şili

1953 yılında Türkiye'deki diplomatik misyonlar ile konsüler misyonların (fahriiler de dahil) tam durumu ve düzeyleri:

Afganistan Büyükelçiliği:

A.B.D. Büyükelçiliği: İstanbul Başkonsolosluğu, İzmir Konsolosluğu

Arjantin Elçiliği: İstanbul Başkonsolosluğu

Avusturya Elçiliği: İstanbul Başkonsolosluğu

Belçika Elçiliği: (İzmir Fahri Konsolosluğu), İstanbul Konsolosluğu, (Mersin Fahri Konsolosluğu), (Samsun Fahri Konsolosluğu)

Brezilya Büyükelçiliği: İstanbul Konsolosluğu

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti: Edirne Muavin Konsolosluğu, İstanbul Başkonsolosluğu

Büyük Britanya Büyükelçiliği: İstanbul Başkonsolosluğu, İzmir Başkonsolosluğu, Trabzon Konsolosluğu

Çekoslovakya Elçiliği: , İstanbul Başkonsolosluğu

Çin Büyükelçiliği:

Danimarka Elçiliği: , (İstanbul Fahri Konsolosluğu), İzmir Konsolosluğu

Federal Almanya Cumhuriyeti Büyükelçiliği: İstanbul Başkonsolosluğu, İzmir Konsolosluğu

Finlandiya Elçiliği: (Ankara Fahri Konsolosluğu), (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu), (İzmir Fahri Konsolosluğu), (Mersin Fahri Konsolosluğu), (Samsun Fahri Konsolosluğu)

Fransa Büyükelçiliği: , İstanbul Başkonsolosluğu, İzmir Başkonsolosluğu

Haşimi Ürdün Elçiliği:

Hindistan Büyükelçiliği:

Hollanda Elçiliği: , (İskenderun Fahri Muavin Konsolosluğu), İstanbul Başkonsolosluğu

Irak Büyükelçiliği: İstanbul Başkonsolosluğu

İran Büyükelçiliği: (İskenderun Fahri Konsolosluğu), İstanbul Başkonsolosluğu, Trabzon Konsolosluğu

İspanya Büyükelçiliği: İstanbul Başkonsolosluğu

İsrail Elçiliği: (İstanbul Muavin Konsolosluğu)

İsveç Elçiliği: (İstanbul Fahri Muavin Konsolosluğu), (İzmir Fahri Konsolosluğu), (Mersin Fahri Muavin Konsolosluğu)

İsviçre Büyükelçiliği: İstanbul Konsolosluğu

İtalya Büyükelçiliği: (Edirne Fahri Muavin Konsolosluğu), (Çanakkale Fahri Muavin Konsolosluğu), (İskenderun Muavin Konsolosluğu), İstanbul Başkonsolosluğu

İstanbul Başkonsolosluğu

İzmir Konsolosluğu, (Mersin Muavin Konsolosluğu), (Samsun Fahri Muavin Konsolosluğu), (Trabzon Fahri Muavin Konsolosluğu)

Japonya Büyükelçiliği:

Kanada Büyükelçiliği:

Lübnan Elçiliği:

Macaristan Elçiliği: İstanbul Başkonsolosluğu

Meksika Elçiliği:

Mısır Büyükelçiliği: İstanbul Başkonsolosluğu

Norveç Elçiliği: (İskenderun Fahri Muavin Konsolosluğu), (İstanbul Fahri Konsolosluğu), (İzmir Fahri Konsolosluğu)

Pakistan Büyükelçiliği:

Polonya Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliği:

Romanya Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliği: İstanbul Konsolosluğu

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Büyükelçiliği: İstanbul Başkonsolosluğu

Suriye Elçiliği: İstanbul Konsolosluğu, Mersin Konsolosluğu

Suudî Arabistan Elçiliği:

Şili Büyükelçiliği:

Venezüela Elçiliği:

Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliği: İstanbul Başkonsolosluğu.

Yunanistan Büyükelçiliği: Edirne Konsolosluğu, (İskenderun Fahri Muavin Konsolosluğu), İstanbul Başkonsolosluğu, İzmir Başkonsolosluğu

1959 Yılında Ankara'daki Yabancı Misyonlar Durumu ve Düzeyleri:¹⁰

Büyükelçilikler:

Afganistan	İsviçre
F. Almanya	İtalya
Arjantin	Japonya
Avusturya	Kanada
Belçika	Kore
Bir.Arab Cum.	Libya
Brezilya	Lübnan
Bulgaristan	Meksika
Büyük Britanya	Norveç

Elçilikler:

Çekoslovakya
İsrail
Macaristan
Suudî Arabistan
Venezuelâ

¹⁰ 1953 yılına göre: Misyon sayısında az artış olmakla beraber, çoğunda artık seviye Büyükelçiliğe yükseltilmiştir.

Büyükelçilikler (devamı)

Çin (Milliyetçi)	Pakistan	
Danimarka	Polonya	Uluslararası Kuruluşlar:
Endonezya	Portekiz	— Birleşmiş Milletler Teknik
Finlandiya	Romanya	Yardım Başkanlığı
Fransa	S.S.C.B.	— CENTO Genel Sekreterliği
Hindistan	Sudan	(eski Bağdat Paktı)
Hollanda	Şili	
Irak	Tunus	
İran	Ürdün	
İspanya	Yunanistan	
İsveç		

1964 — Ankara'da Yabancı Diplomatik Misyonlar

1- Afganistan BE.	25- İsrail BE. (Masl. Elçi)
2- A.B.D. BE.	26- İsveç BE.
3- Arjantin BE.	27- İsviçre BE.
4- Arnavutluk BE.	28- İtalya BE.
5- Avusturya BE.	29- Japonya BE.
6- Belçika BE.	30- Kanada BE.
7- Brezilya BE.	31- Kıbrıs BE.
8- Bulgaristan BE.	32- Kore BE.
9- Bir.Arap Cymhur.BE.	33- Libya BE.
10- Büyük Britanya BE.	34- Lübnan BE.
11- Çekoslovakya BE.	35- Macaristan E.
12- Çin BE.	36- Meksika BE.
13- Danimarka BE.	37- Norveç BE.
14- Endonezya BE.	38- Pakistan BE.
15- F. Almanya BE.	39- Polonya BE.
16- Finlandiya	40- Portekiz BE.
17- Fransa BE.	41- Romanya BE.
18- Habeşistan BE.	42- S.S.C.B. BE.
19- Haşimi Ürdün BE.	43- Sudan BE.
20- Hindistan BE.	44- Suriye BE.
21- Hollanda BE.	45- Suudî Arabistan BE.
22- Irak BE.	46- Şili BE.
23- İran BE.	47- Tunus BE.
24- İspanya BE.	48- Vatikan BE.

49- Venezuela BE.

51- Yugoslavya BE.

50- Vietnam BE.

52- Yunanistan BE.

Uluslararası Kuruluşlar Temsilcilikleri:

- B.M.Teknik Yardım ve Özel Fonu Bürosu.
- UNİCEF Temsilciliği.
- B.M. Mülteciler Yüksek Komiserliği Tems.
- Dünya Sağlık Teşkilâtı Tems.
- CENTO Genel Sekreterlik
- OECD Temsilciliği. (MİİT nezdinde-Maliyede)

Türkiye'nin dış ilişkilerinin artışıyla, dışarıda Türk diplomatik misyonları artarken, Ankara'daki yabancı devlet misyonları da hayli artış göstermiştir. Ayrıca, üyesi bulunduğumuz veya ilişki sürdürdüğümüz uluslararası kuruluşlar da Ankara'da mukim temsilcilikler açmışlardır.

1959 yılında toplam diplomatik 46 misyon bulunan başkentimizde bu sayı 1964 de 58 olmuş ve günümüzde - 1992 - toplam 77 mukim misyon ve temsilcilik görev yapmaktadır.

1992 Yılı İtibariyle Ankaradaki Diplomatik (Mukim) Misyonlar-Devletlerinin Resmî Adına Göre:

- 1- Afganistan Büyükelçiliği.
- 2- Almanya Federal Cumhuriyeti B.E.
- 3- Amerika Birleşik Devletleri B.E.
- 4- Arjantin Cumhuriyeti B.E.
- 5- Arnavutluk Cumhuriyeti B.E.
- 6- Avusturalya B.E.
- 7- Avusturya B.E.
- 8- Azarbaycan B.E.
- 9- Bangladeş Halk Cumhuriyeti B.E.
- 10- Belçika Krallığı B.E.
- 11- Birleşik Arap Emirlikleri B.E.
- 12- Brezilya Federatif Cumhuriyeti B.E.
- 13- Bulgaristan Cumhuriyeti B.E.
- 14- Cezayir Demokratik Halk Cumh. B.E.
- 15- Çek ve Slovak Federal Cumh. B.E.
- 16- Çin Halk Cumhuriyeti B.E.
- 17- Danimarka Krallığı B.E.

- 18- Endonezya Cumhuriyeti B.E.
- 19- Fas Krallığı B.E.
- 20- Filipinler B.E.
- 21- Filistin Devleti B.E.
- 22- Finlandiya Cumhuriyeti B.E.
- 23- Fransa Cumhuriyeti B.E.
- 24- Hindistan Cumhuriyeti B.E.
- 25- Hollanda Krallığı B.E.
- 26- Irak Cumhuriyeti B.E.
- 27- Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı B.E.
- 28- İran İslâm Cumhuriyeti B.E.
- 29- İspanya B.E.
- 30- İsrail B.E.
- 31- İsveç B.E.
- 32- İsviçre B.E.
- 33- İtalya B.E.
- 34- Japonya B.E.
- 35- Kanada B.E.
- 36- Katar Devleti B.E.
- 37- Kazakistan B.E.
- 38- Kore Cumhuriyeti B.E.
- 39- Kuveyt B.E.
- 40- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti B.E.
- 41- Küba Cumhuriyeti B.E.
- 42- Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesi Halk Bürosu B.E.
- 43- Lübnan Cumhuriyeti B.E.
- 44- Macaristan Cumhuriyeti B.E.
- 45- Malezya B.E.
- 46- Meksika B.E.
- 47- Mısır Arap Cumhuriyeti B.E.
- 48- Norveç Krallığı B.E.
- 49- Oman Sultanlığı B.E.
- 50- Pakistan İslâm Cumhuriyeti B.E.
- 51- Polonya Cumhuriyeti B.E.
- 52- Portekiz Cumhuriyeti B.E.
- 53- Romanya B.E.
- 54- Rusya Federasyonu B.E.

- 55- Sudan Cumhuriyeti B.E.
- 56- Suriye Arap Cumhuriyeti B.E.
- 57- Suudî Arabistan Krallığı B.E.
- 58- Şili Cumhuriyeti B.E.
- 59- Taylan Krallığı B.E.
- 60- Tunus Cumhuriyeti B.E.
- 61- Türkmenistan B.E.
- 62- Haşemi Ürdün Krallığı B.E.
- 63- Vatikan B.E.
- 64- Venezuela Cumhuriyeti B.E.
- 65- Yemen Cumhuriyeti B.E.
- 66- Yeni Zelanda Ticari İşler Bürosu
- 67- Yugoslavya Federal Cumhuriyeti B.E.
- 68- Yunanistan Cumhuriyeti B.E.

Uluslararası Kuruluşlar Temsilcilikleri:

- 1- Avrupa Toplulukları Komisyonu Temsilciliği (AT)
- 2- Birleşmiş Milletler Temsilciliği (BM)
- 3- B.M.Gıda ve Tarım Örgütü Temsilciliği (FAO)
- 4- B.M.Mülteciler Yüksek Komiserliği
- 5- B.M. Çocuklara Yardım Fonu Temsilciliği (UNICEF)
- 6- Uluslararası Çalışma Örgütü Temsilciliği (ILO)
- 7- Dünya Sağlık Örgütü Temsilciliği (WHO)
- 8- İslâm Ülkeleri İstatistik, Eko. ve Sos.Araş.ve Eğit.Fonu
- 9- Dünya Bankası Daimî Temsilciliği

1992 İtibariyle Diplomatik İlişkimiz Kurulmuş, Ancak Ankara'da Mukim Misyonu Bulunmayan Devletlerin Türkiye'ye Akredite Misyon Yerleri

Burkina- Faso: Kahire'den	Gana: Roma'dan
Burindi: Paris'den	Guatemala: Kahire'den
Kamerun: Kahire'den	Gine: Kahire'den
Cibuti: Kahire'den	Honduras: Roma'dan
Dominik: Bonn'dan	İrlanda: Roma'dan
El Salvador: Roma'dan	İzlanda: Kopenhag'dan
Etyopya: Kahire'den	Mali: Belgrad'dan
Gabon: Roma'dan	Moğolistan: Sofya'dan
Gambiya: Riyad'dan	Burma: Kahire'den

Nepal: İslâmabad'dan	Singapur: Cenevre'den
Nijer: Kahire'den	Sri Lanka: Bağdat'dan
Nijerya: Tahran'dan	Swaziland: Kopenhag'dan
Yeni Zelanda: Tahran'dan	Tanzanya: Riyad'dan
Uganda: Kahire'den	Çad: Bağdat'dan
Peru: Viyana'dan	Uruguay: Viyana'dan
Katar: Bağdat'dan	Vietnam: Sofya'dan
Senegal: Roma'dan	Zaire: Kahire'den
Siera Leone: Riyad'dan	Zambiya: Roma'dan

1992 yılında Türkiye'de bulunan konsüler misyonlar (fahri olanlar da dahil edilmiştir -Türk vatandaşları-)

A.B.D.: Adana Konsolosluğu, İstanbul Başkonsolosluğu, İzmir Başkonsolosluğu

Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti: İstanbul Başkonsolosluğu

Avusturalya: İstanbul Başkonsolosluğu

Avusturya: (Adana Fahri Konsolosluğu), (Antalya Fahri Konsolosluğu), İstanbul Başkonsolosluğu (İzmir Fahri Başkonsolosluğu)

Bangladeş Halk Cumhuriyeti: (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu)

Belçika: İstanbul Başkonsolosluğu, (İzmir Fahri Konsolosluğu), (Mersin Fahri Konsolosluğu)

Birleşik Arap Emirlikleri: İstanbul Başkonsolosluğu

Bosna Hersek Cumhuriyeti: (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu)

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti: Edirne Başkonsolosluğu, İstanbul Başkonsolosluğu

Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyeti:, İstanbul Başkonsolosluğu (İzmir Fahri Konsolosluğu)

Çin Halk Cumhuriyeti: İstanbul Başkonsolosluğu

Cibuti: (Ankara Fahri Başkonsolosluğu)

Costa Rica: (İstanbul Fahri Konsolosluğu)

Danimarka: (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu), (İzmir Fahri Konsolosluğu), (Mersin Fahri Konsolosluğu)

Dominik Cumhuriyeti: (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu), (İzmir Fahri Konsolosluğu)

Ekvator Cumhuriyeti: (İstanbul Fahri Konsolosluğu)

Endonezya: (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu)

Fas Krallığı: (İstanbul Fahri Konsolosluğu)

Federal Almanya Cumhuriyeti: (Antalya Fahri Konsolosluğu) Edirne Fahri Konsolosluğu, İstanbul Başkonsolosluğu, (İskenderun Fahri Konsolosluğu), İzmir Başkonsolosluğu, (Mersin Muavin Konsolosluğu), (Sivas Fahri Konsolosluğu)

Fildişi Sahili: (İzmir Fahri Konsolosluğu)

Finlandiya: (Adana Fahri Konsolosluğu), (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu), (İzmir Fahri Konsolosluğu), (Samsun Fahri Konsolosluğu)

Fransız Cumhuriyeti: İstanbul Başkonsolosluğu, (İskenderun Fahri Muavin Konsolosluğu), (Mersin Fahri Muavin Konsolosluğu), (Tekirdağ Fahri Muavin Konsolosluğu), İzmir Başkonsolosluğu

Gambiya Cumhuriyeti: (Ankara Fahri Başkonsolosluğu), (İstanbul Fahri Konsolosluğu)

Güney Afrika Cumhuriyeti: (İzmir Fahri Konsolosluğu), İstanbul Başkonsolosluğu

Hindistan: (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu), İzmir Fahri Başkonsolosluğu

Hollanda: (İskenderun Fahri Konsolosluğu), İstanbul Başkonsolosluğu, (İzmir Fahri Konsolosluğu)

Irak: İstanbul Başkonsolosluğu

İngiltere: (Antalya Fahri Konsolosluğu), (Bodrum Fahri Konsolosluğu), İstanbul Başkonsolosluğu, (İskenderun Fahri Konsolosluğu), İzmir Muavin Konsolosluğu, (Mersin Fahri Konsolosluğu)

İran İslâm Cumhuriyeti: Erzurum Başkonsolosluğu, İstanbul Başkonsolosluğu, Trabzon Başkonsolosluğu

İrlanda Cumhuriyeti: (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu)

İspanya: (Antalya Fahri Muavin Konsolosluğu), (İskenderun Fahri Konsolosluğu), İstanbul Başkonsolosluğu, (İzmir Fahri Muavin Konsolosluğu)

İsrail: İstanbul Başkonsolosluğu

İsveç: İstanbul Başkonsolosluğu, (İzmir Fahri Konsolosluğu), (Mersin Fahri Konsolosluğu)

İsviçre Büyükelçiliği: İstanbul Başkonsolosluğu

İtalya: (Antalya Fahri Konsolosluk Ajanlığı), (Bursa Fahri Muavin Konsoloslugu), (Bodrum Fahri Muavin Konsoloslugu), (Edirne Fahri Konsolosluk Ajanlığı), (İskenderun Fahri Muavin Konsoloslugu), İstanbul Başkonsolosluğu, İzmir Konsoloslugu, (Mersin Fahri Muavin Konsoloslugu)

Japonya: İstanbul Başkonsolosluğu

Kamerun Cumhuriyeti: (İstanbul Fahri Konsolosluğu)

Kanada: (İstanbul Fahri Konsolosluğu)

Kore Cumhuriyeti: (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu)

Kolombiya Cumhuriyeti: (İstanbul Fahri Konsolosluğu)

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti: İstanbul Başkonsolosluğu, (Antalya Fahri Konsolosluğu), (Mersin Konsolosluğu)

Libya: İstanbul Başkonsolosluğu

Lübnan: İstanbul Başkonsolosluğu

Lüksemburg: (İzmir Fahri Konsolosluğu)

Macaristan Halk Cumhuriyeti: İstanbul Başkonsolosluğu, (Tekirdağ Fahri Konsolosluğu)

Malezya: (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu), (İzmir Fahri Konsolosluğu)

Malta: (İstanbul Fahri Konsolosluğu)

Meksika Cumhuriyeti: (İstanbul Fahri Konsolosluğu), (İzmir Fahri Konsolosluğu)

Mısır Arap Cumhuriyeti: İstanbul Başkonsolosluğu

Meksiko: (İzmir Fahri Konsolosluğu)

Monako: (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu)

Nepal: (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu)

Norveç Krallığı: (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu), (İskenderun Fahri Başkonsolosluğu), (İzmir Fahri Konsolosluğu)

Oman Sultanlığı: (İstanbul Fahri Konsolosluğu)

Pakistan İslâm Cumhuriyeti: İstanbul Başkonsolosluğu, (İzmir Fahri Konsolosluğu), (Konya Konsolosluğu)

Panama Cumhuriyeti: (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu), (Trabzon Fahri Konsolosluğu)

Peru: (İstanbul Fahri Konsolosluğu)

Polonya Cumhuriyeti: İstanbul Başkonsolosluğu, (Mersin Fahri Konsolosluğu)

Portekiz: (İstanbul Fahri Konsolosluğu)

Romanya: İstanbul Başkonsolosluğu

San Marino: (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu)

Singapur Cumhuriyeti: (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu)

Rusya Federasyonu: İstanbul Başkonsolosluğu

Sri Lanka Cumhuriyeti: (Ankara Fahri Konsolosluğu), (İstanbul Fahri Konsolosluğu)

Suudî Arabistan Krallığı: İstanbul Başkonsolosluğu

Suriye Arap Cumhuriyeti: (İstanbul Fahri Konsolosluğu)

Şili Cumhuriyeti: (İstanbul Fahri Konsolosluğu)

Tayland Krallığı: (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu)

Togo Cumhuriyeti: (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu)

Tunus: (Adana Fahri Başkonsolosluğu), İstanbul Başkonsolosluğu

Türkmenistan Cumhuriyeti: (Ankara Fahri Konsolosluğu), (İzmir Fahri Konsolosluğu)

Uruguay: (Ankara Fahri Başkonsolosluğu), (İstanbul Fahri Başkonsolosluğu)

Haşimî Ürdün Krallığı: (İstanbul Fahri Konsolosluğu)

Yemen Arap Cumhuriyeti: İstanbul Konsolosluğu

Yeni Zelanda: (Ankara Fahri Başkonsolosluğu)

Yugoslavya Federal Cumhuriyeti: İstanbul Başkonsolosluğu

Yunanistan: Edirne Konsolosluğu, (İskenderun Fahri Konsolosluğu), İstanbul Başkonsolosluğu, İzmir Konsolosluğu

BÖLÜM

— IV —

YETMİŞ YILIN DEĞERLENDİRME ÖZETİ (RAKAMLARLA DIŞİŞLERİMİZ)

A) TEMSİLCİLİK SAYILARINDA DURUM (Dış Teşkilât):

1924 ... Toplam 39 (21 Büyükelçilik ve Elçilik + 18 Başkons. ve Kons.)

1944 ... Toplam 51 (28 Büyükelçilik ve Elçilik 23 Başkons. ve Kons.)

1959 ... Toplam 86 (43 Büyükelçilik + 6 Elçilik + 3 D.Delegelik + 34 Başkons. ve Kons.)

1964 ... Toplam 90 (52 Büyükelçilik + 5 Elçilik + 3 D.Delegasyon + 27 Başkons. + 2 Kons.)

1983... Toplam 126 (60 Büyükelçilik 1 Elçilik+7 D. Delegasyon+49 Başkons.+1 Büro)

1984 ... Toplam 129

1987 ... Toplam 133

1991 ... Toplam 136 (72 B.Elçilik + 1 Elçilik + 9 D.Delegelik + 54 Başkonsolosluk)

1992 ... Toplam 151 (83 B.Elçilik + 9 D.Delegelik + 59 Başkonsolosluk)

B) PERSONEL SAYISINDA DURUM:

1944 ... Meslek Memuru : 422

İdari Memur : 89

1961 ... Meslek Memuru : 437

İdari Memur : 202

1965 ... Meslek memuru : 408

İdari Memur : 203

1984 ... Meslek Memuru : 645

1987 ... Meslek Memuru : 674

İdari Memur : 381

1990 ... Meslek Memuru : 720

1992 ... Meslek Memuru : 740

İdari memur : 409

Not: (Bunlardan 110'u bayandır ve 54 meslek memuru birbirleriyle evlidir)

Not: (Bunlardan 156'sı bayan)

C) BAKANLIK BÜTÇE ÖDENEKLERİNDE DURUM: (MİLYON TL.)

1950 - 10,8

1986 - 81.551

1955 - 22,5

1987 - 111.063

1959 - 112,1

1964 - 131

1965 - 142

1980 - 3.637

1984 - 34.032

1985 - 53.484

1988 - 195.961

1989 - 341.286

1990 - 590.800

1991 - 801.312

1992 - 1.622.200

1993 - 2.713.500

KAYNAKLAR

- Devlet Salnameleri (Osmanlı İmparatorluğu dönemine ait)
- Başbakanlık Devlet Arşivleri (Bazı Osmanlı Arşiv defter ve dosyaları)
- Osmanlı Arşivleri (Hariciye Nezareti Derlemesi-Ahmet Altıntaş)
- Hammer-Osmanlı Tarihi Tercümesi özeti-Prof. A.Karahan
- Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı-Prof. İ.H.Uzunçarşılı
- Osmanlı Sefir ve Sefaretnameleri-Faik Reşit Unat-Türk Tarih Kurumu
- Avrupa'da Osmanlı İkamet elçiliklerinin Kuruluşu-Ercümen Kuran— (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını)
- Hayat Tarih Mecmuası Koleksiyonları-Doğankardeş Matbaası
- Teşrifat ve Teşkilâtımız-Ali Seydi Bey/N.A.Banoğlu-Tercüman Yayınları.
- Osmanlılarda Töre ve Törenler-Esad Efendi/Yavuz Ercan-Tercüman Yayınları.
- Türkiye'yi Parçalamak için 100 Plân— T.G.Djuvara/Yakup Üstün-Damla Y.
- Eski ve Yeni Diplomasi-Dr.Hüner Tuncer.
- İslâm Ansiklopedisi.
- Osmanlı İmp. Uluslararası Anlaşmaları Külliyyatı (Fransızca) G.Noradunkian
- Sefaretnamei Mehmet Çelebi-Sadeleştiren: Şevket Rado-Hayat Tarih M.Y.
- Devletler ve Hanedanlar-Yılmaz Öztuna-Kültür Bakanlığı
- Türkiye ve Rusya-Dr. Akdes Nimet Kurat-Kültür Bakanlığı
- Siyasi Tarih-Prof. Oral Sander
- Osmanlı Hariciyesi hakkında bazı yazılar (Sinan Kuneralp)
- Türkiye Tarihi (İngilizce)-Stanford Shaw
- Hariciye Vekâleti-Dışişleri Bakanlığı Yıllıkları-Hazırlayan: Hâmit Aral
- Atatürk'ün Millî Dış Politikası-Kültür Bakanlığı-1981
- Ankara, Ankara-Bir Başkent'in Doğuşu— Bilâl N.Şimşir-1988-Bilgi Yayınevi
- Olaylarla Türk Dış Politikası-7. Baskı-Alkım Kitabevi Yayınları.
- Fransız Devlet Arşivlerinde İsmet İnönü-Paul Dumont-İnönü Vakfı
- "Ankara" Albümü — Kültür Bakanlığı
- Resmi Gazeteler
- 50 Yıllık Yaşantımız (1923-1933) Milliyet Yayınları
- Dışişleri Bakanlığı-İMAD-Türkiyenin Yabancı Memleketlerdeki Temsilcilikleri
- Dışişleri B.-Türkiye'de Yabancı Misyon Başlangıç ve bitiş Protokol Usulü (Fr.)
- Dışişleri Bakanlığı muhtelif birimlerinden sağlanmış Not'lar.
- Dışişleri Bakanlığı-Bütçeler için hazırlanmış tanıtıcı broşürler-
- Dışişleri B.-Protokol Genel Müdürlüğü-Kordiplomatik Listeleri (Fr.)

EK: 1

Halen Geçerli Olan ‘‘Dışışleri Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri’’ Hakkında Kanun Hükümünde Kararname

Karar Sayısı: K.H.K./206

Dışışleri Bakanlığının teşkilât ve görevlerinin yeniden düzenlenmesi; 17/671964 tarihli ve 2680 sayılı Kanunun verdiği yetkiye dayanılarak bakanlar Kurulunca 8/6/1984 tarihinde kararlaştırılmıştır.

BİRİNCİ KISIM

Amaç, Görev ve Teşkilât

Amaç

Madde 1 — Bu, Kanun Hükümünde Kararnamenin amacı, Dışışleri Bakanlığının kuruluş, görev ve teşkilatına ilişkin esasları düzenlemektir.

Dışışleri Bakanlığının Görev ve Yetkileri

Madde 2 - Dışışleri Bakanlığının görev ve yetkileri şunlardır:

a) Hükümetçe tayin ve tesbit edilecek esaslara göre dış politikayı uygulamak ve Türkiye Cumhuriyetinin yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlarla ilişkilerini yürütmek.

b) Türkiye Cumhuriyetinin dış politikasının tesbiti için hazırlık çalışmaları yapmak ve tekliflerde bulunmak, tesbit edilecek dış politikayı yürütmek ve koordine etmek.

c) T.C. Uyruklu, gerçek ve tüzel kişilerin yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlar karşısındaki hak ve menfaatlerini korumak, geliştirmek ve bu alanlarda diplomasi ve konsolosluk himayesini sağlamak.

d) Türkiye Cumhuriyetinin yabancı devletlerle, bunların temsilcilikleri ve temsilcileri ile, milletlerarası teşkilâtlarla, ilgili Bakanlıklarla işbirliği yapmak suretiyle temas ve müzakerelerini yürütmek, bu temas ve müzakereler sonucu gerekiyorsa milletlerarası anlaşmaları yine diğer Bakanlıklarla işbirliği ile yapmak.

e) Diğer Bakanlık ve Kuruluşların dış politikayı etkileyen faaliyet ve temaslarının devletin dış politikasına uygunluğunu sağlamak, bu kuruluşların uluslararası kuruluşlar ve yabancı kamu ve özel kuruluşlarıyla kendi görev alanlarına giren temaslarının koordinasyonunu sağlamak ve bunlara katılmak.

f) Mali, iktisadi ve diğer teknik konularda ilgili kurum ve kuruluşlarca yürütülmesi gereken veya statülerinde, üyelerinin ve ortaklarının belli Bakanlık veya merci vasıtasıyla işlem yapacağı belirtilen milletlerarası kuruluşlarla yürütülecek dış temas ve müzakerelerin dış politikaya uygun olarak yürütölmelerini gözetmek, gerekirse bunlara katılmak.

g) Türkiye Cumhuriyetini temsil yetkisine sahip olarak bakanlar Kurulu Kararnamesi ile belli bir geçici görevle görevlendirilen Temsilciler ve Temsil Heyetlerine Türkiye Cumhuriyetini bağlayacak hususlarda hükümetin emir ve talimatlarını iletmek, bu Temsilci ve Temsil Heyetlerinin ihtisasa dair hususlarda ihtiyaç duyacakları talimatları ilgili Bakanlıklar ile istişare suretiyle tesbit edip onlara iletmek; bu gibi heyetlerin Başkanları ilgili Bakanlıklardan ise bu Heyetlerde temsilci bulundurmak.

h) Yabancı devletler ve milletlerarası kuruluşlar nezdinde temsil işlerini yetkili makam olarak yürötmek.

i) Yabancı devletler ve milletlerarası kuruluşlardaki gelişmeleri ve bunlar arasındaki ilişkileri takip etmek.

j) Türkiye Cumhuriyetinin Devlet ve Dışışleri protokolünü düzenlemek ve yürötmek.

k) Yetki belgesi, onaylama belgesi ve milletlerarası hukuk ve tatbikatın gerektirdiğı her türlü belgeyi hazırlamak, alıp vermek, örneklerini hazırlamak, Türkiye Cumhuriyeti adına yapılan anlaşmaları usulüne uygun olarak tescil ettirmek, bunların sicillerini tutmak.

l) Kanunlarla kendisine verilen diğer görevleri yapmak.

Teşkilat

Madde 3 — Dışışleri Bakanlığı merkez teşkilâtı ve yurtdışı teşkilâtından meydana gelir.

İKİNCİ KISIM

Bakanlık Merkez ve Yurtdışı Teşkilatı

Merkez Teşkilâtı

Madde 4 — Bakanlık merkez teşkilâtı ana hizmet birimleri, danışma ve denetim birimleri ile yardımcı birimlerden meydana gelir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Bakanlık Makamı

Bakan

Madde 5 — Bakan, Bakanlık kuruluşunun en üst amiridir. Bakanlık hizmetlerinin mevzuata, Hükümetin genel siyasetine uygun olarak yürütölmelerini ve bakan-

lığın faaliyet alanına giren konularda diğer Bakanlıklarla işbirliği ve koordinasyonu sağlamakla görevli ve Başbakana karşı sorumludur.

Bakan, emri altındakilerin faaliyet ve işlemlerinden sorumlu olup, Bakanlık merkez ve yurtdışı teşkilâtının faaliyetlerini, işlemlerini ve hesaplarını denetlemekle görevlidir.

Müsteşar

Madde 6 — Müsteşar, Bakan'ın emrinde ve onun yardımcısı olup, Bakanlık hizmetlerini Bakan adına ve Bakanın direktif ve emirleri yönünde Bakanlığın amaç ve politikalarına, mevzuat hükümlerine uygun olarak düzenler ve yürütür. Bu amaçla Bakanlık Teftiş Kurulu hariç, Bakanlık kuruluşlarına gereken emirleri verir ve bunların uygulanmasını takip ve temin eder.

Müsteşar, yukarıda belirtilen hizmetlerin yürütülmesinden Bakana karşı sorumludur.

Müsteşar Yardımcısı

Madde 7 — Bakanlıkta ana hizmet birimleri, danışma ve denetim birimleri ile yardımcı hizmet birimlerinin ve yurtdışı kuruluşlarının, yönetim ve koordinasyonunda Müsteşara yardımcı olacak, birisi Bakanlık Sözcüsü olmak üzere beş Müsteşar Yardımcısı görevlendirilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

Ana Hizmet Birimleri

Ana Hizmet Birimleri

Madde 8 — Dışişleri Bakanlığındaki ana hizmet birimleri sekiz genel müdürlük ve üç müstakil daire başkanlığından meydana gelir. Bunların adları ve görevleri Bakanlık tarafından çıkarılacak Teşkilat ve Görev Yönetmeliğinde belirtilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Danışma ve Denetim Birimleri

Danışma ve Denetim Birimleri

Madde 9 — Dışişleri Bakanlığı yurtiçi kuruluşlarındaki danışma ve denetim birimleri şunlardır:

- a) Dış Politika Danışma Kurulu Başkanlığı,
- b) Teftiş Kurulu Başkanlığı,
- c) Hukuk Müşavirliği,
- d) Bakanlık Müsteşarlığı

Dış Politika Danışma Kurulu Başkanlığı

Madde 10 — Dış Politika Danışma Kurulu, Müsteşarın Başkanlığında altı üye ile Müsteşar Yardımcıları, Müsteşarın görevlendireceği hukuk müşaviri ve ilgili birimin yetkilisinden meydana gelir.

Müsteşarın gerek görmesi halinde, görüşülen konu ile ilgili diğer birimlerin yetkilileri de Kurul toplantılarına katılabilir.

Kurul, Türkiye'nin dış politikasının yönlendirilmesi ve uygulaması hakkında başkanın isteği üzerine değerlendirmeler yapar ve görüş bildirir.

Teftiş Kurulu Başkanlığı

Madde 11 — Teftiş Kurulu, bakanın emri yahut onayı üzerine Bakan adına Bakanlık merkez ve yurtdışı teşkilâtının, her türlü faaliyet ve işlemleri ile ilgili olarak denetleme, inceleme ve soruşturma işlerini yürütür.

Teftiş Kurulu'nun görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usulleri yönetmelikle düzenlenir.

Hukuk Müşavirliği

Madde 12 — Hukuk Müşavirliğinin görevleri şunlardır:

a) Milletlerarası andlaşmaların uygulanması, değiştirilmesi ve sona erdirilmesi konularında görüş bildirmek, milletlerarası hukuktaki gelişmeleri takip etmek ve değerlendirmek.

b) Bunların diğer birimler tarafından sorulan hukuk konuları ile hukuki, malî, cezai sonuçlar doğuracak işlemler hakkında görüş bildirmek,

c) Bakanlığın menfaatlerini koruyucu, anlaşmazlıkları önleyici hukuki tedbirleri zamanında almak, anlaşma ve sözleşmelerin bu esaslara uygun olarak yapılmasına yardımcı olmak,

d) 8 Ocak 1943 tarih ve 4353 sayılı Kanun hükümlerine göre adlî ve idari davalarda gerekli bilgileri hazırlamak ve hazineyi ilgilendirmeyen idari davalarda Bakanlığı temsil etmek,

e) Bakanlık birimleri tarafından hazırlanan veya Başbakanlık yahut diğer Bakanlıklardan gönderilen kanun, tüzük ve yönetmelik tasarılarını Makamın talebi üzerine hukuki açıdan inceleyerek görüş bildirmek.

Bakanlık Müşavirleri

Madde 13 — Bakanlıkça özellik taşıyan konularda Bakana yardımcı olmak üzere otuz Bakanlık Müşaviri görevlendirilebilir.

Bakanlık müşavirleri Bakanlık makamına bağlıdır.

Bunlardan yabancı ülkelerde Büyükelçilik yapmış olup merkezde görevlendirilmiş olanlar Büyükelçi ünvanını muhafaza ederler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Yardımcı Birimler

Yardımcı Birimler

Madde 14 — Dışişleri Bakanlığındaki yardımcı birimler şunlardır:

- a) Eğitim Merkezi Başkanlığı,
- b) İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı.
- c) Personel Dairesi Başkanlığı,
- d) Arşiv ve Ulaştırma Dairesi Başkanlığı,
- e) Savunma Sekreterliği,
- f) Özel Kalem Müdürlüğü,
- g) Özel Müşavirlik,
- h) Bakanlık Komisyonu,

Eğitim Merkezi Başkanlığı

Madde 15 — Dışişleri Eğitim Merkezi, Dışişleri memur adayları ile memurlarının ve yurtdışı teşkilatta görevlendirilecek diğer kamu kurum ve kuruluşları görevlilerinin hizmet içi eğitimini sağlamak ve diplomasi ve konsolosluk hizmetleri konularında araştırma ve incelemeler yapmakla görevlidir.

Dışişleri Eğitim Merkezi, Merkez teşkilatında görevli Büyükelçiler arasından atanan bir Başkan ile yine meslek memurları arasından atanacak eğitim merkezi sekreteri tarafından yönetilir.

Dışişleri Eğitim Merkezinin çalışma düzeni ile ilgili kurallar yönetmelikle belirlenir.

İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı

Madde 16 — İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığının görevleri şunlardır:

- a) Bakanlık için gerekli araç, gereç ve malzemenin temini ile ilgili hizmetleri yürütmek.
- b) İhtiyaç duyulan bina ve arazinin kiralama, satın alma işlemlerini yürütmek.
- c) Bakanlığın mali işlerle ilgili hizmetlerini yürütmek.
- d) Temizlik, aydınlatma, ısıtma, bakım, onarım ve taşıma hizmetlerini yapmak,
- e) Sosyal tesislerin kurulması ve yönetimi ile ilgili hizmetleri düzenlemek ve yürütmek,
- f) Bakan ve Müsteşarca verilecek diğer görevleri yapmak.

Personel Dairesi Başkanlığı

Madde 17 — Personel Dairesi Başkanlığının görevleri şunlardır:

- a) Bakanlığın insan gücü plânlaması ve personel politikasıyla ilgili çalışmaları yapmak, personel sisteminin geliştirilmesiyle ilgili önerilerde bulunmak,
- b) Bakanlık personelinin atanma, özlük ve emeklilik işlemleri ile ilgili işleri yapmak,
- c) Bakanlık personelinin ve ailelerinin sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamak.

d) Bakanlıkça verilecek benzer işleri yapmak.

Arşiv ve Ulaştırma Dairesi Başkanlığı

Madde 18 — Arşiv ve Ulaştırma Dairesi Başkanlığının görevleri şunlardır:

- a) Bakanlıkla dış temsilcilikler arasında haberleşmeyi yürütmek, gelen giden telgrafların kayıt, tasnif ve dağıtımını sağlamak,
- b) Bakanlık ve dış temsilciliklerde mevcut haberleşme cihazlarının bakım ve ikmali ile haberleşmenin güvenliğini sağlamak,
- c) Bakanlıkla dış temsilcilikler arasındaki yazışmaları periyodik kuryeler göndermek suretiyle sağlamak,
- d) Diplomatik çanta ve kargoların sevkiyatını ve bunlara dair yazışmaları yürütmek.

e) Anlaşmaları ve temsilciliklerden gelen dökümanları tasnif ve muhafaza etmek, gereğinde ilgili dairelerin istifadesine sunmak.

Savunma Sekreterliği

Madde 19 — Savunma Sekreterliği özel kanununda ve diğer kanunlarda gösterilen görevleri yerine getirir.

Özel Kalem Müdürü

Madde 20 — Bakanın resmi ve özel yazışmalarını yürütmek ve vereceği diğer görevleri yapmak üzere meslek memurları arasından görevlendirilecek bir özel Kalem Müdürü bulunur.

Özel Müşavirlik

Madde 21 — Bakanın ve Müsteşarın Bakanlık birim ve kuruluşları ile irtibatını süratle sağlamak, kendilerine verilen özel görevleri yürütmek ve gerekli araştırmaları yapmak üzere meslek memurları arasından görevlendirilecek birer özel Müşavir bulunur.

Bakanlık Komisyonu

Madde 22 — Dışişleri Bakanlığında, büyükelçiler ve daimi temsilciler dışında kalan bütün personelin terfi, tayin ve diğer özlük işlerini görüşmek ve kararlarını Bakanın onayına sunmak üzere Bakanlık Komisyonu teşkil edilir.

Komisyon, Müsteşarın başkanlığında Müsteşar Yardımcıları, Bakanlık Sözcüsü ve Teftiş Kurulu başkanından meydana gelir, Personel Dairesi Başkanı Komisyonun raportörlüğünü yapar. Komisyon Başkanının lüzum göreceği hallerde Komisyon toplantılarına Baş Hukuk Müşaviri veya vekili de iştirak eder.

Yurtdışı Teşkilâtı

Madde 23 — Bakanlık, Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilâtı Hakkında Kanun Hükümünde Kararname esaslarına uygun olarak yurtdışı teşkilâtı kurmaya yetkilidir.

Dışişleri Bakanlığının yurtdışı teşkilâtı Büyükelçilikler, Daimi Temsilcilikler, Elçilikler, Özel temsilcilikler, Büyükelçilik ve Elçilik Büroları, Başkonsolosluklar, Konsolosluklar, Muavin Konsolosluklar ile Konsolosluk Ajanlığı ve Fahri Başkonsolosluklardan meydana gelir.

Büyükelçi

Madde 24 — Büyükelçi, nezdinde görevli bulunduğu ülke ve ülkelerde Cumhurbaşkanını temsil eder ve o ülkede Büyükelçiliğe bağlı bütün birimlerin amiridir.

Dışişleri Bakanlığı meslek memurlarının Büyükelçi olarak atanmasında, merkezde en az Müstakil Daire Başkanı veya Genel Müdür yardımcısı olarak asgari iki yıl başarılı görev yapmış olmak şartı aranır. Bu görevleri yapmamış olup, yurtdışı hizmetlerinde en az iki yıl başarı ile Elçi-Müsteşar, Daimi Temsilci yardımcısı veya Birinci Sınıf Başkonsolos olarak görev yapmış olanların Büyükelçi atanmaları mümkündür.

Büyükelçilerin Görevlerinin Sona Ermesi

Madde 25 — Büyükelçilerin yurtdışı görev süresi, hizmetin gerektirdiği istisnalar dışında en çok altı yıldır. Yurtdışı görev süresi biten Dışişleri Bakanlığı meslek memuru Büyükelçiler merkezde de Büyükelçi ünvanını taşırlar ve bu ünvanlarına uyan görevlere verilirler.

657 sayılı Devlet Memurları kanununun 59 uncu maddesi uyarınca Büyükelçi atanmışlar merkeze nakledildiklerinde Dışişleri Bakanlığı ile ilişkileri kesilir. Bunlardan diğer kamu ve kuruluşlarına mensup olanların kurumlarındaki kadroları saklı tutulur ve bunlar merkeze döndüklerinde kurumlarına iade olunurlar.

Daimi Temsilci

Madde 26 — Daimi Temsilci, bir uluslararası kuruluşta Cumhuriyet Hükümetini temsil etmek üzere atanan memurdur. Daimi Temsilciler Büyükelçi ünvanı taşıyor ve atanmaları Büyükelçiler gibi yapılır. Nezdinde Daimi Temsilcilik bulunmayan, milletlerarası kuruluşlarda bir meslek memuruna temsilcilik görevi verilebilir.

Özel Temsilci

Madde 27 — Özel temsilci-siyasi ilişkiler gereği bir ülke nezdinde Büyükelçi gibi akredite edilmeksizin o ülkede Türkiye'yi temsil etmek üzere veya özel bir misyonla görevlendirilen Büyükelçi veya Elçi ünvanında temsilcilerdir. Geçici bazı

görevler için Büyükelçi veya Elçi unvanı olmaksızın da Özel Temsilci görevlendirilebilir. Özel temsilci Bakanlar Kurulu Kararı ile atanır.

Maslahatgüzar

Madde 28 — Diplomatik Misyon Şefinin yokluğunda en kıdemli meslek memuru ona geçici maslahatgüzar olarak vekâlet eder. Bir ülke ile siyasi ilişkilerin durumunun Büyükelçi veya Elçi akredite edilmesine elvermemesi halinde o ülkede maslahatgüzar görevlendirilebilir. Maslahatgüzar görevli olduğu ülkede Misyon Şefinin bütün yetki ve sorumluluklarını haizdir.

Diplomatik Temsilciliklerin Diğer Meslek Memurları

Madde 29 — Diplomatik Temsilcilikte görevli Dışişleri Bakanlığı meslek memurları Elçi-Müsteşar, Daimi Temsilci Yardımcısı, 1. Müsteşar, Başkâtip, İkinci Kâtip, Üçüncü Kâtip ve Ataşe unvanlarını taşırlar.

Elçi-Müsteşar

Madde 30 — Elçi - Müsteşar unvanlı, 1. dereceyi en az üç yıl önce almış ve merkezde en az Daire Başkanlığı, Bakan veya Müsteşar Özel Müşavirliği görevlerini fiilen iki veya daha fazla süre yapmış 1. derece meslek memurlarından yönetmelikle tesbit edilecek Büyükelçilik ve Daimi Temsilciliklerde Misyon Şefinden sonraki birinci meslek memuru olarak görevli veya görevlendirilecek olanlara Bakanlık Komisyonunun teklifi ile Bakan tarafından verilebilir. Bakanlık Komisyonu, dış politika konjoktürü gereklerine göre, nezdinde Elçi - Müsteşar atanabilecek ülkelerde değişiklik yapabilir.

Elçi - Müsteşar unvanı merkezde ve Başkonsolosluklarda kullanılmaz. Daha önce Elçi - Müsteşar unvanı almış olanlar, bu Kanun Hükmünde kararnamenin 25. maddesi bakımından hakları saklı kalmakla birlikte, bu unvanı ancak nezdinde Elçi - Müsteşar atanması mümkün olan misyonlarda görevlendirildikleri takdirde kullanılabilirler.

Konsolosluk Memurları

Madde 31 — Birinci sınıf Başkonsolos ve Başkonsolos, Başkonsoloslukların; Konsolos, Konsoloslukların; Muavin Konsolos, Muavin Konsoloslukların en yüksek amiridir.

Birinci Sınıf Başkonsolos unvanı, 1. derece kadroyu en az üç yıl önce almış ve en az Daire Başkanlığı, Bakan veya Müsteşar Özel Müşavirliği görevlerini iki sene başarı ile yapmış meslek memurlarından Konsolosluk şefi olarak görevli veya görevlendirilecek olanlara - Bakanlık Komisyonunun teklifiyle Bakan tarafından verilebilir. Daha önce Büyükelçi, Elçi ve Elçi-Müsteşar unvanı almış olanlar Konsolosluk Şefi olarak atandıklarında 1. sınıf Başkonsolos ünvanını taşırlar.

Konsolosluk şefinin yokluğunda ona en kıdemli meslek memuru vekâlet eder.

Konsolosluk birimlerindeki maiyette meslek memurları Başkonsolos Yardımcısı, Konsolos, Muavin Konsolos ve Ateşe unvanı taşırlar.

ÜÇÜNCÜ KISIM

Dışişleri Bakanlığı Memurları

Dışişleri Bakanlığı Memuru Olma Şartları

Madde 32 — Dışişleri Bakanlığı Memuru olmak için, sınav ile ilgili hususlar hariç, Devlet Memurları Kanununda öngörülen genel hükümlere ek olarak aşağıdaki şartlar aranır:

- a) Yapılacak memur adaylık yarışma sınavını kazanmak,
- b) Kendisinin ve eşinin güvenlik bakımından mâni bir hali bulunmamak,
- c) Yabancı ülkelerde görevlendirilecekler için her türlü iklim şartlarına dayanaklı olduğunu tam teşekküllü resmi hastahane raporu ile belgelemek.

Her sınıftaki Dışişleri Bakanlığı personeli için aranan özel şartlar saklıdır.

Dışişleri Bakanlığı Meslek Memuru

Madde 33 — Dışişleri Meslek memurları, bu Kanun Hükmünde Kararnamenin 3 üncü maddesinde sayılan hizmetlerin yürütülmesinde çeşitli kademelerde görev ve sorumluluk alan statüleri bu Kanunla belirlenmiş memurlardır.

Dışişleri meslek memuru olabilmek için 33 üncü maddede yazılı şartlara ek olarak aşağıdaki şartlar aranır:

- a) Siyasal bilimler, hukuk ve ekonomi dallarından en az 4 yıllık öğrenim veren bir fakülte, yüksek okul veya bunlara denkliği Milli Eğitim Gençlik ve Spor bakanlığınca onanmış bir yabancı yüksek öğrenim kurumunu bitirmiş bulunmak.
- b) Otuzbir yaşından gün almamış olmak.
- c) Dışişleri Bakanlığınca yapılacak Dışişleri Meslek Memur adaylık sınavını kazanmak,

Yabancı dil ve meslekle ilgili konuları kapsayan sınavın ilkeleri yönetmelikle düzenlenir.

Aday Meslek Memuru

Madde 34 — Dışişleri Bakanlığı meslek memur adaylığı sınavını kazananlar kadro imkânları ölçüsünde ve başarı sırasına göre aday meslek memurluğuna kabul edilir. Bunlar Dışişleri Eğitim Merkezi Başkanlığında bir sene süre ile eğitime tabi tutulurlar.

Bir yıllık eğitim sonunda başarılı görülemeyenler idari memur adaylığına kabul edilir veya istemeyenlerin memurlukla ilişkileri kesilir. Başarılı olanlar Bakanlığın diğer bölümlerinde görevlendirilirler. Bunlardan bir yıllık hizmet sonunda olumlu sicil alanlar asaleten atanırlar ve atışe unvanını alırlar. Başarılı olamayanlar sicili-ne dayanılarak idari memur adaylığına kabul edilebilirler veya memuriyetle ilişkileri kesilir.

Aday atışe yurt dışı sürekli göreve atanamaz.

Başkatiplik veya Konsolosluga Yükselme

Madde 35 — Bir senelik hizmet süresi sonunda olumlu sicil alan ataşeler üçüncü Katipliğe, üçüncü katiplikte üç başarılı sene geçiren memur ikinci katipliğe yükseltilir. İkinci katiplikte üç başarılı sene geçiren memur başkatiplik veya konsolosluk yeterlik sınavına kabul edilir.

Başkatiplik veya konsolosluk derece ve ünvanını kazanabilmek için esasları yönetmelikle tesbit edilecek yeterlik sınavında başarılı olmak esastır.

Başkatiplik sınavında başarılı olmayan memura birer sene aralıkla iki hak daha tanınır. Sonuncu imtihan da başarılı olamayan memurlar kadro durumu müsait olduğunda idari memur kadrosuna alınırlar. Ancak, bunlar ikinci katip veya muavin konsolos görev ve ünvanlarını korurlar.

Meslek Memurlarının Ünvanları

Madde 36 — Meslek memurlarının yurtiçi ve yurtdışı teşkilatlarında taşıyacakları ünvanların hangi derecelere tekabül ettiği bu kanun Hükmünde Kararname belirtilen esaslar çerçevesinde yönetmelikle düzenlenir.

İdari Memurlar.

Madde 37 — Dışişleri Bakanlığı idari memurları, personel, idari ve mali işler, şifre, arşiv ve kurye hizmetleri ile genel büro işlerinde görevlendirilen memurlardır.

İstisnai olmak ve müktesep hak teşkil etmemek üzere on sene hizmet görmüş ve yüksek tahsili olan idari memurlara da yardımcı birimlerde idari şube müdürlüğü görevi verilebilir.

Yüksek öğrenim yapmış olup, yeterli yabancı dil bilgisine sahip ve Bakanlıkta en az 10 yıl başarılı hizmeti bulunan idari memurlara, yurtdışı görev süresince, müktesep hak teşkil etmemek ve diğer özlük haklarında herhangi bir değişiklik getirmemek üzere 7. ve 8. derece meslek memurlarınca yürütülmesi esas hizmetlerde görevlendirilebilirler.

Hukuk Müşavirlikleri

Madde 38 — Hukuk Müşavirlikleri, Konsolosluklar nezdinde atanmaları halinde, müktesep hak teşkil etmemek, unvan ve diğer özlük haklarında herhangi bir değişiklik olmamak üzere, 5 nci ve daha alt derecelerdeki meslek memurlarınca yürütülmesi esas olan hizmetlerde istihdam edilebilirler.

Hukuk Müşavirleri gerektiğinde merkezde genel müdürlükler nezdinde de görevlendirilebilirler.

Uzman Müşavirler

Madde 39 — Kuruluş kanunlarında yurtdışı teşkilât kurma yetkisi verilmemiş kamu kurum ve kuruluşların ihtisas alanına giren konularda dış temsilciliklerde personel istihdamına Dışişleri Bakanlığınca gerek duyulursa, bu kurum ve kuruluşlar mensuplarından müşavirler Dışişleri Bakanlığında bu amaçla tahsis edilen kadrolara atanabilirler. Yeterli yabancı dil bilgisine sahip olduğu resmi bir belge ile sabit olmayanlar uzman danışman olarak atanamazlar.

Uzman Müşavirler misyon ya da konsolosluk şefinin verdiği görevleri yaparlar, bağlı oldukları kamu kurum ve kuruluşları ile yazışma yapamazlar.

Uzman müşavirler diplomatik temsilciliklerde, müşavir, müşavir yardımcısı, ataşe ve ataşe yardımcısı, konsolosluklarda ataşe ve ataşe yardımcısı ünvanı taşırlar.

Uzman Müşavirler yurtdışı görevleri sona erdiğinde bağlı bulundukları kurum ve kuruluşlara iade edilirler.

Uzman müşavirlerin dış görev süreleri, hizmetin gerektirdiği istisnalar dışında azami dört senedir.

47, 48, 51 ve 59. maddeler bu memurların dış göreve atanmaları ve geri çekilmeleri için de geçerlidir.

Diğer Memurlar

Madde 40 — Haberleşme teknisyenleri, merkez ve yurtdışı teşkilât arasındaki haberleşmeyi, haberleşme araçlarının bakım ve onarımı ile haberleşme güvenliğini sağlayan memurlardır. Haberleşme teknisyenleri gerektiğinde büro işlerinde de görevlendirilirler.

Danışmanlar, Bakanlığın merkez ve yurtdışı teşkilatında özel ihtisas gerektiren konularda görev yapan ve bu konularda ilgili bilgi ve nitelikleri olan memurlardır. Danışmanların memuriyete atanma şartları yönetmelikle düzenlenir.

Yabancı dil uzmanları, Dışişleri Bakanlığının görevleri ile ilgili olarak Dışişleri bakanlığınca tesbit edilecek bir veya birkaç yabancı dili çok iyi bildiği ve bu dillerden sözlü ve yazılı tercüme yapabildiği özel imtihanla belirlenmiş uzman personeldir.

Mahalli katipler yurtdışı teşkilatında genel büro işlerinin yürütülmesi amacıyla istihdam edilen memurlardır.

Bölge uzmanları, belirli bölgelerde Dışişleri hizmetlerinin devamlılığını sağlayacak, uzmanlaştırdıkları ülkelerin dilini çok iyi bilen ve dış hizmetlerde münhasıran bu ülkede görevlendirilecek memurlardır. Bölge uzmanlarının memuriyete alınıp ve istihdam şekilleri yönetmelikle düzenlenir.

Sürekli Merkez Hizmeti Gören Memurlar

Madde 41 — Sürekli merkez hizmeti gören memurlar, yukarıdaki maddelerde sayılanların dışındaki genel idare hizmetleri ve sağlık hizmetleri sınıflarına mensup memurlardır.

Yardımcı Hizmetliler

Madde 42 — Dışişleri Bakanlığı merkez teşkilâtında bakım, ulaştırma, temizlik, ağırlama, onarım, yayın, koruma ve benzeri hizmetlerin yürütülmesinde çalışan yardımcı görevlilerdir.

Siciller

Madde 43 — Dışişleri Bakanlığı meslek memurlarının sicillerinin verilmesinde mesleğin özelliklerine göre genel hükümlere ilaveler yönetmelikle yapılabilir.

Kadrolar

Madde 44 — Kadroların tesbit, ihdas, kullanımı ve iptali ile kadrolara ait diğer hususlar 190 sayılı Genel Kadro Usulü Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre yapılır. Ancak, Dışişleri Bakanlığının yurtiçi ve yurtdışı kadroları bir bütün teşkil eder.

Atama

Madde 45 — Dışişleri memurlarının atanmalarında 23/4/1981 gün ve 2451 sayılı Kanun hükümleri saklı olmak üzere aşağıdaki hükümlere uyulur.

a) Müsteşar ve Müsteşar yardımcılar Büyükelçilik yapmış meslek memurları arasından atanır.

b) Genel Müdür, Büyükelçilik yapmış veya diğer birinci derecede meslek memurları arasından atanır.

Ana hizmet birimleri ile yardımcı birimlerdeki Müstakil Daire Başkanları ve Genel Müdür Yardımcıları meslek memurları arasından atanırlar.

Büyükelçilik yapmamış Genel Müdürlerle, Müstakil Daire Başkanları ve Genel Müdür Yardımcıları Elçi unvanı taşırlar.

c) Meslek memurları ve idari memurların, hizmetin gerektirdiği istisnalar dışında dış görev süreleri en çok 5 yıl, merkez görev süreleri en az 2 yıldır. Bölge uzmanlarının dış görev süreleri Bakanın onayı ile 5 yıldan fazla olabilir.

Büyükelçiler ve Daimi Temsilciler için 26. madde hükümleri uygulanır.

Diğer memurların dış görev gereği ile merkez ve dış görev süreleri ihtiyaca göre yönetmelikle tesbit edilir.

d) Dışişleri Bakanlığı memurları yurt içinden yurt dışına, yurt dışından yurt içine kadro dereceleri ve bu kadro derecelerine yurt dışında veya merkezde tekabül eden unvanlarla atanırlar.

e) Bakanlık merkez teşkilâtı personelinden 23/4/1981 gün ve 2451 sayılı kanun hükümleri dışında kalan memurların atanmaları Bakan tarafından yapılır. Ancak, Bakan bu yetkilerini gerekli gördüğü alt kademelere devredebilir.

Yurtdışı Görevlere Atanacaklarda Aranacak Nitelikler.

Madde 46 — Yurtdışı teşkilâtında bir göreve atanacak memurların gerekli ve yeterli mesleki bilgi, yabancı dil bilgisi ve temsil yeteneğine sahip olmaları ve yurt dışında görevlendirilmek bakımından olumlu sicil almış olmaları gereklidir.

Meslek memurlarına yurt dışı teşkilatta verilecek görevler bakımından eşlerinin bilgi ve görgüsü de nazara alınır.

Yurtdışı Göreve Atanamayacaklar

Madde 47 — Durumları, yurtdışına atanacak memurlarda aranacak nitelikleri düzenleyen tüzük ve yönetmeliklere uymayanlar veya bu nitelikleri kaybettiğine Bakanlık Komisyonunca karar verilenler, Devletin güven ve itibarına gölge düşüren-

ler, yurtdışı görevde borç bırakanlar, dış görevdeki başarısızlığı veya temsil niteliği veya yurtdışı göreve liyakatı ile ilgili olarak sicillerinde olumsuz kayıtlar bulunanlar, merkezde son sicilleri olumsuz olanlar, yurtdışı göreve atanamazlar. Haklarında cezai takibat veya kınamadan ağır bir cezayı gerektirebilecek disiplin kovuşturması açılanlar bu kovuşturmanın sonucunda suçlu görülmemeleri halinde yurtdışı göreve atanabilirler.

Bakan yurtdışında temsil veya hizmet edecekleri veya sicil bakımından sakıncalı bulunduğu memurları, 45 nci maddenin (c) bendindeki sürelerle bakılmaksızın, yurtdışında ise merkeze alabilir, merkezde ise yurtdışına atamayabilir.

60 yaşına kadar Büyükelçi veya Daimi Temsilci olarak görev yapmamış olan veya meslekte 30 yıllık fiili hizmet süresi içinde yurtdışında misyon şefliği veya elçi, elçi-müşteşar, daimi temsilci yardımcısı, birinci sınıf Başkonsolos unvanı ile, merkezde de en az Genel Müdür Yardımcısı veya Müstakil Daire başkanı olarak görev yapmamış olan meslek memurları dış görevlere atanamazlar. İki seneden fazla kesintisiz ve başarılı olarak geçici maslahatgüzarlık yapmış olan 1. ve 2. derece meslek memurları atamaları bu unvanla yapılmamış olsa da bu madde gereğince misyon şefliği yapmış kabul edilirler.

Birbirleri ile evli Dışişleri Memurlarının yurtdışına atanmaları ile ilgili esaslar yönetmelikte düzenlenir bunlardan birinin Müsteşar olması halinde bu memurlar aynı-ülkeye sürekli göreve atanamazlar.

Evlenme İzni

Madde 48 — Dışişleri Başkanlığınca yürütülen hizmetlerin özelliği nedeniyle Dışişleri Bakanlığı memurları evlenmeden önce Bakanlığın iznini almakla yükümlüdür. İzin almadan evlenen memurlar istifa etmiş sayılırlar.

Eşlerin Çalışması Yasak İşler

Madde 49 — Dışişleri Bakanlığı memurları ile Dışişleri kadrolarına atanan diğer memurların bakmakla mükellef oldukları aile efradının merkezde veya yurtdışında gelir getiren işlerde çalışmaları Bakanlığın müsaadesine bağlıdır. Bakanlık bu müsaadeyi, ancak çalışılacak işin devletin itibarını zedelemeyeceğine ve ilgili memurun temsil görevini aksatmayacağına kanaat getirmesi halinde verebilir. Gerekli izni almaksızın eşi çalışan memurlar hakkında disiplin kovuşturması açılır. Bunlar yurtdışında ise merkeze alınır, merkezde ise dış göreve atanamazlar. Bu hükümler ihtisas birimlerine atanacaklar için de geçerlidir.

DÖRDÜNCÜ KISIM

Sorumluluk ve Yetkiler

Yöneticilerin Sorumlulukları

Madde 50 — Bakanlık merkez ve yurtdışı teşkilatının her kademedeki yöneticileri yapmakla yükümlü bulundukları hizmet veya görevleri, Bakanlık emir ve di-

rektifleri yönünde mevzuata uygun olarak düzenlemek ve yürütmekten bir üst yönetici kademeye karşı sorumludur.

Koordinasyon ve İşbirliği Konusunda Bakanlığın Görev, Yetki ve Sorumluluğu

Madde 51 — Bakanlık ana hizmet ve görevleriyle ilgili konularda diğer Bakanlıkların ve kamu kurum ve kuruluşlarının uyacakları esasları yürürlükteki mevzuata uygun olarak belirlemekle, kaynak israfını önleyecek ve koordinasyonu sağlayacak tedbirleri almakla görevli ve yetkilidir.

Bakanlık, diğer Bakanlıkların hizmet alanına giren konulara ilişkin faaliyetlerinde, Bakanlıkça belirlenen esaslar çerçevesinde ilgili Bakanlıklara danışmak ve gerekli işbirliği ve koordinasyonu sağlamakla sorumludur.

Bakanlığın Düzenleme Görev ve Yetkisi

Madde 52 — Bakanlık, kanunla yerine getirmekle yükümlü olduğu hizmetleri, tüzük, yönetmelik, tebliğ ve genelgelerle düzenlemekle görevli ve yetkilidir.

Yetki Devri

Madde 53 — Bakan, Müsteşar ve her kademedeki Bakanlık ve Kuruluş yöneticileri, sınırlarını açıkça belirlemek şartıyla yetkilerinden bir kısmını aslarına devredebilirler. Yetki devri, yetki devreden amirin sorumluluğunu kaldırmaz.

BEŞİNCİ KISIM

Çeşitli Hükümler

Binalar

Madde 54 — Dışişleri Bakanlığı, Temsilcilik binalarının ve yurtdışında görevli bütün memurlarının konut sorunları ile, bunların güvenliklerini ilgilendiren hususlarda bütçe imkânları çerçevesinde gerekli her türlü tedbirleri almaya yetkilidir.

Devlet Konuk Evleri

Madde 55 — Ankara Palas Devlet Konuk Evi ile Devlet Konuk Evi olarak kullanılacak diğer binaların kullanılması ve Döner Sermaye İşletmeleri şeklinde işletilmesi görev, yetki ve sorumluluğu Dışişleri Bakanlığına aittir. Döner Sermaye İşletmelerinin sermaye ihtiyacı Genel Bütçeye konulacak ödeneklere karşılanır. Döner Sermaye İşletmelerinde sözleşmeli personel çalıştırma esasları ile Döner Sermaye İşletmelerinin sözleşmeli personel çalıştırma esasları ile Döner Sermaye İşletmelerine gelir ve giderleri ve harcama esas ve usulleri Maliye ve Gümrük Bakanlığı ile Devlet Personel Başkanlığının uygun görüşü alınarak yönetmeliklerle düzenlenir.

Dışişleri Bakanlığı gerekli gördüğü takdirde Devlet Konuk Evlerinin kullanma ve işletme görev, yetki ve sorumluluğunu, ihtisas alanlarını gözönünde tutarak kısmen resmi veya özel diğer kuruluşlara devredebilir.

Resmî Tatiller.

Madde 56 — Yurtdışı kuruluşları Cumhuriyet Bayramı hariç, Dışişleri Bakanlığınca hizmetin gereği uygun görülecek istisnalar dışında yalnız mahalli tatil günlerinde tatil edilirler.

Kaldırılan Hükümler

Madde 57 — 13/12/1983 tarihli ve 177 sayılı Dışişleri Bakanlığının Teşkilât ve görevleri hakkında Kanun Hükmünde kararname ile diğer Kanunların bu Kanun Hükmünde Kararnameye aykırı hükümleri yürürlükten kaldırmıştır.

GEÇİCİ HÜKÜMLER

Geçici Madde 1 — Mahalli kâtip kadrolarının boşalmaları halinde bu kadrolara tekrar atama yapılmaz. Mahalli kâtipler merkeze tayin edildiklerinde sürekli merkez hizmeti kadrolarına atanırlar.

Geçici Madde 2 — Bu Kanun Hükmünde Kararnamenin yürürlüğe girmesinden önce, Bakanlıkta görevli olup, henüz Başkâtiplik ve Konsolosluk yeterlilik imtihanına girmemiş meslek memurları hakkında eski hükümler uygulanır.

Geçici Madde 3 — Bu kanun Hükmünde kararnamenin yürürlüğe girmesinden önce, Bakanlıkta görevli olup, henüz Başkâtiplik ve Konsolosluk yeterlilik imtihanına girmemiş meslek memurları hakkında eski hükümler uygulanır.

Aynı şekilde bu Kanun Hükmünde Kararnamenin yürürlüğe giriş tarihinde yurtdışında Müsteşar veya karşılığı görev ünvanına sahip olanlar bu ünvanı muhafaza ederler.

Geçici Madde 4 — Bu Kanun Hükmünde kararnamenin uygulanmasını göstermek üzere hazırlanacak tüzük ve yönetmelikler yürürlüğe girinceye kadar mevcut tüzük ve yönetmeliklerin bu Kanun Hükmünde Kararnameye aykırı olmayan hükümlerinin uygulanmasına devam olunur.

Geçici Madde 5 — Bu Kanun Hükmünde kararname ile yapılan yeniden düzenleme nedeni ile kadro ve görev ünvanları değişmeyenler yeni kadrolara atanmış sayılırlar.

Geçici Madde 6 — Bakanlık yurtdışı teşkilâtı bu Kanun Hükmünde Kararnamenin 23 üncü maddesinde belirlenen esaslara göre yeniden düzenleninceye kadar görev ve hizmetler mevcut yurtdışı teşkilâtı tarafından yürütülmeye devam olunur.

Bakanlık yurtdışı teşkilâtını ve kadrolarını en geç altı ay içinde bu Kanun Hükmünde Kararnameye uygun hale getirir.

Geçici Madde 7 — Bu kanun Hükmünde Kararnameye göre yeniden düzenleme yapılıncaya kadar, Bakanlık merkez teşkilâtında değişen ya da yeniden kurulan birimlere verilen görevler daha önce bu görevleri yapmakta olan birimler tarafından yapılmaya devam edilir.

Bakanlık teşkilâtını ve kadrolarını en geç altı ay içinde bu kanun Hükmünde Kararnameye uygun hale getirir.

Yürürlük

Madde 58 — Bu Kanun Hükmünde Kararname yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 59 — Bu Kanun Hükmünde Kararname hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

1990-91 yıllarında dünyadaki hızlı ve köklü siyasî değişiklikler üzerine Dışişleri merkez yapısında da bazı yeni düzenlemelere gidilmiş ve metni aşağıdaki KHK çıkarılmıştır.

Dışişleri Bakanlığının teşkilat ve Görevleri hakkında kanun Hükmünde Kararname Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname

Karar Sayısı: KHK/474

Dışişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında kanun Hükmünde kararnamenin bazı maddelerinin değiştirilmesi; 6/6/1991 tarihli ve 3755 sayılı kanunun verdiği yetkiye dayanılarak, Bakanlar Kurulu'nca 23/12/1991 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Madde 1 — 8/6/1984 tarihli ve 206 sayılı Dışişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında kanun Hükmünde Kararnamenin 7 nci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Madde 7 — Bakanlıkta ana hizmet birimleri, danışma ve denetim birimleri ile yardımcı hizmet birimlerinin ve yurtdışı kuruluşlarının yönetim ve koordinasyonunda Müsteşara yardımcı olmak üzere yedi Müdteşar Yardımcısı görevlendirilebilir.”

Madde 2 — 206 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 14/4/1989 tarihli ve 367 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile değişik 8 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Madde 8 — Dışişleri Bakanlığında ana hizmet birimleri, ekli (1) sayılı listede gösterilen on beş genel müdürlük ve üç müstakil daire başkanlığından meydana gelir.”

Geçici Madde — Ek (2) sayılı listede yer alan kadrolar ihdas edilerek 190 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye bağlı (1) sayılı cetvelin Dışişleri Bakanlığı bölümüne eklenmiştir.”

Madde 3 — Bu Kanun Hükmünde Kararname yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

EK (1) SAYILI LİSTE

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI MERKEZ TEŞKİLATI

ANA HİZMET BİRİMLERİ

1. Balkanlar ve Kafkas Ülkeleri ile İlişkiler Genel Müdürlüğü
2. Bağımsız Devletler Topluluğu (Kafkas ülkeleri hariç) ile İlişkiler Genel Müdürlüğü
3. Orta Doğu ve Afrika ile İlişkiler Genel Müdürlüğü
4. Avrupa ile İlişkiler Genel Müdürlüğü
5. Asya, Pasifik ve Latin Amerika ile İlişkiler Genel Müdürlüğü
6. Kuzey Amerika Genel Müdürlüğü
7. Müşterek Güvenlik ve Silahsızlanma İşleri Genel Müdürlüğü

8. Uluslararası Siyasi Kuruluşlar ve İşler Genel Müdürlüğü
9. Avrupa Konseyi ve AGİK Genel Müdürlüğü
10. İkili Ekonomik İşler Genel Müdürlüğü
11. Çok Taraflı Ekonomik İşler Genel Müdürlüğü
12. Avrupa Toplulukları Genel Müdürlüğü
13. Konsolosluk, Hukuk ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü
14. Kültür İşleri Genel Müdürlüğü
15. Protokol Genel Müdürlüğü
16. Siyaset Planlama Dairesi Başkanlığı
17. İstihbarat ve Araştırma Dairesi Başkanlığı
18. Enformasyon ve Tanıtma Dairesi Başkanlığı

Dışışleri Bakanlığı Sınav Yönetmeliği

Amaç:

Madde 1 — Bu yönetmeliğin amacı, Dışışleri Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri hakkında 206 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun ilgili hükümleri gereği Dışışleri Bakanlığı tarafından memuriyete girişte yapılan yarışma ve yeterlik sınavlarına uygulanacak esasları, "İlk Defa Devlet Kamu Hizmet ve Görevlerine Devlet Memuru olarak Atanacaklar için Mecburi Yeterlik ve Yarışma Sınavları Genel Yönetmeliği" hükümleri uyarınca toplu olarak düzenlemektir.

Kapsam.

Madde 2 — Bu yönetmelik, Dışışleri Bakanlığı'na genel idare hizmetleri, teknik hizmetler ve yardımcı hizmetler sınıflarında yetiştirilmek ve çalıştırılmak üzere alınacak memurların yeterlik ve yarışma sınavlarını ve bu memurların atama ve görevlendirilmelerine uyulacak kuralları düzenler.

Meslek Memurları Yeterlik ve Yarışma Sınavı ile Başkâtiplik ve Konsolosluk Yeterlik Sınavı 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 41'inci maddesi ile 36'ıncı maddesinin A/11 fıkrası uyarınca düzenlenmiştir.

Meslek memurluğu dışındaki memuriyetlere girişte yapılan yeterlik ve yarışma sınavları 567 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 48'inci maddesi ve bu Yönetmeliđin 1'inci maddesinde sözü edilen Genel Yönetmelik uyarınca düzenlenmiştir.

BÖLÜM I

Tanımlar ve Öğrenim Şartı:

Madde 3 — Meslek Memurları: Dışışleri Bakanlığı'nın Teşkilât ve Görevleri hakkında 206 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 2'inci maddesinde sayılı hizmetlerin yürütülmesinde çeşitli kademelerde görev ve sorumluluk alan, statüleri anılan kararname ile belirlenmiş memurlardır.

Dışışleri Bakanlığı Meslek Memurları, Siyasal Bilgiler, Hukuk, İktisat, İşletme ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri ile siyasal bilgiler, hukuk, iktisat, işletme ve idari bilimler dallarına öğrenim programlarında ağırlıklı olarak yer veren (bu hususta Bakanlığın takdiri esastır) ve denkliği yetkili kurumca onaylanmış yabancı yüksek öğrenim kurumlarından mezun olanlar arasından alınır.

Madde 4 — İdari Memurlar: Dışışleri Bakanlığı'nda personel, idari işler, haberleşme, şifre, arşiv ve kurye hizmetleri ile büro işlerinde görevlendirilen memurlardır.

İdari memurlar, en az fakülte veya denkliği yetkili kurumca onaylanmış, en az 4 yıl süreli yabancı yüksek öğrenim kurumlarından mezun olanlar arasından alınır.

Madde 5 — Danışmanlar: Bakanlığın merkez ve yurtdışı teşkilâtında özel ihtisas gerektiren konularda görev yapan ve bu konularda ilgili gerekli bilgi ve niteliklere sahip olan memurlardır.

Danışmanlar, Bakanlığın ihtiyaç duyduğu ihtisas alanına uygun olarak Siyasal Bilgiler, Hukuk, İktisat, İşletme ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri ile siyasal bilgiler, hukuk, iktisat, işletme ve idari bilimler dallarına öğrenim programlarında ağırlıklı olarak yer veren (bu hususta Bakanlığın takdiri esastır) ve denkliği yetkili kurumca onaylanmış yabancı yüksek öğrenim kurumlarından mezun olanlar veya teknik alanda yüksek öğrenim diploması almış olup uzmanlık dalında en az 7 yıl çalışmış olan kişiler arasından seçilir.

Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilâtı nezdinde Daimi Temsilcilikte veya Bakanlık Merkez Teşkilâtında çalıştırılacak olan NATO Uzman Danışmanlarının kamu hizmeti görmüş olmaları şartı aranmaz. Ancak İngilizce veya Fransızca dillerinden en az birimi, uluslararası toplantılarda belirli bir görüşü tam ve yeterli şekilde anlatabilecek düzeyde bilmeleri gerekir.

Madde 6 — Yabancı Dil Uzmanları: İngilizce, Fransızca, Almanca ve İspanyolca dillerinden bir veya birkaçını çok iyi bilen ve bu dillerden sözlü ve yazılı tercüme yapabilen memurlardır.

Yabancı Dil Uzmanları yüksek öğrenim görmüş adaylar arasından seçilir.

Madde 7 — Bölge Uzmanları: Çince, Fransızca, Japonca, Bulgarca, Rusça, Arapça, Yunanca gibi az bilinen dillerden bir veya birkaçını çok iyi bilen, konuşulan diller de nazara alınmak suretiyle Bakanlıkça saptanacak belirli bölgelerde özellikle mahalli makamlarla temasa katkıda bulunan memurlardır.

Bölge uzmanları, yüksek öğrenim görmüş adaylar arasından seçilir.

Madde 8 — Hukuk Müşavirleri: Dışişleri Bakanlığı'nın Teşkilât ve Görevleri hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname'de belirtilen görevleri yürüten ihtisas memurlardır.

Hukuk Müşavirleri, Hukuk Fakültesi mezunu adaylar arasından seçilir. Doktor, mastır veya lisansüstü ihtisas sertifikası almış olmak tercih nedenidir.

Madde 9 — Haberleşme Teknisyenleri: Elektronik cihazlar ve haberleşme araçlarıyla, merkez ve yurtdışı teşkilâtı arasındaki haberleşmeyi gerçekleştiren, bu tür araç ve gereçlerin bakımını, onarımlarını ve güvenliğini sağlayan, elektronik ağırlıklı güvenlik donanımlarının bakım ve onarımını yapan, haberleşme amaçlı bilgisayar yazılımlarını hazırlayan, bu alanda Bakanlıkça verilecek diğer görevleri yapan, gerektiğinde büro hizmetlerinde görevlendirilecek memurlardır.

Haberleşme amaçlı bilgisayar yazılımlarını hazırlamak üzere alınacaklarda Kamu Personeli Yabancı Dil Tesbit Sınavı'nda en az (c) düzeyinde başarılı olma, en az iki programlarına dilini çok iyi derecede bilme ve modemle bilgisayar iletişimi hakkında bilgi sahibi olma şartları aranır.

Haberleşme Teknisyenleri, fakültelerin elektronik ve bilgisayar mühendisliği ve bilgisayar eğitim veren bölümleri (fizik, matematik) ile Teknik Eğitim Fakülteleri'nin elektronik bölümlerini ve bunlara denkliği yetkili kurumca onaylanmış yabancı yüksek öğrenim kurumlarını bitirmiş olanlar arasından alınır.

Madde 10 — Mimar ve Mühendis: Dışişleri Bakanlığı Teşkilâtı'nda mimar ve mühendis olarak görev alacak memurlardır. Genel şartlara ek olarak adaylarda mimarlık ve mühendislik öğretimi yapan bir yüksek öğrenim kurumdan mezun olmak şartı da aranır. Mimar ve mühendis olarak alınacakların Kamu Personeli Yabancı Dil Tesbit Sınavı'nda en az (c) düzeyinde başarılı olmaları tercih sebebidir.

Madde 11 — Memur: Dosya, evrak, kayıt gibi büro işlerinde istihdam edilen en az ortaokul mezunu personeldir.

Madde 12 — Daktilo: Merkezde Türkçe ve yabancı dilde daktilo hizmetinde görevlendirilen memurlardır. En az lise ve dengi okul mezunu olanlar arasından seçilirler.

Madde 13 — Teknisyen: Dışişleri Bakanlığı teşkilâtında telefon, elektrik, elektronik, kalorifer ve klima, ağaç ve metal işleri ile matbaacılık gibi teknik hizmetler sınıfına dahil memurlardır. Bu adaylarda endüstri meslek lisesi mezunu olmak şartı aranır.

Madde 14 — Şöför: Dışişleri Bakanlığı Teşkilâtında taşıt kullanma işlerinde görevlendirilen, genel hizmetler sınıfına dahil memurlardır. Adaylarda en az lise veya denkliği kabul edilen öğrenim kurumlarından mezuniyet diploması ile en az beş yıllık B tipi ehliyet sahibi olma şartı aranır. (E tipi ehliyet sahibi ve meslek lisesi motor bölümü mezunu olmak tercih sebebidir).

BÖLÜM II

Şartlar, Belgeler, Duyuru, Sınav Kurulu, İlan ve İtiraz

Aranılan Şartlar

Madde 16 — 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 48'inci maddesi saklı olmak üzere Dışişleri Bakanlığı'nın yukarıdaki maddelerde sayılan memuriyetler için açacağı sınavlara gireceklerde aşağıdaki şartlar aranır:

a) Sınavın yapılacağı tarihte meslek memuru, idari memur, haberleşme teknisyeni, daktilo memuru ve memur için 31 yaşından, şöför ve yardımcı hizmetliler için 26 yaşından, NATO uzman danışmanlığı ve diğerleri için 36 yaşından gün almamış olmak, (36 yaşından gün almamış Dışişleri Bakanlığı mensupları İdari Memur Sınavı'na kabul edilebilirler. Kamu Kurum ve Kuruluşlar ile Kamu İktisadi Teşebbüslerinde görevli iken Hukuk Müşavirliği Sınavı'na katılacaklarda yaş sınırı aranmaz)

b) Dışişleri Bakanlığı memuru olmaya engel hali bulunmamak (Bakanlığın takdiri esastır).

c) Erkek adaylar için, muvazzaf askerlik hizmetini yapmış yahut erteletmiş olmak (ilk başvuruda beyan esas alınır).

d) Yurtdışında görevlendirilecek olanlar için her türlü iklim şartlarına dayanıklı olduğunu tam kuruluşlu devlet hastahanesinden alınacak bir raporla belgelemek.

Madde 17 — Sınava katılacak adayların, en son müracaat tarihi mesai saati bitimine kadar Dışişleri Bakanlığı Personel Dairesi Başkanlığına, dolduracakları iş talep formunu bir adet fotoğrafla birlikte vermeleri gerekir. Yazılı sınavı kazanan adayların ise, yazılı sınav sonuçlarının ilânından itibaren 5 işgünü içinde aşağıdaki belgeleri getirmeleri zorunludur:

a) Almak istediği memuriyet için gerekli öğrenimi gördüğünü kanıtlayan belge veya tasdikli örneği,

b) Nüfus hüviyet cüzdanı örneği,

c) Savcılıktan alınmış iyi hâl kâğıdı,

d) İki adet fotoğraf,

e) Askerlik durumuna ilişkin belge (beyan),

f) b. c ve d’de kayıtlı belgeler eş ve nişanlılar için de talep edilir.

Duyurma:

Madde 18 — Sınav tarihleri son başvurma gününden en az 15 gün önce ülke çapında tirajı yüksek gazetelerden birinde veya uygun görülecek diğer vasıtalarla ilân edilir. İlânda sınav şartlarına ek olarak boş kadroların ünvanı, sınıfı, derece ve sayısı, maaş tutarları, en son başvurma tarihi ile sınavın yapılacağı yer ve tarih belirtilir.

Sınav Kurulu:

Madde 19 — Meslek Memuru Yeterlik ve Yarışma Sınavı ile Başkâtiplik veya Konsolosluk Yeterlik Sınavı Kurulları, Müsteşar veya Müsteşar İdari İşler Yardımcısı başkanlığında, merkezde görevli Büyükelçi ve Elçiler arasından tayin edilecek üyelerden kurulur.

İdari Memur, Bölge Uzmanı, Yabancı Dil Uzmanı, Hukuk Müşavirliği, Danışmanlık, Haberleşme Teknisyeni, Mimar ve Mühendislik Yeterlik ve Yarışma Sınavları Kurulları, Müsteşar İdari İşler Yardımcısı’nın veya tevkil edeceği merkezde görevli bir Büyükelçinin veya Hukuk Müşavirliği Yeterlik ve Yarışma Sınavı için Birinci Hukuk Müşaviri’nin Başkanlığında, Merkez’de görevli birinci derecedeki memurlar arasından seçilecek üyelerden oluşur.

Memur, Daktilo, Teknisyen, Şoför ve Yardımcı Hizmetli Yeterlik ve Yarışma Sınavları Kurulları, Personel Dairesi Başkanı veya tevkil edeceği birinci derecede bir Daire Başkanı Başkanlığında en az Şube Müdürü düzeyinde olan üyelerden teşkil edilir.

Sınav Kurullarına Kurul Başkanı gerekli gördüğü takdirde Üniversite Öğretim Üyeleri, Bakanlık Hukuk Müşavirleri ile sınav çeşitlerine göre diğer ilgili kuruluş mensupları da üye olarak davet edilebilirler.

Sınav Kurulları en az beş üyenin hazır bulunması ile görev yapabilir. Sınavların düzenli şekilde yürütülmesinden Sınav Kurulu Başkanı sorumludur.

Sınavların Yürütülmesi ve Geçerliliği

Madde 20 — Sınavlar ilân edilen tarih ve saatte başlar. Süresi Sınav Kurulu tarafından kararlaştırılan yazılı sınavlarda, sorular sınav günü Sınav Kurulu tarafından hazırlanır. Yazılı sınavlarda köşesi kapalı mühürlü kağıtlar kullanılır. Sınav Kurulu sınav kağıtlarına gizli kod numarası verilmesini kararlaştırabilir.

Sınavlarda kopya yapanlar veya buna teşebbüs edenler hakkında tutanak düzenlenerek ilgilinin sınavları geçersiz sayılır.

Sınav sonuçları 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 51'nci maddesi uyarınca müteakip sınav tarihine kadar geçerlidir.

Sınav Tutanakları:

Madde 21 — Sınav Kurulu tarafından sınavların hangi saatte başladığını ve katılanların sayısını ve sınavın akışını belirler bir tutanak tanzim edilir.

Sınav evrakı müteakip sınav dönemine kadar ve nihayet bir yıl Bakanlık Personel Dairesince saklanır. Bilâhare imha edilir.

İlan

Madde 22 — Sınav Kurulu tarafından sınavı kazananların listesi ilân edilir. Atamalar boş kadro durumuna ve başarı sırasına göre yapılır.

İtiraz:

Madde 23 — Sınava katılanlar sınav sonuçlarına yazılı olarak itiraz edebilirler. Sınav sonuçlarının ilgiliye bildirilmesinden itibaren 10 gün içinde bir dilekçe ile Dışişleri Bakanlığı Personel Dairesi Başkanlığı'na yapılan bu itirazlar Sınav Kurulu tarafından 10 gün içinde incelenir. Bu ikinci incelemeden sonra verilen notlar kesindir.

BÖLÜM III

Meslek Memurluğu Sınavı

Meslek Memuru Yeterlik ve Yarışma Sınavları:

Madde 24 — A) Yazılı Eleme Sınavları:

- a) Türkçe kompozisyon,
- b) Fransızca veya İngilizce veya Almanca Kompozisyon,
- c) Fransızca'dan veya İngilizce'den veya Almanca'dan Türkçe'ye çeviri,
- d) Türkçe'den Fransızca'ya veya İngilizce'ye veya Almanca'ya çeviri.

Eleme grubu sınavlarında sözlüğe veya başka bir kitaba bakılmaz. Bu sınavlarda adayın yabancı dil bilgisine ve verilecek konuyu işleyebilme yeteneğine bakılır.

Eleme sınavına biri esas, diğeri yedek olmak üzere iki yabancı dilden girilebilir. Esas yabancı dil olarak Almanca'dan sınava girenlerin, diğeri iki dilden birinden de girmeleri zorunludur.

B) Sözlü Sınav:

a) Siyasi Tarih (Osmanlı Siyasi Tarihi, 1789'dan zamanımıza kadar Dünya Siyasi Tarihi, Türk İnkılâp Tarihi), Uluslararası Politika.

b) Anayasa Hukuk (Siyasal Sistemler ve İnsan Hakları), Uluslararası Hukuk (Devletler Genel Hukuku), Türkiye'nin Yönetim Yapısı, Medeni Hukuk, Devletler Özel Hukuku.

c) Uluslararası Ekonomi, Türkiye Ekonomisi, Maliye (Bütçe, Kamu Harcamaları, Devlet Borçlanması).

d) Genel Kültür.

Sözlü sınav aynı zamanda, adayın, muhakeme, kavrayışı, ifade yetenekleri ile genel davranış ve tepkilerinin mesleğe uygunluk açısından değerlendirildiği bir mü-lâkat niteliğini taşır. Bu değerlendirmede yeterli görülmeyenler, okul bilgileri itibarıyla yeterli olsalar bile başarısız addedilirler.

Sözlü, sınavın yapılış şekliyle ilgili ayrıntılar Sınav Kurulu'nca belirlenir.

Değerlendirme:

Madde 25 — Meslek Memurluğu'na giriş yazılı ve sözlü sınavlarında tam not 100 olup, geçer not 70'tir. Yazılı sınavlarda her sınav için ayrı ayrı değerlendirme yapılır.

Yazılı sınavlarda başarı sağlayanlar, sözlü sınava alınırlar. Sözlü sınavlarda her aday için tek not verilir.

Yedek yabancı dilden adayların aldıkları notların ortalamasının 60'dan fazlası sınav notları toplamına eklenir.

Meslek Memurluğu için Almanca'dan yazılı eleme sınavına gireceklerin başarılı kabul edilmeleri için aynı zamanda ikinci yabancı dil olarak İngilizce veya Fransızca'dan en az 50 numara almaları gereklidir.

Sınavlarda üyelerce verilen notların aritmetik ortalaması alınır. Bu notlar arasındaki fark 20'den fazla ise, bu fark Sınav Kurulu'nca giderilir. Not ortalamarındaki kusur adayların lehine olarak tam sayıya çevrilir.

BÖLÜM IV

Başkatiplik veya Konsolosluk Yeterlik Sınavı

Madde 26 — 206 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin ilgili maddeleri uyarınca İkinci Kâtiplikte gerekli süreyi doldurma ve her derecedeki memurlara uygulanan usûl ve nizamla göre yükselmelerine engel bir durumları görülmediğine karar verilen meslek memurları Başkatiplik veya Konsolosluk Yeterlik Sınavı'na kabul edilirler. Sınav, gerekli koşulları taşıyan adayların mevcut bulunması halinde açılır. Ge-

rekli süreyi 1 Ocak-30 Haziran döneminde doldurulanlar ise o yılın Eylül ayında açılan sınavlara alınrlar. Sınav yazılı ve sözlü olarak yapılır.

Madde 27 — Başkâtiplik veya Konsolosluk Yeterlik Sınavı, birincisi eleme olmak üzere aşağıda gösterilen üç gruptan yazılı ve güncel konularda mülâkat şeklinde sözlü olarak yapılır.

BİRİNCİ GRUP:

Diplomasi soruları:

a) Nota, muhtıra, mektup, nutuk vs. gibi Fransızca veya İngilizce veya Almanca bir yazı (Sözlüğe bakılabilir).

Sözkonusu metin, böylece bir metnin şekil, esas, dil ve gideceği Makama verilip verilmeyeceği bakımlarından değerlendirilir.

Sınava biri esas, diğeri yedek olmak üzere iki yabancı dilden girmek mümkündür. Esas yabancı dil olarak Almanca'dan girenlerin, diğer iki dilden birinden de girmeleri zorunludur.

b) Belirli bir konu üzerinde Türkçe görüş veya değerlendirme.

Sözkonusu metnin değerlendirilmesinde uygulanacak ölçü, bilgi ve fikirlerin doğruluğu ile ifadenin açıklığıdır.

İKİNCİ GRUP

Siyasi, iktisadi ve sosyal konular ile ilgili sorular:

a) Türkiye'nin dış politikası ve uluslararası alandaki sorunları, uluslararası siyasi kuruluşlar.

b) Türkiye ekonomisi, uluslararası ekonomi ve uluslararası ekonomik kuruluşlar.

ÜÇÜNCÜ GRUP

a) Konsolosluk işleri ile ilgili konular (mevzuat, sözleşmeler, görev ve yetkiler, işlemler)

b) Mesleki bilgi soruları:

Bu grup soruların amacı memurun edinmesi gereken mesleki bilgilerle protokola ve idari işlere ilişkin bilgilerini ölçmektir.

SÖZLÜ SINAV

Güncel konularda mülâkat şeklinde yapılır ve adayın muhakeme, kavrayış ve ifade, yetenekleri ölçülür.

Sınavda başarılı olamayan memurlara birer sene aralıkla iki hak daha tanınır.

Başkâtiplik veya Konsolosluk Yeterlik Sınavı Merkez'de yapılır. Ancak, Bakanlık sınavına katılacak memurun görev yerinin uzaklığı veya görevinden ayrılmasında sakınca bulunması gibi nedenler dolayısıyla sınavın yurtdışında yapılmasına da karar verilebilir.

Sınavların yurt dışında yapılması halinde Sınav Kurulu tarafından hazırlanan sorular mühürlü zarflar içinde Diplomatik Misyon Şeflerine gönderilir. Misyon Şefleri, Bakanlığın vereceği talimat uyarınca, Misyon memurları önünde zarfları açarak adaylara soruları okurlar ve sınavlara nezaret ederler.

Sorulara verilen cevaplar aynı memurlar önünde zarflara konulup mühürlenir ve Sınav Kurulu'na değerlendirilmek üzere Bakanlığa gönderilir.

Yurtdışında mülakat Misyon Şefi Başkanlığında ve ilgili Dış Temsilcilikte görevli diğer meslek memurlarının da (en az Başkâtip düzeyinde) katıldığı bir heyet tarafından yapılır.

Değerlendirme:-

Sınavlarda tam not 100 olup, geçer not 60'tır.

Her yazılı sınav için ayrı ayrı değerlendirme yapılır.

Sınavda başarılı sayılmak için not toplamının 700 üzerinden (470) olması gerekir. Sınavda, eleme grubu (birinci grup) dışındaki notlarından birisi 60'dan aşağı ancak 40'tan yukarı olduğu takdirde notların genel toplamı asgari (490) olan adayların durumu Sınav Kurulu'na olumlu olarak değerlendirilir.

Yedek yabancı dilden adayların aldıkları notların ortalamasının 60'den fazlası yazılı sınav notları toplamına eklenir.

Almanca dilindeki yazılı eleme sınavına gireceklerin başarılı kabul edilebilmeleri için aynı zamanda ikinci yabancı dil olarak İngilizce veya Fransızca'dan en az 60 numara almaları gereklidir.

Sınavlarda üyelerce verilen notların aritmetik ortalaması alınır. Üyelerce verilen notlar arasındaki fark 20'den fazla ise bu fark Sınav Kurulu'na giderilir. Not ortalamalarındaki küsurat adaylarının lehine olarak tam sayıya çevrilir.

BÖLÜM V

Meslek Memurluğu Dışında Kalan Diğer Memuriyetlere Ait Sınavlar

Sınavlar:

Madde 29 — Dışişleri Bakanlığı Aday Memur Yarışma ve Yeterlik Sınavları memuriyetleri icabı yurt dışında görevlendirilecekler için yurtdışında görevlendirileceklerin tâbi tutulacakları yabancı dil ve meslek ehliyet sınavı niteliğini de taşıyacak biçimde tanzim olunur. Bu sınavı niteliğini de taşıyacak biçimde tanzim olunur. Bu sınavları kazanarak memuriyete kabul edilenler ayrıca yurtdışına atanmak için sına-tâbi tutulmazlar.

Madde 30 — Dışişleri Bakanlığı memur ihtiyacının karşılanması amacı ile 85/10260 sayılı “İlk Defa Devlet Kamu Hizmet ve Görevlerine Devlet Memuru olarak Atanacaklar İçin Mecburi Yeterlik ve Yarışma Sınavları Genel Yönetmeliği”nin 4'üncü maddesine uygun ve memuriyet çeşitlerine göre ayrı ayrı olmak üzere giriş sınavları açar. Giriş sınavları yazılı ve sözlü olarak yapılır.

Yabancı dil sorularına ait yazılı sınavlar eleme sınavı niteliğindedir. Bu sınavlarda başarılı olamayanlar diğer sınavlara alınmazlar.

Giriş sınavlarında hangi yabancı dillerden aday kabul edileceği ihtiyaca göre Bakanlığın takdirine bağlıdır. Giriş sınavlarında başarı gösterenler başarı sıralarına göre kadro imkânları elverdiği sayıda memuriyete kabul edilirler.

İdari Memur, Belge Uzmanı, Yabancı Dil Uzmanı, Yeterlik ve Yarışma Sınavları
Madde 31 — A) Yazılı Sınavlar:

1. Yabancı Dil (Eleme sınavı niteliğindedir.)

a) Yabancı dilden Türkçe'ye çeviri

b) Türkçe'den yabancı dile çeviri

(Hangi yabancı dillerden aday kabul edileceği sınav zamanındaki ihtiyaca göre Bakanlık tarafından belirlenir. Bakanlık yabancı dil sınavının ÖSYM tarafından yapılmasını kararlaştırabilir.)

2. Genel Konular

a) Atatürk ilkeleri ve Türk İnkılâp Tarihi

b) Temel yurttaşlık bilgisi

c) Türkiye ve Dünya coğrafyası

d) Türk kültür ve medeniyetleri

e) Türkçe kompozisyon

f) Matematik

g) Uluslararası sorunlara ilişkin genel bilgiler.

B) Sözlü Sınav:

Mülâkat şeklinde yapılır ve adayların kabul edilecekleri görevlere uygunlukları ölçülür.

Hukuk Müşavirliği Yeterlik ve Yarışma Sınavları

Madde 31 — A) Yazılı Sınavlar:

Mesleki konular (Eleme sınavı niteliğindedir.)

1. Türkçe; adaydan, Bakanlığın seçeceği bir konuda hukuki görüş bildirmesi istenir. Aday bildireceği görüş için mevzuat metinlerine bakabilir.

2. Yabancı dilde kompozisyon; adaydan, Bakanlığın seçeceği bir konuda ve sınav girdiği dilde hukuki görüş bildirmesi istenir. Aday sözlük veya başka bir esere bakamaz.

EK:3

**MİLLÎ MÜCADELE VE CUMHURİYET DÖNEMİ HARİCİYE
VEKİLLERİ, DIŞİŞLERİ BAKANLARI**

Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi Hariciye Vekilleri, Dışişleri Bakanları

Bekir Sami Bey (Kunduk) (İdareci-Vali-Politikacı) 3.5.1920

Ahmet Muhtar Bey (Diplomat-Politikacı-Büyükelçi) 9.2.1921

Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey (İktisatçı-Politikacı-Profesör) 16.5.1921

İsmet Paşa (İnönü) (Asker-General-Politikacı) 26.10.1922

Şükrü Kaya (Hukukçu-Politikacı) 22.11.1924

Tevfik Rüştü (Aras) (Askeri Doktor-Politikacı) 4.3.1925

Şükrü Saraçoğlu (İdareci-Politikacı) 11.11.1938

Numan Menemencioğlu (Diplomat-Büyükelçi) 13.8.1942

Hasan Saka (Maliyeci-Politikacı) 13.9.1944

Necmeddin Sadak (Gazeteci-Politikacı) 10.9.1947

Prof.Fuat Köprülü (Edebiyat-Tarih Hocası-Politikacı) 22.5.1950

Fatin Rüştü Zorlu (Diplomat-Büyükelçi-Politikacı) 25.11.1957

Selim Rauf Sarper (Diplomat-Büyükelçi) 28.5.1960

Feridun Cemal Erkin (Diplomat-Büyükelçi) 1.4.1962

Hasan Esat Işık (Diplomat-Büyükelçi) 23.2.1965

İhsan Sabri Çağlayangil (İdareci-Vali-Politikacı) 27.10.1965

Osman Olcay (Diplomat-Büyükelçi) 26.3.1971

Ümit Halûk Bayülken (Diplomat-Büyükelçi) 11.7.1971

Prof.Turan Güneş (Profesör-Politikacı) 25.1.1974

Melih Esenbel (Diplomat-Büyükelçi) 13.11.1974

İhsan Sabri Çağlayangil 31.3.1975

Prof.Gündüz Ökçün (Profesör-Politikacı) 21.6.1977

İhsan Sabri Çağlayangil 21.7.1977

Prof. Gündüz Ökçün 5.1.1978

Hayrettin Erkmen (İktisatçı-Politikacı) 12.11.1979

İlter Türkmen (Diplomat-Büyükelçi) 21.9.1980

Vahit Halefoğlu (Diplomat-Büyükelçi) 13.12.1983

Mesut Yılmaz (İşadamı-Politikacı) 22.12.1987

Prof.Ali Bozer (Profesör-Politikacı) 22.2.1990

Ahmet Kurtcebe Alptemoçin (Mühendis-Politikacı) 12.10.1990

Safa Giray (Mühendis-Politikacı) 23.6.1991

(Halen Sayın Hikmet Çetin Bakan'dır.) (İktisatçı-Politikacı) 22.11.1991

EK:4

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI MÜSTEŞAR VE GENEL SEKRETERLERİ:

Suat Davaz (Müsteşar): 30/4/21

Tevfik Kâmil Koperler (Müsteşar): 3/9/23

Ahmet Hikmet Müftüoğlu (Müsteşar): 27/2/26

Ali Şevki (Berker) (Müsteşar): 22/8/26

(Kâtibi Umumi): 19/8/42

M.Enis Akaygen (Müsteşar): 26/10/27

Numan R.Menemenciğlu (Müsteşar): 1/7/29

(Kâtibi Umumi): 11/6/33

Cevat Açıkalin (Kâtibi Umumi): 16/8/43

(Kâtibi Umumi): 5/2/52

Feridun Cemal Erkin (Kâtibi Umumi): 15/10/45

Fuat Carım (Kâtibi Umumi): 25/8/47

Faik Zihni Akdur (Kâtibi Umumi): 16/7/49

Muharrem Nuri Birgi (Kâtibi Umumi): 26/8/54

Melih Esenbel (Kâtibi Umumi): 2/4/57

Selim R.Sarper (Kâtibi Umumi): 12/3/60

Zeki Kuneralp (Kâtibi Umumi): 30/5/60

(Genel Sekreter): 6/7/66

Namık Yolga (Genel Sekreter): 16/8/60

Fuat Bayramoğlu (Genel Sekreter): 28/3/63

Ümit Halûk Bayülken (Genel Sekreter): 5/10/64

Orhan Eralp (Genel Sekreter): 4/8/69

İsmail Erez (Genel Sekreter): 25/4/72

Şükrü Elekdağ (Genel Sekreter): 11/9/74

Özdemir Yiğit (Genel Sekreter): 6/7/79

İlter Türkmen (Genel Sekreter): 27/8/80

Kâmuran Gürün (Genel Sekreter): 22/9/80

(Müsteşar): 1/3/82

Ercüment Yavuzalp (Müsteşar): 2/9/82

Necdet Tezel (Müsteşar): 18/1/85

Nüzhet Kandemir (Müsteşar): 9/1/87

Tugay Özçeri (Müsteşar): Temmuz 89-Haziran 91

(Halen Sayın Büyükelçi Özdem Sanberk Müsteşardır.)-Haz.91

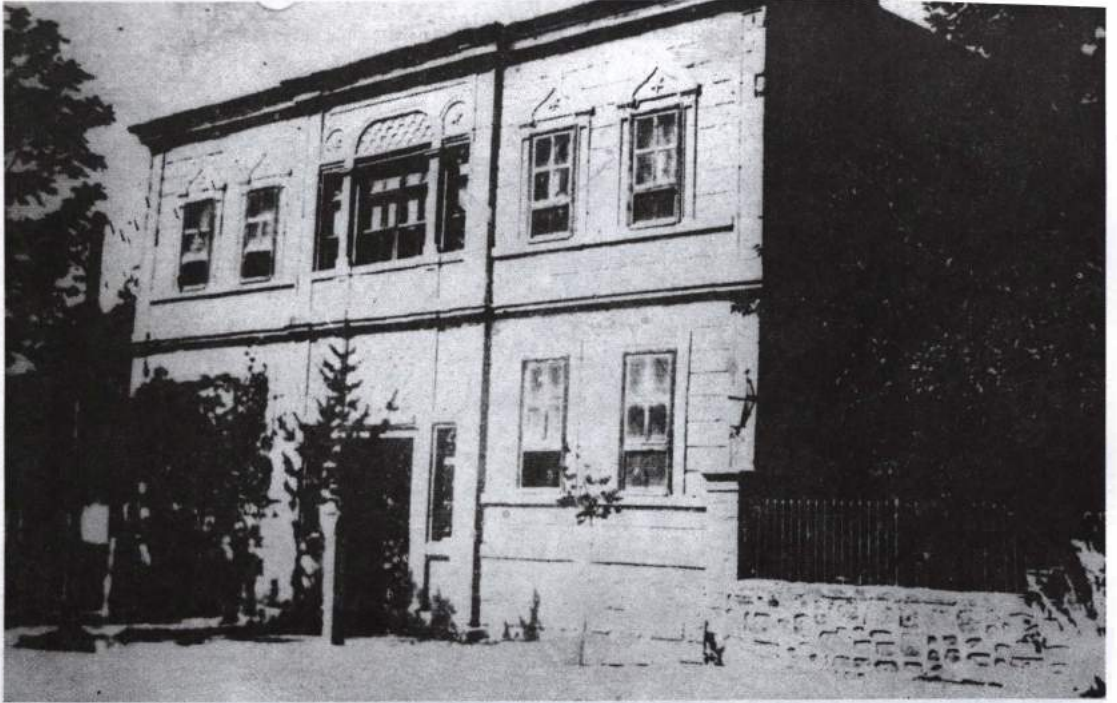

Milli Mücadele yıllarında Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa görüşürlerken
(Çankaya bağ evinin kapısında)

—İnönü Vakfı Arşivi—

İLK KANUN TEKLİFİ
BÜYÜK MİLLET MECLİSİ İCRA VEKİLLERİNİN SURETİ
İNTİHABINA DAİR ERZURUM MEBUSU CELALEDDİN
ARİF BEY VE ARKADAŞLARININ TEKLİFİ KANUNİSİ
 Esas Kayıt No. 2/1

1. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 2. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 3. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 4. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 5. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 6. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 7. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 8. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 9. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 10. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 11. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 12. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 13. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 14. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 15. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 16. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 17. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 18. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 19. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 20. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 21. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 22. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 23. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 24. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 25. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 26. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 27. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 28. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 29. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 30. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 31. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 32. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 33. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 34. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 35. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 36. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 37. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 38. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 39. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 40. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 41. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 42. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 43. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 44. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 45. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 46. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 47. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 48. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 49. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 50. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 51. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 52. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 53. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 54. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 55. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 56. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 57. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 58. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 59. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 60. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 61. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 62. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 63. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 64. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 65. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 66. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 67. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 68. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 69. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 70. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 71. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 72. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 73. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 74. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 75. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 76. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 77. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 78. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 79. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 80. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 81. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 82. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 83. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 84. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 85. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 86. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 87. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 88. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 89. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 90. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 91. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 92. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 93. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 94. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 95. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 96. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 97. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 98. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 99. *Şahane* *Şahane* *Şahane*
 100. *Şahane* *Şahane* *Şahane*

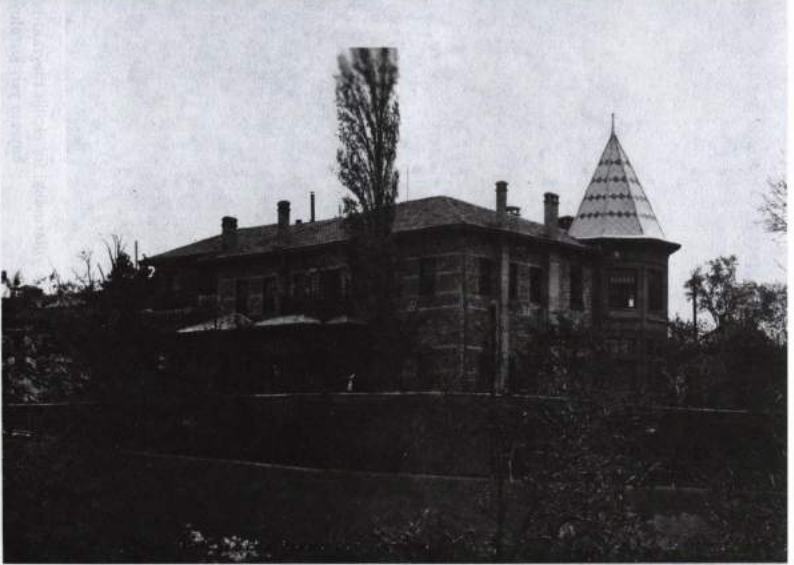
Ankara'da ilk Hariciye Vekâleti binası (1920-1928 arası)-Ulus'ta-

Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadele yıllarında Sovyet ve Azerbaycan temsilcileri ve Türk komutanlarla birlikte

Ankara'da Milli Mücadele yıllarındaki ilk elçilik (bayraklı) Sovyetlerindi (Hamamönü mevkiinde-önünde bayram yeri kuruluyordu)

Çankaya'da Mustafa Kemal Paşanın ilk ikametgahı bağ evi (İlk Riyaseticumhur köşkü-altta bugünkü Müze hali)

Türkiye'yi modernleştiren büyük önder Atatürk tören kıyafetiyle

Çankaya köşkü ilk binasında Atatürk'ün yabancı elçileri kabul odası (şimdi müze)

بويوك واورته ايجيلريك ئئيس جبره و حوضه تلى
طرفدن قبوللارينه و سائر تشرىفات
امكانه دائر تعاليمانا

PROTOCOLE

pour la

Réception par S. Exc. le Président

DE LA RÉPUBLIQUE TURQUE

de

MM. les Chefs de Missions étrangères

اجرا و كيلارى هيئتتك ۱۷ كانون ثانى ۱۹۲۶ تاريخلى و ۳۰۲۰
نومردولى قرار نامه سيله كىب مرعيت ايتشدر

Ratifié par le Conseil des Ministres dans la Séance
du 17 Janvier 1926.

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yabancı elçileri kabulünü düzenleyen ilk protokol kitapçığının
iki kapağı

قۇتۇبىزىن ئۆلۈمى بىلەن بىرگە ئىككىنچى قېتىم بىرەردە كەڭ خەلقئارادىن تەلەپ قىلىنغان
جەلپ بىلەن ئۆزىمىزنىڭ قەدىمىي ۋەزىيەتلىرىمىزنى .

۱۶ كۈن ئۆتە ۱۹۲۶ ئىلدىن بۇيان خەلقئارادىن تەلەپ قىلىنغان جەلپ بىلەن .

خەلىپە ئىمامى
مەھمۇد ئەلى

Bu ifadəmizin tasdiki için işbu Salâhiyetname

Tarafımızdan imza edilerek ve Riyaseticümhur mührü ile

mühürlenerek kendisine verildi.

Ankara'da, bin dokuz yüz otuz iki senesi Mayıs

ayının yirmi sekizinci günü tanzim edilmiştir.

Gazi M. Kemal

Atatürk'ün diplomatik belgelerdeki eski ve yeni mühür ve imzaları

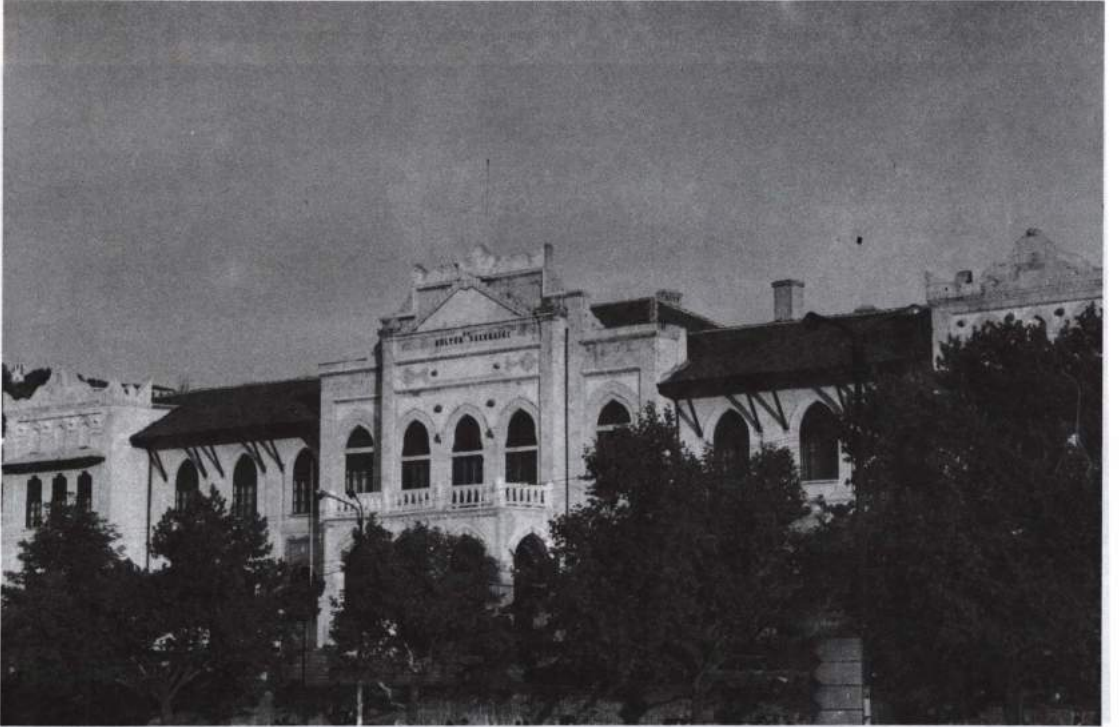
(Bu tür yetki belgeleri, güven mektupları -itimatname- v.s. Dışişleri Protokol tarafından hazırlanır)

Başkent Ankara'nın Cumhuriyetin ilk yıllarındaki görünümü

Atatürk ve Yunan Başvekili Venizelos Ankara Palas'da Venizelos şerefine verilen davette (ortadaki hanım Venizelos'un eşi)
—İnönü Vakfı Arşivinden—

Hariciye Vekâleti için inşa edilmiş ilk bina (Opera'nın karşısında halen Kültür Bakanlığı olup 1928-52 arası Hariciye binası olmuştur)

İkinci Dünya Harbinde dünya liderleri Çörçil ve Ruzvelt ile İsmet İnönü Kahire Konferasında (İnönü Vakfı Arşivi)

Hariciye Vekâletinin Bakanlıklardaki eski binası-öndeki blok olup yanında Başbakanlık bulunmaktadır- (1952-1987)

Dışışleri Bakanlığının son binası (Balgat-1987)

“Çankaya Köşkü’nde geçmiş yıllarda bir güven mektubu töreninde milli marşlar dinlenirken (Son yıllarda bu törende artık frak giyilmiyor ve 1993’ten itibaren tören bahçesindeki yeni hizmet binasında yapılıyor.)